

— COLECȚIA LITURGICĂ —

(5)

Diac. dr. Nicolae Preda

**MANUSCRISUL B.VII.30
(PSALTERIUM CUM GLOSSA)
DE LA BIBLIOTECA NAȚIONALĂ
DIN TORINO**

(NOȚIUNI DE LITURGICĂ)

*Editura Granada
București - 2018*

Diac. dr. Nicolae Preda

**MANUSCRISUL *B. VII. 30*
(PSALTERIUM CUM GLOSSA)
DE LA BIBLIOTECA NAȚIONALĂ DIN TORINO
•
(NOȚIUNI DE LITURGICĂ)**

Editor:
Cornel Sârbu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PREDA, NICOLAE

Manuscrisul B. VII. 30 (Psalterium cum glossa) de la Biblioteca Națională din Torino : (noțiuni de liturgică) / diac. dr. Nicolae Preda. - București : Editura Granada, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-997-023-2

2

EDITURA GRANADA

Editură acreditată de CNCIS nr. 332/2009

București, str. Eremia Grigorescu nr. 22

Tel. 021.211.47.86/ 0728.478.918

<http://www.editura-granada.com>

-----COLECȚIA LITURGICĂ-----

(5)

DIAC. DR. NICOLAE PREDA

MANUSCRISUL *B. VII. 30*

(PSALTERIUM CUM GLOSSA)

DE LA BIBLIOTECA NAȚIONALĂ DIN TORINO

•

(NOȚIUNI DE LITURGICĂ)

Editura Granada

București-2018

Dedic acest studiu în memoria
distinsului meu Profesor,
Pr. Miguel Arranz SJ.,
care cu răbdare și cu înțelepciune,
m-a călăuzit în anii de doctorat.

Conținutul acestei cărți nu poate fi reprodus fără acordul autorului.

Prefață

Redactarea studiului de față reprezintă pentru mine un prilej de mare bucurie, de vreme ce am gândit la alcătuirea lui încă de acum paisprezece ani, când întâmplător am descoperit Ms. B. VII. 30 printre numeroasele manuscrise (în microfilm), pe care le deține Biblioteca Națională din Roma.

Lucrarea a început să capete contur abia după ce am finalizat *Teza de doctorat* (decembrie 2005), când am început să lucrez mai intens. Cu toate acestea, am fost nevoit să renunț la studiu în vara anului 2008, când am revenit în România.

Înainte de a pleca de la Roma, l-am vizitat pe Pr. Prof. Miguel Arranz SJ., îndrumătorul meu de doctorat, pentru a-i cere un sfat în privința materialului la care lucram. Din păcate, nu am reușit să stăm prea mult de vorbă pe marginea materialului pe care aveam să i-l las, și anume o parte din studiul de față (*Introducerea și Textul*, redactate în limba italiană). Însă îmi aduc aminte atât de bine, de singura remarcă pe care a făcut-o vis-a-vis de preocupările mele legate de *Psaltirea liturgică*, zicându-mi că pare să devină pentru mine o "specialitate"; constatare de altfel deloc neadevărată, dat fiind faptul că m-am bucurat îndeajuns de comorile ascunse în *Psaltire*, și intenționez să mai rămân, măcar pentru o vreme, aproape de ea, fiind în viziunea Sfinților Părinți, "soarele Bisericii".

Totuși, nu am reușit să aflu părerea dânsului în privința conținutului și a formei acestei lucrări; avea să treacă la cele veșnice la scurtă vreme după plecarea mea de la Roma.

Pr. Prof. Miguel Arranz a fost singurul care a știut despre existența studiului de față, și deși, am rămas fără un răspuns, sunt pe deplin încredințat că dorința dânsului ar fi fost aceea de a scoate la lumină, fără doar și poate, conținutul acestui manuscris.

Așadar, consider că sunt mai mult decât îndreptățit să mă bucur, că în cele din urmă acest studiu vede lumina tiparului.

În ceea ce privește importanța și utilitatea conținutului Ms. *B. VII. 30* pentru cercetarea liturgică, nu cred că ar trebui să existe vreo îndoială; este vorba de structuri liturgice atestate în secolele VIII-IX, care par să nu se fi schimbat foarte mult până astăzi.

București,
02 mai 2018

Diac. dr. Nicolae Preda

Bibliografie și sigle

- Ajjoub, M. L. *Livre d'Heures du Sinaiï (Sinaiticus graecus 864)*. SC 486. Paris: Cerf, 2004.
- Aland, K. *Kurzgefasste Liste der Griechischen Handschriften des Neuen Testaments. I. Gesamtübersicht*. Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1963.
- Arranz, M. "Le sacerdoce ministériel dans les prières secrètes des vêpres et des matines byzantines". *Euntes docete* XXIV (1971) 186-219.
- _____. "Les grandes étapes de la Liturgie Byzantine: Palestine-Byzance-Russie: Essai d'aperçu historique". În *Liturgie de l'église particulière et liturgie de l'église universelle*, 43-72. BELS 7. Roma: CLV-Ed. liturgiche, 1976.
- _____. "Les prières presbytérales des matines byzantines". OCP 38 (1972) 64-115.
- _____. "Les prières sacerdotales des vêpres byzantines". OCP 37 (1971) 85-124.
- _____. "L'office de l'Asmatikos Hesperinos (<<vêpres chantées>>) de l'ancien Euchologe byzantin, IIe partie: La psalmodie". OCP 44 (1978) 391-410.
- _____. "L'office de l'Asmatikos Orthros (<<matines chantées>>) de l'ancien Euchologe byzantin". OCP 47 (1981) 122-157.
- Avetta, A. "Secondo contributo di notizie bibliografiche per una bibliografia dei codici mss. della Biblioteca Nazionale (già Universitaria) di Torino". În *Centralblatt für Bibliothekswesen*. XX (1903) 209-221.

Bandini, A. M. *Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Mediceae Laurentianae. Accedunt supplementa tria ab E. ROSTAGNO et N. FESTA congesta, necnon additamentum ex inventariis Bibliothecae Laurentianae depromptum. Accuravit Fridolf KUDLIEN, t. I.* Lipsiae: Zentral Antiquariat der Deutschen demokratischen Republik, 1961.

Bassi, S. "La Biblioteca Nazionale di Torino. Formazione delle raccolte e sistemazione nella nuova sede". În *Associazione Italiana Biblioteche. Bollettino d'informazione*. Anno XV (1975) 3-24.

BBGG = *Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata*.

BELS = *Bibliotheca Ephemerides Liturgicae Subsidia*.

Benešević, V. N. *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in Monte Sina asservantur. Tomus I: Codices manuscripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici ejusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenski) descripti*. Petropoli, 1911.

BIIRT = *Bulletin d'information de l'Institut de Recherche et d'Histoire des Textes*.

Braniște, E., Pr. Prof. Dr. *Liturgica specială pentru institutetele teologice*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980.

Braniște, E., Pr. Prof. Dr. și Prof. Ecaterina Braniște. *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*. Caransebeș: Editura Diecezană, 2001.

British Museum. Catalogue of Additions to the Manuscripts 1921-1925. Additional Manuscripts 40016-41295. Egerton Manuscripts 3031-3038. Additional Charters and Rolls 62759-66689. Detached Seals and Casts CLXVII-CLXXII. Papyri 2240-2740. Facsimiles of Manuscripts 136, 165, 171, 183, 227-266, Suppl. III. London: The Trustees of the British Museum, 1950.

BZ = *Byzantinische Zeitschrift*.

- Canart, P. *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices manu scripti recensiti iussu Pauli VI Pontificis Maximi, Praeside Eugenio Card. Tisserant Sacri Collegii Decano, S. R. E. Bibliothecario et Scriniario. Codices Vaticani graeci. Codices 1745-1962, Tomus I. Codicum enarrationes.* In *Bibliotheca Vaticana*, 1970.
- Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum in the Years MDCCCXLVIII-MDCCCLIII.* London, 1868.
- Clugnet, L. *Dictionnaire grec-français des noms liturgiques en usage dans l'Église grecque.* Paris: A. Picard et fils, 1895.
- CLV = Centro Liturgico Vicenziano, Roma.
- DACL = *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie.*
- Der-Nersessian, Sirarpie. *L'illustration des psautiers grecs du Moyen Age. II, Londres, Add. 19.352.* [Bibliothèque des Cahiers Archéologiques V]. Paris: Klincksieck, 1970.
- de Sanctis, G. "Inventario dei codici superstiti greci e latini antichi della Biblioteca Nazionale di Torino". În *Rivista di filologia e d'istruzione classica* XXXIV (1904) 385-588.
- Devreesse, R. *Codices Vaticani Graeci. Tomus II. Codices 330-603.* Roma: In *Bibliotheca Vaticana*, 1937.
- Δημητράκος, Δ. *Νέον Λεξικόν Ὁρθογραφικόν καὶ Ἑρμηνευτικόν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης.* Ἀθῆναι: Ἐκδοτικὸς οἶκος ἼΧΘ. Γιοβάνη', 1969.
- Dicționar de termeni muzicali.* București: Editura Enciclopedică, 2010³.
- Die griechischen Handschriften der Universitätsbibliothek Erlangen. Beschrieben von Hans THURN aus der Grundlage des Manuskriptes von Otto STÄHLIN [Katalog der Handschriften der Universitätsbibliothek Erlangen. Neubearbeitung III. Band. 2. Teil]: codd. A 1-A 8.* Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1980.

- Dihle, A. "Textkritische Bemerkungen zu frühbyzantinischen Autoren". BZ 69 (1976) 1-8.
- DOP = *Dumbarton Oaks Papers*.
- Dorival, G. "Aperçu sur l'histoire des chaînes exégétiques grecques sur le psautier (V⁰-XIV⁰ siècles)". *Studia Patristica* XV (1984) 146-169.
- _____. *Les Chaînes exégétiques grecques sur les Psaumes. Contribution à l'étude d'une forme littéraire, Tome 1-4. Spicilegium Sacrum Lovaniense. Études et documents 43-46*. Leuven: Peeters, 1986-1995.
- Dufrenne, S. *L'illustration des psautiers grecs du Moyen Age. Pantocrator 61, Paris grec 20, British Museum 40731*. [Bibliothèque des Cahiers Archéologiques I]. Paris: C. Klincksieck, 1966.
- Eleuteri, P. "Biblioteca Nazionale Universitaria di Torino. Concorde delle segnature dei manoscritti greci". În *Codices Manuscripti*. Heft 5, Jahrgang 15 (1990) 28-39.
- Eustratiades, S. și Arcadios Vatopedinos. *Catalogue of the Greek Manuscripts in the Library of the Monastery of Vatopedi on Mt. Athos*. Harvard Theological Studies XI. Cambridge: Harvard University Press, 1924.
- Farrugia, Edward G. *Dicționarul Enciclopedic al Răsăritului creștin*. Traducerea din limba italiană Adrian Popescu, Vasile Rus, Ioan Muntean și Andrei Mărcuș. Târgu Lăpuș: Editura Galaxia Gutenberg, 2005.
- Follieri, H. *Initia Hymnorum Ecclesiae Graecae*, vol. I-V. Studi e Testi 211-215. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1960-1966.
- Freedman, David Noel. *The Anchor Bible Dictionary*. Volume 1: A-C. New York: Doubleday, 1992.

-
- Gardthausen, V. *Catalogus codicum Graecorum Sinaiticorum*. Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1886.
- _____. *Griechische Palaeographie*. Leipzig: Verlag von Veit & Comp., 1913.
- Gelineau, J. *Le Psautier de la Bible de Jérusalem*. Paris: Cerf, 1961.
- Getcha, Job, Archidiacono. "Le système des lectures bibliques du rite byzantin". În *La liturgie, interprète de l'Écriture. I - Les Lectures bibliques pour les dimanches et fêtes*, 25-56. BELS 119. Roma: CLV-Ed. liturgiche, 2002.
- Γεωργίου, Κ. *Ἡ ἑβδομαδιαία ἀντιφωνικὴ κατανομὴ τῶν Ψαλμῶν καὶ τῶν ᾠδῶν, εἰς τὰς ἀσματικὰς ἀκολουθίας τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ Ὁρθρου. Ἑλληνικοὶ Μουσικοὶ Κώδικες 2061-2062, Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν*. Roma: PIO, 1976.
- Giaccaria, A. "I fondi medievali della Biblioteca Nazionale Universitaria di Torino". În *Pluteus* 2 (1984) 175-194.
- Gregory, C. R. *Textkritik des Neuen Testamentes*. Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1909².
- Grumel, V. *Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople, Vol. I. Les Actes des Patriarches, Fasc. I. Les Regestes de 381 a 715*. Paris: Institut Français d' Études Byzantines, 1932.
- Guareschi, I. "Osservazioni ed esperienze sul ricupero e sul restauro dei codici danneggiati dall'incendio della Biblioteca Nazionale di Torino". În *Memorie della Reale Accademia delle Scienze di Torino. Serie II*, LIV (1904) 423-458.
- Gulmini, N. U. *I manoscritti miniati della Biblioteca Nazionale di Torino. Volume secondo: I manoscritti greci*. Torino: Arti Grafiche Molfese, 1989.

- Hunger, Herbert, Otto Kresten și Christian Hannick. *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek, Teil 3/2. Codices Theologici 101-200* [Museion. Veröffentlichungen der Österreichischen Nationalbibliothek. Neue Folge herausgegeben von der Generaldirektion. Vierte Reihe: Veröffentlichungen der Handschriftensammlung. Erster Band, Teil 3/2]. Wien: Hollinek, 1984.
- Inventarium codicum manuseriptorum Bibliothecae Barberinae, redactum et digestum a D. S. Perialisi. Tomus 1. (S. d.).*
- Inventarium codicum manuseriptorum Bibliothecae Barberinae, redactum et digestum a D. S. Perialisi. Tomus 2 (S. d.)*
- Irmischer, Joh. C. *Handschriften-Katalog der Königlichen Universitäts-Bibliothek zu Erlangen* [pp. 15-19: codd. 88-118]. Frankfurt am Main-Erlangen, 1852.
- Karo, G. și I. Lietzmann. *Catenarum graecarum catalogus*. Göttingen, 1902.
- Lampros, Sp. P. *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos. Volume I*. Cambridge: University Press., 1895.
- LXX = *Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα*. Ἀθῆναι: Ἐκδοσις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, (S. d).
- Maas, P. *Frühbyzantinische Kirchenpoesie I. Anonyme Hymnen des V-VI Jahrhunderts*. Berlin: Verlag von Walter de Gruyter & Co., 1931.
- Maas, P., G. S. Mercati și D. S. Gassisi. "Gleichzeitige Hymnen in der byzantinischen Liturgie". BZ 18 (1909) 309-356.
- Malickij, N. "Le psautier byzantin à illustrations marginales du type Chludov est-il de provenance monastique?". În *L'art byzantin chez les Slaves*, 2me recueil, 235-243. Orient et Byzance 5. Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1932.
- Martini, E. *Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane*. Vol. II. Milano: Ulrico Hoepli, 1902.

-
- Mateos, J. *Celebrarea cuvântului în Liturghia bizantină. Studiu istoric. Traducere și note de Cezar Login*. Cluj-Napoca: Editura Renașterea, 2007.
- _____. "Office de minuit et office du matin chez S. Athanase". OCP 28 (1962) 173-180.
- _____. "Un horologion inédit de Saint-Sabas. Le Codex sinaïtique grec 863 (IXe siècle)". În *Mélanges Eugène Tisserant. Vol. III. Orient chrétien. 2ème partie*, 47-76. Studi e Testi 233. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1964.
- Mearns, J. *The Canticles of the Christian Church Eastern and Western in Early and Medieval Times*. Cambridge: at the University Press, 1914.
- Mercati, G. "L'inno Ως ἐνώπιον (Πένθος τῆ κυριακῆ ἐσπέρας)". BZ 18 (1909) 323-334.
- _____. *Note di letteratura biblica e cristiana antica*. Studi e Testi 5. Roma: Tipografia Vaticana, 1901.
- _____. *Osservazioni a Proemi del Salterio di Origene Ippolito Eusebio Cirillo Alessandrino e altri, con frammenti inediti*. Studi e Testi 142. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1948.
- _____. "Sulla catena perduta (XXVI) del Salterio Torinese in unciali B VII 30 (Pasini 342)". În *Alla ricerca dei nomi degli "altri" traduttori nelle Omilie sui Salmi di S. Giovanni Crisostomo e variazioni su alcune catene del Salterio*, 176-198. Studi e Testi 158. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1952.

- Mioni, E. *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum codices graeci manuscripti. Volumen II: Thesaurus Antiquus. Codices 300-625* [Ministero per i beni culturali e ambientali. *Indici e Cataloghi, Nuova Serie, VI*]. Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato P. V., 1985.
- _____. *Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane. Vol. II.* [Ministero della Pubblica Istruzione. *Indici e Cataloghi, XX*]. Roma: Istituto Poligrafico dello Stato, <1965>.
- Montfaucon, B. *Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum Nova: Ubi, quae innumeris pene Manuscriptorum Bibliothecis continentur, ad quodvis Literaturae genus spectantia & notatu digna, describuntur & indicantur. Tomus secundus.* Parisiis: apud Briasson, 1739.
- Morin, D. G. *Sancti Hieronymi Presbyteri Tractatus sive Homiliae in Psalmos quattuordecim. În Anecdoda Maredsolana, Vol. III Pars III: Sancti Hieronymi Presbyteri Tractatus novissime reperti.* Maredsoli, 1903.
- Mühlenberg, E. *Psalmenkommentare aus der Katenenüberlieferung, t. 3.* Berlin-New York, 1978.
- Nin, M. *Ufficiatura bizantina. La Liturgia delle ore nella tradizione bizantina.* Roma: Dispense PIO, 2002-2003.
- OCA = *Orientalia Christiana Analecta.*
- OCP = *Orientalia Christiana Periodica.*
- Oesterley, W. O. E. "A lost uncial codex of the Psalms". În *The Expository Times* 17 (1905-1906) 353-358.

- Omont, H. *Fac-similés des plus anciens manuscrits grecs en onciale et en minuscule de la Bibliothèque Nationale, du IXe au XIIe siècle*. Paris: E. Leroux, 1892.
- _____. *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale, Première partie*. Paris: Libraire Alphonse Picard, 1886.
- _____. *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale. Troisième partie. Ancien fonds grec. Belles-Lettres. Coislin-Supplément. Paris et départements*. Paris: Libraire Alphonse Picard, 1888.
- _____. "Les manuscrits grecs de la bibliothèque capitulaire et de la bibliothèque communale de Vérone". În *Centralblatt für Bibliothekswesen*. VIII (1891) 489-497.
- _____. *Miniatures des plus anciens manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale du VIe au XIVe siècle*. Paris: H. Champion, 1929.
- Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Α. *Γεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη ἤτοι Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἀγιοπάτου ἀποστολικοῦ τε καὶ καθολικοῦ ὀρθοδόξου πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Γεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης ἀποκειμένων ἐλληνικῶν κωδίκων*. Τόμος Δεύτερος. Ἐν Πετρούπολει: Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Β. Κιρσπάουμ, 1894.
- Parenti, S. "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo Torino, Biblioteca Universitaria B. VII. 30". *BGGG*, III s. 4 (2007) 275-287.
- _____. "Un fascicolo ritrovato dell'horologion Sinai gr. 863 (IX secolo)". *OCP* 75 (2009) 343-358.
- Parpulov, Georgi R. "Psalms and Personal Piety in Byzantium". În *The Old Testament in Byzantium, edited by Paul Magdalino and Robert Nelson*, 77-105. Washington DC: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2010.
- _____. *Toward a History of Byzantine Psalms, ca. 850-1350 AD*. Plovdiv, 2014.

- Pasini, G. L. *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi, Athenaei, per lingua digesti, & binas in partes distributi, in quarum prima hebraei, & graeci, in altera latini, italici, & gallici*. Tomos I. Taurini: Ex Typographia Regia, 1749.
- PIO = Pontificio Istituto Orientale, Roma.
- Pitra, I. B. *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta*. Tom. II. Romae: Typis S. Congregationis de Propaganda Fide, 1868.
- Πολίτης, Λ. *Κατάλογος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, ἀρ. 1857-2500*. Ἀθῆναι, 1991.
- Psaltirea Proorocului și Împăratului David*. Suceava: Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, (S. d.).
- Rahlfs, A. *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum. Auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum. Psalmi cum Odis*, vol. X^o. Göttingen, 1979.
- _____. *Verzeichnis der griechischen Handschriften des Alten Testaments*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1914.
- _____. *Verzeichnis der griechischen Handschriften des Alten Testaments*. [Göttingen]: Vandenhoeck & Ruprecht, [2004].
- Richard, M. *Opera minora I-III*. Turnhout-Leuven, 1976-1977.
- _____. "Quelques manuscrits peu connus des chaînes exégétiques et des commentaires grecs sur le Psautier". În *BIIRT* 3 (1954) 87-106 (= Id., *Opera Minora*, t. 3, n° 69).
- Rondeau, M.-J. *Les Commentaires patristiques du Psautier (IIIe–Ve siècles)*. Vol. I. OCA 219. Roma: PIO, 1982.
- Salmon, P. *Les "Tituli Psalmorum" des manuscrits latins*. Études Liturgiques 3. Paris: Cerf, 1959.
- Sartore, D., A. M. Triacca și C. Cibien. *Liturgia*. Milano: Edizioni San Paolo, 2001.

SC = Sources Chrétiennes.

Ščepkina, Marfa V. *Miniatjury Chludovskoj Psaltyri: Grečeskij illjustrirovannyj kodeks IX veka* (Moscow, 1977).

Schneider, H. "Die biblischen Oden". *Biblica* 30 (1949) 28-65, 239-272, 433-452, 479-500.

Segre Montel, C. *I manoscritti miniati della Biblioteca Nazionale di Torino. Volume primo: I manoscritti latini dal VII alla metà del XIII secolo.* Torino: Officine Grafiche G. Molfese, 1980.

Sorbelli, A. *Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia. Volume XXVIII-Torino.* Firenze: Libreria Editrice Leo S. Olschki, 1922.

Spyridon Lauriotes și S. Eustratiades. *Catalogue of the Greek Manuscripts in the Library of the Laura on Mount Athos, with Notices from other Libraries* [Harvard Theological Studies, XII]. Cambridge, 1925.

Stevenson Senior, H. *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices mmanuscripti recensiti iubente Leone XIII Pont. Max. Codices manuscripti graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II Bibliothecae Vaticanae descripti, Praeside I. B. Cardinali Pitra episcopo Portuensi, S. R. E. Bibliothecario.* Romae: Ex Typographeo Vaticano, 1888.

Strunk, O. "The Byzantine Office at Hagia Sophia". În *Dumbarton Oaks Papers* 9-10 (1956) 175-202.

- Taft, R. *La liturgia delle ore in oriente e occidente. Le origini dell'ufficio e il suo significato per oggi*. Roma: Lipa, 2001.
- _____. "Mount Athos: A Late Chapter in the History of the 'Byzantine Rite'". În *Dumbarton Oaks Papers* 42 (1988) 179-194.
- _____. *Ritul bizantin-scurtă istorie*. Traducere din limba engleză de Dumitru Vanca și Alin Mehes. Alba Iulia: Editura Reîntregirea, 2008.
- _____. *Storia sintetica del rito bizantino*. În *Collana di Pastorale Liturgica* 20. Traduzione di Enrico Baldassarre, Edmondo Caruana, O. Carm. e Andrea Braghin. Traduzione riveduta da Edward Farrugia, S.J. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1999.
- Τὰ Νέα Εὐρήματα τοῦ Σινᾶ*. [Ἐρὰ Μονῆ καὶ Ἀρχιεπισκοπῆ Σινᾶ]. Ἀθῆναι: Ἴδρυμα Ὁσους Σινᾶ, 1998.
- Torri, L. "I restauri dei Codici della Biblioteca Nazionale di Torino". Estratto dalla *Rivista di Antichità "MOΥΣΕΙΟΝ"*. Anno I, Fascicolo IV. Napoli: Rondinella & Loffredo-Editori, 1923.
- Trypanis, C. A. "Three new early Byzantine hymns". *BZ* 65 (1972) 334-338.
- Waldis, J. J. Kl. *Hieronymi Graeca in Psalmos Fragmenta untersucht und auf ihre Herkunft geprüft*. Münster i. W., 1908.
- Weitzmann, Kurt. *Byzantine Liturgical Psalters and Gospels*. London: Variorum Reprints, 1980.
- Zingarelli, N. *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli, 2003.
- Zuretti, C. O. "Indice de' manoscritti greci torinesi non contenuti nel catalogo del Pasini". În *Studi italiani di Filologia classica*. IV (1896) 201-223.

-
- Το Ψαλτήριον τοῦ Προφήτου καὶ Βασιλέως Δαυΐδ μετὰ τῶν ἐννέα
Ὡιδῶν. Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς
Ἑλλάδος, 1998³.
- Ὡρολόγιον σὺν Θεῷ Ἁγίῳ περιέχον τὴν ἡμερονύκτιον τῆς
Ἐκκλησίας Ἀκολουθίαν τῆς Ἱερᾶς καὶ περιβλέπτου Μονῆς τῆς
Κρυπτοφέρρῃς. Ἐν Κρυπτοφέρρῃ, 1950.
- Ὡρολόγιον τὸ Μέγα περιέχον ἅπασαν τὴν ἀνήκουσαν αὐτῷ
Ἀκολουθίαν κατὰ τὴν τάξιν τῆς Ανατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ
τῶν ὑποκειμένων αὐτῇ εὐαγῶν Μοναστηρίων. Ἐν Ἀθήναις:
Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1952.
- Ὡρολόγιον τὸ Μέγα περιέχον τὴν πρέπουσαν αὐτῷ Ἀκολουθίαν.
Ἐκδοσις πρώτη. Ἐν Ῥώμῃ, 1876.

MANUSCRISE MENȚIONATE¹

Barb. gr. 285² = *Psalterium*³, (sec. XII)⁴.

British Mus. Add. 19.352⁵ = *PSALTERIUM Davidis*⁶, (A. D. 1066)⁷.

¹ Siglele manuscriselor menționate în acest studiu păstrează forma în care le-am găsit redată în diversele izvoare și opere pe care le-am utilizat.

² <<N°. 222>>, *Inventarium codicum manuseriptorum Bibliothecae Barberinae, redactum et digestum a D. S. Pieralisi*. Tomus 1 (S. d.) III. 4; Barb. gr. 285:1r: 222; acest număr de ordine anterior al codicelui (222) este consemnat în colțul din stânga, sus.

³ *Inventarium codicum manuseriptorum Bibliothecae Barberinae (Tomus 1)...*, 4; <<Ps. Od.>>, A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen Handschriften des Alten Testaments* (Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1914) 236; Barb. gr. 285:1r: *Psalterium* (titlul este redat în colțul din dreapta, sus).

⁴ <<Barberini gr. 285. 12th cent.>>, J. Mearns, *The Canticles of the Christian Church Eastern and Western in Early and Medieval Times* (Cambridge: at the University Press, 1914) 11; <<XI>>, A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, 236.

⁵ <<[Add. 19,352.]>>, *Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum in the Years MDCCCXLVIII-MDCCCLIII*. (London, 1868), 225.

⁶ *Ibid.*, 225.

⁷ *Ibid.*, 225.

British Mus. Add. **40731**⁸ = *PSALTER and Canticles*^{9,10}, (XI cent.)¹¹.

Chludov **129 Δ**¹² = *Psalterium*¹³, (sec. IX)¹⁴.

⁸ <ADDITIONAL MSS., **40731**>, *British Museum. Catalogue of Additions to the Manuscripts 1921-1925. Additional Manuscripts 40016-41295. Egerton Manuscripts 3031-3038. Additional Charters and Rolls 62759-66689. Detached Seals and Casts CLXVII-CLXXII. Papyri 2240-2740. Facsimiles of Manuscripts 136, 165, 171, 183, 227-266, Suppl. III* (London: The Trustees of the British Museum, 1950) 151, 152, 153.

⁹ *Ibid.*, 150; <<... plus connu sous le nom de "Psautier de Bristol">>, S. Dufrenne, *L'illustration des psautiers grecs du Moyen Age. Pantocrator 61, Paris grec 20, British Museum 40731. [Bibliothèque des Cahiers Archéologiques I]* (Paris: C. Klincksieck, 1966) 49.

¹⁰ British Mus. Add. **40731:8r**: <<Ψαλτήριο(ν) τερπνὸν τοῦ Δα(νὶ)δ. Ἀλληλοῦϊα>>, Cf. S. Dufrenne, *L'illustration des psautiers grecs...*, 53.

¹¹ *British Museum. Catalogue of Additions...*, 151; <<La paléographie permet de proposer la fin du Xe siècle ou le début du XIe siècle comme date de ce manuscrit>>, S. Dufrenne, *L'illustration des psautiers grecs...*, 49.

¹² R. Taft, "Mount Athos: A Late Chapter in the History of the 'Byzantine Rite'", in *Dumbarton Oaks Papers* 42 (1988) 181 nota 19.

¹³ Chludov **129 Δ:2r**: Δα(νὶ)δ προφήτ<ου> καὶ βασιλέ(ως) μέλο<ς>, Cf. Marfa V. Ščepkina, *Miniatjura Chludovskoj Psaltyri: Grečeskij illjustrirovannyj kodeks IX veka* (Moscow, 1977) 2.

¹⁴ <<... the famous Lobkov or Chludov Psalter in the ninth-century>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<... *Khudov* ou *Lobkovsky 129 delta* (IXe s.)>>, M. Arranz, "Les grandes étapes de la Liturgie Byzantine: Palestine-Byzance-Russie: Essai d'aperçu historique", in *Liturgie de l'église particulière et liturgie de l'église universelle* (BELS 7, Roma: CLV-Ed. liturgiche, 1976) 51 nota 18; <<Nous savons que le psautier Chludov, écrit d'abord en onciale au IXe siècle, a été transcrit en cursive probablement au XIIe>>, N. Malickij, "Le psautier byzantin à illustrations marginales du type Chludov est-il de provenance monastique?", in *L'art byzantin chez les Slaves*, 2me recueil, Orient et Byzance 5 (Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 1932) 239.

Erlangensis **96**^{15, 16} = *Hieratikon mikron* (*Euchologion, Horologion*)¹⁷, (a. 1025)¹⁸.

Hierosolymitanus

S. Sabaiticus **165** = <<Ψαλτήριον σὺν Θεῶ κατὰ τὸν Ἀγιοπολίτην>>¹⁹, (sec. XI)²⁰.

¹⁵ P. Maas, *Frühbyzantinische Kirchenpoesie I. Anonyme Hymnen des V-VI Jahrhunderts* (Berlin: Verlag von Walter de Gruyter & Co., 1931) 3; P. Maas, "I. Die Abendhymnen", Cf. P. Maas, G. S. Mercati și D. S. Gassisi, "Gleichzeitige Hymnen in der byzantinischen Liturgie", *BZ* 18 (1909) 310; <<Erlangen, Bibl. municipale, 96>>, M. L. Ajjoub, *Livre d'Heures du Sinai (Sinaiticus graecus 864)* (SC 486, Paris: Cerf, 2004) 167.

¹⁶ <<A 2/ (Ms. 1234; Irm. 96)>>, *Die griechischen Handschriften der Universitätsbibliothek Erlangen. Beschrieben von Hans THURN aus der Grundlage des Manuskriptes von Otto STÄHLIN [Katalog der Handschriften der Universitätsbibliothek Erlangen. Neubearbeitung III. Band. 2. Teil]* (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1980) 19; <<Irm. 96>>, reprezintă numărul manuscrisului din *Catalogul* lui Joh. C. Irmischer, din 1852, Cf. Joh. C. Irmischer, *Handschriften-Katalog der Königlichen Universitäts-Bibliothek zu Erlangen* (Frankfurt am Main-Erlangen, 1852) 18.

¹⁷ *Die griechischen Handschriften...*, 19; <<Liber liturgicus>>, Joh. C. Irmischer, *Handschriften-Katalog...*, 18.

¹⁸ P. Maas, *Frühbyzantinische...*, 3; P. Maas, "I. Die Abendhymnen", 10; <<1025>>/ <<Der Codex entstand 1025>>, *Die griechischen Handschriften...*, 19, 22; <<... geschrieben im J. 1025>>, Joh. C. Irmischer, *Handschriften-Katalog...*, 18; <<a. D. 1025>>, M. L. Ajjoub, *Livre d'Heures...*, 167.

¹⁹ Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Τεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη ἤτοι Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ ἀγιοτάτου ἀποστολικοῦ τε καὶ καθολικοῦ ὀρθοδόξου πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Τεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης ἀποκειμένων ἑλληνικῶν κωδίκων. Τόμος Δεύτερος* (Ἐν Πετρούπολει: Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Β. Κιρσπάουμ, 1894) 277.

²⁰ <<Τεῦχος μεμβράνινον τῆς ἐνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος>>, *Ibid.*, 277; <<des 11. Jhs.>>, H. Schneider, "Die biblischen Oden", *Biblica* 30 (1949) 451 nota 1.

Hierosolymitanus

S. Sabaiticus 231

= Νικήτα μητροπολίτου Ἡρακλείας ἀκέφαλος συναγωγή ἐρμηνειῶν εἰς τοὺς ψαλμοὺς²¹, (a. 1338)²².Laur. Plut. V 5²³= PSALTERIVM DAVID²⁴, (s. XI-XII)²⁵.Lavra. Cod. 446²⁶ (Δ 70)²⁷ = Ἐρμηνεία τοῦ Ψαλτῆρος²⁸, (αἰῶν. ι' [984])²⁹.

²¹ A. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Τεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη...*, 362; <<C'est par erreur que le catalogueur A. Papadopoulos-Kerameus, attribue la chaîne à Nicétas>>, G. Dorival, *Les Chaînes exégétiques grecques sur les Psaumes. Contribution a l'étude d'une forme littéraire*, Tome 3 (Spicilegium Sacrum Lovaniense. Études et documents 45, Leuven: Peeters, 1992) 129.

²² A. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Τεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη...*, 362; G. Dorival, *Les Chaînes (tome 3)...*, 130, 136.

²³ P. Maas, *Frühbyzantinische...*, 3; P. Maas, "I. Die Abendhymnen", 10; <<COD. V.>>, A. M. Bandini, *Catalogus codicum manuseriptorum Bibliothecae Mediceae Laurentianae. Accedunt supplementa tria ab E. ROSTAGNO et N. FESTA congesta, necnon additamentum ex inventariis Bibliothecae Laurentianae depromptum. Accuravit Fridolf KUDLIEN, t. I* (Lipsiae: Zentral Antiquariat der Deutschen demokratischen Republik, 1961) 13.

²⁴ A. M. Bandini, *Catalogus codicum...*, 13; Laur. Plut. V 5:2r: ∷ψαλτήριον τοῦ Δα(νί)δ∷.

²⁵ P. Maas, *Frühbyzantinische...*, 3; P. Maas, "I. Die Abendhymnen", 10; <<Sec. XI.>>, A. M. Bandini, *Catalogus codicum...*, 14.

²⁶ H. Schneider, "Die biblischen...", 451 nota 1.

²⁷ Spyridon Lauriotes și S. Eustratiades, *Catalogue of the Greek Manuscripts in the Library of the Laura on Mount Athos, with Notices from other Libraries* [Harvard Theological Studies, XII] (Cambridge, 1925) 67.

²⁸ Spyridon Lauriotes și S. Eustratiades, *Catalogue of the Greek Manuscripts...*, 67.

²⁹ *Ibid.*, 67; <<des J. 984>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 451 nota 1.

- Marciano gr. 535³⁰ = *Cantica utriusque Testamenti cum commentario*³¹, (saec. XII ante med.)³².
- Oxoniensis Auct. D. 4. 1 = *Miscellaneo. <<16. Psalterium Davidis cum catena sive commentario ex. SS. Patrum...>>*³³, (sec. forsan IX)³⁴.
- Pantocrator 61³⁵ = *Ψαλτήριον*³⁶, (IX αἰῶν.)³⁷.
- Parisinus gr. 20 = *Psalmi*³⁸, (X s.)³⁹.

³⁰ <<Gr. 535 (coll. 865). Olim Ioh. Baptistae Recanati <XXXVIII>>, E. Mioni, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum codices graeci manuscripti. Volumen II: Thesaurus Antiquus. Codices 300-625* [Ministero per i beni culturali e ambientali. Indici e Cataloghi, Nuova Serie, VI] (Roma: Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato P. V., 1985) 428.

³¹ *Ibid.*, 430.

³² *Ibid.*, 428; <<Die Hs. Venedig, Bibl. Marciana, Greco, fondo antico 535 des 11./12. Jhs.>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 58.

³³ H. O. Coxe, *Bodleian Library. Quarto Catalogues. I. Greek Manuscripts*. Reprinted with corrections from the edition of 1853 (Oxford: Bodleian Library, 1969) 623A.

³⁴ *Ibid.*, 621D.

³⁵ H. Omont, *Miniatures des plus anciens manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale du VIe au XIVe siècle* (Paris: H. Champion, 1929) 40; <<*1095. 61.>>, Sp. P. Lampros, *Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos. Volume I* (Cambridge: University Press., 1895) 99.

³⁶ Sp. P. Lampros, *Catalogue of the Greek Manuscripts...*, 99.

³⁷ *Ibid.*, 99; <<IXe siècle>>, S. Dufrenne, *L'illustration des psautiers grecs...*, 15; <<Notre opinion personnelle est que le psautier du Pantocrator est postérieur à celui de Chludov>>, N. Malickij, "Le psautier byzantin...", 240 nota 2.

³⁸ H. Omont, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale, Première partie* (Paris: Libraire Alphonse Picard, 1886) 4; <<PSAUTIER Ms. grec 20>>, H. Omont, *Miniatures des plus anciens...*, 40.

³⁹ H. Omont, *Inventaire sommaire (première partie)...*, 4; <<(Xe SIÈCLE)>>, H. Omont, *Miniatures des plus anciens...*, 40.

- Parisinus gr. **164** = *Psalmi et cantica, cum scholiis*, (a. 1070)⁴⁰.
- Paris. suppl. gr. **343**⁴¹ = *Psalterium, cum canticis*, (XI s.)⁴².
- Regin. gr. **13**⁴³ = *PSALTERIUM*⁴⁴, (saec. X)⁴⁵.
- R. I. **5** = *Index alphabetique des livres qui se trouvent en la Bibliothéque Royale de Turin en cette année 1713*⁴⁶. *Sous le Regne de S. M. Victor Amé-Roy de Sicile, et de Chipre Duc de Savoye, et de Montferrat, Prince de Piemont etc*⁴⁷.

⁴⁰ H. Omont, *Inventaire sommaire (première partie)...*, 19.

⁴¹ Georgi R. Parpulov, *Toward a History of Byzantine Psalters, ca. 850-1350 AD* (Plovdiv, 2014) 102, nota 57; <<suppl. gr. 343.>>, Paris. suppl. gr. **343**: Ir.

⁴² H. Omont, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque nationale. Troisième partie. Ancien fonds grec. Belles-Lettres. Coislin-Supplément. Paris et départements* (Paris: Libraire Alphonse Picard, 1888) 252; vezi și Paris. suppl. gr. **343**: Ir.

⁴³ H. Schneider, "Die biblischen...", 451, nota 2.

⁴⁴ H. Stevenson Senior, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices mnscripti recensiti iubente Leone XIII Pont. Max. Codices manuscripti graeci Reginae Suecorum et Pii PP. II Bibliothecae Vaticanae descripti, Praeside I. B. Cardinali Pitra episcopo Portuensi, S. R. E. Bibliothecario* (Romae: Ex Typographeo Vaticano, 1888) 9.

⁴⁵ *Ibid.*, 9; <<des 10. Jhs.>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 451, nota 1.

⁴⁶ Anul redactării *Inventarului* este scris în mijloc, în partea inferioara a primei file a manuscrisului, care nu este numerotată.

⁴⁷ <<*Index alphabétique des livres qui se trouvent en la Bibliothèque Royale de Turin en cette année 1713 sous le Regne de S.M. Victor Amé-Roy de Sicile, et de Chipre Duc de Savoye, et de Montferrat, Prince de Piemont etc.*>>, A. Giaccaria, "I fondi medievali della Biblioteca Nazionale Universitaria di Torino", în *Pluteus* 2 (1984) 185.

- R. I. 8 = *CATALOGO ALFABETICO DEI MANOSCRITTI DELLA BIBLIOTECA DELLA R. UNIVERSITÀ DI TORINO*⁴⁸, (sec. XVIII⁴⁹).
- Sin. gr. 863 = *Horologium*⁵⁰, (saec. IX)⁵¹.
- Sin. gr. 864 = *Horologium*⁵², (saec. IX-X)⁵³.
- Vallicellianus D 35 = *Catena Graecorum Patrum in Psalmos*⁵⁴, (XIII secolo)⁵⁵.

⁴⁸ <<*Catalogo alfabetico dei manoscritti*>>, A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 186; <<*Catalogo alfabetico sommario*>>, S. Bassi, "La Biblioteca Nazionale di Torino. Formazione delle raccolte e sistemazione nella nuova sede", in *Associazione Italiana Biblioteche. Bollettino d'informazione*, Anno XV (1975) 10.

⁴⁹ <<... probabilmente fu redatto dall'abate Giuseppe Roma, prefetto della Biblioteca dal 1732 al 1737>>, S. Bassi, "La Biblioteca Nazionale di Torino...", 10.

⁵⁰ V. Gardthausen, *Catalogus codicum Graecorum Sinaiticorum* (Oxonii: E Typographeo Clarendoniano, 1886) 186.

⁵¹ *Ibid.*, 186.

⁵² *Ibid.*, 187.

⁵³ *Ibid.*, 187.

⁵⁴ Vallicellianus D 35, IV; <<*Commentarius de more textum Psalmorum includit*>>, E. Martini, *Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane*. Vol. II (Milano: Ulrico Hoepli, 1902) 90.

⁵⁵ <<*Codex XIII. Saeculi*>>, Vallicellianus D 35, IV; <<Le codex est daté par son catalogueur du 13e siècle, mais il est probablement plus tardif, comme le montre la présence de filigranes>>, G. Dorival, *Les Chaînes (tome 3)*..., 233.

- Vat. gr. **342**⁵⁶ = *Psalterium cum commentario*⁵⁷, (a. 1087-1088)⁵⁸.
- Vat. gr. **1864** = † ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ [ΣΥ]Ν Θ(Ε)Ω ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΠΟΛΙΤ[Η]Ν⁵⁹, (Saec. XII)⁶⁰.
- Vatoped **761**⁶¹ = Ψαλτήριον⁶² τερπνόν εἰς Θ(εὸ)ν μέλο(ς) ἀλλη(λούϊα)⁶³, (c. 1088 A.D.)⁶⁴.

⁵⁶ <<olim 902>>, R. Devreesse, *Codices Vaticani Graeci (330-604)*, t. II (Roma: In Bibliotheca Vaticana, 1937) 15.

⁵⁷ <<ff. 25-245>>, *Ibid.*, 16.

⁵⁸ <<An. 1087-1088 (f. 20^v)>>, *Ibid.*, 15.

⁵⁹ Vat. gr. **1864**:[1r]; <<Ψαλτήριον [σ]υν θεῶ κατὰ τὸν ἀγιοπολίτην>>, P. Canart, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices manu scripti recensiti iussu Pauli VI Pontificis Maximi, Praeside Eugenio Card. Tisserant Sacri Collegii Decano, S. R. E. Bibliothecario et Scriniario. Codices Vaticani graeci. Codices 1745-1962, Tomus I. Codicum enarrationes* (In Bibliotheca Vaticana, 1970) 388.

⁶⁰ P. Canart, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices manu scripti...*, 388; <<des 12. Jhs.>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 451 nota 1.

⁶¹ <<**761**>>, S. Eustratiades ἠ Arcadios Vatopedinos, *Catalogue of the Greek Manuscripts in the Library of the Monastery of Vatopedi on Mt. Athos* (Harvard Theological Studies XI, Cambridge: Harvard University Press, 1924) 150.

⁶² <<Ψαλτήριον>>, *Ibid.*, 150.

⁶³ Cf. Vatoped **761**, Kurt Weitzmann, "III The Psalter Vatopedi 761 – Its Place in the Aristocratic Psalter Recension", în *Byzantine Liturgical Psalters and Gospels* (London: Variorum Reprints, 1980) 31, figura 16.

⁶⁴ Kurt Weitzmann, "III The Psalter Vatopedi 761...", 23.

Veronensis I ⁶⁵	= <i>Psalterium et cantica graece et latine</i> ⁶⁶ , (saec. VI) ⁶⁷ .
Vindobonensis Theol. gr. 177	= <i>PSALMEN UND ODEN</i> , (a. 1150) ⁶⁸ .

⁶⁵ <<319. VERONENSIS, Bibl. Capitularis, I (olim 1)>>, E. Mioni, *Catalogo di manoscritti greci esistenti nelle biblioteche italiane*. Vol. II. [Ministero della Pubblica Istruzione. Indici e Cataloghi, XX] (Roma: Istituto Poligrafico dello Stato, <1965>) 487; <<Verona. Bibl. Capit. I>>, A. Rahlfs, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum. Auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum. Psalmi cum Odis*, vol. X⁰ (Göttingen, 1979) 10.

⁶⁶ E. Mioni, *Catalogo di manoscritti greci...*, 487; <<Griechisch-lateinischer Psalter>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 348; <<*Psalterium Dupl./ cum Canticis*>>, a se vedea prima filă care a fost adăugată ulterior în microfilm, cf. **Pos. 4929** (Catalogo topografico. Microfilm positivi, secondo armadio, N° 34/ Titolo: BIBLIA SACRA. V. T. Psalterium cum Canticis. [graeco-latinum]), din cadrul *Centrului național pentru studiul manuscrisului* din Biblioteca Națională de la Roma; <<*Psalterium, cum Canticis* (gr.-lat.)>>, H. Omont, "Les manuscrits grecs de la bibliothèque capitulaire et de la bibliothèque communale de Vérone", în *Centralblatt für Bibliothekswesen*, VIII (1891) 490.

⁶⁷ E. Mioni, *Catalogo di manoscritti greci...*, 487; <<VI. Jahrh.>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 348; <<VIe siècle>>, H. Omont, "Les manuscrits grecs...", 490; <<ante saeculum VII.>>, a se vedea prima filă care a fost adăugată ulterior în microfilm, cf. **Pos. 4929**.

⁶⁸ Herbert Hunger, Otto Kresten și Christian Hannick, *Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, Teil 3/2. *Codices Theologici* 101-200 [Museion. Veröffentlichungen der Österreichischen Nationalbibliothek. Neue Folge herausgegeben von der Generaldirektion. Vierte Reihe: Veröffentlichungen der Handschriftensammlung. Erster Band, Teil 3/2] (Wien: Hollinek, 1984) 316.

INTRODUCERE

Codicele *Taurinensis B. VII. 30* (PAS. GR. CCCXLII)^{69, 70} de la Biblioteca Națională din Torino reprezintă, după părerea mea, unul dintre manuscrisele cele mai interesante⁷¹ și vechi⁷², care privește printre altele, istoria *Laudelor bisericești*⁷³ din ritul bizantin.

Chiar dacă, condițiile deplorabile în care se găsește manuscrisul i-ar fi putut împiedica pe cercetători să-i constate inestimabila

⁶⁹ Sigla și numărul manuscrisului din *Catalogul* lui G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi, Athenaei, per lingua digesti, & binas in partes distributi, in quarum prima hebraei, & graeci, in altera latini, italici, & gallici*, Tomus I (Taurini: Ex Typographia Regia, 1749) 470.

⁷⁰ G. de Sanctis, "Inventario dei codici superstiti greci e latini antichi dalla Biblioteca Nazionale di Torino", în *Rivista di Filologia e d'Istruzione classica*, t. XXXIV (Torino: Ermanno Loescher, 1904) 396.

⁷¹ <<Questo codice dicesi essere molto importante>>, I. Guareschi, "Osservazioni ed esperienze sul ricupero e sul restauro dei codici danneggiati dall'incendio della Biblioteca Nazionale di Torino", în *Memorie della Reale Accademia delle Scienze di Torino*, Serie II, LIV (1904) 31/453.

⁷² <<Die Katenen-Hs. Turin, Bibl. Naz., B VII 30 des 8. Jhs., die an Alter vielleicht nur noch von der Jobkatene der Patmos-Hs. 171 übertroffen wird>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 59.

⁷³ <<Cântările, rugăciunile, laudele și mulțumirile care se aduc lui Dumnezeu în zilele de sărbători, iar în mănăstiri, în fiecare zi, sunt grupate într-o serie de slujbe care se numesc în general cu un termen consacrat „Cele șapte laude” și anume: *Vecernia* (slujba de seară), *Pavecernița* sau *Dupăcinarea* (rugăciunea de după cină sau înainte de culcare), *Polunoșnița* sau *Miezonoptica* (rugăciunea de la miezul nopții), *Utrenia* (slujba de dimineață) și *Orele* sau *Cesurile*, în număr de patru (I, III, VI, IX), adică rugăciunile de la începutul celor patru sferturi ale zilei>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase* (Caransebeș: Editura Diecezană, 2001) 256.

valoare, sunt deja mulți⁷⁴ cei care se vor interesa îndeaproape de acest codice, chiar și după cumplita lui deteriorare⁷⁵, suferită în incendiul din 1904^{76, 77}.

Din fericire, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* care avea să supraviețuiască, a fost studiat și înainte de anul 1904, de savanți

⁷⁴ Vezi *Biblioteca Nazionale Universitaria di Torino. Elenco dei lettori che hanno studiato il seguente manoscritto: N°. 275...*; este vorba despre o listă nominală a celor care au studiat manuscrisul, și care se găsește în *Sala manoscritti e rari* a aceleiași biblioteci; <<N°. 275>>, indică numărul progresiv al codicelui din *Inventarul* lui F. Consentini, din 1922, cf. A. Sorbelli, *Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia. Volume XXVIII-Torino* (Firenze: Libreria Editrice Leo S. Olschki, 1922) 34.

⁷⁵ <<Risposta che il cod. gr. B. VII. 30 è lo stesso *Salterio danneggiatissimo...*>>, este o notă anonimă din 24 octombrie 1904, care se găsește pe o a doua filă adăugată la începutul manuscrisului (a se vedea microfilmul [Pos. 14532], care se află în Biblioteca Națională din Roma, în cadrul *Centrului național pentru studiul manuscrisului*), filă care lipsea însă din cutia care protejează astăzi manuscrisul; o copie a acestei file adăugate am lăsată-o la Biblioteca Națională din Torino pe 20 iunie 2006, și se găsește alături de *Elenco dei lettori che hanno studiato il seguente manoscritto: N°. 275...*, în *Sala manoscritti e rari* a aceleiași biblioteci.

⁷⁶ Este vorba de incendiul care a izbucnit la Biblioteca Națională din Torino, în noaptea dintre 25 și 26 ianuarie 1904; Vezi S. Bassi, "La Biblioteca Nazionale di Torino...", 17, și alții; <<prima dell'incendio del 1905>>, G. Mercati, "Sulla catena perduta (XXVI) del Salterio Torinese in unciali B VII 30 (Pasini 342)", în *Alla ricerca dei nomi degli "altri" traduttori nelle Omilie sui Salmi di S. Giovanni Crisostomo e variazioni su alcune catene del Salterio* (Studi e Testi 158, Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1952) 177, nota 1; <<Turiner Bibliotheksbrand 1907>>, H. Schneider, "Die biblischen...", *Biblica* 30 (1949) 59.

⁷⁷ <<C'è però da dire che la scarna descrizione offerta dal catalogo del XVIII secolo e le precarie condizioni in cui il manoscritto versa dopo l'incendio che il 26 gennaio 1904 devastò la Biblioteca Reale (oggi Universitaria), nonostante il restauro conservativo eseguito presso il Laboratorio del Monastero di Grottaferrata, sono altrettanti fattori che non hanno incoraggiato lo studio del cimelio>>, S. Parenti, "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo Torino, Biblioteca Universitaria B. VII. 30", *BBGG*, III s. 4 (2007) 275-276.

precum C. R. Gregory⁷⁸, care într-un studiu din anul 1900, consemnează mai multe informații codicologice și palografice referitoare la manuscris; D. G. Morin⁷⁹ amintește și el de existența codicelui; G. Mercati îl citează într-o notă a unui articol din 1901⁸⁰, iar G. Karo și I. Lietzmann îl menționează între manuscrisele care conțin așa-numitele “Catene-Scholii”⁸¹ la Psalmi^{82, 83}.

Mai mult, potrivit *Notelor bibliografice* (“*Notizie Bibliografice*”), care se găsesc în continuarea *Listei cititorilor* (“*Elenco dei lettori...*”⁸⁴) dar nu numai⁸⁵, se poate observa faptul că, din punct de vedere liturgic, nu există niciun studiu care să facă trimitere la Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, fapt confirmat ulterior și de Stefano Parenti:

⁷⁸ C. R. Gregory, *Textkritik des Neuen Testamentes* (Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1909²).

⁷⁹ *Sancti Hieronymi Presbyteri Tractatus sive Homiliae in Psalmos quattuordecim*, în *Anecdota Maredsolana*, Vol. III Pars III: *Sancti Hieronymi Presbyteri Tractatus novissime reperti* (Maredsoli, 1903).

⁸⁰ *Note di letteratura biblica e cristiana antica* (Studi e Testi 5, Roma: Tipografia Vaticana, 1901) 174, nota 2.

⁸¹ A se vedea titlul capitoului (pp. 1-236) în care G. Dorival vorbește despre Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<L'héritage palestinien. 1. Les Chaînes-Scholies>>, cf. *Les Chaînes exégétiques grecques sur les Psaumes. Contribution a l'étude d'une forme littéraire*, Tome 2 (Spicilegium Sacrum Lovaniense. Études et documents 44, Leuven: Peeters, 1989) 126-141.

⁸² *Catenarum graecarum catalogus* (Göttingen, 1902) 63-64.

⁸³ A. Avetta într-un studiu redactat în anul 1903, în legătură cu notele bibliografice ale manuscriselor din Biblioteca Națională din Torino, menționează doar articolul lui G. Mercati, fără a face însă referire și la studiile lui C. R. Gregory, G. Karo și I. Lietzmann, cf. “Secondo contributo di notizie bibliografiche per una bibliografia dei codici mss. della Biblioteca Nazionale (già Universitaria) di Torino”, în *Centralblatt für Bibliothekswesen*, XX (1903) 210.

⁸⁴ A se vedea notele de mai sus.

⁸⁵ Este vorba de o serie de articole și de studii pe care le voi menționa în continuare.

<<Si tratta del codice B. VII. 30 di Torino che, per l'importante commento catenario (*Catena Typus XXVI*), da più di un secolo ha attirato l'interesse di esegeti e patrologi, ma non degli storici del culto>>⁸⁶.

Manuscrisul *Taurinensis B. VII. 30*, care actualmente numără doar 209 file^{87, 88}, conține fragmente din Psalmi, din "Cântări" (ode)⁸⁹ și din varii comentarii la psalmi și la ode; fragmente din "tropare"⁹⁰ și din rânduielile unor *Laude bisericești: Ceasul I, III⁹¹, VI⁹², IX⁹³, Obednița⁹⁴ și Pavecernița mare^{95, 96}*.

⁸⁶ "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...", 275; Vezi și S. Parenti, "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...", 275, notele 3 și 4.

⁸⁷ Potrivit *Catalogului* lui G. L. Pasini, manuscrisul numără la origine 383 de file, cf. *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470; Alte studii indică ca număr originar 303 file, a se vedea de exemplu, C. R. Gregory, *Textkritik...*, 61/ Oⁿ.

⁸⁸ <<Dei 303 fogli registrati nel catalogo di Pasini ne restano appena 168 (I-XXXII + 1-136), e di questi un buon numero risultano anneriti o seriamente danneggiati, in particolare nei margini, con grave pregiudizio per la lettura del commento catenario>>, S. Parenti, "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...", 276.

⁸⁹ <<(da *odái* = canti): nel rito bizantino sono: 1. i canti scritturali dell'Orthrós; 2. il complesso dei tropari poetici del canone>>, D. Sartore, A. M. Triacca e C. Cibien, *Liturgia* (Milano: Edizioni San Paolo, 2001) 2116.

⁹⁰ <<Il 'tropario' = piccola strofa di metro variabile nella liturgia greca, il cui ritmo è basato sull'accento tonico>>, *Ibid.*, 2127.

⁹¹ <<Ora minore di origine monastica celebrata alle nove del mattino>>, *Ibid.*, 2126.

⁹² <<Ora minore celebrata a mezzodì>>, *Ibid.*, 2125.

⁹³ <<Una delle "ore" dell'ufficio che può fungere da "ora media">>, *Ibid.*, 2116.

⁹⁴ <<Nella liturgia bizantina, gruppo dei salmi 102, 145 e delle beatitudini (Mt 5,3-12). Precede la piccola entrata sostituendone le tre antifone. L'ufficio dei t., di origine palestinese, era un ufficio di *comunione* per i giorni aliturgici (come i Presantificati in quaresima, di origine costantinopolitana)>>, *Ibid.*, 2127.

⁹⁵ <<Nella liturgia greca, l'ufficio della sera corrispondente alla compieta. L'ultimo dei sette uffici del giorno>>, *Ibid.*, 2095.

⁹⁶ O schemă a conținutului codicelui găsim și în S. Parenti, "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...", 279.

În concluzie, se poate afirma că Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este unul din cele 406^{97, 98} manuscrise grecești, care alcătuiesc “vechiul fond” de la Biblioteca Națională din Torino, fiind fără doar și poate, unul dintre manuscrisele redactate pe pergament^{99, 100}, care au supraviețuit incendiului din 1904.

1. *Datarea manuscrisului*¹⁰¹

În ceea ce privește data la care a fost redactat Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, trebuie amintit mai întâi de toate, că aceasta a fost deja propusă de numeroși specialiști.

⁹⁷ E. Stampini, “*Prefazione*”, în G. de Sanctis, “*Inventario dei codici superstiti greci...*”, 386; G. de Sanctis, “*Inventario dei codici superstiti greci...*”, 388.

⁹⁸ <<Prima che l’incendio del 1904 la depauperasse di una notevole quantità di materiale librario, la Biblioteca Nazionale Universitaria di Torino conteneva almeno 405 manoscritti greci: 373 descritti da *Giuseppe Pasini*, 32 da *Carlo Oreste Zuretti*>>, P. Eleuteri, “*Biblioteca Nazionale Universitaria di Torino. Concordanze delle signature dei manoscritti greci*”, în *Codices Manuscripti*, Heft 5, Jahrgang 15 (1990) 28.

⁹⁹ <<*Membranaceus, foliis constans 383, literis majoribus exaratus...*>>, G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470.

¹⁰⁰ <<Non può purtroppo registrarsi, finora almeno, tra i codici pergamenacei, nel loro insieme superstiti, il manoscritto PAS. GR. CCCXLII (B. VII 30)>>, G. de Sanctis, “*Inventario dei codici superstiti greci...*”, 396; Potrivit însă, unei noi sigle a manuscrisului (**Gr. A 39**), corespunzătoare perioadei cuprinse între anii 1904 și 1911, care compare într-o notă atașată la începutul codicelui, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este indubitabil un manuscris redactat pe pergament (majuscula **A**, indica într-adevăr manuscrisele redactate pe pergament), cf. A. Giaccaria, “*I fondi medievali...*”, 185 și P. Eleuteri, “*Biblioteca Nazionale Universitaria...*”, 29.

¹⁰¹ Țin să precizez, că mi s-a părut mult mai adecvat modul (poate ușor obositor), de a reda potrivit anului publicării lor, unul câte unul, toate studiile și articolele în care se face referire la data redactării Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, și nu doar de a le cita pur și simplu, lucru realizat într-o oarecare măsură de către M.-J. Rondeau, cf. *Les Commentaires patristiques du Psautier (IIIe–Ve siècles)*. Vol. I. (OCA 219, Roma: PIO, 1982) 262, nota 78.

Voi începe aşadar, cu prima datare a codicelui, consemnată de G. L. Pasini în *Catalogul* său, întocmit în anul 1749: <<Membranaceus, (...) cum scholiis in margine eodem caractere descriptis **non ante finem saeculi VIII**>>¹⁰².

Cu toate că, au fost alcătuite numeroase “*Inventare*”¹⁰³ ale manuscriselor “din Torino” până la anul 1794, totuși, data la care a fost scris Ms. *Taurinensis B. VII. 30* nu rezultă în niciunul dintre acestea; nici măcar *Inventarul* detaliat al lui Bencini, redactat la 1732¹⁰⁴, nu o menționează.

De asemenea, nu se știe dacă în *Inventarul topografic al manuscriselor de la Biblioteca “Națională din Torino”*¹⁰⁵ (*Inventario topografico dei manoscritti della Biblioteca “Nazionale di Torino”*), redactat de B. Peyron între anii 1860-1870, și distrus în incendiul din 1904¹⁰⁶, era menționată data redactării Ms. *Taurinensis B. VII. 30*.

Potrivit indiciilor din documente, un lucru este însă sigur: data la care a fost redact codicele, nu va fi indicată în niciun alt *Inventar* alcătuit fie înainte de 1749, fie între 1749 și 1904.

C. R. Gregory, care a studiat codicele *Taurinensis B. VII. 30* în zilele de 8 și 9 februarie 1886¹⁰⁷, afirmă că el poate fi datat în secolul VIII sau IX¹⁰⁸.

¹⁰² *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470.

¹⁰³ Vezi A. Giaccaria, “I fondi medievali...”, 185-186.

¹⁰⁴ <<dettagliato inventario dei manoscritti della Biblioteca dell’Università di Torino redatto nel 1732 dal Bencini>>, *Ibid.*, 186.

¹⁰⁵ La acea vreme, *Biblioteca Universitară din Torino*, cf. A. Giaccaria, “I fondi medievali...”, 186.

¹⁰⁶ *Ibid.*, 187.

¹⁰⁷ *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61; <<Visto dal Gregory 8-9/II/1886>>, cf. *Notizie Bibliografice*, care se găsesc în continuarea “Listei cititorilor...” (“Elenco dei lettori...”).

¹⁰⁸ <<O^h: Turin, Nationalbibliothek B. VII. 30. 8. oder 9. Jhdt>>, C. R. Gregory, *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61.

Într-un articol din 1901, în care vorbește despre “diverse comentarii atribuite lui Atanasie și Isihie”¹⁰⁹, G. Mercati¹¹⁰ menționează într-una din note Ms. *Taurinensis B. VII 30*, care ar putea fi datat după părerea lui, în secolele VIII/IX¹¹¹.

G. Karo și I. Lietzmann, în așa-numitul “*Catalogo delle catene*”, redactat în anul 1902, notează că manuscrisul este din secolul VIII¹¹².

O datare un pic “pretențioasă” este consemnată de D. G. Morin într-un studiu alcătuit în anul 1903, în care susține că Ms. *Taurinensis B. VII 30* ar putea fi datat în secolele X-XI¹¹³.

După cumplita deteriorarea a manuscrisului în incendiul din 1904, specialiștii, fiecare în felul său, și în baza indiciilor de care vor dispune, vor încerca să stabilească vechimea codicelui, astfel: unii vor afirma că a fost scris în secolele VIII sau IX, iar alții, că este posibil ca el să fi fost redactat chiar în secolele X-XI.

Potrivit indicației care compare într-o foicică atașată la începutul codicelui, foarte probabil în perioada în care a fost restaurat¹¹⁴, și care se găsește astăzi în mapa care îl protejează, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* ar fi din secolul VIII: <<B. VII. 30. Pas. gr. CCCXLII. Salterio greco con commenti (onciale). Sec. VIII>>.

¹⁰⁹ “dei varî commentarî attribuiti ad Atanasio e ad Esichio”, cf. G. Mercati, *Note di letteratura biblica...*, 172.

¹¹⁰ *Note di letteratura biblica...*, 172.

¹¹¹ <<cod. Torinese 342 in onciale del sec. VIII/IX>>, G. Mercati, *Note di letteratura biblica...*, 174, nota 2.

¹¹² <<*Taurinens. B I 10* (342 Pasini). s. VIII>>, cf. *Catenarum graecarum catalogus*, 63.

¹¹³ <<X. Quae subnexa sunt graeca in Psalmos fragmenta ex codice Taurinensi graec. B. VII. 30, saec. ut videtur X/XI...>>, *Prefatio*, în *Sancti Hieronymi Presbyteri...*, XIX.

¹¹⁴ În această foicică se menționează printre altele, data la care codicele a fost examinat de către dr. Oesterley, amănunt care nu ne ajută însă, să determinăm momentul exact al atașării acesteia: <<Esaminato dal d^r Oesterley. 12 sett. 1904>>, cf. *Taurinensis B. VII. 30*, 1° “foglietto”.

De asemenea, conform filei 1° din așa-numitul “*Elenco dei lettori...*”, păstrat în “*Sala manoscritti e rari*” din Biblioteca Națională Universitară din Torino, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este datat în secolul VIII: <<Segnature del codice (B – VII – 30), Vol. 1. PSALTERIUM (gr.). Membr., sec. VIII, cc. 303. (Pasini, Gr. 342).>>.

Într-o notă din 20 octombrie 1904, care se găsește redată pe o a doua filă atașată la începutul manuscrisului¹¹⁵, W. O. E. Oesterley vorbind despre Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, pare să afirme, că unele fragmente¹¹⁶ din codice ar aparține secolelor X-XI: <<C’est un ms contenant des fragments (en grec) des Psaumes (X-XI c.)>>.

Icilio Guareschi, în studiul său foarte documentat, din iunie 1904¹¹⁷, pe care avea să-l intituleze emfatic: “*La chimica applicata alle biblioteche*”¹¹⁸, menționează printre altele, data scrierii Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<Salterio in lettera onciale del secolo VIII...>>¹¹⁹.

Unul dintre puținii cercetători (poate chiar singurul) care vor intra, în mod fericit, în posesia câtorva fotografii (numai trei)¹²⁰, cu Ms. *Taurinensis B. VII. 30* de dinainte de incendiul din 25-26 ianuarie 1904, este W. O. E. Oesterley, pe care l-am amintit deja; acesta revenind asupra vechimii codicelui, notează într-un articol redactat

¹¹⁵ A se vedea microfilmul (Pos. 14532), păstrat în Biblioteca Națională din Roma, în cadrul așa-numitului “*Centro nazionale per lo studio del manoscritto*”.

¹¹⁶ Este vorba probabil de fragmente din psalmul 88, 10-27 (cf. *Taurinensis B. VII. 30*: XXI^{r-v}, [??]^{r-v}), redată cu minusculă.

¹¹⁷ “*Osservazioni ed esperienze...*”, 36/458.

¹¹⁸ *Ibid.*, 1/423.

¹¹⁹ *Ibid.*, 31/453.

¹²⁰ W. O. E. Oesterley, “*A lost uncial codex of the Psalms*”, în *The Expository Times* 17 (1905-1906) 353; <<J’espère de vous envoyer les **trois** pphotographes (sic!) du Psautier...>>, cf. unei note care aparține aceluiași Oesterley, din 20 octombrie 1904, și care se găsește redată pe o a doua filă atașată la începutul codicelui (a se vedea mai sus, în note).

în 1905, că ar aparține secolelor VIII/IX¹²¹.

J. J. Kl. Waldis, care avea să citească, fără doar și poate, studiul lui D. G. Morin din 1903, va afirma mai târziu, în baza observațiilor acestuia din urmă, că data la care a fost redactat Ms. *Taurinensis B. VII. 30* nu poate fi stabilită dincolo de secolele X-XI¹²².

A. Rahlfs, în așa-numitul "*Catalogo dei manoscritti greci dell'Antico Testamento*", editat în 1914¹²³, îmbunătățit și reeditat în 2004¹²⁴, indică ca și dată a redactării codicelui *Taurinensis B. VII. 30*, secolul VIII.

În *Inventarul* din 1922, F. Cosentini menționează în baza descrierii lui Pasini¹²⁵, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* astfel: <<R¹²⁶ 275. (B – VII – 30). Psalterium (gr.). Membr., sec. VIII, cc. 303. (PASINI, Gr., 342)>>¹²⁷.

H. Schneider, care avea să redacteze în anul 1949 un articol impresionant privind diverse aspecte cuprinse în *Psaltirea liturgică*, afirmă printre altele, că Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este din secolul VIII¹²⁸.

¹²¹ <<The MS. in question was a Greek uncial of the Psalms, belonging to the eighth or, at latest, ninth century>>, "A lost uncial...", 353.

¹²² <<Äußerster „terminus ad quem“ ist das 10. oder 11. Jahrhundert, da nach Morins Ansicht aus dieser Zeit die Turiner Handschrift stammte>>, *Hieronymi Graeca in Psalmos Fragmenta untersucht und auf ihre Herkunft geprüft* (Münster i. W., 1908) 2.

¹²³ <<B. VII. 30 (B. I. 10). VIII>>, *Verzeichnis der griechischen...*, 299.

¹²⁴ <<B. VII. 30 (B. I. 10). VIII>>, *Verzeichnis der griechischen Handschriften des Alten Testaments* ([Göttingen]: Vandenhoeck & Ruprecht, [2004]) 370.

¹²⁵ "Prefazione", în A Sorbelli, *Inventari dei manoscritti...*, 6.

¹²⁶ Această literă indică după F. Cosentini (a se vedea în "Prefazione"), faptul că în anul 1922, manuscrisul era deja restaurat.

¹²⁷ A Sorbelli, *Inventari dei manoscritti...*, 34; Precizarea de la pagina 241 din acest *Inventar*, lasă să se înțeleagă că el ar fi fost alcătuit de Prof. Francesco Cosentini.

¹²⁸ <<Die Katenen-Hs. Turin, Bibl. Naz., B VII 30 des 8. Jhs.>>; <<Psaltêrion David tou hagiopolitou, in: Turin, B. Naz., B VII 30 des 8 Jhs.>>, "Die biblischen...", 59, 451.

Revenind asupra mult disputatei vechimi a codicelui *Taurinensis B. VII. 30*, G. Mercati notează într-un articol din 1952, în care tratează însă despre așa-numita “catena perduta (XXVI) del Salterio Torinese in unciali B VII 30 (Pasini 342)”, că manuscrisul este din secolul VIII¹²⁹.

Potrivit lui M. Richard, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* aparține secolului VIII¹³⁰.

Între manuscrisele menționate de K. Aland într-un studiu redactat în 1963, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este menționat ca fiind un codice din secolul IX¹³¹.

E. Mühlenberg, într-o lucrare din anul 1978, notează că Ms. *Taurinensis B. VII. 30* a fost redactat în secolul VIII¹³².

S. Bassi, în “*Introducerea*” unui studiu aparținând lui C. Segre Montel, în care acesta din urmă tratează despre manuscrisele din

¹²⁹ “Sulla catena perduta (XXVI) del Salterio Torinese in unciali B VII 30 (Pasini 342)”, în *Alla ricerca dei nomi degli “altri” traduttori nelle Omilie sui Salmi di S. Giovanni Crisostomo e variazioni su alcune catene del Salterio* (Studi e Testi 158, Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1952) 176.

¹³⁰ <<... représentée par un seul manuscrit en onciale du VIIIe siècle, le cod. TURIN, Bibl. nat. B VII 30 (Pasini, gr. 342)>>, “Quelques manuscrits peu connus des chaînes exégétiques et des commentaires grecs sur le Psautier”, în *BIIRT* 3 (1954) 90.

¹³¹ <<Inhalt/U-IPsO, Jh./IX cioè [Lezionario onciale, vangeli secondo ordinario bizantino, salterio con cantici biblici, del sec. IX]>>, K. Aland, *Kurzgefasste Liste der Griechischen Handschriften des Neuen Testaments. I. Gesamtübersicht* (Berlin: Walter de Gruyter & Co., 1963) 281; <<la datazione al IX secolo è ripresa anche in K. Aland et alii, *Kurzgefasste Liste der griechischen Handschriften des Neuen Testaments. Zweite, neubearbeitete und ergänzte Auflage* (Arbeiten zur Neutestamentlichen Textforschung, Band 1), Berlin - New York 1994, 301>>, S. Parenti, “Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...”, 276, nota 11.

¹³² <<Die Handschrift Taurinensis B VII 30 (Pasini 342) ist die älteste bekannte Katenenhandschrift (VIII s.)>>, *Psalmenkommentare aus der Katenenüberlieferung*, t. 3 (Berlin-New York, 1978) 36.

Biblioteca Națională din Torino, care conțin miniaturi, precizează printre altele, și data scriiturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<...il *Psalterium* greco dell'VIII sec. B. VII. 30>>¹³³.

M.-J. Rondeau, unul dintre specialiștii care au examinat îndeaproape Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, menționează ca dată a redactării codicelui, secolele VIII-IX¹³⁴; într-o notă¹³⁵ a studiului său, enumeră nu mai puțin de șapte specialiști, pe care i-am amintit și eu, care vor propune la rândul lor o dată a redactării codicelui.

Potrivit cercetărilor mele din urmă cu mai bine de șapte ani, G. Dorival ar fi fost ultimul dintre specialiștii, care aveau să stabilească o dată "exactă" a redactării Ms. *Taurinensis B. VII. 30*; acesta va propune secolul VIII¹³⁶, ca fiind o primă dată a redactării codicelui, acceptată de marea majoritate a specialiștilor, iar începutul secolului al IX-lea¹³⁷ sau prima jumătate a acestui secolul¹³⁸, ca fiind o a doua posibilă dată a redactării codicelui.

După părerea mea, observația lui G. Dorival privind data la care a fost redactat Ms. *Taurinensis B. VII. 30* pare a fi una completă, fapt pentru care o voi reda în continuare: <<Le *terminus ante quem* est

¹³³ S Bassi, "Introduzione ai manoscritti della Biblioteca Nazionale Universitaria di Torino", în C. Segre Montel, *I manoscritti miniati della Biblioteca Nazionale di Torino. Volume primo: I manoscritti latini dal VII alla metà del XIII secolo* (Torino: Officine Grafiche G. Molfese, 1980) XXX.

¹³⁴ *Les Commentaires patristiques...*, 262.

¹³⁵ *Ibid.*, 262, nota 78.

¹³⁶ <<Le *Taurinensis* est daté communément du 8e siècle>>, *Les Chaînes (tome 2)...*, 128, 140.

¹³⁷ *Ibid.*, 128.

¹³⁸ *Les Chaînes exégétiques grecques sur les Psaumes. Contribution a l'étude d'une forme littéraire*, Tome 1 (Spicilegium Sacrum Lovaniense. Études et documents 43, Leuven: Peeters, 1986) 50; *Les Chaînes (tome 2)...*, 140.

constitué par la date du *Taurinensis*; comme ce dernier est écrit en onciales, on le date communément du 8e siècle; mais si, comme cela est possible, le *Taurinensis* est originaire d'une région quelque peu excentrique de l'Empire byzantin, on songera aussi à une date plus tardive, la première moitié du 9e siècle par exemple; la translittération, en effet, s'est effectuée d'abord à Constantinople et ses dépendances, avant d'atteindre le reste du monde de langue grecque.

Le *terminus a quo* est fourni par la présence d'un fragment de Germain de Constantinople, mort vers 733; cette présence a été étudiée à propos du *Coislinianus* 187 et de l'*Oxoniensis Auct.* D.4.1; elle correspond normalement à un travail caténel que l'on peut situer dans les années 780-850. Faut-il ici proposer une date antérieure? Il faudrait en ce cas que notre chaînes-scholies ait été élaborée dans un centre iconophile; cela ne peut être exclu¹³⁹.

În încheiere, țin să precizez că este foarte probabil ca indiciile privind data redactării Ms. *Taurinensis* B. VII. 30 să fie mult mai multe, unele dintre ele aparținând ultimilor ani, ca de exemplu, cea a profesorului Stefano Parenti, care este de părere că manuscrisul ar fi redactat în Italia meridională, spre sfârșitul secolului al IX-lea¹⁴⁰.

2. Proveniența manuscrisului

Cuvintele prin care G. Mercati avea să sfârșească primul subcapitol al articolului din 1952, par a fi cele mai potrivite spre a ne

¹³⁹ *Les Chaînes (tome 2)...*, 140.

¹⁴⁰ <<... il *Torino* B.VII.30, *horologion* copiato in Italia meridionale verso la fine del IX secolo>>, "Un fascicolo ritrovato dell'*horologion* Sinai gr. 863 (IX secolo)", OCP 75 (2009) 352; Mai multe detalii privind data redactării Ms. *Taurinensis* B. VII. 30, vezi în S. Parenti, "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...", 276-278.

arăta dificultățile privind determinarea locului din care provine Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<*Sulle forme dei due tipi di scrittura, sull'accentatura, sugli ornati e sui colori o segni di distinzione delle iniziali è desiderabile il giudizio dei paleografi più periti, potendosi dare che favoriscono o meno le supposizioni circa la provenienza del codice e della catena suggerite dai nomi rari e dalle qualità dei commenti, e le conseguenze che ne sono tratte*>>¹⁴¹.

Așadar, în ceea ce privește originea codicelui ne confruntăm încă de la început cu două realități total diferite, de vreme ce, pe de o parte, G. Mercati încredințează specialiștilor ("paleografi più periti") misiunea de a examina cu atenție Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, iar pe de alta, Icilio Guareschi se întrebă de ce aceștia din urmă l-au trecut cu vedere, din moment ce părea atât de important: <<Questo codice dicesi essere molto importante. Non lo trovo però ricordato fra i più celebri codici del genere che sono enumerati da E. M. Thompson nell'art. *Palaeography* della *Encyclop. Britan.* e tradotto in italiano dal Fumagalli>>^{142, 143}.

Cu toate acestea, primul dintre specialiștii care vor încerca să vorbească despre proveniența codicelui este tocmai G. Mercati: <<*Pertanto, secondo tutte le apparenze, la perdita del codice non è grande nel riguardo del contenuto, ma lo è per l'antichità sua non comune e per la probabile provenienza della catena, e forse anche del codice, dalla Palestina*>>¹⁴⁴.

După părerea mea, G. Mercati își fondează propria ipoteză ajutându-se în același timp și de observațiile lui Heinrich Schneider privind fie structura, numărul și originea *Cântărilor* (așa numitele

¹⁴¹ "Sulla catena perduta...", 177-178.

¹⁴² "Osservazioni ed esperienze...", 31/453.

¹⁴³ Trebuie precizat că nici R. Devreesse nu-l menționează în importante sale studii de paleografie.

¹⁴⁴ "Sulla catena perduta...", 197.

“ode biblice”) redate în Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, fie privind autorul comentariilor la “*Cântările biblice*” din același manuscris, comentarii atribuite lui Isihie din Ierusalim († după 450): <<Tale l’impressione mia, che tuttora mantengo, però con riserbo, sapendo da *Biblica*, XXX, 59 sgg., che della catena delle Odi rimane ora nelle mani del ch. H. Schneider un ampio estratto, (...) e che le glosse di Esichio erano tutte come nell’Anonimo di Jagič o nel Marciano gr. 535¹⁴⁵, e 120 di esse stanno col nome di Esichio nel Miscellaneo 5 della Bodleiana, del 950 circa; onde SCHNEIDER tanto poco dubita di lui come autore e dell’ordine della catena Torinese nelle Odi diverso nel Marciano¹⁴⁶, che vi poggia sopra per inferirne che non le classiche nove odi ma la serie Torinese delle 14 erano già nell’uso liturgico anche di Gerusalemme nella 1^a metà del secolo V¹⁴⁷>>¹⁴⁸.

Într-un studiu redactat în 1982, M.-J. Rondeau face referire, pur și simplu, la ipoteza lui G. Mercati: <<*Selon Mercati, il est probable que la chaîne contenue dans ce manuscrit, et peut-être le manuscrit lui-même, vient de Palestine*>>¹⁴⁹.

Un altul dintre specialiști, care încercă să stabilească originea Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este G. Dorival, pe care l-am citat în

¹⁴⁵ <<saec. XII ante med.>>, E. Mioni, *Bibliothecae Divi Marci Venetiarum...*, 428; <<Die Hs. Venedig, Bibl. Marciana, Greco, fondo antico 535 des 11./12. Jhs.>>, H. Schneider, “Die biblischen...”, 58.

¹⁴⁶ <<Wir haben deswegen damit zu rechnen, dass nicht Marc. 535, sondern die *Turiner Hesychkatene* das alte Odenschema von Jerusalem überliefert, aus dem dann die kanonischen Neun Oden hervorgegangen sind>>, H. Schneider, “Die biblischen...”, 65.

¹⁴⁷ <<Aber wie es sich im einzelnen damit auch verhalten mag, eines wird durch die Odenglosse des Hesych über jeden Zweifel erhoben: im 5. Jh. war auch in Jerusalem noch nicht die klassische Neunoden- sondern die ältere Vierzehnenknotenreihe in Gebrauch>>, *Ibid.*, 65.

¹⁴⁸ “Sulla catena perduta...”, 197.

¹⁴⁹ *Les Commentaires patristiques...*, 262.

precedență, fiind interesat după cum am observat și cu determinarea scriiturii manuscrisului.

În ceea ce privește punctul de vedere al acestuia, trebuie să specificăm mai întâi de toate că el vorbește despre Ms. *Taurinensis B. VII. 30* într-un capitol intitulat: <<Les modèles palestiniens. L'héritage palestinien. 1. Les chaînes scholies>>¹⁵⁰; cu toate acestea, el se îndoiește de o posibilă origine palestiniană a codicelui, afirmând că acceptarea ipotezei lui G. Mercati reclamă, fără doar și poate, oarecare prudență¹⁵¹.

După părerea lui, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* ar proveni dintr-o provincie îndepărtată a Imperiului Bizantin¹⁵², între care, de ce nu, ar putea fi inclusă chiar și Palestina¹⁵³. Mai mult, el notează că așa-numitele "Catene-Scholii" au fost elaborate probabil într-un centru "iconofil"^{154, 155}, concluzionând, că deși acestea ar proveni în mod cert din Palestina, originea codicelui nu este, nici pe departe, clarificată¹⁵⁶.

Deși observațiile lui G. Dorival par a fi convingătoare, mă surprinde faptul că ignoră ipoteza lui H. Schneider, pe care trebuie să

¹⁵⁰ *Les Chaînes (tome 2)...*, 124-125.

¹⁵¹ <<... la prudence veut toutefois que l'on ne suive pas G. Mercati dans son hypothèse d'une provenance palestinienne>>, *Ibid.*, 141.

¹⁵² <<... le *Taurinensis* est originaire d'une région quelque peu excentrique de l'Empire byzantin>>, *Ibid.*, 140.

¹⁵³ <<... on ne peut exclure qu'il soit originaire d'une région excentrique de l'Empire; maintenant, parmi ces régions, faut-il introduire la Palestine? L'hypothèse ne peut être totalement écartée, mais il faut reconnaître que nous ne savons pas grand chose de la librairie grecque de Palestine aux 8e et 9e siècles>>, *Ibid.*, 141.

¹⁵⁴ <<Il faudrait en ce cas que notre chaîne-scholies ait été élaborée dans un centre iconophile; cela ne peut être exclu>>, *Ibid.*, 140.

¹⁵⁵ <<Dușmanii cinstirii icoanelor s-au numit *iconoclaști* sau *iconomahi* (luptători împotriva icoanelor), iar cinstitorii icoanelor s-au numit *iconofili* sau *iconoduli*>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, 205.

¹⁵⁶ <<En d'autres termes, si l'origine de la chaîne-scholies est sûrement la Palestine, l'origine du *Taurinensis* lui-même reste à déterminer>>, *Ibid.*, 141.

o fi văzut în articolul din 1952 al lui G. Mercati, articol pe care de altfel îl și citează¹⁵⁷, în care acesta din urmă specifică rațiunea pentru care H. Schneider înclină asupra originii palestiniene a comentariilor la *Cântările biblice*.

Pe de altă parte, trebuie precizat că asupra conținutului liturgic al Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, care ar putea fi determinant în a-i stabili originea, nu s-au aplecat foarte mulți¹⁵⁸, iar dacă s-au aplecat, nu au făcut-o astfel încât să poată elucida “problema” provenienței codicelui, lucru constatat de altfel și de Stefano Parenti: <<*Per individuare la tradizione liturgica di cui l'horologion di Torino è latore occorre una analisi dettagliata condotta sull'intero ciclo di preghiera giornaliero. Le poche osservazioni qui messe insieme in via provvisoria fanno pensare ad auna copia italo-greca di un horologion palestinese...>>¹⁵⁹.*

De asemenea, despre multe dintre particularitățile liturgice ale acestui codice și despre o posibilă origine a lui, după cum însuși precizează, a scris Stefano Parenti¹⁶⁰, fapt pentru care voi face referire și la interesantele lui observații.

Așadar, împărțirea în 20 “*Catisme*” (“καθίσματα”¹⁶¹) și 60 “*Slavă...*” (“δόξα”¹⁶²) a așa-numitei *Psaltiri torineze* (*Salterio*

¹⁵⁷ *Ibid.*, 141.

¹⁵⁸ În urmă cu aproximativ nouă ani, când am întâlnit Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, nu exista niciun studiu liturgic referitor la el.

¹⁵⁹ “Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...”, 284.

¹⁶⁰ Vezi S. Parenti, “Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...”, 276-278 și 284-285.

¹⁶¹ <<Une des vingt grandes divisions du Psautier, Ψαλτήριον, partagée elle-même en trois stations, στάσεις>>, L. Clugnet, *Dictionnaire grec-français des noms liturgiques en usage dans l'Église grecque* (Paris: A. Picard et fils, 1895) 71.

¹⁶² <<On appelle ainsi quelquefois la doxologie GLORIA PATRI, Δόξα Πατρί>>, *Ibid.*, 37.

Torinese^{163, 164}), asemănătoare celei a *Psaltirii liturgice bizantine*, adică de Ierusalim, numită și “*dell’Anastasis*”¹⁶⁵, împărțită în 20 de secțiuni (“*Catisme*”) care comțin, fiecare în parte, câte trei unități numite “*stări*” (“*στάσεις*”¹⁶⁶) sau “*Slavă...*” (“*δόξαι*”¹⁶⁷), alcătuite de obicei din trei psalmi¹⁶⁸, reprezintă după părerea mea, una dintre cele mai vechi mărturii privind modul împărțirii *Psaltirii liturgice din Ierusalim*, fiind depășită astfel și ipoteza, conform căreia, nu se știa precis dacă împărțirea *Psaltirii* în “*Catisme*” era în uz în Mănăstirea Sfântului Sava, în secolul IX¹⁶⁹.

La Constantinopol, cuvântul “*Catismă*” se regăsește în uz aproape după un secol; acesta compare pentru prima dată în slujba de Luni, din prima Săptămână din Posul Mare¹⁷⁰. J. Mateos afirmă că ar fi vorba de un termen liturgic de origine ierusalimiteană, străin

¹⁶³ <<B. VII. 30 Pas. gr. CCCXLII. *Salterio greco con comment. (onciale). Sec. VIII*>>, cf. unei note din 12 septembrie 1904 (<<12 sett. 1904>>), redată pe o foaică atașată la începutul codicelui, care se găsește în mapa care protejează astăzi manuscrisul.

¹⁶⁴ Între filele codicelui care au supraviețuit, se pot observa dor câteva dintre elementele care indică tipul împărțirii *Psaltirii*: 7 “*καθίσματα*” și 16 “*δόξαι*”; a se vedea și indicațiile din *Text*.

¹⁶⁵ R. Taft, “Mount Athos...”, 181; M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 58.

¹⁶⁶ <<On a partagé par exemple en trois *στάσεις* le chant funèbre des *ἐγκώμια*, ainsi que chaque *κάθισμα* du Psautier, *ψαλτήριον*>>, L. Clugnet, *Dictionnaire...*, 139; R. Taft, “Mount Athos...”, 182; M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 57-58.

¹⁶⁷ J. Mateos, “Un horologion inédit de Saint-Sabas. Le Codex sinaitique grec 863 (IXe siècle)”, în *Mélanges Eugène Tisserant. Vol. III. Orient chrétien. 2ème partie* (Studi e Testi 233, Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1964) 59; R. Taft, “Mount Athos...”, 181; M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 57-58.

¹⁶⁸ J. Mateos, “Office de minuit et office du matin chez S. Athanase”, OCP 28 (1962) 175; R. Taft, “Mount Athos...”, 181.

¹⁶⁹ Cf. J. Mateos, “Un horologion inédit...”, 59; M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 58.

¹⁷⁰ Cf. J. Mateos, *Le Typicon de la Grande Église. Ms. Sainte Croix n° 40, Xe siècle*, 2° vol., OCA 166, Roma 1963, 10, 11.

rânduielilor de la Biserica cea Mare, adică Sfânta Sofia din Constantinopol¹⁷¹.

Pe de altă parte, dacă ținem seama de marea majoritate a indicațiilor privind data redactării Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, adică secolul VIII, codicele ar fi cel mai vechi *Orologhiu*^{172, 173} (*Ceaslov*) de origine palestiniană¹⁷⁴, de vreme ce conține rânduielele unor *Laude bisericești*, specifice acestei cărții liturgice, precum: *Ceasul I, III, VI, IX, Obednița și Pavecernița mare*. După cum bine știm, *Orologhiul*, adică *Ceaslovul*, provenea din Palestina; rânduielele sale constituiau ciclul liturgic zilnic al monahilor din Mănăstirea Sfântului Sava¹⁷⁵.

Trebuie precizat, de asemenea, faptul că unele dintre rânduielele de slujbă specifice așa-numitului *Orologhiu savait* (adică din Palestina), foarte asemănătoare, ca și structură, celor redată în Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, au fost deja descoperite într-unul dintre cele mai cunoscute manuscrise din secolul IX¹⁷⁶, celebrul *Sinaiticus graecus* 863, despre care J. Mateos, primul care l-a studiat, afirmă că ar

¹⁷¹ *Ibid.*, 11, nota 1.

¹⁷² <<L'Horologhion, il libro liturgico dell'Ufficio bizantino, ha queste ore: mezzanotte (*mesonicticon*), mattino (*orthros*), prima, terza, sesta, nona vespro (*esperinon* o *lychnicon*), compieta (*apodeipnon*)>>, D. Sartore, A. M. Triacca e C. Cibien, *Liturgia*, 1061.

¹⁷³ Din păcate, în Ms. *Taurinensis B. VII. 30* nu compare, sau mai bine spus, nu întâlnim cuvântul "Orologhiu".

¹⁷⁴ R. Taft, *La liturgia delle ore in oriente e occidente. Le origini dell'ufficio e il suo significato per oggi* (Roma: Lipa, 2001) 334.

¹⁷⁵ <<+ ὉΡΟΛΟΓΙΟΝ * ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΚΑΝΟ(ΝΑ) ΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ ΤΟΥ ἉΓΙ(ΟΥ) Π(ΑΤ)Ρ(Ο)Σ ἩΜΩ(Ν) ΣΑΒΑ * >>, Sin. gr. 863, 1r; <<Ὁρολόγιον κατὰ τὸν κανόνα τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα>>, J. Mateos, "Un horologion inédit...", 48.

¹⁷⁶ <<... le plus ancien Horologion grec connu>>, J. Mateos, "Un horologion inédit...", 47.

fi aparținut Mănăstirii Sfântului Sava, sau că a transcris, fără doar și poate, uzanțele acestei mănăstiri¹⁷⁷.

Mai mult, mare parte dintre *troparele* redată în Ms. *Taurinensis B. VII. 30* sunt identice cu cele din renumitul codice *Sinaiticus graecus 864*, un alt *Orologhiu* datat în secolele IX-X, studiat de M. L. Ajjoub¹⁷⁸. Despre acest manuscris M. L. Ajjoub notează: <<Ce faisceau d'indices nous amène donc à la conclusion que, pour les trois quarts à peu près, sinon dans sa totalité, notre codex est un produit du scriptorium du Sinai>>¹⁷⁹.

S-ar putea presupune așadar, în baza observațiilor de până acum, dar și ținând cont de vechimea Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, că acest codice reprezintă dacă nu un prototip al celor două celebre manuscrise din Sinai, amintite deja în precedență, cel puțin un indiciu cert privind existența la sfârșitul secolului VIII, în Palestina, a unei singure uzanțe liturgice, transmisă și consemnată în două manuscrise diferite din secolul IX (*Sinaiticus graecus 863* și *Sinaiticus graecus 864*).

Revenind la modul împărțirii *Psaltirii liturgice*, țin să precizez că indiciile din Ms. *Taurinensis B. VII. 30* ne permit să afirmăm că proveniența codicelui pare a fi mai degrabă una palestiniană și nicidecum una constantinopolitană, de vreme ce la Constantinopol, modul împărțirii *Psaltirii liturgice* în "*Catisme*" și "*stări*", adică după model palestinian, nu este cunoscut înainte de secolul X.

Conținutul liturgic al Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, foarte asemănător celui al așa-numitului *Orologhiu savait* (redactat în Palestina, în Mănăstirea Sfântului Sava), ne poate conduce cel mult,

¹⁷⁷ <<Le titre du ms. nous assure qu'il a appartenu au monastère de Saint-Sabas ou, plus probablement, qu'il en a copié les usages>>, *Ibid.*, 47.

¹⁷⁸ *Livre d'Heures du Sinai (Sinaiticus graecus 864)*. SC 486 (Paris: Cerf, 2004).

¹⁷⁹ *Ibid.*, 50.

către o posibilă originea palestiniană¹⁸⁰ a codicelui torinez, și mai puțin către una sinaitică, din cauză că prototipul pare a fi Ms. *Taurinensis B. VII. 30* și nu *Sinaiticus graecus* 864.

Cu toate acestea există încă numeroase indicii care ar putea contribui la determinarea originii Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, cum ar fi de exemplu, “stabilirea identității celor două tipuri de scriitură, a accentelor, a ornamentelor și a culorilor, a semnelor care însoțesc inițialele”, numai că niciunul dintre specialiștii în paleografie (“paleografi più periti”) nu s-a interesat a le determina îndeaproape.

În ceea ce privește studiul de față, țin să precizez că nu își propune nicidecum să determine tipul și originea scriiturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, lucru de altfel greu de realizat, dacă ne gândim la condițiile deplorabile în care se află manuscrisul; mă voi limita la a menționa doar, indiciile existente în diverse inventarii și studii, privind tipul acestei scriituri.

3. *Repere istorice privind Ms. Taurinensis B. VII. 30*

Dacă există un lucru greu de reconstituit¹⁸¹ în ceea ce privește Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, acela este, după părerea mea, istoricul lui, adică să aflăm de unde și cum a ajuns el în Italia, la Biblioteca Națională din Torino; puținele informații despre codice nefăcând altceva decât să îngreueieze orice tip de cercetare.

¹⁸⁰ Potrivit lui J. Mateos, locul în care a fost redactat codicele *Sinaiticus graecus* 863 ar fi, cel mai probabil, Mănăstirea Sfântului Sava (cf. “Un horologion inédit...”, 47).

¹⁸¹ <<Tra i numerosi problemi che restano aperti c'è naturalmente quello della provenienza immediata, se cioè questo tipo di horologion sia giunto in Italia direttamente dalla Palestina ai tempi delle emigrazioni del VII ed VIII secolo, oppure – ma al momento pare meno probabile – rappresenti la contemporanea pratica degli Studiti, dunque dei monasteri di Costantinopoli>>, S. Parenti, “Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...”, 285.

De cele mai multe ori, este foarte greu să fie identificat în vechile *Inventare*; așadar, nu se poate spune cu exactitate dacă Ms. *Taurinensis B. VII. 30* se găsea între cărțile enumerate de Torrini în *Inventarul* din 1659¹⁸², unicul document care conținea informații privind fondul de carte din așa-numita “Bibliotecă ducală” de atunci: “*Ricognitione, ossia Inventaro de libri ritrovati nelle Guardarobbe della Galleria di S.A.R.le doppo la morte del protomedico Boursier, fatta nel marzo del 1659 dal Protomedico Torrini al Secretario Giraudi d’ordine di S.A.R.*”^{183, 184}.

Despre dificultatea de a identifica manuscrisele actuale în *Inventarul* lui Torrini din 1659, A. Giaccaria afirmă: <<*L’inventario è poco utilizzabile, dal momento che è estremamente difficile poter identificare singoli esemplari, sia manoscritti sia stampati, attraverso i titoli riportati*>>¹⁸⁵.

Primul *Inventar* în care compare probabil Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este “*Index alphabetique des livres qui se trouvent en la Bibliotheque Royale de Turin en cette année 1713. Sous le Regne de S. M. Victor Amé-Roy de Sicile, et de Chipre Duc de Savoye, et de Montferrat, Prince de*

¹⁸² <<l’única documentazione relativa alla sistemazione dei fondi nella Biblioteca ducale>>, A. Giaccaria, “I fondi medievali...”, 185.

¹⁸³ <<ms. dell’Archivio di Stato di Torino, Sez. I – Gioie e mobili, marzo 5 d’addizione, n. 30>>, *Ibid.*, 185.

¹⁸⁴ O fotocopie a acestui *Inventar* se găsește astăzi în “*Sala manoscritti e rari*” din Biblioteca Națională din Torino; vezi și A. Giaccaria, “I fondi medievali...”, 185.

¹⁸⁵ “I fondi medievali...”, 185.

Piemont etc."^{186, 187}, editat de Filiberto Maria Machet¹⁸⁸, și care reprezintă: <<la documentazione del riordino della Biblioteca reale, terminato nel 1713¹⁸⁹>>¹⁹⁰.

Trebuie precizat că existența Ms. *Taurinensis B. VII. 30* în acest "*Index alfabetico*" este indiscutabilă, numai că recunoașterea unora dintre manuscrise nu este deloc ușoară, de vreme ce ele nu mai conțin: <<la caratteristica etichetta o, almeno, il numero di catena di cui si è fatto cenno in precedenza>>¹⁹¹; așadar, nici identificarea codicelui *Taurinensis B. VII. 30* nu este una simplă.

N. U. Gulmini, într-un studiu din anul 1989 privind manuscrisele din Biblioteca Națională din Torino care conțin miniaturi, nu reușește întotdeauna să găsească pentru toate cele 119 manuscrise descrise de el, siglele exacte din "*Indexul alfabetico*"¹⁹²; pentru două dintre acestea indică chiar și 11 sigle¹⁹³.

Este foarte probabil ca *Taurinensis B. VII. 30* să fie unul dintre manuscrisele indicate astfel: <<Officium Ecclesiasticum-nº. 46 47 48 49, 50 51 52 53 54 55 56>>¹⁹⁴, din pricina faptului că în *Catalogul* lui

¹⁸⁶ Titlul *Inventarului* este redat pe prima filă nenumărată a codicelui; <<*Index alphabétique des livres qui se trouvent en la Bibliothèque Royale de Turin en cette année 1713 sous le Regne de S.M. Victor Amé-Roy de Sicile, et de Chipre Duc de Savoye, et de Montferrat, Prince de Piemont etc.*>>, A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 185.

¹⁸⁷ <<ms. della Biblioteca Nazionale di Torino, R.I.5>>, A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 185; O copie a acestui *Inventar* este disponibilă astăzi în "*Sala manoscritti e rari*" din Biblioteca Națională din Torino.

¹⁸⁸ A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 185.

¹⁸⁹ Anul redactării *Inventarului* este menționat în partea inferioară a primei file nenumărate a codicelui, în mijloc.

¹⁹⁰ A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 185.

¹⁹¹ *Ibid.*, 186.

¹⁹² "II. Concordanze: segnatura, schede, figure", în *I manoscritti miniati...*, 102-104.

¹⁹³ Este vorba de manuscrisele B. IV. 12 și C. VI. 14, cf. *I manoscritti miniati...*, 103, 104.

¹⁹⁴ <<Collonne XIX/M S Grecs/p. 359>>, cf. "*Index alphabétique...*", 359.

G. L. Pasini¹⁹⁵, citat deja, este menționat într-o formă asemănătoare.

O altă siglă corespunzătoare ar fi: <<Variorum Hymni Ecclesiastici n° 59>>¹⁹⁶, ținând cont de indiciile din *Catalogul* lui G. L. Pasini, dar și de cele din *Inventarul* lui F. D. Bencini, pe care îl voi aminti mai jos.

Ms. *Taurinensis B. VII. 30* compare, se pare, pentru întâia oară, într-un detaliat inventar al manuscriselor de la Biblioteca Universitară din Torino, editat în patru volume în anul 1732¹⁹⁷, de către F. D. Bencini sub titlul: “*INDICE De’ Libri Manoscritti Ebraici, Greci, Latini, Italiani e Francesi i Quali la R. M. del Re di Sardegna ha tolti dal suo Regio Archivio per rendere riguardevole La Biblioteca dalla sua Regia Vniversità di Torino ed ha ordinato sian depositati nella Camera alla Biblioteca medesima vicina*”^{198, 199}.

O interesantă declarație ce aparține aceluiași F. D. Bencini, lasă să se înțeleagă că deja înainte de anul 1732, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* se găsea în Biblioteca Universitară din Torino, fondată în anul

¹⁹⁵ <<Fol. 276. Sequuntur nonnulla ad **Officium Ecclesiasticum** spectantia, *troparia* nimirum, *hymni*, aliaque variis horis diei, & media nocte canenda cum propriis tonis>>, G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii...*, 471.

¹⁹⁶ <<Collonne XIX/M S Grecs/p. 359>>, cf. “*Index alphabetique...*”, 359.

¹⁹⁷ Data întocmirii *Indicelui* este indicată la sfârșitul celui de-al patrulea volum (VOL. IV/I-L, conținute 654 fogli), cf. *INDICE...*, 655.

¹⁹⁸ Cf. *INDICE...*, pag. a; <<*Indice de’ libri manoscritti ebraici, greci, latini, italiani e francesi i quali la R.M. del Re di Sardegna ha tolti dal suo Regio Archivio per rendere riguardevole la Biblioteca della sua Regia Università di Torino...*>>, A. Giaccaria, “I fondi medievali...”, 186; O copie xerografiată a acestui *Indice* este disponibilă astăzi în “*Sala manoscritti e rari*” din Biblioteca Națională din Torino.

¹⁹⁹ <<*Regi Archivi Categoria IX: Biblioteca mazzo 1 n. 1*>>, cf. *INDICE...*, pag. a; această semnătură originală a fost adăugată în creion; <<ms. dell’Archivio di Stato di Torino, Regi Archivi, Cat. 9, mazzo 1 n. 1>>, cf. A. Giaccaria, “I fondi medievali...”, 186.

1723²⁰⁰:<<Io Sottoscritto dichiaro che tutti i Manoscritti registrati in quest'Indice di fogli 654 sono gli stessi, e medesimi, che per ordine di S. R. M. sono stati trasmessi, e cosegnati a questa R. Biblioteca. E perche stavano tutti in confusione sono stati posti per ordine di materie, e nello stesso tempo se n'è composto l'Indice presente, che si manca per la dovuta cautel nel Regio Archivio Dalla Biblioteca della R. Unio(ersi)tà di Torino questo di 19 Agosto 1732. L. Ab. Francesco Domenico Bencini>>²⁰¹.

Descrierea Ms. *Taurinensis* B. VII. 30 se găsește în primul volum al *Indicelui*, mai exact în așa-numita secțiune: "INDICE De Manoscritti Greci, i quali Stavano nell'Ordine V. VI. e VII. nella Camera de mss. della Biblioteca Della Regia Viniversità"²⁰², astfel:

<<Titoli che sta(va)no §§ B. C. §§²⁰³
al di fuori di ciascun mss.

Cod. X. Psalterium cum scoliis.	Il Cod. é in Perg. ^{na.} in 12. ha pagg. 303- Deficit initium, est post pag., 3 8 16 22 deficit in fine. Continent procmium Authoris Scholiorum ad pag. 27, a qua Psalmi et Scolia- incipiunt. Sub finem hymniuarii tum ex scripturis tum ex aliis autorib.(us).>> ²⁰⁴ .	B. I.
---------------------------------------	---	-------

²⁰⁰ <<Dopo che nel 1723 fu costituita la Biblioteca dell'Università, dove era confluita anche la Biblioteca Reale...>>, N. U. Gulmini, *I manoscritti miniati...*, 15; Biblioteca din Torino va deveni "Biblioteca Regală", începând cu anul 1713, cf. N. U. Gulmini, *I manoscritti miniati...*, 14.

²⁰¹ Cf. *INDICE...* (VOL. IV/I-L), 655.

²⁰² Cf. *INDICE...* (VOL. I/ A-C), 77r.

²⁰³ <<ORDINE. Greci nelli Armarj secondo e terzo contrassegnati. B. C.>>, *Ibid.*, pag. b.

²⁰⁴ Cf. *INDICE...* (VOL. I/ A-C), 79v; am redat această descriere exact așa cum apare în *Indicele* lui F. D. Bencini.

Indicații privind Ms. *Taurinensis B. VII. 30* găsim, de asemenea, într-un *Catalog*²⁰⁵ sumar atribuit tot lui F. D. Bencini²⁰⁶, conservat în două ediții diverse²⁰⁷.

Iată cele două succinte descrieri din acest *Catalog*, în care caut se redau forma originală a descrierii:

<< H. Y. Mss. Ordo libror. in Pluteis,
-Hymni-
Sacri, et Scriptorum aliorum. in 12. Graec. B. I. 10.>>²⁰⁸;
<< P. S. Mss. Ordo libror. in Pluteis,
Psalmi
Idem. cum Scholiis. in 12. Graec. B. I. 10.>>²⁰⁹.

Este foarte probabil ca Ms. *Taurinensis B. VII. 30* să fi fost menționat de către Bernard de Montfaucon chiar și în așa-numitul "*Catalogum Manuscriptorum Serenissimi Principis Sardiniae Regis accepi ad ejus Bibliothecario Reverendissimo P. Josepho Roma Ordinis Minimorum, Viro eruditissimo, in Taurinensi Universitate Regio Professore emerito, quae vero praecipua erant excerpti*", din anul 1739²¹⁰, care nu

²⁰⁵ <<[CATALOGO ALFABETICO DEI MANOSCRITTI DELLA BIBLIOTECA DELLA R. UNIVERSITÀ DI TORINO]>>, R. I. 8, a se vedea prima filă nenumerotată; <<*Catalogo alfabetico dei manoscritti*>>, A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 186; <<*Catalogo alfabetico sommario*, scritto – come l'Indice del Bencini – di mano dell'abate Poesio assistente della Biblioteca>>, S. Bassi, "La Biblioteca Nazionale di Torino...", 10.

²⁰⁶ <<[a cura di Francesco Domenico Bencini]>>, R. I. 8, a se vedea prima filă nenumerotată.

²⁰⁷ <<conservato in due diverse redazioni, l'una, di mano del medesimo Bencini, è il ms. R. I. 8; l'altra, di mano del Poesio, è il ms. R. I. 9/1>>, A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 186.

²⁰⁸ R. I. 8: 92v.

²⁰⁹ *Ibid.*, 158v.

²¹⁰ B. de Montfaucon, *Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum Nova: Ubi, quae innumeris pene Manuscriptorum Bibliothecis continentur, ad quodvis Literaturae genus spectantia & notatu digna, describuntur & indicantur* (Tomus secundus. Parisiis: apud Briasson, 1739) 1393-1402.

reprezintă <<un elenco abbreviato con una selezione²¹¹ di codici torinesi, come si riteneva già fin dal Pasini, ma praticamente un elenco completo>>²¹². Din păcate, este destul de greu de identificat Ms. *Taurinensis B. VII. 30* în acest *Catalog*, de vreme ce <<l'identificazione²¹³ dei codici nell'elenco è possibile soltanto per una parte di essi, quando cioè il titolo, non generico, corrisponde a quelli dell'*Index* del 1713 o del catalogo di Bencini>>²¹⁴.

În mod evident, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* nu putea lipsi din primul catalog tipărit²¹⁵ al manuscriselor de la Biblioteca Universitară din Torino, publicat în 1749 de către Giuseppe Pasini²¹⁶.

Așadar, în așa-numitul "*Catalog al lui Pasini*"²¹⁷, cu titlul: "*Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi, Athenaei, per lingua digesti, & binas in partes distributi, in quarum prima hebraei, & graeci, in altera latini, italici, & gallici*", descrierea Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este următoarea:

<<CODEX CCCXLII. b. I. 10.

Membranaceus, foliis constans 383, literis majoribus exaratus, inclinatis tamen, atque oblongis, cum scholiis in margine eodem caractere descriptis non ante finem saeculi VIII...>>²¹⁸.

²¹¹ Potrivit lui S. Bassi, ar fi vorba de <<una selezione, peraltro copiata tal quale nei titoli prescelti>>, cf. "La Biblioteca Nazionale di Torino...", 10.

²¹² N. U. Gulmini, *I manoscritti miniati...*, 15.

²¹³ <<nella maggior parte dei casi l'identificazione, anche solo probabile, è difficile da sostenere>>, *Ibid.*, 15.

²¹⁴ *Ibid.*, 15.

²¹⁵ <<primo catalogo a stampa della Biblioteca Regia Universitaria, che fece conoscere ai dotti d'Europa i codici torinesi>>, *Ibid.*, 15.

²¹⁶ <<dall'abate Giuseppe Pasini, professore dell'Università e prefetto della Biblioteca, che si avvale della collaborazione di Antonio Rivautella e Francesco Berta>>, *Ibid.*, 15.

²¹⁷ <<catalogo generale dei manoscritti comunemente conosciuto come "catalogo del Pasini">>, A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 186.

²¹⁸ G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470.

Trebuie precizat că, din păcate, nu se cunoaște motivul exact pentru care G. L. Pasini evită să menționeze Ms. *Taurinensis B. VII. 30* în așa-numitul "*Index Scriptorum*"²¹⁹ de la sfârșitul *Catalogului*; ar putea fi vorba doar de o simplă greșeală tipografică?

În ceea ce privește însă modul în care era consemnat Ms. *Taurinensis B. VII. 30* în așa-numitul "*Inventario topografico dei manoscritti della Biblioteca*"²²⁰, alcătuit de B. Peyron între anii 1860 și 1870²²¹, nu se poate afirma nimic, de vreme ce *Inventarul* a fost distrus în incendiul din 1904²²²; acesta ar fi fost, fără doar și poate, ultimul inventar în care am fi găsit indicii legate de Ms. *Taurinensis B. VII. 30* înainte de cumplita lui degradare suferită în urma incendiului izbucnit la Biblioteca Națională Universitară din Torino, în noaptea de 25/26 ianuarie 1904.

După deteriorarea suportată în iarna aceluși an, pentru Ms. *Taurinensis B. VII. 30* va începe o nouă etapă a existenței sale; el va deveni mai puțin celebru dar și mai puțin cunoscut. După părerea mea, Icilio Guareschi reușește să exprime cel mai bine acest trist adevăr: <<*Questo codice dicesi essere molto importante. Non lo trovo però ricordato fra i più celebri codici del genere...*>>²²³.

Cu toate acestea, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* va fi cercetat și după 1904, fiind menționat în numeroase studii și articole, după cum am văzut mai sus, atât înainte, cât și după.

În continuare, voi reda unele titluri pe care nu le-am menționat în precedență, care amintesc numai de acest codice: L. Torri, "I

²¹⁹ *Ibid.*, 489-508.

²²⁰ <<era un volume che registrava i manoscritti contenuti dallo scaffale A a quello O>>, A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 187.

²²¹ <<tra il 1860 e il 1870>>, *Ibid.*, 187.

²²² <<andò distrutto nell'incendio del 1904>>, *Ibid.*, 187.

²²³ "Osservazioni ed esperienze...", 31/453.

restauri dei Codici della Biblioteca Nazionale di Torino". Estratto dalla *Rivista di Antichità "MOΥΣΕΙΟΝ"*. Anno I, Fascicolo IV (Napoli: Rondinella & Loffredo-Editori, 1923) 3; Wanda Wolska-Conus, Cosmas Indicopleustès. *Topographie chrétienne*, t. I (Livres I-IV) (Paris: Cerf, 1968) 114; Wanda Wolska-Conus, Cosmas Indicopleustès. *Topographie chrétienne*, t. III (Livres VI-XII, Index) (Paris: Cerf, 1973) 482; M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum. Volumen IV: Concilia Catenae* (Turnhout: Brepols, 1980) 193, C 14; 207, C 39.

Despre prezența Ms. *Taurinensis B. VII. 30* în cataloagele compilate după anul 1904, se poate spune doar că este menționat în două dintre acestea: "*Inventario dei codici superstiti greci e latini antichi dalla Biblioteca Nazionale di Torino*", alcătuit de G. de Sanctis în 1904²²⁴ și "*Inventari dei manoscritti delle biblioteche d'Italia. Volume XXVIII-Torino*", redactat de F. Cosentini și A. Sorbelli în anul 1922²²⁵.

În baza tuturor celor afirmate până acum, se poate concluziona că istoricul Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este constituit din două momente (realități) diferite ale existenței sale și anume, pe de o parte, apariția lui necunoscută la Biblioteca Națională din Torino și inventarierea din variile cataloage ale Bibliotecii, iar pe de alta, cumplita lui degradare în urma incendiul din 1904 și procesul de restaurare, moment ce marchează de fapt începutul adevăratului său istoric.

4. Restaurarea Ms. *Taurinensis B. VII. 30*

Restaurarea Ms. *Taurinensis B. VII. 30* reprezintă, în opinia mea, partea cea mai interesantă a istoricului său, fapt pentru care am tratat-o într-un subcapitol separat, deși despre acest argument s-ar fi putut vorbi la fel de bine și în subcapitolul precedent (*Repere istorice*

²²⁴ "*Inventario dei codici superstiti greci...*", 396.

²²⁵ *Inventari dei manoscritti...*, 34.

privind Ms. Taurinensis B. VII. 30).

Trebuie să precizăm încă de la început că procesul de restaurare al manuscriselor torineze nu a început imediat după incendiul din 25/26 ianuarie 1904, de vreme ce vastul material deteriorat trebuia mai întâi identificat.

În ceea ce privește așadar identificarea Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, aceasta s-a întâmplat abia pe 15 martie 1904: <<*Riconosc*²²⁶ 15 marzo 1904>>; indicația compare într-o foică²²⁷ atașată la începutul codicelui, foarte probabil, la 12 septembrie 1904²²⁸.

Iată și o descriere detaliată a procesului de recunoaștere a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, care aparține lui Icilio Guareschi: <<*Nei primi giorni di marzo furono trovati ne' frammenti dalle macerie alcuni foglietti che attirarono l'attenzione per la forma delle lettere greche. Di questi foglietti se ne trovarono altri, in tutto dodici, che furono riconosciuti dal cav. Frati, come appartenenti al codice greco dei Salmi in lettera onciale del secolo VIII; un buona parte del medesimo codice fu poi ritrovata fra quelli consegnati al laboratorio di materia medica*>>²²⁹.

Este foarte probabil ca identificarea codicelui să se fi făcut, fără doar și poate, și pe baza unor fotografii, de vreme ce astfel de proceduri fac parte din procesul de recunoaștere; despre existența unor fotografii ale Ms. *Taurinensis B. VII. 30* se știa într-adevăr, după cum rezultă dintr-o notă anonimă din 24 octombrie 1904, redată pe o a doua foică atașată la începutul manuscrisului: <<*Risposta che il cod.*

²²⁶ <<*Riconosciuto*>>.

²²⁷ Această foică se află în mapa care protejează astăzi codicele.

²²⁸ <<*Esaminato dal d^r Oesterley. 12 sett. 1904*>>, cf. *Taurinensis B. VII. 30*, 1^a foică atașată.

²²⁹ "Osservazioni ed esperienze...", 31/453.

gr. B. VII. 30/²³⁰ è lo stesso Salterio danneggiatissimo,/ del quale si attendono dal/ Sig.^r O. le fotografie eseguite/ prima dell'incendio./ 24 ott. 1904>>²³¹.

Potrivit notei anonime citate, fotografiile, al căror număr nu era indicat, aparțineau de fapt dr. W. O. E. Oesterley, care în mod întâmplător, intrase în posesia a trei dintre ele înainte de incendiul din 25/26 ianuarie 1904.

Într-un articol din 1905, acesta avea să scrie vis-a-vis de aceste fotografii: <<IN the early part of last year the writer had occasion to apply to the authorities of the Royal Library at Turin, asking for permission to have some photographs taken of a manuscript (LXX) of the *Minor Prophets*; permission was immediately granted. But by some oversight (a fortunate oversight, as it proved) the photographer made a mistake, and photographed three pages of another MS. Only a few weeks after a disastrous fire broke out in the Library, and among the many valuable MSS which were destroyed, the one under consideration was included; its destruction was almost complete, even the negatives of the three photographs (which, according to the law, have to be deposited in the Library) were wholly destroyed. (...); but for all practical purposes all that remains of what was once one of the choicest treasures in the Library are the three photographs referred to above²³²>>²³³.

²³⁰ *Linia înclinată* indică aici sfârșitul unui rând.

²³¹ A se vedea microfilmul [Pos. 14532] de la Biblioteca Națională din Roma, din cadrul *Centrului național pentru studiul manuscrisului*; țin să precizez că această foaică lipsea, din păcate, din mapa care protejează astăzi codicele, fapt pentru care am lăsat o copie a acesteia la Biblioteca Națională din Torino pe 20 iunie 2006; foaică se află alături de așa-numitul *Elenco dei lettori che hanno studiato il seguente manoscritto: N°. 275...*, în "*Sala manoscritti e rari*" a aceleiași Bibliotecii.

²³² <<These photographs were sent in duplicate; one set belongs to Dr. Swete, who most kindly shared the expense involved in taking them; the other set is in the possession of the writer>>, cf. W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 353.

²³³ *Ibid.*, 353.

După părerea mea, cele trei fotografii care se aflau în posesia dr. Oesterley nu erau singurele care fuseseră salvate; despre existența altor fotografii ale Ms. *Taurinensis B. VII. 30* amintește și Icilio Guareschi: <<*Anche di questo furono fatte alcune fotografie*>>²³⁴.

Din păcate, nu putem ști exact numărul fotografiilor Ms. *Taurinensis B. VII. 30* existente la acea vreme, deoarece astăzi la Biblioteca Națională din Torino nu se mai află niciuna; toate au fost distruse de incendiul produs de bombardamentele de la 8 decembrie 1942, când o parte din *Arhiva* Bibliotecii a fost distrusă complet²³⁵.

Înainte însă de a vorbi despre procesul de restaurare a codicelui, consider că este foarte important să arătăm cum arăta Ms. *Taurinensis B. VII. 30* în toamna lui 1904: <<Last autumn the writer was permitted to see the remnants of this MS.; **they consisted of a handful of ashes**. It is true, in the centre of some of the leaves a few letters are still visible, showing a beautiful handwriting, whit here and there an initial letter coloured vermilion or light blue>>²³⁶.

Procesul de restaurare a manuscriselor torineze a început, potrivit lui F. Cosentini, sub îndrumarea lui Carlo Marrè la 1 iulie 1904 și s-a sfârșit în luna aprilie a anului 1917²³⁷, timp în care au fost restaurate doar 31 manuscrise. De la 11 mai 1907 și până la 4 aprilie 1909, sub asistența lui Gerardo Chiaravalle au fost restaurate 113 manuscrise, iar de la 1918 și după aceea, restaurarea manuscriselor va fi încredințată doamnei Erminia Caudana²³⁸.

²³⁴ "Osservazioni ed esperienze...", 31/453.

²³⁵ Țin să precizeze că această informație mi-a fost furnizată de către onorabila dr. Franca Porticelli, responsabilă a "*Sălii manuscriselor și a cărților rare*" de la Biblioteca Națională din Torino.

²³⁶ W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 353.

²³⁷ <<dal 1° luglio 1904 fino alla sua morte nel 1918>>, L. Torri, "I restauri dei Codici...", 3.

²³⁸ "Prefazione", în A Sorbelli, *Inventari dei manoscritti...*, 6.

În ceea ce privește așadar începutul procesului de restaurare a manuscriselor torineze, se pare că afirmația lui F. Cosentini este una justă; conform așa-numitului "*Elenco dei lettori che hanno studiato il seguente manoscritto: N°. 275...*", Ms. *Taurinensis B. VII. 30* a fost încredințat într-adevăr la 1/7/1904 lui Carlo Marrè, care l-a restituit la data de 6/3/1912. În "*Observațiile*" care însoțesc sus-numitul "*Elenco dei lettori...*", se menționează că domnul Carlo Marrè restaurase deja 19 file până la 6/3/1912, și că începuse restaurarea altora²³⁹. Din păcate, niciun document nu amintește însă data la care a luat sfârșit procesul complet de restaurare al Ms. *Taurinensis B. VII. 30*.

Într-un articol din 1923, L. Torri scria: <<Molti furono i manoscritti che ebbero le cure restauratrici del Marrè, ma pochi furono i Codici *totalmente* dal medesimo restaurati. Tra questi pochi, con onore per l'artista e con dovere di storico, sono da ricordare il famoso *Evangelario Bobbiese* (forse del sec. VI) conosciuto coll'indicazione di *Codice K*; il *Typicon* ed il *Salterio*, greci ambedue: tutti membranacei>>²⁴⁰.

În opinia mea, așa-numitul "*Salterio membranaceo*" despre care amintește L. Torri nu putea fi altul decât Ms. *Taurinensis B. VII. 30* (VIII sec.), menționat în diferitele "*Inventare*" și studii astfel: "*Psalterium (gr.) Membr.*"²⁴¹; în așa-numitul "*Inventario dei codici superstiti greci e latini antichi dalla Biblioteca Nazionale di Torino*", alcătuit de G. de Sanctis în 1904, unica *Psaltire greacă* pe pergament care fusese salvată era manuscrisul <<PAS. GR. CCCXLII (B. VII. 30)>>²⁴².

²³⁹ *Elenco dei lettori che hanno studiato il seguente manoscritto: N°. 275...*, 1.

²⁴⁰ "I restauri dei Codici...", 3.

²⁴¹ A Sorbelli, *Inventari dei manoscritti...*, 34.

²⁴² <<I. CODICI GRECI PERGAMENACEI>>, cf. "*Inventario dei codici superstiti greci...*", 391, 396.

Chiar și S. Bassi afirmă că imediat după 24 septembrie al anului pe care, din păcate, nu-l indică, și care reprezintă data restaurării complete a așa-numitului <<codice K degli Evangelii, il bobbiese G. VII. 15, del IV sec.>>²⁴³ de către Carlo Marrè, urmează restaurarea așa-numitului <<*Psalterium* greco dell'VIII sec. B. VII. 30>>²⁴⁴, de asemenea sub asistența lui Carlo Marrè.

În 1922, an în care F. Cosentini avea să finalizeze "*Inventarul*" manuscriselor de la Biblioteca Națională din Torino, Ms. *Taurinensis* B. VII. 30 era catalogat deja drept un codice restaurat (sigla codicelui fiind precedată de litera **R**); din păcate, F. Cosentini nu menționează de către cine a fost restaurat mai exact, însă specifică că manuscrisele precedate de litera **R** au fost restaurate doar de anumiți specialiști²⁴⁵.

În concluzie, s-ar putea afirma, având în vedere cele spuse în precedentă, că restaurarea definitivă a Ms. *Taurinensis* B. VII. 30, încredințată indubitabil lui Carlo Marrè, are loc între 1912 (anul în care erau restaurate deja 19 file) și 1918 (anul morții lui Carlo Marrè)²⁴⁶.

5. Informații codicologice și paleografice

Descrierea codicologică și paleografică a Ms. *Taurinensis* B. VII. 30 reprezintă, după părerea mea, un lucru nu foarte ușor de realizat; despre dificultatea descrierii codicelui amintește și G. Dorival: <<Le *Taurinensis* est un manuscrit particulièrement difficile à décrire, car l'incendie du 26 janvier 1904 l'a fortement endommagé, tandis que la

²⁴³ S Bassi, "Introduzione ai manoscritti...", XXX.

²⁴⁴ *Ibid.*, XXX.

²⁴⁵ <<preceduti da una R sono i restaurati dal Marrè, Chiaravallo e dalla sig^{na} Caudana>>, cf. "*Prefazione*", 6.

²⁴⁶ <<... fino alla sua morte nel 1918>>, L. Torri, "I restauri dei Codici...", 3.

description faite par J. Pasini en 1749 est trop rapide>>²⁴⁷. Mai mult, G. Mercati încredințează descrierea codicelui doar experților în paleografie: <<*Sulle forme dei due tipi di scrittura, sull'accentatura, sugli ornati e sui colori o segni di distinzione delle iniziali è desiderabile il giudizio dei paleografi più periti...*>>²⁴⁸.

De vreme ce Ms. *Taurinensis B. VII. 30* a suferit o degradare consistentă, iar condițiile în care se află actualmente nu înlesnesc nicidecum un studiu detaliat al acestuia, care de altfel reclamă și o foarte bună pregătire în domeniul paleografiei, lucrarea de față se va limita doar la o prezentare sumară, din punct de vedere paleografic și codicologic a manuscrisului; pe scurt, voi încerca să aduc împreună toate elementele privitoare la codice, de multe ori ambigue, consemnate fie înainte de deteriorarea manuscrisului din 1904, fie după, de numeroși specialiști precum: F. D. Bencini, G. L. Pasini, C. R. Gregory, A. Rahlfs, K. Aland și G. Dorival.

Consider așadar, că este just să încep analiza Ms. *Taurinensis B. VII. 30* cu prima și cea mai veche descriere a sa, consemnată de F. D. Bencini în "*Indicele*" din 1732: <<*Il Cod. é in Perg.^{na}. in 12. ha pagg. 303- /²⁴⁹Deficit initium, est post pag., 3 8 16 22 /deficit in fine>>²⁵⁰.*

O descriere ulterioară a Ms. *Taurinensis B. VII. 30* (CODEX CCCXLII. b. I. 10.)²⁵¹ compare într-un "*Catalog*" redactat în 1749 de către G. L. Pasini: <<*Membranaceus, foliis constans 383, literis majoribus exaratus, inclinatis tamen, atque oblongis, cum scholiis in margine eodem caractere descriptis non ante finem saeculi VIII>>²⁵².*

²⁴⁷ *Les Chânes (tome 2)...*, 126-127.

²⁴⁸ "Sulla catena perduta...", 177.

²⁴⁹ *Linia înclinată* indică în acest context sfârșitul unui rând.

²⁵⁰ *INDICE...* (VOL. I/ A-C), 79v.

²⁵¹ *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470.

²⁵² *Ibid.*, 470.

Țin să precizez că descrierea consemnată de G. L. Pasini, chiar dacă este una succintă²⁵³, reprezintă fără doar și poate, un punct de referință, deoarece împreună cu cea a lui F. D. Bencini, sunt singurele descrieri existente în "*Inventarele*" compilate, atât înainte de 1749, cât și între 1749 și 1904.

Mulțumită unei descrieri oportune realizate de către C. R. Gregory²⁵⁴ înainte de deteriorarea din 1904 a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, consemnată ulterior și de K. Aland într-un studiu din 1963²⁵⁵, avem astăzi o imagine aproape completă a codicelui:

Iată descrierea lui C. R. Gregory din 1900:

<<O^h: Turin, Nationalbibliothek B. VII. 30.

8. oder 9. Jhdt, 14,5X10,1, Perg, Bl. 273 recto bis 274 verso (303 Bl im Bande), 1 Sp (8X5), 20 Z; Tinte braun; die grösseren Buchstaben in Farben; Buchstaben auf der Linie; Buchstaben, 002 hoch und nach rechts geneigt; die Buchstaben in den Anmerkungen sind gerade; sehr gut hergestellt>>²⁵⁶.

Într-o însemnare din 1904, care ar putea fi considerată drept prima descriere succintă a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, imediat după degradarea suferită în 1904, G. de Sanctis afirma în baza condițiilor de neînchipuit în care se afla codicele, că o descriere adecvată a acestuia nu ar putea fi făcută decât după restaurarea lui: <<*Rivenuta finora circa la metà del codice, estremamente danneggiata dal fuoco. I fogli raggrinziti sono bruciati nei margini, per modo che solo una parte del testo e delle glosse è leggibile. Un'indicazione più precisa sulla parte conservata non potrà darsi che dopo il restauro del codice*>>²⁵⁷.

²⁵³ G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)*..., 127.

²⁵⁴ *Textkritik des Neuen Testamentes*..., 61.

²⁵⁵ *Kurzgefasste Liste der Griechischen*..., 281.

²⁵⁶ *Textkritik des Neuen Testamentes*..., 61.

²⁵⁷ "Inventario dei codici superstiti greci...", 396.

Observația lui G. de Sanctis pare a fi una justă, de vreme ce descrierea consemnată de A. Rahlfs în 1914, an în care foarte probabil codicele nu era încă restaurat, este una săracă, ea fiind revăzută, completată și înregistrată de către Detlef Fraenkel, abia după restaurarea definitivă a codicelui, adică într-un studiu relativ recent, din 2004.

Iată descrierea consemnată de Detlef Fraenkel: <<B. VII. 30 (B. I. 10). VIII / Perg., 383 Bl., 15X10 cm, durch Feuer und Wasser sehr stark beschädigt²⁵⁸ / Zerstört sind vor allem der obere und die äußeren Ränder zusammen mit einem Großteil der Catene; der Bibeltext hingegen ist zu annähernd 80% erhalten, wenn auch vielfach geschwärzt. / Spitze, rechtsgeneigte Unziale, stichisch geschrieben; die Initialen sind ausgestellt und vergrößert>>²⁵⁹.

În opinia mea, după restaurarea completă a Ms. *Taurinensis* B. VII. 30, cel care va reuși să “profite”, cu adevărat, de “bunele condiții” în care fusese adus codicele, va fi G. Dorival, fapt prevăzut de altfel de G. de Sanctis.

Voi indica în continuare numai o parte din ampla sa descriere: <<... il s’agit d’un codex de parchemin qui est écrit en onciales et qui présente, au centre, les versets des psaumes et, sur les trois marges externes, que le feu a souvent détruites, des gloses marginales; un système de signes de renvoi permet de faire correspondre les versets et les gloses. En ce qui concerne l’écriture, on note une opposition entre les versets, écrits en onciales penchées, et les gloses, écrites en onciales droites de petite taille. Si les gloses sont disposées sur les trois marges externes, elles ne les remplissent pas. La réglure n’est plus visible; l’on peut cependant être presque certain qu’il y avait 20 lignes tracées pour les versets. Les titres des psaumes, les sigles d’auteurs et les signes de renvoi sont tracés à l’encre

²⁵⁸ Aici se sfârșește descrierea lui A. Rahlfs din 1914, cf. *Verzeichnis der griechischen...*, 299.

²⁵⁹ *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

rouge, les initiales des psumes à l'encre rouge et à l'encre bleue; le texte des versets et des gloses marginales est écrit à l'encre brun-rouge.

Les dimensions actuelles du codex varient entre 80 X 55 et 90 X 74; ce très petit format s'explique sans doute par l'action de feu; mais l'on ne peut exclure qu'à l'origine, le codex ait été une sorte d'exemplaire de poche...>>²⁶⁰.

În continuarea acestei descrieri paleografice și codicologice generale a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, voi încerca să analizez, în mod succesiv, cele mai semnificative dintre particularitățile codicelui.

a) Manuscrisul: copertă, legătură, semnătură, scriitură și componentă

Ms. *Taurinensis B. VII. 30* era la origine un volum²⁶¹ în "pergamament"^{262, 263}, redactat cu mare acuratețe²⁶⁴, care conținea 303

²⁶⁰ *Les Chaînes (tome 2)...*, 127.

²⁶¹ <<Segnature del codice (B – VII – 30), **Vol. 1/ PSALTERIUM (gr.)...**>>, cf. *Elenco dei lettori che hanno studiato il seguente manoscritto: N°. 275...*, 1; o semnătură similară privind existența unui singur volum al manuscrisului nu mai compare în niciun alt inventar sau studiu.

²⁶² Ar fi foarte interesant de știu, ce voia să spună mai exact G. de Sntis atunci când afirma: <<Non può purtroppo registrarsi, finora almeno, tra i codici pergamenacei, nel loro insieme superstiti, il manoscritto PAS. GR. CCCLXII (B. VII. 30)>>, (cf. "Inventario dei codici superstiti greci...", 396), de vreme ce manuscrisul fusese deja recunoscut în unanimitate drept un codice în pergament.

²⁶³ <<Il Cod. é in Perg.^{na}...>>, F. D. Bencini, *INDICE... (VOL. I/ A-C)*, 79v; <<Membranaceus...>>, G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470; țin să precizez că pentru a nu îngreua textul, am decis să nu mai amintesc toate acele indicii cuprinse în "Inventarele" și studiile menționate deja, ci numai pe cele oportune.

²⁶⁴ <<It is true, in the centre of some of the leaves a few letters are still visible, showing a beautiful handwriting, whit here and there an initial letter coloured vermilion or light blue>>, W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 353; <<...sehr gud hergestellt>>, C. R. Gregory, *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61.

file²⁶⁵; deteriorat cumplit de foc și de apă în 1904²⁶⁶, acesta a fost restaurat ulterior cu multă măiestrie.

Cum arăta inițial manuscrisul, din păcate, nu ne putem nici măcar imagina, de vreme ce *“Inventarele”* și studiile amintite nu conțin informații privind coperta și tipul de legătură al codicelui.

Actualmente, cele 209²⁶⁷ file restaurate se află într-o mapă de carton care conține în interior, în colțul din stânga, sus, noua semnătură a codicelui: *“B. VII. 30”*; pe spatele mapei, în partea superioară, se găsește titlul codicelui scris cu majuscule: *“PSALTERIVM CVM GLOSSA”*, iar în partea inferioară compar alte semnături scrise de asemenea cu majuscule: *“PAS. GR. B. VII. 30/ COD. CCCXLII”*.

Potrivit celei mai vechi descrieri a codicelui, indicată de către F. D. Bencini în *“Indicele”* din 1732, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* conținea la acea vreme 303²⁶⁸ file. Același număr de file va fi menționat și de unii dintre specialiști, precum C. R. Gregory²⁶⁹, K. Aland²⁷⁰, W. O. E. Oesterley²⁷¹, dar și de așa-numitul *“Elenco dei lettori...”*²⁷² ce se află în custodia *“Sălii manuscriselor și a cărților rare”* din cadrul Bibliotecii Naționale Univesitare din Torino.

²⁶⁵ <<Deficit initium, est post pag., 3 8 16 22/ deficit in fine>>, F. D. Bencini, *INDICE... (VOL. I/ A-C)*, 79v.

²⁶⁶ <<... durch Feuer und Wasser sehr stark beschädigt>>, A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, [1914] 299 și *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

²⁶⁷ <<Aujourd’hui ne subsiste qu’une moitié environ du manuscrit ancien>>, G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)...*, 127.

²⁶⁸ <<Il Cod. é in Perg.^{na}. in 12. ha pagg. 303>>, *INDICE... (VOL. I/ A-C)*, 79v.

²⁶⁹ <<... Perg, Bl. 273 recto bis 274 verso (303 Bl im Bande)>>, *Textkritik des Neuen Testaments...*, 61.

²⁷⁰ *Kurzgefasste Liste der Griechischen...*, 281.

²⁷¹ <<The Turin Psalter, (...); it consisted originally of 303 leaves>>, *“A lost uncial...”*, 354.

²⁷² <<... PSALTERIUM (gr.). Membr., sec. VIII, cc. 303. (Pasini, Gr. 342).>>, *Elenco dei lettori che hanno studiato il seguente manoscritto: N°. 275...*, 1.

Ar fi foarte interesant de știut motivul pentru care G. L. Pasini în *“Catalogul”* din 1749, adică după numai 17 ani de la redactarea *“Indicelui”* lui F. D. Bencini (1732), consemnează un număr diferit de file atunci când descrie Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<Membranaceus, foliis constans 383...>>²⁷³. Că nu poate fi vorba de o pură eroare tipografică o demonstrează, printre altele, faptul că unii dintre specialiști precum A. Rahlfs²⁷⁴ și Detlef Fraenkel²⁷⁵ indică același număr de file.

Mai mult decât atât, trebuie să amintim faptul că există, de asemenea, două indicații care nu pot fi conciliate cu ușurință: prima ar fi mențiunea lui F. Cosentini: <<... Psalterium (gr.). Membr., sec. VIII, cc. 303. (PASINI, Gr., 342)>>²⁷⁶, care afirma că în baza descrierii lui Pasini²⁷⁷ a redat *“Inventarul”* din 1922, iar cea de-a doua privește observația lui G. Dorival: <<Selon J. Pasini, le codex contenait 303 folios>>²⁷⁸.

A pune cap la cap afirmațiile celor doi specialiști nu este deloc ușor; în opinia mea, F. Cosentini și G. Dorival au folosit o sursă unică, de vreme ce în *“Catalogul”* lui G. L. Pasini din 1749²⁷⁹, pe care eu l-am

²⁷³ *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470; Trebuie subliniat, de asemenea, faptul că toate exemplarele *“Catalogului”* lui G. L. Pasini redactat la 1749, pe care le-am văzut în Bibliotecile din Roma, consemnează același număr de file (383).

²⁷⁴ <<B. VII. 30 (B. I. 10). VIII / Perg., 383 Bl.>>, *Verzeichnis der griechischen...*, [1914] 299.

²⁷⁵ <<B. VII. 30 (B. I. 10). VIII / Perg., 383 Bl.>>, *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

²⁷⁶ A Sorbelli, *Inventari dei manoscritti...*, 34.

²⁷⁷ *“Prefazione”*, în A Sorbelli, *Inventari dei manoscritti...*, 6.

²⁷⁸ G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)...*, 127.

²⁷⁹ Este vorba de un exemplar al *“Catalogului”* redactat de Pasini în 1749, pe care l-am studiat în Biblioteca Institutului Pontifical Biblic (Pontificio Istituto Biblico) de la Roma.

studiat în repetate rânduri, nu sunt indicate 303 file ci 383. Care ar fi așadar această unică sursă pe care au utilizat-o cei doi?

Dacă nu greșesc, numărul filelor Ms. *Taurinensis B. VII. 30* din "Catalogul" lui Pasini, pe care l-am văzut în Biblioteca Națională Universitară din Torino era 303; numărul inițial 383 fusese corectat (nu aș putea spune când) de cineva care a folosit un stilou cu cerneală albastră; este foarte probabil ca G. Dorival care a vizitat Biblioteca Națională Universitară din Torino pentru a studia Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, după cum rezultă din așa-numitul "Elenco dei lettori...", dar și F. Cosentini care avea să finalizeze "Inventarul" manuscriselor torineze în 1922, să fi utilizat pentru studiul propriu "Catalogul" lui Pasini deja "îndreptat", și care se află în custodia "Sălii manuscriselor și a cărților rare" din cadrul Bibliotecii Naționale Univesitare din Torino.

În concluzie, s-ar putea accepta ipoteza potrivit căreia numărul inițial al filelor Ms. *Taurinensis B. VII. 30* să fi fost 303, însă mă întreb pentru care motiv A. Rahlfs și Detlef Fraenkel, care menționează o parte dintre specialiștii amintiți de mine mai sus, precizează, contrar tuturor acestor evidențe, ca file ale Ms. *Taurinensis B. VII. 30* numărul 383; să fie vorba doar de simplul fapt, că au utilizat un exemplar al "Catalogului" redactat de Pasini în 1749, care conținea această eroare tipografică?

În ceea ce privește dimensiunile (lungime, lățime și grosime) Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, trebuie precizat că datorită studiului lui C. R. Gregory redactat în 1900, știm care au fost inițial dimensiunile codicelui: <<O^h: Turin, Nationalbibliothek B. VII. 30./ 8. oder 9. Jhdt, 14,5X10,1...>>²⁸⁰.

²⁸⁰ *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61; vezi și K. Aland (*Kurzgefasste Liste der Griechischen...*, 281), care consemnează, de asemenea, descrierea lui C. R. Gregory.

Într-un articol din 1905, în care tratează despre Ms. *Taurinensis* B. VII. 30, W. O. E. Oesterley amintește și de dimensiunile acestuia: <<The Turin *Psalter*, (...); it consisted originally of 303 leaves, the size of each leaf was approximately that of the accompanying plate>>²⁸¹; este foarte probabil ca <<the accompanying plate>> despre care vorbește, să fie acea filă fotografiată²⁸² pe care o reproduce în articol²⁸³. Dimensiunile codicelui potrivit acestei file fotografiate ar fi 15X9,8 cm.

A. Rahlfs de asemenea, indică dimensiunile inițiale ale manuscrisului: <<B. VII. 30 (B. I. 10). VIII / Perg., 383 Bl., 15X10 cm...>>²⁸⁴.

După părerea mea, asemănarea deloc întâmplătoare, dintre dimensiunile codicelui indicate de A. Rahlfs și cele ale filei fotografiate și reproduse de W. O. E. Oesterley, în articolul din 1905, ne permite să afirmăm că A. Rahlfs menționează ca și dimensiuni ale Ms. *Taurinensis* B. VII. 30 pe cele ale filei reproduse de W. O. E. Oesterley în articolul său (citat de altfel de A. Rahlfs)²⁸⁵, mai ales pentru faptul că în 1914, când A. Rahlfs redacta studiul său, codicele torinez nu mai păstra forma și dimensiunile inițiale.

Cât despre dimensiunile actuale ale Ms. *Taurinensis* B. VII. 30, G. Dorival afirmă: <<Les dimensions actuelles du codex varient entre 80 X 55 et 90 X 74; ce très petit format s'explique sans doute par l'action de feu; mais l'on ne peut exclure qu'à l'origine, le codex ait été une sorte d'exemplaire de poche...>>²⁸⁶.

²⁸¹ "A lost uncial...", 354.

²⁸² După cum arătam mai sus, W. O. E. Oesterley avea în posesia sa trei fotografii ale Ms. *Taurinensis* B. VII. 30.

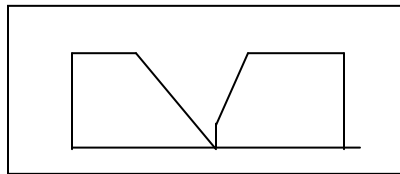
²⁸³ "A lost uncial...", 354.

²⁸⁴ *Verzeichnis der griechischen...*, [1914] 299 și *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

²⁸⁵ Cf. *Verzeichnis der griechischen...*, [1914] 299.

²⁸⁶ *Les Chaînes (tome 2)...*, 127.

Un aspect despre care, din păcate, inventarele și studiile nu amintesc nimic, îl reprezintă componenta (alcătuirea) inițială a codicelui. După deteriorarea acestuia în urma incendiului din 1904 și după procesul de restaurare completă, singurul care se va ocupa de analiza structurii originale a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, și care în opinia mea, va reuși să o facă destul de bine, va fi tot G. Dorival: <<Les cahiers anciens ont été démontés, feuille double par feuille double; puis chaque feuille double a été entourée d'un rectangle de papier de la manière suivante:

A B

On voit donc qu'A correspond à un verso du codex ancien et B à un recto, tandis qu'A^v correspond à un recto et B^v à un verso. De cette disposition l'on peut conclure que, normalement, si A est le premier folio d'un cahier, B est le dernier folio du même cahier (A^v étant le premier recto et B^v le dernier verso); si maintenant A est le deuxième foglio d'un cahier, B est le pénultième folio du même cahier, et ainsi de suite. Les (rares) exceptions proviennent d'une erreur de montage: l'on a assemblé A et B de manière fautive>>²⁸⁷.

În ceea ce privește însă numărul de rânduri scrise pe o filă (așă-numita "rigatura") nu putem spune prea multe, dat fiind faptul că acestea nu mai sunt actualmente vizibile: <<La réglure n'est plus visible; l'on peut cependant être presque certain qu'il y avait 20 lignes tracées pour les versets>>²⁸⁸; potrivit studiului lui C. R. Gregory redactat la 1900, adică înainte de deteriorarea manuscrisului, studiu amintit de mine

²⁸⁷ *Ibid.*, 127.

²⁸⁸ *Ibid.*, 127.

mai sus, dar la care G. Dorival nu face referire, știm că numărul de rânduri scrise pe o filă era într-adevăr 20²⁸⁹. Dacă analizăm mai atent filele care au fost restaurate, putem constata că uneori acest număr este depășit: de exemplu, 21 de rânduri (cf. ???/XI^r²⁹⁰), 22 de rânduri (cf. 141v) și chiar 23 de rânduri (cf. 142r).

Analiza "signaturii" Ms. *Taurinensis B. VII. 30* reprezintă, în opinia mea, pe de o parte, un aspect esențial care trebuie evidențiat, de vreme ce codicele este marcat în diferite forme, fie înainte de deteriorarea suferită în 1904 fie după aceasta, iar pe de alta, o preocupare nu foarte lesne, dacă ținem seamă de faptul că mai toate signaturile originale ale codicelui s-au pierdut odată cu incendiul din 1904.

Aș dori să precizez mai întâi de toate, că A. Giaccaria²⁹¹ a fost primul dintre specialiștii care s-au ocupat de determinarea diferitelor signaturi ale codicelui, reușind să cuprindă într-un articol bine detaliat, care va deveni foarte repede un punct de referință pentru studiile ulterioare, modalitatea în care manuscrisele torineze au fost ordonate de la început și până astăzi în Biblioteca Națională din Torino.

Cea mai veche semnătură a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, care însă nu va fi semnalată niciodată, ar fi, cel mai probabil, cea din așa-numitul "*Index alphabetique...*" terminat de Filiberto Maria Machet în anul 1713²⁹². Din păcate, semnătură nu poate fi indicată cu exactitate,

²⁸⁹ <<... 20 Z>>, *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61; <<Zeilen/20>>, K. Aland, *Kurzgefasste Liste der Griechischen...*, 281.

²⁹⁰ Este vorba de fața a doua a unei file fără număr (verso), care se află împreună cu fila XI^r.

²⁹¹ "I fondi medievali...", 181-185.

²⁹² Despre modalitatea ordonării manuscriselor indicate în așa-numitul "*Index alphabetique...*" al lui Machet, a se vedea, de asemenea, A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 181.

de vreme ce *“Indicele”* nu înlesnește identificarea chiar a tuturor manuscriselor; poate fi vorba așadar, de o semnătură asemănătoare celor consemnate de N. U. Gulmini în studiul său din 1989²⁹³: <<col. XIX, uno fra i nn. dal 46 a 56>>²⁹⁴.

Țin să subliniez că o primă semnătură “propriu-zisă” a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, care împreună cu cea indicată de G. L. Pasini va fi menționată ulterior, de mulți dintre specialiști, după cum vom vedea, compare în *“Indicele”* lui F. D. Bencini redactat în anul 1732: <<Cod. X. () B. I.>>²⁹⁵ și <<B. I. 10.>>²⁹⁶.

În ceea ce privește semnificația semnăturilor consemnate de Bencini și de colaboratorii săi în anii 1729-32²⁹⁷, A. Giaccaria avea să scrie: <<La segnatura era, quindi, composta da una lettera, da un numero romano e da un numero arabo che indicava la posizione del manoscritto nel palchetto: in ogni formato la numerazione iniziava da capo>>²⁹⁸.

Cum era și firesc²⁹⁹, G. L. Pasini nu va aduce multe schimbări deja existentei catalogării a lui Bencini^{300, 301}, indicând Ms. *Taurinensis*

²⁹³ “II. Concordanze: segnature, schede, figure”, în *I manoscritti miniati...*, 102-104.

²⁹⁴ <<Collonne XIX/M S Grecs>>, cf. *“Index alphabetique...”*, 359.

²⁹⁵ *INDICE... (VOL. II/ A-C)*, 79v.

²⁹⁶ *Ibid.*, 92v, 158v.

²⁹⁷ A. Giaccaria, *“I fondi medievali...”*, 182.

²⁹⁸ *Ibid.*, 182.

²⁹⁹ Este vorba de numai 17 ani de la redactarea *“Indicelui”* precedent al lui F. D. Bencini (1732).

³⁰⁰ Cf. A. Giaccaria, *“I fondi medievali...”*, 182.

³⁰¹ <<... i codici greci furono collocati negli armadi contrassegnati dalle lettere B e C, su sei ripiani che andavano dal I per i formati più piccoli al VI per quelli più grandi, ed erano contrassegnati ciascuno da un numero arabo che indicava la posizione nel palchetto>>, P. Eleuteri, *“Biblioteca Nazionale Universitaria...”*, 29.

B. VII. 30 în "Catalogul" din 1749, în acest mod: <<CODEX CCCXLII. b. I. 10.³⁰²>>³⁰³.

Însă despre situația manuscriselor torineze după catalogarea lui Pasini, specialiștii aveau să noteze: <<per tutto il resto del Settecento e fin verso il 1810 i manoscritti furono conservati nel medesimo ordine>>³⁰⁴; <<dal 1810, per iniziativa del bibliotecario Giuseppe Vernazza (1808-1814), si procedette a nuovi spostamenti di armadi, che però non riguardarono i greci; furono inoltre invertiti i formati, dal I per i più grandi fino al VI per i più piccoli>>³⁰⁵.

Este foarte probabil, ca actuala signatură a codicelui (B. VII. 30) să își aibă originea într-o catalogare mai nouă, datată la anul 1810³⁰⁶ și atribuită bibliotecarului Giuseppe Vernazza, chiar dacă afirmația lui P. Eleuteri nu lasă să se înțeleagă, în mod clar, acest lucru.

În opinia mea, precedentă ipoteză poate fi susținută și de unele însemnări ce aparțin lui A. Giaccaria, consemnate parțial și de P. Eleuteri: <<Sconvolto l'ordinamento del Bencini, tutti i manoscritti furono sistemati per lingua e per formato senza distinzione di contenuto. Fermi restando gli armadi A per gli ebraici, B e C per i greci (...). Altra innovazione di rilievo fu l'inversione dell'ordine dei formati: s'iniziò dai manoscritti del formato più grande che furono collocati nel I formato, degradando fino ai più piccoli che furono raggruppati nel formato VI o, per alcuni armadi soltanto, nel VII>>³⁰⁷.

³⁰² <<Queste sono le segnature, con le lettere minuscole al posto delle maiuscole, che vengono registrate nel catalogo di Pasini, che inoltre numera progressivamente in cifre romane ciascuna unità>>, *Ibid.*, 29.

³⁰³ *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470.

³⁰⁴ A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 182.

³⁰⁵ P. Eleuteri, "Biblioteca Nazionale Universitaria...", 29.

³⁰⁶ *Ibid.*, 29.

³⁰⁷ A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 183.

Potrivit indiciilor lui A. Giaccaria privind catalogarea din 1810, putem susține, de asemenea, că manuscrisul **B. I. 10** din "*Inventarul*" lui Bencini (1732), care va primi ulterior o nouă colocație în baza așa-numitei "inversări a ordinii formatelor", va fi mutat în dulapul numerotat cu cifra **VII**, fiind un codice de dimensiuni mici, iar odată cu mutarea sa va primi, foarte probabil, și un nou număr de ordine **(30)**³⁰⁸.

Mai mult, A. Giaccaria afirmă că actualele semnături ale manuscriselor torineze ar fi, de fapt, cele uzitate înainte de incendiul din 1904: <<Si ritornò dopo pochi anni alle segnature usate prima dell'incendio...>>³⁰⁹, numai că, între anii 1860 și 1870 a fost alcătuit un nou "*Inventar topografic al manuscriselor din Biblioteca*" Națională din Torino de către B. Peyron³¹⁰ (1842-1891), distrus însă de incendiul din 1904³¹¹, în care <<... i greci furono sistemati negli armadi B e C, ma con spostamenti rispetto all'ordinamento precedente>>³¹².

³⁰⁸ Trebuie precizat că, în acest context, A. Giaccaria nu amintește nimic despre ordinea numerică a manuscriselor, care s-ar putea subînțelege însă din observațiile privind catalogarea începută de Bernardino Peyron mult mai târziu, în 1855: <<**Analogamente alle collocazioni precedenti**, la segnatura dei manoscritti era costituita da una lettera per la sezione, da un numero romano per il palchetto (dal I per il formato più grande fino al VI o VII per il più piccolo) e **da un numero arabo per indicare la posizione sul palchetto**>>, cf. "I fondi medievali...", 183.

³⁰⁹ "I fondi medievali...", 184; <<Dopo il 1911 si ritornò tuttavia alle segnature in uso prima dell'incendio>>, P. Eleuteri, "Biblioteca Nazionale Universitaria...", 29.

³¹⁰ <<A partire dal 1855 Bernardino Peyron (1842-1891), in considerazione delle nuove acquisizioni, procedette ad una risistemazione delle segnature>>, P. Eleuteri, "Biblioteca Nazionale Universitaria...", 29; <<In seguito alle acquisizioni avvenute nella prima metà del secolo si procedette, a partire dal 1855, ad una nuova sistemazione dei manoscritti da parte di Bernardino Peyron>>, A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 183.

³¹¹ A. Giaccaria, "I fondi medievali...", 187.

³¹² *Ibid.*, 183.

Așadar, în baza afirmației lui A. Giaccaria, menționate în precedentă, și a celei a lui P. Eleuteri³¹³, s-ar putea susține că după catalogarea lui B. Peyron, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* nu va mai suferi o nouă mutare și că signatura sa va rămâne tot cea din anul 1810, adică “B. VII. 30”.

Dificultatea privind identificarea diferitelor semnături ale Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, în special, cea indicată mai înainte de incendiul din 1904, își are cauza, fără doar și poate, în deteriorarea copertii și a etichetelor care conțineau signatura codicelui, dar și în distrugerea așa-numitului “*Inventar topografic al manuscriselor din Biblioteca*” Națională din Torino³¹⁴.

Pe de altă parte, analiza studiilor apărute înainte de deteriorarea codicelui (1904), ne arată cum această dificultate, în loc să fie diminuată de acestea, va fi augmentată, în sensul că Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, încă din acel moment, avea să fie indicat nu într-o formă unitară, adică cu o singură semnătură, ci sub diverse forme și cu diverse semnături, lucru care în mod firesc s-ar fi putut întâmpla numai după 1904: de exemplu, C. R. Gregory care vede Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, în data de 8 și 9 februarie 1886³¹⁵, îl citează astfel: <<O^h: Turin, Nationalbibliothek B. VII. 30.>>³¹⁶.

Într-un articol din 1901, în care tratează despre “diverse comentarii atribuite lui Atanasie și Isihie”, G. Mercati³¹⁷ amintește într-o notă și Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<cod. Torinese 342 in onciale

³¹³ <<... in considerazione delle nuove acquisizioni, procedette ad una risistemazione delle segnature, che per i codici greci, tuttavia, non riguardò molti casi>>, “Biblioteca Nazionale Universitaria...”, 29.

³¹⁴ A. Giaccaria, “I fondi medievali...”, 184.

³¹⁵ *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61; <<Visto dal Gregory 8-9/II/1886>>, cf. *Notizie Bibliografiche*, care se află după așa-numitul “*Elenco dei lettori...*”.

³¹⁶ *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61.

³¹⁷ *Note di letteratura biblica...*, 172.

del sec. VIII/IX>>³¹⁸; iar G. Karo și I. Lietzmann, în așa-numitul “*Catalogo delle catene*” redactat în 1902, indică codicele astfel: <<*Taurinens. B I 10 (342 Pasini). s. VIII*>>³¹⁹.

Despre Ms. *Taurinensis B. VII. 30* amintește și A. Avetta într-un studiu din 1903, în care dezbate problema informațiilor bibliografice privind manuscrisele de la Biblioteca Națională din Torino, descriindu-l astfel: <<Psalterium B. VII. 30. Pasini, cod. 342 gr.>>³²⁰.

Ultimul dintre specialiștii care menționează Ms. *Taurinensis B. VII. 30* înainte de deteriorarea suferită în incendiul din 1904 este D. G. Morin: <<X. Quae subnexa sunt graeca in Psalmos fragmenta ex codice Taurinensi graec. B. VII. 30, saec. ut videtur X/XI...>>³²¹.

Potrivit indiciilor din precedență s-ar putea afirma că, deși Ms. *Taurinensis B. VII. 30* era indicat cu diferite semnături înainte de incendiul din 1904, cei mai mulți dintre specialiștii care au scris în acea perioadă s-au limitat la a-l menționa “în mod preferențial”, folosind semnătura din 1810, care era, foarte probabil, în uz în acea vreme și care va deveni, mai apoi, semnătura actuală a codicelui (*B. VII. 30*).

Indicațiile consemnate într-o foaie solitară de dimensiuni mici (12X10), care a fost așezată la începutul codicelui, în mapa care îl protejează astăzi, foarte probabil în timpul procesului de restaurare (dacă nu greșesc, această foaie conține același tip de hârtie pe care sunt prinse³²² rămășițele filelor care au fost restaurate), scot în

³¹⁸ *Ibid.*, 174, nota 2.

³¹⁹ Cf. *Catenarum graecarum catalogus*, 63.

³²⁰ “Secondo contributo di notizie...”, 210.

³²¹ *Prefatio*, în *Sancti Hieronymi Presbyteri...*, XIX; acest studiu a fost redactat în anul 1903.

³²² G. Dorival folosește verbul “entourer” = a înconjura, cf. *Les Chaînes (tome 2)...*, 127.

evidență, în opinia mea, printre altele, și particularități privind actuala semnătură a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*.

Mai mult, cele trei însemnări redată pe această foaică: una care precizează data recunoașterii codicelui (15 martie 1904), alta care menționează ziua în care a fost examinat de către “d^r Oesterley” (12 septembrie 1904) și ultima, consemnată pe verso și care indică data de 21 martie³²³, zi în care au fost restituite către “prof. Guareschi” “filele desprinse”, nu fac decât să îngreuiască și mai mult datarea acesteia.

Determinarea exactă a datei în care a fost redactată și așezată această foaică în mapă nu ar trebui nicidecum să fie trecută cu vederea, dat fiind faptul că cele patru semnături consemnate pe ea (B. VII. 30; Pas. gr. CCCXLII; Gr. A. 39 și codice Y.) au fost uzitate după deteriorarea codicelui din 1904, după cum vom vedea, numai în anumite perioade.

Examinând, de asemenea, tipul scriiturii și conținutul acestei foi anexate, consider că prima semnătură redată ar fi “Pas. gr. CCCXLII”, care reprezintă, de fapt, prima parte a unei însemnări inițiale consemnate în această foaică (Pas. gr. CCCXLII/³²⁴ Salterio greco/ con commenti/ (onciale)/ __ / Sec. VIII/ __ /); în ceea ce privește celelalte trei semnături nu se poate spune, din păcate, care a fost ordinea în care ele au fost redactate. Însă despre acest aspect voi mai aminti și în alt loc.

³²³ Este vorba tot de anul 1904; de altfel Icilio Guareschi scria: <<Nei primi giorni di marzo furono trovati ne'frammenti dalle macerie alcuni foglietti che attirarono l'attenzione per la forma delle lettere greche. Di questi foglietti se ne trovarono altri, in tutto dodici, che furono riconosciuti dal cav. Frati, come appartenenti al codice greco dei Salmi in lettera onciale del secolo VIII; un buona parte del medesimo codice fu poi ritrovata fra quelli consegnati al laboratorio di materia medica>>, cf. “Osservazioni ed esperienze...”, 31/453.

³²⁴ *Linia înclinată* indică aici sfârșitul unui rând.

Iată cele două fețe ale acestei foi (recto și verso)³²⁵:

recto	B. VII. 30	Pas. gr. CCCXLII	
		<u>Salterio greco</u>	
		con commenti	
		(onciale)	
		—	<u>Gr. A. 39</u>
		Sec. VIII	
	Riconosc ^{o326} 15 marzo		
	1904	—	
	Esaminato dal d ^r Oesterley 12 sett. 1904		

verso	I foglietti stacati furono restituiti al prof.		
	Guareschi	21 marzo.	
			= codice Y. ?

³²⁵ Țin să precizez că dimensiunile foi indicate mai jos nu sunt cele originale, însă am căutat să păstrez, pe cât posibil, poziția exactă a însemnărilor.

³²⁶ <<riconosciuto>>.

Revenind la problema signaturilor codicelui, și anume: “B. VII. 30”; “Pas. gr. CCCXLII”; “Gr. A. 39” și “codice Y.”, trebuie precizat faptul că primele două au fost uzitate și înainte de incendiul din 1904, iar ultimele două sunt semnături noi, intrate în uz abia după 1904; de exemplu, semnatura “Gr. A 39” pare a fi din perioada cuprinsă între anii 1904 și 1911³²⁷, când manuscrisele pe pergament erau înregistrate în acest mod, adică, litera **A** indica codicele pe pergament, iar cifra anexată era un număr oarecare de ordine, consemnat, de asemenea, de G. de Sanctis în așa-numitul “*Inventario dei codici superstiti greci...*”³²⁸.

În ceea ce privește însă cea de-a doua semnătură: “codice Y.”, semnalată, de asemenea, numai după incendiul din 1904, și care compare pe verso, din păcate, nu putem ști care a fost semnificația ei reală, de vreme ce, nu este amintită de studiile și inventariile ulterioare care tratează despre Ms. *Taurinensis B. VII. 30*; potrivit lui I. Guareschi, care totuși nu dă nicio explicație, codicele ar fi fost marcat la un moment dat cu sigla **Y**: <<*Salterio in lettera onciale del secolo VIII, contrassegnato con sigla Y.*>>³²⁹.

³²⁷ <<Nel periodo compreso tra il 1904 e il 1911 furono in uso nuove segnature, introdotte per dare una collocazione anche ai manoscritti per i quali non erano documentate le segnature anteriori all'incendio e per differenziarli secondo la materia scrittoria, lo stato di conservazione e, in minima parte, secondo la provenienza. Tagli segnature erano espresse dall'indicazione abbreviata della lingua (Gr., Lat., Fr., Ital.) seguita da una lettera (A per i mss. membranacei, B per i mss. cartacei, C per i frammenti membranacei, D per i frammenti cartacei ed E per i mss. cartacei più recenti) e da un numero di ordine>>, A. Giaccaria, “I fondi medievali...”, 184; <<Dopo il 1904 e fino al 1911 fu introdotto un nuovo tipo di segnature che teneva conto del materiale scrittoria e dello stato di conservazione: all'indicazione abbreviata Gr. seguiva un A per i manoscritti membranacei, una B per quelli cartacei...>>, P. Eleuteri, “Biblioteca Nazionale Universitaria...”, 29.

³²⁸ Cf. “*Inventario dei codici superstiti greci...*”, 396.

³²⁹ “*Osservazioni ed esperienze...*”, 31/453.

Țin să precizez că dintre specialiștii care s-au ocupat de acest codice, numai W. O. E. Oesterley menționează această semnătură: <<The Turin *Psalter*, or rather the few fragments that remain of it, is numbered B. vii. 30 (MS. Y)>>³³⁰.

Chiar dacă documentele nu ne ajută să stabilim cu exactitate, în ce perioadă a fost uzitată această semnătură și ce semnificație avea, cel puțin, s-ar putea presupune faptul că în iunie 1904, când I. Guareschi³³¹ publica articolul său, această foaie anexată codicelui exista deja și conținea, fără doar și poate, signatura “codice Y.”.

Despre actuala semnătură a manuscrisului (*B. VII. 30*), indicată înainte de 1904, din păcate, nu se poate spune când a fost consemnată pe această foaie; se știe doar că după anul 1911 s-a revenit la folosirea signaturilor aflate în uz înainte de incendiu³³².

De asemenea, în privința semnăturii actuale a codicelui (*B. VII. 30*), trebuie subliniat faptul că ea compare și în mapa care protejează astăzi manuscrisul, în interior, în partea superioară, în colțul din stânga; pe spatele mapei însă, în exterior, se află titlul codicelui scris cu majuscule, în partea superioară (*PSALTERIVM CVM GLOSSA*), iar în partea inferioară, două dintre signaturile manuscrisului (*PAS. GR. B. VII. 30/ COD. CCCXLII*).

În opinia mea, între diferitele semnături ale *Ms. Taurinensis B. VII. 30* ar putea fi inclus chiar și un număr de ordine (275), care compare pentru prima dată în titlul așa-numitului “*Elenco dei lettori che hanno studiato il seguente manoscritto: N°. 275...*”, păstrat în “*Sala manusciselor și a cărților rare*” din cadrul Bibliotecii Naționale

³³⁰ “A lost uncial...”, 354.

³³¹ “Osservazioni ed esperienze...”, 36/458.

³³² <<dopo il 1911 si ritornò tuttavia alle segnature in uso prima dell’incendio>>, P. Eleuteri, “Biblioteca Nazionale Universitaria...”, 29; <<Si ritornò dopo pochi anni alle segnature usate prima dell’incendio...>>, A. Giaccaria, “I fondi medievali...”, 184.

Univesitare din Torino.

Ce indica în realitate acest număr de ordine nu știm, de vreme ce nimeni nu dă o explicație, însă faptul că el va fi menționat de anumiți specialiști, lasă să se înțeleagă că la acea vreme semnificația sa era una precisă și îndeobște cunoscută: de exemplu, în *“Inventarul”* manuscriselor de la Biblioteca Națională din Torino redactat de F. Cosentini în 1922, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este înregistrat și cu acest număr de ordine: <<R³³³ 275. (B – VII – 30). (...) (PASINI, Gr., 342)>>³³⁴.

Într-un studiu publicat în 1982, M.-J. Rondeau menționează înaintea semnăturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30* și acest număr de ordine: <<Le *Taurinensis* 275 (B. VII. 30)>>³³⁵.

În ceea ce privește așadar, diferitele semnături ale Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, consemnate de studiile și inventarele apărute după deteriorarea codicelui (1904), trebuie menționat, printre altele, că semnatura indicată în mod frecvent este cea actuală (*B. VII. 30*).

Iată diferitele semnături ale Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, redată în ordine cronologică:

1904: <<(B – VII – 30), (...) (Pasini, Gr. 342)>>³³⁶;

1904: <<PAS. GR. CCCXLII (B. VII. 30)>>³³⁷;

1904: <<le ms “Graec. B. VII. 30.”>>³³⁸;

³³³ Această literă ne arată că este vorba de un codice restaurat.

³³⁴ A Sorbelli, *Inventari dei manoscritti...*, 34.

³³⁵ *Les Commentaires patristiques...*, 261; <<Turin, B. N., 275 (B. VII. 30)>>, cf. *Scriptorium* 40 (1986, 2) 159* (este vorba de o indicație redată într-o recenzie la studiul menționat).

³³⁶ *“Elenco dei lettori...”*, 1.

³³⁷ G. de Sanctis, *“Inventario dei codici superstiti greci...”*, 396.

³³⁸ W. O. E. Oesterley, într-o notă din 20 octombrie 1904 (*“20. Oct. 1904”*), redată pe o a doua filă adăugată la începutul manuscrisului (a se vedea microfilmul [Pos. 14532], care se află în Biblioteca Națională din Roma, în cadrul *Centrului național pentru studiul manuscrisului*).

- 1905: <<B. vii. 30 (MS. Y)>>³³⁹;
- 1908: <<Cod. Taur. gr. B. VII. 30>>³⁴⁰; << Codex Taurinensis graec. B. VII. 30 (= T)>>³⁴¹;
- 1914: <<B. VII. 30 (B. I. 10)>>³⁴²;
- 1922: <<R 275. (B – VII – 30). (...) (PASINI, Gr., 342)>>³⁴³;
- 1949: <<Turin, Bibl. Naz., B VII 30>>³⁴⁴;
- 1952: <<B VII 30 (Pasini 342)>>³⁴⁵;
- 1954: <<le cod. TURIN, Bibl. nat. B VII 30 (Pasini, gr. 342)>>³⁴⁶;
- 1963: <<Turin, Bibl. Naz. B. VII. 30)>>³⁴⁷;
- 1968: <<Taurinens. B. I 10.>>³⁴⁸;
- 1970: <<Turin, Bibl. Nat., B. I. 10 (Pasini 342)>>³⁴⁹;
- 1973: <<TURIN B I 10>>³⁵⁰;
- 1978: <<Die Handschrift Taurinensis B VII 30 (Pasini 342)>>³⁵¹;
- 1980: <<Cod. Taurin. B. VII. 30>>³⁵²;
- 1980: <<B. VII. 30>>³⁵³;

³³⁹ W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 354.

³⁴⁰ J. J. Kl. Waldis, *Hieronymi Graeca in Psalmos...*, 1, 2 etc.

³⁴¹ *Ibid.*, 4.

³⁴² A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, [1914] 299.

³⁴³ A Sorbelli, *Inventari dei manoscritti...*, 34.

³⁴⁴ H. Schneider, "Die biblischen...", 59.

³⁴⁵ G. Mercati, "Sulla catena perduta...", 176.

³⁴⁶ M. Richard, "Quelques manuscrits peu connus...", 90.

³⁴⁷ K. Aland, *Kurzgefasste Liste der Griechischen...*, 281.

³⁴⁸ Wanda Wolska-Conus, *Cosmas Indicopleustès. Topographie chrétienne*, t. I, 114.

³⁴⁹ *Scriptorium* 24 (1970) 423.

³⁵⁰ Wanda Wolska-Conus, *Cosmas Indicopleustès. Topographie chrétienne*, t. III, 482.

³⁵¹ E. Mühlberg, *Psalmenkommentare...*, 36.

³⁵² M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum. Volumen IV...*, 193, C 14; 207, C 39.

³⁵³ S Bassi, "Introduzione ai manoscritti...", XXX.

1982: <<Le Taurinensis 275 (B. VII. 30)>>³⁵⁴; <<... le Taurinensis 275 (B. VII. 30) = Pasini 342 (b.I.10)>>³⁵⁵;

1986: <<Le Taurinensis B. N. B VII 30>>³⁵⁶;

1986: <<Turin, B. N., 275 (B. VII. 30)>>³⁵⁷;

1989: <<Le Taurinensis B. N. B VII 30>>³⁵⁸;

1990: <<B. VII. 30 b. I. 10 = 342>>³⁵⁹;

2004: <<B. VII. 30 (B. I. 10)>>³⁶⁰;

2007: <<codice B. VII. 30 di Torino>>³⁶¹;

2009: <<Torino B.VII.30>>³⁶²;

2010: <<MS B.VII.30>>³⁶³;

2014: <<Taurin. B.VII.30>>³⁶⁴.

În concluzie, aş spune că situația privind semnătura Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, care la prima vedere pare a fi una încâlcită, lăsând loc multor interpretări³⁶⁵, nu este decât rezultatul unei stări de fapt, adică aceea <<de a confunda foarte ușor, de exemplu, literele minuscule din *Pasini* cu majusculele actuale>>³⁶⁶ sau datorită unei uzanțe potrivit căreia manuscrisele erau citate <<fiind solicitate în

³⁵⁴ M.-J. Rondeau, *Les Commentaires patristiques...*, 261.

³⁵⁵ *Ibid.*, 261.

³⁵⁶ G. Dorival, *Les Chaînes (tome 1)...*, 50.

³⁵⁷ *Scriptorium* 40 (1986, 2) 159*.

³⁵⁸ G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)...*, 126.

³⁵⁹ P. Eleuteri, "Biblioteca Nazionale Universitaria...", 32.

³⁶⁰ A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

³⁶¹ S. Parenti, "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...", 275.

³⁶² S. Parenti, "Un fascicolo ritrovato...", 352.

³⁶³ Georgi R. Parpulov, "Psalms and Personal Piety in Byzantium", în *The Old Testament in Byzantium, edited by Paul Magdalino and Robert Nelson* (Washington DC: Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2010) 85 nota 44.

³⁶⁴ Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 56 nota 17 ș.a.

³⁶⁵ Cf. P. Eleuteri, "Biblioteca Nazionale Universitaria...", 29.

³⁶⁶ <<... molto facile, ad esempio, confondere le lettere minuscule di *Pasini* con le maiuscole attuali>>, *Ibid.*, 29.

continuare signaturile lui *Pasini*, sau și mai rău, fiind indicat, de asemenea, numărul progresiv din "*Inventarul*" lui *Cosentini*>>³⁶⁷.

b) Numerotarea filelor și a fasciculelor

După cum aminteam în precedență, niciun inventar sau studiu nu vorbește despre structura inițială a codicelui, mai exact, despre numărul de fascicule, cum de altfel nu vorbește nici despre tipul de numerotare al acestora; așadar, modul numerotării originale a fasciculelor rămâne necunoscut, de vreme ce actualmente, manuscrisul (înțeles ca și volum în sine) nu mai există³⁶⁸, iar unele dintre filele restaurate par a se afla într-o dezordine totală³⁶⁹.

În privința paginării originale a filelor însă, s-ar putea afirma că numărul acestora era indicat, foarte probabil, pe față, în colțul din dreapta, în partea superioară, iar pe verso, tot în partea superioară, însă în colțul din stânga. Această observație poate fi fondată având în vedere indiciile unui articol redactat în 1905 de către W. O. E. Oesterley, care anexează studiului și o filă originală³⁷⁰ a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, pe care o avea în posesie, în care numărul de pe față filei (recto) este semnalat în colțul din dreapta, în partea superioară³⁷¹.

³⁶⁷ <<... ancora ricorso alle signature di *Pasini* o peggio ancora indicando il numero progressivo nell'inventario di *Cosentini*>>, *Ibid.*, 29.

³⁶⁸ <<Les cahiers anciens ont été démontés, feuille double par feuille double...>>, G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)*..., 127.

³⁶⁹ <<On constate donc que les folios en chiffres romains se trouvent actuellement dans un désordre total>>, *Ibid.*, 128.

³⁷⁰ Este vorba de fila 28^r: <<... un'intera pagina (f. 28^r)...>>/ <<Ora passiamo agli scoli del salmo II (f. 28^r), di cui fortunatamente si ha non solo la lettura dell'Oesterley ma anche la fotografia dell'originale>>, cf. G. Mercati, "Sulla catena perduta...", 176/ 188.

³⁷¹ Cf. W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 356.

Actualmente, în manuscris întâlnim două tipuri de numerotare, care în mod cert, nu sunt cele originale: una cu cifre romane și cu cerneală neagră, în colțul din stânga, în partea inferioară, și una cu cifre arabe, de asemenea cu cerneală neagră, indicată de obicei în centru filelor, în partea inferioară, sau în colțul din stânga sau din dreapta, tot în partea inferioară, după cum apare câteodată. În opinia mea, a fost aleasă partea inferioară a filelor deloc întâmplător, de vreme ce, în cele mai multe dintre cazuri doar aceasta a mai rămas aproape intactă³⁷².

Despre numerotarea actuală a filelor Ms. *Taurinensis B. VII. 30* s-a ocupat îndeaproape și G. Dorival³⁷³, care notează: <<En tête, il y a 32 folios, numérotés en chiffres romains de I à XXXII; ils ne sont pas classés; ensuite, il y a 136 folios, numérotés en chiffres arabes; ils ont été classés, mais avec des erreurs (...). Les rectifications qui viennent d'être apportées restent approximatives. Il faudrait en fait reprendre sur nouveaux frais le classement des 136 folios numérotés en chiffres arabes. Dans ce classement nouveau, il faudra intégrer les 32 folios numérotés en chiffres romains; (...) Ajoutons que, parmi les 32 folios en chiffres romains, certains sont à pleine page et doivent par conséquent contenir des prologues aux psaumes. On constate donc que les folios en chiffres romains se trouvent actuellement dans un désordre total. De façon générale, compte tenu des difficultés

³⁷² <<... durch Feuer und Wasser sehr stark beschädigt / Zerstört sind vor allem der obere und die äußeren Ränder zusammen mit einem Großteil der Catene>>, A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370; <<*Rivenuta finora circa la metà del codice, estremamente danneggiata dal fuoco. I fogli raggrinziti sono bruciati nei margini, per modo che solo una parte del testo e delle glosse è leggibile*>>, G. de Sanctis, "Inventario dei codici superstiti greci...", 396.

³⁷³ Țin să precizez, că am indicat aici numai pasajele cele mai importante din analiza lui G. Dorival.

présentées par la lecture du *Taurinensis*, l'on peut prévoir que ce travail de classement sera difficile et de longue haleine>>³⁷⁴.

c) *Signatura Psalmilor, Cântărilor biblice (odelor) și alte varii signaturi*

În ceea ce privește variile "signaturi" consemnate în Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, cum ar fi: signatura Psalmilor, ale Cântărilor biblice (odelor), ale Catismelor ("καθίσματα") etc., trebuie subliniat, în primul rând, că specialiștii au scris destul de mult; de altfel, G. Mercati încredința experților în paleografie ("paleografi più periti") "misiunea" de a analiza, printre altele, și aceste detalii: <<Sulle forme dei due tipi di scrittura, sull'accentatura, sugli ornati e sui colori o segni di distinzione delle iniziali è desiderabile il giudizio dei paleografi più periti...>>³⁷⁵.

După părerea mea, analiza lui G. Dorival poate fi considerată una completă, de vreme ce cuprinde relativ toate aceste aspecte: <<Les titres des psaumes, les sigles d'auteurs et les signes de renvoi sont tracés à l'encre rouge, les initiales des psumes à l'encre rouge et à l'encre bleue; le texte des versets et des gloses marginales est écrit à l'encre brun-rouge>>³⁷⁶.

În studiul din 1900 C. R. Gregory menționează, de asemenea, și câteva indicii legate de signaturile Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<Tinte braun; die grösseren Buchstaben in Farben>>³⁷⁷.

Indicații privind signaturile codicelui compar și în așa-numitul "*Catalogo delle catene*" redactat de G. Karo și I. Lietzmann în 1902:

³⁷⁴ *Les Chaînes (tome 2)...*, 127-128.

³⁷⁵ "Sulla catena perduta...", 177.

³⁷⁶ *Les Chaînes (tome 2)...*, 127.

³⁷⁷ *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61.

<<*Taurinens.* B I 10 (342 Pasini). (...) tit, init, nom (text uel marg) min.^{378, 379}>>³⁸⁰.

W. O. E. Oesterley, care nu văzuse, se pare, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* înainte de incendiul din 1904, amintește, cu oarecare urmă de tristețe, în articolul său din 1905, adică după ce văzuse codicele în ipostaza jalnică cauzată de incendiu, despre frumusețea scriiturii și a signaturilor originale din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, care în ciuda condițiilor deplorabile încă mai persistau :<<*Last autumn the writer was permitted to see the remnants of this MS.; they consisted of a handful of ashes. It is true, in the centre of some of the leaves a few letters are still visible, showing a beautiful handwriting, whit here and there an initial letter coloured vermilion or light blue*>>³⁸¹.

Ultimul dintre specialiștii care indică câte ceva despre signaturile Ms. *Taurinensis B. VII. 30* pare a fi Detlef Fraenkel: <<... *die Initialen sind ausgestellt und vergrößert*>>³⁸².

d) Scriitura manuscrisului

Despre tipul scriiturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30* trebuie să amintim încă de la început că specialiștii au scris, de asemenea, destul de mult; din păcate, nu s-au ocupat să determine tocmai aspectul cel

³⁷⁸ <min. = minium (lat.), minio (it.)>, adică <<ossido salino di piombo, di colore rosso vivo...>>, cf. N. Zingarelli, *Lo Zingarelli. Vocabolario della lingua italiana* (Bologna: Zanichelli, 2003) 1110.

³⁷⁹ Potrivit mențiunii lui G. Karo și I. Lietzmann, titlurile, literele inițiale și numele (redate fie în margine fie în interiorul textului) au fost redactate cu "roșu viu"; de altfel, în *Vocabularul* lui Zingarelli se specifică că "minio" împreună cu alte culori vii era utilizat pentru a "ilustra manuscrisele din pergament" (+ miniatura, cf. N. Zingarelli, *Lo Zingarelli...*, 1109).

³⁸⁰ *Catenarum graecarum catalogus*, 63.

³⁸¹ "A lost uncial...", 353.

³⁸² *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

mai important al acesteia, și anume, originea sa. Este foarte posibil ca un asemenea tip de cercetare să fi solicitat, pe de o parte prea mult timp, iar pe de alta, o buna pregătire în domeniul paleografiei, lucru semnalat deja de G. Mercati³⁸³.

Țin să precizez, că nici studiul de față nu își propune o analiză completă a tipului scriiturii codicelui, precum nici o determinare exactă a originii sale, ci urmărește, mai de grabă, a menționa cronologic toate particularitățile privind scriitura Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, existente în inventarele și studiile amintite deja.

Un prim indiciu privind tipul acestei scriituri compare în "Catalogul" lui Pasini redactat în anul 1749: <<CODEX CCCXLII. b. I. 10. Membranaceus, foliis constans 383, literis majoribus exaratus, inclinatis tamen, atque oblongis, cum scholiis in margine eodem caractere descriptis non ante finem saeculi VIII>>³⁸⁴; în opinia mea, niciun alt catalog sau inventar redactat, fie înainte de incendiul din iarna lui 1904, fie după, nu mai amintește de tipul scriiturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30*.

Este foarte important de subliniat, de asemenea, faptul că înainte de incendiul din 1904, numai patru specialiști au fost interesați de tipul scriiturii codicelui *Taurinensis B. VII. 30*: C. R. Gregory, G. Mercati, G. Karo și I. Lietzmann.

Într-un studiu din 1900, C. R. Gregory nota în privința scriiturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<O^h: Turin, Nationalbibliothek B. VII. 30. (...) 1 Sp (8X5), 20 Z; Tinte braun; die grösseren Buchstaben in Farben; Buchstaben auf der Linie; Buchstaben, 002 hoch und nach rechts geneigt; die Buchstaben in den Anmerkungen sind gerade; sehr gut hergestellt>>³⁸⁵; după cum se poate observa, acesta nu menționează, în mod explicit, în descrierea sa tipul scriiturii codicelui, de vreme ce indicația există

³⁸³ "Sulla catena perduta...", 177.

³⁸⁴ G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470.

³⁸⁵ *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61.

deja în titlul redat în partea superioară a paginii respective: <<1. Unziale. (1.) Vier Evangelien: O^a. O^b. O^c. O^d. O^e. O^f. O^g. O^h. P.>>³⁸⁶.

G. Mercati specifică, de asemenea, într-o notă a unui articol din 1901, tipul scriiturii codicelui *Taurinensis B. VII 30*: <<cod. Torinese 342 in onciale del sec. VIII/IX>>³⁸⁷.

G. Karo și I. Lietzmann sunt ultimii dintre specialiștii care amintesc despre tipul acestei scriituri înainte de incendiul din 1904: <<*Taurinens. B I 10 (342 Pasini). s. VIII membr. cat marg: cont sac et catena litteris uncialibus exarati. tit, init, nom (text uel marg) min. >>³⁸⁸.*

După deteriorarea codicelui în urma incendiului din 1904, specialiștii vor încerca mai mereu să indice și tipul scriiturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30*; de altfel, restaurarea rapidă și optimă a acestuia a fost făcută, fără doar și poate, și în baza recunoașterii inițiale a scriiturii sale.

Potrivit indicației dintr-o foicică anexată codicelui, ce se află în mapa care astăzi îl protejează, și despre care am amintit în mai multe rânduri, scriitura Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este o scriere uncială datată în secolul VIII: <<B. VII. 30. Pas. gr. CCCXLII. Salterio greco con commenti (onciale). Sec. VIII>>.

Icilio Guareschi în studiul său foarte elaborat din iunie 1904, în care tratează despre diferite aspecte privind recuperarea și restaurarea manuscriselor torineze deteriorate în incendiul din 1904, menționează de două ori tipul scriiturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<*Salterio in lettera onciale del secolo VIII, (...) Di questi foglietti se ne trovarono altri, in tutto dodici, che furono riconosciuti dal cav. Frati, come appartenenti al codice greco dei Salmi in lettera onciale del secolo VIII...>>³⁸⁹.*

³⁸⁶ *Ibid.*, 61.

³⁸⁷ *Note di letteratura biblica...*, 172.

³⁸⁸ *Catenarum graecarum catalogus*, 63.

³⁸⁹ "Osservazioni ed esperienze...", 31/453.

W. O. E. Oesterley, de asemenea, în articolul său din 1905 indică, de mai multe ori, scriitura Ms. *Taurinensis B. VII. 30*; în opinia acestuia, codicele face parte dintre manuscrisele grecești redactate în scriere uncială și care conțin Psalmii lui David: <<*The MS. in question was a Greek uncial of the Psalms, (...) How serious this loss of an uncial Codex of the Psalms in Greek...*>>³⁹⁰.

G. Mercati într-un articol din 1952, în care vorbește despre așa-numita "Catenă pierdută" a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, menționează tipul scriiturii manuscrisului chiar în titlu: "3. Sulla catena perduta (XXVI) del Salterio Torinese in unciali B VII 30 (Pasini 342)"³⁹¹. În alt loc, redă chiar și o analiză "completă" a acestui tip de scriitură: <<*Anzitutto è da ricordare che le aggiunte al testo sacro stavano ai quattro lati della pagina, - anche sull'interno, per lo meno in quella che ci rimane sotto gli occhi, - ed erano in maiuscole di varia altezza e grossezza, dritte e piuttosto tendenti all'indietro non in avanti, nè così fortemente impresse come quelle del testo. Vi spiccavano perchè maggiori e, a detta del Pasini, in rosso, i titoli dei salmi e i titoli degli scoli coi nomi degli autori (σχολ Θεοδωρητ/ in capo al margine destro; σχο βασιλειου αρχιεπισκοπου sopra il margine inferiore), e la "nota", discendente a lettera per lettera sul margine sinistro e continuata sul fondo nella direzione ordinaria, "dichiarante lo scopo" del salmo. Meno alte e sparse sopra e sotto al lato esterno e collegate mediante segni di figura arbitraria appaiono le note alle parole del testo indicate da uguale segno*>>³⁹².

Un altul dintre specialiștii care amintesc despre scriitura Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este M. Richard: <<*... représentée par un seul manuscrit en onciale du VIIIe siècle, le cod. TURIN, Bibl. nat. B VII 30 (Pasini, gr. 342)*>>³⁹³.

³⁹⁰ "A lost uncial...", 353-354.

³⁹¹ "Sulla catena perduta...", 176.

³⁹² *Ibid.*, 177.

³⁹³ "Quelques manuscrits peu connus...", 90.

K. Aland într-un studiu din anul 1963 menționează codicele *Taurinensis B. VII. 30* între Lectionarele³⁹⁴ redactate cu scriere uncială: <<Gregory-Nr./l 1352, Inhalt/U-IPsO³⁹⁵, Jh./IX>>³⁹⁶.

După părerea mea, indicația consemnată de M.-J. Rondeau, privind tipul scriiturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este identică cu cea a lui G. Karo și I. Lietzmann³⁹⁷: <<Ce manuscrit est écrit, texte sacré et chaîne, en onciale>>³⁹⁸.

O analiză detaliată privind scriitura codicelui și foarte asemănătoare celei a lui G. Mercati, în ceea ce privește, în primul rând, complexitatea, este descrierea lui G. Dorival: <<Mais les exemples de manuscrits caténaux anciens de parchemin sont rares. Sur le psautier, il n'y a, à ma connaissance, que deux manuscrits écrits en onciales: l'Hierosolymitanus S. Cruc. 96 et le Taurinensis B. N. B VII 30>>³⁹⁹; <<... il s'agit d'un codex de parchemin qui est écrit en onciales et qui présente, au centre, les versets des psaumes et, sur les trois marges externes, que le feu a souvent détruites, des gloses marginales; un système de signes de renvoi permet de faire correspondre les versets et les gloses. En ce qui concerne l'écriture, on note une opposition entre les versets, écrits en onciales penchées, et les gloses, écrites en onciales droites de petite taille. Si les gloses sont disposées sur les trois marges externes, elles ne les remplissent pas...>>⁴⁰⁰.

³⁹⁴ <<Lektionare l 1326--l 1359>>, *Kurzgefasste Liste der Griechischen...*, 281.

³⁹⁵ [Lezionario onciale, vangeli secondo ordinario bizantino, salterio con cantici biblici, del sec. IX]; a se vedea și 'NOTIZIE BIBLIOGRAFICHE', cf. "Elenco dei lettori...", 1v.

³⁹⁶ *Kurzgefasste Liste der Griechischen...*, 281.

³⁹⁷ <<... cont sac et catena litteris uncialibus exarati>>, *Catenarum graecarum catalogus*, 63.

³⁹⁸ *Les Commentaires patristiques...*, 262.

³⁹⁹ G. Dorival, *Les Chaînes (tome 1)...*, 50.

⁴⁰⁰ *Les Chaînes (tome 2)...*, 127.

Printre ultimii specialiști care precizează tipul scriiturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30* se numără și Detlef Fraenkel: <<B. VII. 30 (B. I. 10). (...) Spitze, rechtsgeneigte Unziale, stichisch geschrieben; die Initialen sind ausgestellt und vergrößert>>⁴⁰¹.

Despre scriitura Ms. *Taurinensis B. VII. 30* scrie și S. Parenti într-un articol publicat în anul 2007: <<La scrittura, una ogivale inclinata [tav. 1], di modulo più piccolo nel commento e nell'horologion [tav. 2], è databile complessivamente alla prima metà del IX secolo>>⁴⁰².

Așadar, ca urmare a observațiilor specialiștilor indicați în precedentă, scriitura Ms. *Taurinensis B. VII. 30* ar putea fi considerată, fără rezerve, drept o scriere uncială datată în secolele VIII/IX.

Trebuie menționat, de asemenea, că dincolo de determinarea tipului scriiturii Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, o parte dintre specialiștii menționați mai sus s-au ocupat și de prezentarea altor particularități ale acestei scriituri: de exemplu, C. R. Gregory notează că textul codicelui era redactat pe o singură coloană cu dimensiunile 8X5^{403, 404}; țin să precizez că indicația acestuia este corectă, de vreme ce dimensiunile textului Ms. *Taurinensis B. VII. 30* redat pe o coloană, și care compare pe o filă originală fotografiată și publicată de W. O. E. Oesterley în articolul din 1905 sunt aceleași (8X5)⁴⁰⁵.

Aspectul cel mai important privind scriitura Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, despre care se amintește în unele dintre studiile și articolele indicate în precedentă, îl reprezintă faptul că în manuscris sunt consemnate două tipuri de scriitură: o scriere “uncială înclinată”

⁴⁰¹ *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

⁴⁰² “Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...”, 276.

⁴⁰³ <<O^h: Turin, Nationalbibliothek B. VII. 30. (...) 1 Sp (8X5)>>, *Textkritik des Neuen Testaments...*, 61.

⁴⁰⁴ Acest detaliu va fi consemnat ulterior și de către K. Aland: <<Spalten/1>>, cf. *Kurzgefasste Liste der Griechischen...*, 281.

⁴⁰⁵ “A lost uncial...”, 356.

(textul propriu-zis) și o scriere “uncială dreaptă” (notele marginale).

Iată indiciile din aceste studii:

a) <<CODEX CCCXLII. b. I. 10. (...) *litteris majoribus exaratus, inclinatis tamen, atque oblongis, cum scholiis in margine eodem caractere descriptis non ante finem saeculi VIII*>>⁴⁰⁶;

b) <<O^h: Turin, Nationalbibliothek B. VII. 30. (...) *Buchstaben auf der Linie; Buchstaben, 002 hoch und nach rechts geneigt; die Buchstaben in den Anmerkungen sind gerade...*>>⁴⁰⁷;

c) <<... *each Psalm had a special title; these titles, as well as the marginal notes, were written by a different hand*>>⁴⁰⁸;

d) <<Sulle forme dei due tipi di scrittura, sull'accentatura....>>⁴⁰⁹;

e) <<... *En ce qui concerne l'écriture, on note une opposition entre les versets, écrits en onciales penchées, et les gloses, écrites en onciales droites de petite taille. Si les gloses sont disposées sur les trois marges externes, elles ne les remplissent pas...*>>⁴¹⁰;

f) <<B. VII. 30 (B. I. 10). (...) *Spitze, rechtsgeneigte Unziale, stichisch geschrieben...*>>⁴¹¹.

Printre altele, trebuie precizat și faptul că actualmente între filele Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, protejate de mapa în care se află, există alte două file⁴¹², care conservă un al treilea tip de scriitură, o minusculă databilă în secolele X/XI; în opinia mea, afirmația lui W. O. E. Oesterley: <<C'est un ms contenant des fragments (en grec) des Psaumes (X-XI c.)>>, consemnată într-o foaie suplimentară anexată la

⁴⁰⁶ G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470.

⁴⁰⁷ C. R. Gregory, *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61.

⁴⁰⁸ W. O. E. Oesterley, “A lost uncial...”, 354.

⁴⁰⁹ G. Mercati, “Sulla catena perduta...”, 177.

⁴¹⁰ G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)...*, 127.

⁴¹¹ Detlef Fraenkel, *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

⁴¹² *Taurinensis B. VII. 30*, XXI e un altro non segnato.

începutul codicelui⁴¹³, indica, foarte probabil, “vechimea” scriituri conținute de aceste două file, de vreme ce W. O. E. Oesterley, în acel moment, știa, fără doar și poate, că Ms. *Taurinensis B. VII. 30* era considerat deja, drept un codice datat, cel mai târziu, în secolul al IX-lea.

Analizând aceste două file, se poate observa că momentan ele, ca și format, sunt identice cu celelalte; așadar, existau în codice, foarte probabil, și înainte de deteriorarea acestuia; ceea ce nu știm însă cu certitudine este dacă acestea erau deja restaurate în luna cotombrie a anului 1904, când W. O. E. Oesterley avea să le vadă; cele două file conțin fragmente din psalmul 88,10-27: XXI^r, Ps 88,10: <<αὐτῆς σὺ καταπραῦνεις⁴¹⁴...>>; XXI^v, Ps 88,14: <<σὸς ὁ βραχίων...>>; [[???⁴¹⁵]]^r, Ps 88,20: <<Τότε ἐλά<λ>ησας...>>; [[???]]^v, Ps 88,27: <<<α>ὐτὸς ἐπικαλέσεται με (...) ἐὰν τὰ δικαιώματά μου βε<β>ηλώσουσιν⁴¹⁶>>.

Pentru a sesiza mai bine caracteristicile celor două tipuri originale de scriitură ale Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, am decis să atașez studiului și o filă fotografiată (f. 28^r)^{417, 418}, pe care W. O. E. Oesterley o redă în articolul din 1905.

⁴¹³ A se vedea microfilmul (Pos. 14532) păstrat în Biblioteca Națională din Roma, în cadrul așa-numitului “*Centro nazionale per lo studio del manoscritto*”.

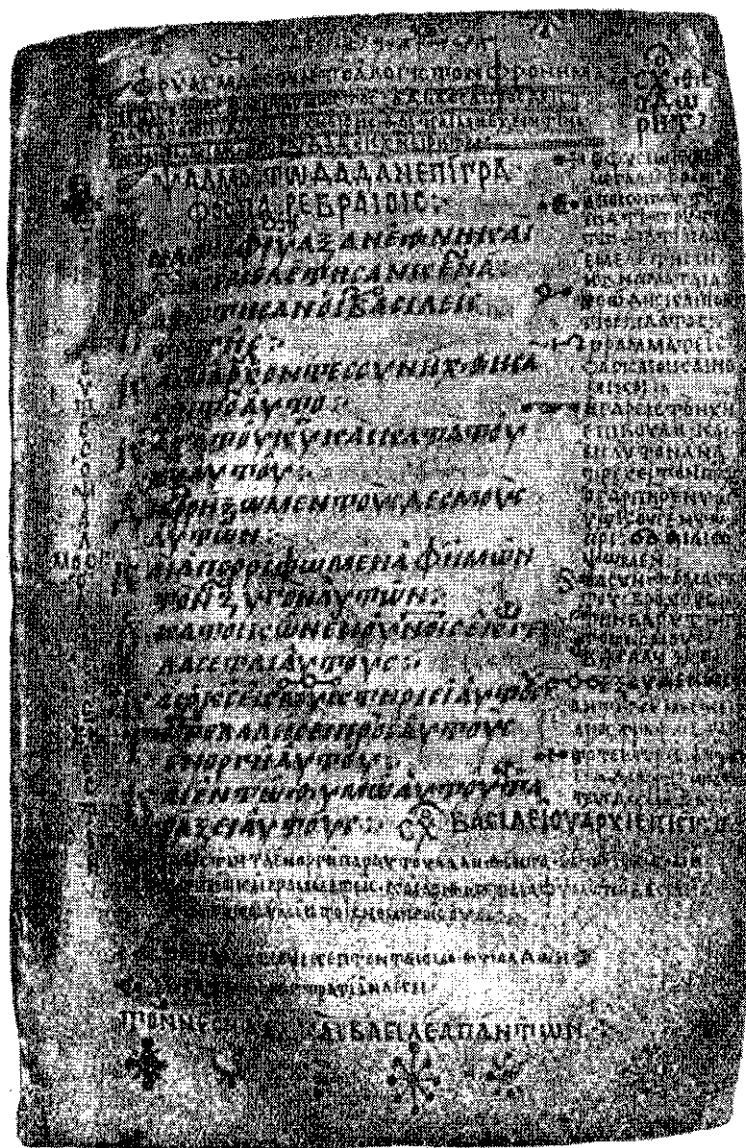
⁴¹⁴ *Taurinensis B. VII. 30*: καταπραῦνης.

⁴¹⁵ Este vorba aici de o pagină fără număr.

⁴¹⁶ *Taurinensis B. VII. 30*: βε<β>ηλώσωσι.

⁴¹⁷ <<Ora possiamo agli scoli del salmo II (f. 28^r), di cui fortunatamente si ha non solo la lettura dell’Oesterley ma anche la fotografia dell’originale>>, G. Mercati, “Sulla catena perduta...”, 188.

⁴¹⁸ Țin să subliniez că această filă conține începutul Ps. 2: <<(B’) ΨΑΛΜΟΣ ΤΩ ΔΑ(ΥΙ)Δ ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΣ ΠΑΡ ΕΒΡΑΙΟΙΣ ∴ ∴ /: ΙΝΑΤΙ ΕΦΡΥΑΞΑΝ...>>, cf. *Taurinensis B. VII. 30*, 28^r; <<Psalm 2./ ΨΑΛΜΟCΤΩΔΑΔΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟCΠΑΡΕΒΡΑΙΟΙC ∴ ∴ (...)/Ι. ΄ΙΝΑΤΙΕΦΡΥΑΞΑΝΕΘΝΗΚΑΙ/ΛΑΟΙΕΜΕΛΕΤΗCΑΝΚΕΝΑ: >>, W. O. E. Oesterley, “A lost uncial...”, 355 (accentele și semnele grafice indicate, fie în codice, fie de Oesterley, nu au putut fi redactate, din păcate, într-un total).

Ms. Taurinensis B. VII. 30
Copie din articolul lui W. O. E. Oesterley, f. 28^r

6. Conținutul manuscrisului

În ceea ce privește conținutul Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, aş menționa mai întâi de toate faptul că o prezentare, fie ea chiar sumară, a acestuia în cadrul acestei analize, reprezintă, de departe, un lucru greu de realizat, de vreme ce numerotarea actuală a codicelui, adeseori dezordonată⁴¹⁹, ar îngreua în mod considerabil orice încercare de acest fel⁴²⁰; despre o prezentare detaliată a conținutului codicelui mă voi ocupa însă într-un capitol special (editarea textului).

Țin să amintesc, de asemenea, că deteriorarea Ms. *Taurinensis B. VII. 30* în incendiului din 1904⁴²¹ a dus, printre altele, și la pierderea, în cea mai mare parte, a indiciilor exacte privind conținutul inițial al codicelui, menționat în diferite inventare și studii.

În urma unei analize personale sumare, am constatat că cele 209 file restaurate conțin fragmente din Psalmi, din Cântările biblice (ode), din diferite tropare și din rânduierile unor *Laude bisericești*, precum: Ceasul I, Ceasul III, Ceasul VI, Ceasul IX, Obednița (Tipică) și Pavecernița “cea Mare”.

De vreme ce o prezentare în detaliu a conținutului actual al Ms. *Taurinensis B. VII. 30* reclamă o muncă de durată, după cum am

⁴¹⁹ <<On constate donc que les folios en chiffres romains se trouvent actuellement dans un désordre total>>, G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)*..., 128.

⁴²⁰ <<De façon générale, compte tenu des difficultés présentées par la lecture du *Taurinensis*, l'on peut prévoir que ce travail de classement sera difficile et de longue haleine>>, *Ibid.*, 128.

⁴²¹ W. O. E. Oesterley avea să noteze în 1905, că *Psaltirea Torineză* reprezenta la acel moment doar un mănunchi de fragmente: <<The Turin *Psalter*, or rather the few fragments that remain of it...>>, cf. “A lost uncial...”, 354; D. Fraenkel scria însă, că datorită efortului deosebit depus de restauratori, textul biblic al codicelui a fost recuperat în proporție de 80%: <<... der Bibeltext hingegen ist zu annähernd 80% erhalten>>, cf. *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

precizat în precedentă, consider că este util să menționez măcar, în ordine cronologică, toate acele studii și inventare care fac referire la conținutul “inițial” al codicelui:

- 1) 1713: <<Officium Ecclesiasticum-nº. 46 47 48 49, 50 51 52 53 54 55 56>>⁴²² sau <<Variorum Hymni Ecclesiastici nº 59>>⁴²³;
- 2) 1732: <<Cod. X. (...) B. I./ Psalterium cum scholiis. (...)/ Continent procmium Authoris Scholiorum/ ad pag. 27, a qua Psalmi et Scolia-/ incipiunt./ Sub finem hymniuarii tum ex scripturis/ tum ex aliis autorib.(us).>>⁴²⁴;
- 3) [1732-1737]⁴²⁵: <<H. Y. (...)/ -Hymni-/ Sacri, et Scriptorum aliorum. (...)/ B. I. 10.>>⁴²⁶;
<<P. S. (...)/ Psalmi/ Idem. cum Scholiis. (...) B. I. 10.>>⁴²⁷;
- 4) 1749: <<Continet autem Psalterium in solita Graecorum cathismata divisum, & cantica in fine, cum brevibus commentariis in margine ex variis Patribus excerptis. (...)
Fol. 20. pag. 2. Habetur hypothesis Psalmorum, primum generalis, tum cujuslibet Psalmi particularis ex Eusebio Pamphyli (...)
Fol. 276. Sequuntur nonnulla ad Officium Ecclesiasticum spectantia, troparia nimirum, hymni, aliaque

⁴²² <<Collonne XIX/M S Grecs/p. 359>>, cf. “Index alphabetique...”, 359.

⁴²³ *Ibid.*, 359.

⁴²⁴ *INDICE...* (VOL. I/ A-C) 79v.

⁴²⁵ “CATALOGO ALFABETICO DEI MANOSCRITTI DELLA BIBLIOTECA DELLA R. UNIVERSITÀ DI TORINO” = **R. I. 8**, care: <<... probabilmente fu redatto dall’abate Giuseppe Roma, prefetto della Biblioteca dal 1732 al 1737>>, cf. S. Bassi, “La Biblioteca Nazionale di Torino...”, 10.

⁴²⁶ **R. I. 8**, 92v.

⁴²⁷ *Ibid.*, 158v.

variis horis diei, & media nocte canenda cum propriis tonis>>⁴²⁸;

- 5) 1900: <<Inhalt: [der ganze Band: Psalter und Hymnen mit Anmerkungen] Lk 1, 46-55; 68-79; 2, 29-31>>⁴²⁹;
- 6) 1902: <<Taurinens. B I 10 (342 Pasini). (...) *cat marg: cont sac et catena litteris uncialibus exarati. (...) prologi duo*⁴³⁰ *mutili. f. 20^u hypothesis Eusebii. 27^r.*⁴³¹ ὄργανον μουσικὸν, ὅπερ καὶ νάβλα καλεῖται. ψαλτήριον πέφυκα θείων ἀσμάτων⁴³². ψαλτήρον Δᾶδ τοῦ ἁγιοπολίτου υἱοῦ Ἰεσσαὶ καὶ Ἰουδᾶ κατὰ φύλην⁴³³. *cat in Psalmos. nominatur auctores: Arsenius monachus...*>>⁴³⁴;
- 7) 1903: <<X. *Quae subnexa sunt graeca in Psalmos fragmenta ex codice Taurinensi graec. B. VII. 30...*>>⁴³⁵;
 _____: <<Psalterium B. VII. 30. *Pasini, cod. 342 gr.*>>⁴³⁶;

⁴²⁸ G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii...*, 470-471; vezi și W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 354.

⁴²⁹ C. R. Gregory, *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61.

⁴³⁰ <<... originally the Psalms were preceded by two Prefaces; the second of these, in the words of Pasini, 'habetur hypothesis *Psalmorum*, primum generalis, tum cujuslibet Psalmi particularis ex Eusebio Pamphyli'>>, W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 354.

⁴³¹ <<The Psalms themselves commence on fol. 27>>, *Ibid.*, 354.

⁴³² <<ὈΡΓΑΝΟΝ ΜΟΥΣΙΚὸΝ ὍΠΕΡ ΚΑὶ ΝΑΒΛΑ ΚΑΛΕῖΤΑΙ. ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΠΕΦΥΚΑ ΘΕΪΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ:>>, *Ibid.*, 354; accentele și semnele grafice indicate de Oesterley, nu au putut fi redactate, din păcate, întru totul.

⁴³³ <<† ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΔᾶΔ ΤΟῦ ἉΓΙΟΠΟΛΙΤΟΥ Υἱοῦ ἸΕΣΣΑΙ ΚΑὶ ἸΟΥΔΑ ΚΑΤὰ ΦΥΛΗ Ἀ Β ὙΠΙΟ ΑΛΛΗΛΟΥΪΑ>>, W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 354.

⁴³⁴ G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus*, 63-64.

⁴³⁵ D. G. Morin, *Prefatio*, în *Sancti Hieronymi Presbyteri...*, XIX.

⁴³⁶ A. Avetta, "Secondo contributo di notizie...", 210.

- 8) 1904: <<... (B – VII – 30), Vol. 1/ PSALTERIUM (gr.)>>⁴³⁷;
 _____ : <<B. VII. 30/ Pas. gr. CCCXLII/ Salterio greco/ con commenti>>⁴³⁸;
 _____ : <<... il cod. gr. B. VII. 30/ è lo stesso Salterio danneggiatissimo...>>⁴³⁹;
 _____ : <<... le ms "Graec. B. VII. 30." (...) C'est un ms contenant des fragments (en grec) des Psaumes (X-XI c.)>>⁴⁴⁰;
 _____ : <<Salterio in lettera onciale del secolo VIII, (...) Di questi foglietti se ne trovarono altri, in tutto dodici, che furono riconosciuti dal cav. Frati, come appartenenti al codice greco dei Salmi in lettera onciale del secolo VIII...>>⁴⁴¹;
 _____ : <<PAS. GR. CCCXLII (B. VII. 30)./ Psalterium cum glossa>>⁴⁴²;
- 9) 1905: <<The Turin Psalter, or rather the few fragments that remain of it...>>⁴⁴³;
 _____ : <<The MS. in question was a Greek uncial of the Psalms, (...) How serious this loss of an uncial Codex of the Psalms in Greek...>>⁴⁴⁴;
 _____ : <<... originally the Psalms were preceded by two Prefaces; the second of these, in the words of Pasini, 'habetur hypothesis Psalmorum, primum generalis, tum cujuslibet Psalmi particularis ex Eusebio Pamphylī'; on fol. 276, to

⁴³⁷ "Elenco dei lettori...", 1.

⁴³⁸ Cf. primei file (1°) atașate la începutul codicelui.

⁴³⁹ Cf. unei note redactate la 24 octombrie 1904 ("24 ott. 1904"), pe o filă secundă atașată la începutul codicelui.

⁴⁴⁰ Cf. unei note redactate la 20 octombrie 1904 ("20. Oct. 1904") de către W. O. E. Oesterley, care compare, de asemenea, pe fila secundă atașată la începutul codicelui.

⁴⁴¹ I. Guareschi, "Osservazioni ed esperienze...", 31/453.

⁴⁴² G. de Sanctis, "Inventario dei codici superstiti greci...", 396.

⁴⁴³ W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 354.

⁴⁴⁴ *Ibid.*, 353-354.

quote the same authority, 'sequuntur nonnulla ad officium ecclesiasticum spectantia, troparia nimirum, hymni, aliaque variis horis diei, et media nocte canenda cum propriis tonis'. The Psalms themselves commence on fol. 27; each Psalm had a special title; these titles, as well as the marginal notes, were written by a different hand. To quote Pasini once more: 'Continet autem Psalterium in solita Graecorum cathismata divisum (cf. the accompanying plate where this can be seen), et cantica in fine, cum brevibus commentariis in margine ex variis Patribus excerptis'>>⁴⁴⁵;

10) 1908: <<...*, daß Cod. Taur. gr. B. VII. 30 eine Rand-Catene sei*>>⁴⁴⁶;

11) 1914: <<B. VII. 30 (B. I. 10). (...) *Cat. in Ps.*>>⁴⁴⁷;

12) 1922: <<R 275. (B – VII – 30). *Psalterium (gr.)*>>⁴⁴⁸;

13) 1923: <<... *il Typikon ed il Salterio, greci ambedue*...>>⁴⁴⁹;

14) 1949: <<Die *Katenen-Hs*⁴⁵⁰. Turin, *Bibl. Naz.*, B VII 30>>⁴⁵¹;

15) 1952: <<**3. Sulla catena perduta (XXVI) del Salterio Torinese in unciali B VII 30 (Pasini 342)**>>⁴⁵²;

_____ : <<... *colla speranza – finora vana – di giungere a riconoscere qualche Salterio del medesimo contenuto, che ce lo rappresentasse abbastanza fedelmente. Ma poichè l'Oesterley quanto fu diligente a porre in rilievo le varianti del testo*

⁴⁴⁵ *Ibid.*, 354.

⁴⁴⁶ J. J. Kl. Waldis, *Hieronymi Graeca in Psalmos...*, 2.

⁴⁴⁷ A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, [1914] 299.

⁴⁴⁸ A. Sorbelli, *Inventari dei manoscritti...*, 34.

⁴⁴⁹ L. Torri, "I restauri dei Codici...", 3.

⁴⁵⁰ <<VI. Die *Odenglosse des Hesych von Jerusalem*>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 58.

⁴⁵¹ *Ibid.*, 59.

⁴⁵² G. Mercati, "Sulla catena perduta...", 176.

sacro, altrettanto fu taciturno sui passi della catena limitandosi a trascriverli non senza qualche errore...>>⁴⁵³;

_____ : <<Era insomma un Salterio, seguito dai 15 cantici, con una breve catena marginale non priva di nomi, tra i quali per la rarità colpiscono "Hieronymos", Arsenio monaco, Germano e Modesto>>⁴⁵⁴;

16) 1954: <<... la chaîne du type XXVI, représentée par un seul manuscrit en onciale du VIIIe siècle, le cod. TURIN, Bibl. nat. B VII 30 (Pasini, gr. 342)>>⁴⁵⁵;

17) 1963: <<Inhalt/U-IPsO, Jh./IX>>^{456, 457};

18) 1978: <<**Typ XXVI**/ Die Handschrift Taurinensis B VII 30 (Pasini 342) ist die älteste bekannte Katenenhandschrift (VIII s.)>>⁴⁵⁸;

19) 1980: <<**Catena Typus XXVI** (iuxta KARO-LIETZMANN) (in *Psalmos et in Odas*)./ **Cod. Taurin. B. VII. 30** (incendio bibliothecae a. 1904 uastatus).>>⁴⁵⁹;

_____ : <<...il Psalterium greco dell'VIII sec. B. VII. 30>>⁴⁶⁰;

20) 1982: <<Ce manuscrit est écrit, texte sacré et chaîne...>>⁴⁶¹;

21) 1986: <<Mais les exemples de manuscrits caténaux anciens de parchemin sont rares. Sur le psautier, il n'y a, à connaissance, que deux manuscrits écrits en onciales:

⁴⁵³ *Ibid.*, 176-177.

⁴⁵⁴ *Ibid.*, 177.

⁴⁵⁵ M. Richard, "Quelques manuscrits peu connus...", 90.

⁴⁵⁶ K. Aland, *Kurzgefasste Liste der Griechischen...*, 281.

⁴⁵⁷ Adică [Lezionario onciale, vangeli secondo ordinario bizantino, salterio con cantici biblici, del sec. IX]; a se vedea și 'NOTIZIE BIBLIOGRAFICHE', cf. "Elenco dei lettori...", 1v.

⁴⁵⁸ E. Mühlberg, *Psalmenkommentare...*, 36.

⁴⁵⁹ M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum. Volumen IV...*, 207, C 39.

⁴⁶⁰ S Bassi, "Introduzione ai manoscritti...", XXX.

⁴⁶¹ M.-J. Rondeau, *Les Commentaires patristiques...*, 262.

*l' Hierosolymitanus S. Cruc. 96 et le Taurinensis B. N. B VII 30>>*⁴⁶²;

22) 1989: <<- les folios 1 à 64^v contiennent les psaumes 52 à 108 (début); mais ils présentent des lacunes, puisque certains des psaumes en question se trouvent parmi les folios en chiffres romains, comme on le verra plus bas.

- les folios 65 à 85^v contiennent les psaumes 118,137 à 141,8b. Il y a donc des gloses sur les versets 137 à 176 du psaume 118, contrairement à ce que j'ai affirmé dans ma thèse de 3e cycle.

- les folios 86 à 104^v contiennent les psaumes 108 (fin) à 118,133.

- les folios 105 à 136^v contiennent les psaumes 141,8c à 150 et les Odes.

Les rectifications qui viennent d'être apportées restent approximatives. Il faudrait en fait reprendre sur nouveaux frais le classement des 136 folios numérotés en chiffres arabes. Dans ce classement nouveau, il faudra intégrer les 32 folios numérotés en chiffres romains; un examen rapide m'a permis d'y repérer certains psaumes: le psaume 50 au folio V, le psaume 64 au folio XVI, le psaume 67 au folio XX, le psaume 88 au folio XXII, le psaume 71 au folio XXVIII, le psaume 96 au folio XXIX, le psaume 87 au folio XXXII. Ajoutons que, parmi les 32 folios en chiffres romains, certains sont à pleine page et doivent par conséquent contenir des prologues⁴⁶³ aux

⁴⁶² G. Dorival, *Les Chaînes (tome 1)...*, 50.

⁴⁶³ <<Fol. 20. pag. 2. Habetur hypothesis Psalmorum, primum generalis, tum cujuslibet Psalmi particularis ex Eusebio Pamphylis>>, G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regiae...*, 470; <<Taurinens. B I 10 (342 Pasini). (...) prologi duo mutili. f. 20^u hypothesis Eusebii>>, G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus*, 63; <<... originally the Psalms were preceded by two Prefaces; the

psaumes>>⁴⁶⁴;

22) 2004: <<B. VII. 30 (B. I. 10) (...) *Inhalt*: Bl. 20b Hypothesis Eusebii; Bl. 27a *Cat. in Ps.*, gefolgt von *Od.*; (...) Der Psalter ist in Kathismen gegliedert./ Formale Gestaltung als Randcatene;...>>⁴⁶⁵;

23) 2007: <<1. Ora Prima (Ὡρα πρώτη)
2. Ora Terza (Ὡρα τρίτη)
3. Ora Sesta [Ὡρα ἕκτη]
4. Ora Nona (Ὡρα ἐνάτη)
5. Typikà (Ἀκολουθία τῶν τυπικῶν)
6. Apòdeipnon (Ἀκολουθία τῶν ἀποδειπνίων)
7. Inni di mezzanotte>>⁴⁶⁶.

În concluzie la analiza privind conținutul Ms. *Taurinesis B. VII. 30*, trebuie să mai adaug doar, că pe spatele mapei care protejează codicele, în exterior, se află redat cu majuscule, în partea superioară, titlul manuscrisului: “PSALTERIVM CVM GLOSSA”, care indică, fără doar și poate, conținutul actual al codicelui.

7. Criteriile editării textului

În ceea ce privește textul manuscrisului (în limba greacă), țin să subliniez, printre altele, că l-am redat după ce, în prealabil, l-am confruntat și cu texte deja editate în diferite articole și cărți liturgice.

Versetele din Psalmi le-am reprodus având în vedere împărțirea acestora indicată în cărțile de cult; în plus, trimiterile biblice din cadrul capitolului următor (editarea textului) și abrevierile

second of these, in the words of Pasini, ‘habetur hypothesis *Psalmorum*...’>>, W. O. E. Oesterley, “A lost uncial...”, 354.

⁴⁶⁴ G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)*..., 128.

⁴⁶⁵ A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

⁴⁶⁶ S. Parenti, “Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...”, 279.

Cărților biblice sunt redată conform programului "Bible Works".

Așadar, pentru *Vechiul Testament* am utilizat, "LXT LXX *Septuaginta Rahlfs*", care include și așa-numitele *Cântări bilice*⁴⁶⁷ (14 la număr), pe care le-am introdus imediat după Psalmi, iar pentru *Noul Testament*, "GNT UBS4-NA27 *Greek New Testament*", ambele aparținând aceluiaș program.

Cuvintele care încep cu litere îngroșate în codice, le-am indicat în același fel, iar titlurile le-am redat, de asemenea, cu litere îngroșate.

Semnele de punctuație sunt în general cele din textele publicate deja, dar, de vreme ce, fiecare dintre aceste ediții a folosit criterii de editare proprii, am decis să le observ pe toate și să o aleg pe cea care mi s-a părut cea mai adecvată dar și mai apropiată de original.

Cele trei puncte (:)⁴⁶⁸ care pot fi întâlnite în manuscris foarte des și care indică, în opinia mea, o diviziune accentuată între fraze, le-am substituit cu semne de punctuație corespunzătoare care înlesnesc, de asemenea, înțelegerea textului, în timp ce, cele patru puncte (·:·)⁴⁶⁹, care încadrează diferite titluri, au fost ignorate.

În ceea ce privește modul redactării cuvintelor care se află la sfârșitul unui rând și care se sfârșesc în diftongul 'ov' (τοῦ = τϝ)⁴⁷⁰, precum și a cuvintelor scrise la sfârșit de rând și care se sfârșesc în consoana 'v' (ἐκεῖθε; παραστῶμε)⁴⁷¹, trebuie să precizez că nu l-am semnalat în niciun fel, de vreme ce, aceste particularități de scriere fac parte, în mod firesc, din structura unei scriituri⁴⁷².

⁴⁶⁷ Cf. A. Rahlfs, *Septuaginta. Vetus Testamentum Graecum. Auctoritate Academiae Scientiarum Göttingensis editum. Psalmi cum Odis*, vol. X^o (Göttingen, 1979) 341-365.

⁴⁶⁸ A se vedea Taurinensis **B. VII. 30:XIVv**.

⁴⁶⁹ A se vedea Taurinensis **B. VII. 30:134r, 141r, XIVv/???**.

⁴⁷⁰ Taurinensis **B. VII. 30:XIV**.

⁴⁷¹ Taurinensis **B. VII. 30:XIV**.

⁴⁷² Cf. V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie* (Leipzig: Verlag von Veit & Comp., 1913), tavola 3.

În fine, trebuie să menționez că alegerea parantezelor ascuțite (< >), pentru a indica atât fragmentele care lipsesc (sau un text ars), cât și literele mai puțin clare (adică text indescifrabil), metodă care poate crea confuzii, reprezintă, în realitate, o soluție practică, deoarece întâlnim foarte des în text situații ambigue, care nu ne permit să precizăm cu exactitate, dacă anumite litere sunt indescifrabile sau arse.

LISTĂ DE ABREVIERI ȘI DE SEMNE GRAFICE UTILIZATE ÎN REDACTAREA TEXTULUI

A	= textul Ms. <i>Taurinesis B. VII. 30</i>
A ¹	= textul Ms. <i>Taurinesis B. VII. 30</i> , completat de alți copişti sau de același copist
add.	= adaugă
cf.	= confruntă
om.	= omite
[[]]	= <i>duble paranteze drepte</i> : indică începutul unei file
[[???]]	= <i>trei semne de întrebare între duble paranteze drepte</i> : indică începutul unei file fără număr
[]	= <i>paranteze drepte</i> : indică completarea textului de către mine
[???]	= <i>trei semne de întrebare între paranteze drepte</i> : indică o filă fără număr
()	= <i>paranteze rotunde</i> : utilizate pentru a reda abrevierile obținute prin contragere sau prin suprimare
< >	= <i>paranteze ascuțite</i> : indică părți lipsă din text (sau text ars) și litere mai puțin clare (adică text indescifrabil)
<<>>	= <i>duble paranteze ascuțite</i> : indică lipsa unor file
/	= <i>linie înclinată</i> : indică sfârșitul rândului
//	= <i>linii duble înclinate</i> : indică diferite concordanțe
	= <i>linii duble drepte</i> : indică sfârșitul paginii

SIGLE PRINCIPALE

- ALH = M. L. Ajjoub, *Livre d'Heures...*, Paris, 2004.
- DHT = A. Dihle, "Textkritische Bemerkungen...".
- ERH = *Hieratikon mikron (Euchologion, Horologion)*, ms. Erlangensis **96** (a. 1025).
- HOA = *Ωρολόγιον...*, Ἐν Ἀθήναις, 1952.
- HOC = *Ωρολόγιον...*, Ἐν Κρυπτοφείρῳ, 1950.
- HOR = *Ωρολόγιον...*, Ἐν Πώμῃ, 1876.
- LAH = *Horologion* s. XI-XII, ms. Laur. Plut. V 5.
- MAF = P. Maas, *Frühbyzantinische Kirchenpoesie...*, Berlin, 1931.
- MAG = P. Maas, "Gleichzeitige Hymnen...".
- MAH = J. Mateos, "Un horologion...", Città del Vaticano, 1964.
- MER = G. Mercati, "L'inno...".
- SIN = *HOROLOGION* s. IX, ms SIN. GR. **863**.
- TYH = C. A. Trypanis, "Three new early Byzantine hymns".

TEXT

[[???]]⁴⁷³

ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ^{474, 475}

[[8r]] (...) ⁴⁷⁶ Δόξα.

[Ps.] νη' [58]

Ἐξελοῦ με⁴⁷⁷ ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου...

[[12r]] (...) Δ<όξα>.

[Ps.] ξα' [61]

Οὐχὶ τῶ Θεῶ...

[[XXr]] (...) Δόξα.

[Ps.] ξζ' [67]

Ἀναστήτω ὁ Θεὸς καὶ διασκορπισθήτωσαν...

[[6v]] (...) Δόξα.

[Ps.] ξη' [68]

Σῶσόν με ὁ Θεὸς ὅτι εἰσήλθοσαν...

[[19r]] (...) Δόξ<α>.

[Ps.] οδ' [74]

<Ἐξομολογησόμεθά> σοι...

⁴⁷³ În original, aceasta era fila 27r: <<... ad pag. 27, a qua Psalmi et Scolia-/incipiunt./...>>, INDICE... (VOL. II/ A-C), 79v; <<... 27r ὄργανον μουσικόν, ὅπερ καὶ νάβλα καλεῖται. ψαλτήριον πέφυκα θείων ἀσμάτων. ψαλτήριον Δᾶδ τοῦ ἁγιοπολίτου υἱοῦ Ἰεσσαὶ καὶ Ἰουδᾶ κατὰ φύλην...>>, G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus*, 63; <<The Psalms themselves commence on fol. 27>>, W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 354; <<... Bl. 27a Cat. in Ps., >>, A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

⁴⁷⁴ Trebuie să precizez că am redat în această ediție doar filele în care sunt semnalate subdiviziunile așa-numitei "Psaltiri liturgice" (δόξαι și καθίσματα).

⁴⁷⁵ În original, titlul Psaltirii era indicat astfel: <<† ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΔᾶΔ ΤΟΥ ἁΓΙΟΠΟΛΙΤΟΥ ΥΥ ἸΕΣΣΑΙ ΚΑΙ ἸΟΥΔΑ ΚΑΤΑ ΦΥΛΗ ᾶ Β ὙΠΟ ἈΛΛΗΛΟΥΪᾶ>>, W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 354; accentele și semnele grafice indicate de Oesterley, nu au putut fi redactate, din păcate, întru totul.

⁴⁷⁶ Parantezele rotunde indică aici părți succesive ale textului însă nereproduse.

⁴⁷⁷ A: μαι.

[[34v]] (...) Δόξ<α>.

[Ps.] πα' [81]

Ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν...

[[39r]] (...) Δόξα. Κάθ<ισμα>^{478, 479}.

[Ps.] πε' [85]

Κλῖνον Κύριε τὸ οὖς σου...

[[XXIIr]] (...) Δόξα.

[Ps.] πη' [88]

Τὰ ἐλέη σου Κύριε εἰς τὸν αἰῶνα...

[[???/XXIIIr]]⁴⁸⁰ (...) Δόξ<α>.

[Ps.] <πθ'> [89]

Κύριε, καταφυγὴ ἐγενήθης...

[[111v]] (...) Δόξ<α>.

[Ps.] <σα'> [91]

Ἄγα<θὸν τὸ ἐξομολο>γεῖσθαι...

[[XXXIV/???]]⁴⁸¹ (...) Δόξα.

[Ps.] <σδ'> [94]

<Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα>...

[[40v]] (...) Δόξ<α>.

[Ps.] ςζ' [97]

Ἄσατε τῷ Κυρίῳ...

⁴⁷⁸ Potrivit analizei mele, numerele *Catismelor* (καθίσματα) nu compar în filele salvate ale codicelui; este foarte probabil ca ele să nu fi fost semnalate nicidecum de către copistul Ms. *Taurinensis B. VII. 30* sau poate că, marginile în care acestea erau indicate au fost complet distruse; așadar, numerotarea lor în notele de subsol este "arbitrară" și conformă structurii actuale a *Psaltirii liturgice*.

⁴⁷⁹ *Κάθισμα ιβ'*.

⁴⁸⁰ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care se află alături de fila XXIIIr.

⁴⁸¹ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care se află alături de fila XXXIV.

[[43v]] (...) Δόξα. Κάθ<ισμα>⁴⁸².

[Ps.] <ρα'>[101]

Κύριε εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου...

[[48r]] (...) Δόξ<α>.

[Ps.] ργ'[103]

Ε<ὐλόγει ἡ ψυχὴ μου>...

[[55r]] (...) Δόξα. Κάθ<ισμα>⁴⁸³.

[Ps.] ρε'[105]

Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι...

[[59r]] (...) Δόξα.

[Ps.] <ρς'>[106]

<Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι>...

[[87v]] (...) Δόξα. Κάθ<ισμα>⁴⁸⁴.

[Ps.] <ρθ'>[109]

Ε<ἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου>...

[[90r]] (...) Δόξα.

[[90v]] [Ps.] <ριβ'>[112]

Αἰνεῖτε, παῖδες, Κύριον...

[[93r]] (...) Δόξα.

[[93v]] [Ps.] <ριε'>[115]

Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα...

[[96r]] (...) Κάθ<ισμα>⁴⁸⁵.

[Ps.] ρη'[118]

Μακάριοι οἱ ἄμωμοι <ἐν ὁ>δῶ...

⁴⁸² Κάθισμα ιδ'.

⁴⁸³ Κάθισμα ιε'.

⁴⁸⁴ Κάθισμα ιστ'.

⁴⁸⁵ Κάθισμα ιζ'.

[[101v]] (...) Δόξ<α>⁴⁸⁶.

[Ps. 118]

Παρά βρα<χύ>^a...

[[104v]] (...) Δόξα.

[Ps. 118]⁴⁸⁷

Ἐπίβλεψον ἐπ' ἐμέ^b...

[[67v]] (...) Δόξ<α>.

[Ps.] <οιθ'>[119]

Πρὸς Κύριον...

[[70v]] (...) Δόξα.

[Ps.] <ο>κδ' [124]

Οἱ <πεποιθότες ἐπὶ Κύριον>...

[[73r]] (...) Δόξα⁴⁸⁸.

[Ps.] <ο>κθ' [129]

Ἐκ βαθέων ἐκέκραξά σοι Κύριε...

[[76r]] (...) Κάθ<ισμα>⁴⁸⁹.

[Ps.] ρλδ' [134]

Α<ίνεῖτε τὸ> ὄνομα Κυρίου αἰνεῖ<τε> δοῦλοι...

^aPsa 118:87 ^bPsa 118:132.

⁴⁸⁶ În opinia mea, absența cuvântului *Slavă*... (δόξα) aici, este destul de greu de interpretat.

⁴⁸⁷ <<ΣΤΑΣΙΣ ΤΡΙΤΗ>>, Το Ψαλτήριον τοῦ Προφήτου καὶ Βασιλέως Δαυῖδ μετὰ τῶν ἐννέα Ωιδῶν (Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1998³) 206.

⁴⁸⁸ Cf. *Psaltirea Proorocului și Împăratului David* (Suceava: Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, f. a.) 241, după Psalmul 128 este menționată *Slavă*... (δόξα), în timp ce în *Psaltirea* editată la Atena în 1998 (cf. *Ψαλτήριον...*, 216) nu este indicată.

⁴⁸⁹ Κάθισμα ιθ'.

[[115v]]⁴⁹²[ῬΔΑΙ]^{493, 494}[α']⁴⁹⁵ Ῥδὴ Μωυσέως ἐν τῇ Ἐξόδῳ.Ἄσωμεν τῷ Κιρίῳ, ἐνδόξως> (...) ⁴⁹⁶ καὶ τῷ πλήθει^a ||[[116r]] <τῆς δόξης> σου (...) π<οιῶ>ν τέρατα^b. ||[[116v]] <Ε>ξέτειν<ας τὴν δεξιάν σου>, (...) καταφύτ<ευσο>ν
αὐτοῦ<ς>^c ||

[[117r]] <εἰς ὄρος> (...) διὰ ξ<η>ρᾶς ἐν μέσῳ <τῆς> θαλάσσης.

β'⁴⁹⁷ Ῥδὴ Μωυσέως ἐν τῷ Δευτερονομίῳ.Πρόσεχε, οὐ<ρανέ, καί> λαλήσω, (...) καὶ ὡσεὶ νιφετὸς^d ||[[117v]] <ἐ>πὶ χόρτον. (...) καὶ ἐρουῖσιν σοι^e ||[[118r]] <ὅτε διεμ>έριζεν ὁ Ὑψιστος (...) <τῶν με>ταφρέ<νων
αὐτοῦ>^f ||^aOde 1:7 ^bOde 1:11 ^cOde 1:17 ^dOde 2:2 ^eOde 2:7 ^fOde 2:11.

⁴⁹² <<- les folios 105 à 136° contiennent les psaumes 141,8c à 150 et les Odes>>, G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)*..., 128; *Cântărilor biblice se sfârșesc însă la fila 139r*.

⁴⁹³ Probabil acesta ar fi fost titlul original; nu compare însă, de vreme ce partea superioară a filei 115v a fost distrusă; <<Era insomma un Salterio, seguito dai 15 cantici...>>, G. Mercati, "Sulla catena perduta...", 177.

⁴⁹⁴ Țin să precizez, că ordinea *Cântărilor biblice (Odelor)* o cunoaștem grație studiului lui H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<Leider ist bei dem Turiner Bibliotheksbrand (1907 !) gerade der Odenteil dieser Psalmenkatene fast ganz vernichtet worden. Aber zum Glück hatte Michael Faulhaber kurz zuvor noch einen umfangreichen Auszug aus der Odenkatene gefertigt>> și <<Kard. Faulhaber hat mir auch diese Exzerpte in grosszügiger Weise zur Verfügung gestellt>>, cf. "Die biblischen...", 59, 59 nota 5; <<N'è apparso il numero e l'ordine nello studio cit. di H. SCHNEIDER, *Biblica*, XXX, p. 64, il quale li ha desunti dagli estratti che ne fece l'Em. Card. Faulhaber prima dell'incendio del (1905 !) (ib., p. 59, n. 5)>>, G. Mercati, "Sulla catena perduta...", 177, nota 1.

⁴⁹⁵ <<1. Ex 15>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<1. Ex 15: 1-19>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 1 (Exod. 15¹⁻¹⁹)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta*..., 341.

⁴⁹⁶ *Parantezele rotunde* indică aici părți succesive ale textului însă nereproduse.

⁴⁹⁷ <<2. Dt 32>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<2. Dt 32: 1-43>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 2 (Deut. 32¹⁻⁴³)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta*..., 342.

[[118v]] Κύριος μόνος (...) <ἀ>πέστη ἀπὸ Θεοῦ σωτήρος αὐτοῦ^a ||
 [[119r]] <παρώξυνάν με> (...) <παρεζήλω>σάν με ἐπ' οὐ Θεῶ^b ||
 [[119v]] <π>αρώ<ρ>γισάν με ἐν <τοῖς> (...) <αὐτοῦς> μάχαι<ρα>^c ||
 [[120r]] <καὶ ἐκ τῶν ταμειῶν φόβος> (...) <...>⁴⁹⁸ ||
 [[120v]] <...>⁴⁹⁹ ||
 [[121r]] <ἐν τ>οῖς θησαυροῖς μου^d (...) Ἀναστήτωσαν καὶ
 βοηθη<σάτωσαν>^e ||
 [[121v]] ὑμῖν καὶ γενηθήτωσαν (...) φάγε<ται>⁵⁰⁰ κρέα^f ||
 [[122r]] <ἀφ' αἵμα>τος τραυμα<τιῶν> (...) τὴν γῆν τοῦ λαοῦ αὐτοῦ.

γ⁵⁰¹ ᾠδὴ Ἄννης τῆς μητρὸς Σαμουὴλ τοῦ Προφήτου.

Ἐστερεώθη ἡ καρδία μου ἐν (...) ἐπλατύνθη στόμα μου⁵⁰² ||

[[122v]] <ἐπ' ἐχ>θρούς μου εὐφρ<άνθην> ἐν σωτηρίᾳ σου⁵⁰³. (...) εἰς
 ἄδου καὶ ἀνάγει^g ||

[[123r]] <Κύριος πτωχίζει> (...) <ὁ καυχ>ώμ<ε>νος ἐν τῷ συ<νιεῖν>⁵⁰⁴,
^h ||

[[123v]] <καὶ γινώσκειν τὸν Κύριον> (...) καὶ ὑψώσει κέρας χριστοῦ⁵⁰⁵
 αὐτοῦ⁵⁰⁶.

^aOde 2:15 ^bOde 2:21 ^cOde 2:25 ^dOde 2:34 ^eOde 2:38 ^fOde 2:42 ^gOde 3:6 ^hOde 3:10.

⁴⁹⁸ Text indescifrabil.

⁴⁹⁹ Text indescifrabil.

⁵⁰⁰ <<καταφάγεται κρέα>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 347; <<φάγεται κρέα>>, *Ψαλτήριον...*, 249.

⁵⁰¹ <<3. 1 Sm 2>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<3. 1 Kings (= 1 Sam) 2: 1-10>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 3 (Reg. I 2₁₋₁₀)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 348.

⁵⁰² <<ἐπλατύνθη ἐπ' ἐχθρούς μου τὸ στόμα μου>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 348; *Ψαλτήριον...*, 250.

⁵⁰³ <<εὐφράνθην ἐν σωτηρίᾳ σου>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 348; <<εὐφράνθην ἐν σωτηρίᾳ σου>>, *Ψαλτήριον...*, 250.

⁵⁰⁴ <<ὁ καυχώμενος ἐν τῷ συνιεῖν>>, *Ψαλτήριον...*, 251; <<ὁ καυχώμενος, συνιεῖν>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 349.

⁵⁰⁵ A: χρισ/στοῦ.

⁵⁰⁶ <<καὶ ὑψώσει κέρας χριστῶν αὐτοῦ>>, *Ψαλτήριον...*, 251.

δ⁵⁰⁷ Ὠδὴ Ἀμβρακούμ⁵⁰⁸ τοῦ Προφήτου.

Κύριε εἰσακήκοα (...) Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν⁵⁰⁹ ἤξει⁵¹⁰, <καὶ ὁ Ἅγιος!>^a ||

[[124r]] <ἐξ ὄρους!> (...) <Μὴ ἐ>ν ποταμοῖς ὠργίσθης⁵¹¹ Κύριε^b ||

[[124v]] <ἢ ἐν ποταμοῖς ὁ θυμὸς σου>⁵¹², (...) Ἔβαλες εἰς κεφαλὰς ἀνόμ<ων>^c ||

[[125r]] <θάνατον, ἐξήγειρας> (...) Διότι συ<κ>ἦ οὐ καρποφο<ρ>ήσει^d ||

[[125v]] <καὶ οὐκ ἔσται γεννήματα> (...) τοῦ νικῆσαι με ἐν τῇ ᾠ<δῇ> αὐ<το><ῦ>⁵¹³.

ε⁵¹⁴ Ὠδὴ Ἡσαΐου τοῦ Προφήτου.

Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει (...) γὰρ ὁ ἀσεβῆς⁵¹⁵ πᾶς, ὅς οὐ μὴ^{516, e} ||

[[126r]] <μάθη δ>ικαιοσύνην (...) τοῖς ἐνδόξοις τῆς γῆς^f ||

[[126v]] <Κύριε, ἐν θλίψει> (...) <Βά>δι<ζε>, λαός μου, εἴσελθε εἰς τὰ^{517, g} ||

[[127r]] <ταμίειά σου>⁵¹⁸, (...) πα<ρ>έ<λ>θη ἡ ὄργη Κ<υ>ρίου>.

^aOde 4:3 ^bOde 4:8 ^cOde 4:13 ^dOde 4:17 ^eOde 5:10 ^fOde 5:15 ^gOde 5:20.

⁵⁰⁷ <<4. Hab 3>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<4. Hab 3: 1-19>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 4 (Hab. 3²⁻¹⁹)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 349.

⁵⁰⁸ <<Ἀμβρακούμ>>, *Ψαλτήριον...*, 252; <<Ἀμβρακούμ>>, LXX, 1194, 1196.

⁵⁰⁹ A: Θεμαν.

⁵¹⁰ <<Ὁ Θεὸς ἀπὸ Θαιμὰν ἤξει>>, *Ψαλτήριον...*, 252; <<Ὁ Θεὸς ἐξ Θαιμαν ἤξει>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 349.

⁵¹¹ A: ὀργισθῆς.

⁵¹² Cf. A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 350; <<μὴ ἐν ποταμοῖς ὁ θυμὸς σου>>, *Ψαλτήριον...*, 252.

⁵¹³ <<τοῦ νικῆσαι ἐν τῇ ᾠδῇ αὐτοῦ>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 352.

⁵¹⁴ <<5. Is 26,9>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<5. Is 26: 9-20>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 5 (Is. 26⁹⁻²⁰)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 352.

⁵¹⁵ A: ἀσεβεις.

⁵¹⁶ <<γὰρ ὁ ἀσεβῆς οὐ μὴ>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 352.

⁵¹⁷ <<τὰ>>, *Ψαλτήριον...*, 255; <<τὰ>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 353.

⁵¹⁸ <<ταμιειὸν σου>>, *Ψαλτήριον...*, 255; <<ταμίειά σου>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 353.

[ζ']⁵¹⁹ <Προ>σευχή Ἰωνᾶ⁵²⁰ τοῦ Προφή<του>.

Ἐ<β>όησα ἐν θλίψει μου (...) Περιεχύθη μοι ὕδωρ ἕως ψ<υχ>ῆς μου<υ>^a ||

[[127v]] <ἄβυσσος ἐκύκλωσέν με⁵²¹> (...) εἰς σ<ωτηρί>αν μου τῷ Κυρίῳ.

[ζ']⁵²² Προσευχ<ή> Ἐζεκίου βασιλέως τῆς Ἰουδαίας^{523, b}.

Ἐγὼ εἶπα ἐν τῶ ὑψ>ει (...) πορεύσομαι⁵²⁴ ἐν πύλαις ἄδου⁵²⁵, ||

[[128r]] <καταλείψω τὰ ἔτη> (...) <ν>υκτὸς παρεδ<ό>θ<η>ν^c ||

[[128v]] <ὡς χελιδών>, (...) ὃν τρόπον καγώ· <ἀπὸ γὰρ τῆς σήμερον!>^d ||

[[129r]] <παιδιά ποιήσω!>, (...) τοῦ οἴκου Κυρίου τοῦ Θεοῦ μου⁵²⁶.

η'⁵²⁷ Προσευχή Μανασσῆ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας.

Κύριε Παντοκράτωρ, (...) τοῦ προστάγματός σου^e ||

[[129v]] <ὁ κλείσας τὴν ἄβυσσον>, (...) ἄφεισιν τοῖς ἡμαρτηκόσιν σοι⁵²⁸. ||

^aOde 6:6 ^bIsa 38:9 ^cOde 11:13 ^dOde 11: 19 ^eOde 12:3.

⁵¹⁹ <<6. Jon 2>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<6. Jonah 2:3-10>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 6 (Jon. 2.3-10)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 353.

⁵²⁰ A: Ἰωνά.

⁵²¹ Cf. A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 353; <<ἐκύκλωσέ με>>, *Ψαλτήριον...*, 256.

⁵²² <<7. Is 38,10>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<7. Is 38:10-20>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 11 (Is. 38₁₀₋₂₀)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 360.

⁵²³ Cf. LXX, 1260.

⁵²⁴ A: πορεύσομαι.

⁵²⁵ <<πορεύσομαι ἐν πύλαις ἄδου>>, LXX, 1260 ἢ A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 360.

⁵²⁶ <<τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ>>, LXX, 1261 ἢ A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 361.

⁵²⁷ <<8. Or. Man.>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<8. "Prayer of Manasse">>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 12 inscr. (cf. Par. II 33_{12/13. 18/19})>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 361.

⁵²⁸ <<τοῖς ἡμαρτηκόσι σοι>>, HOC:172HOR:118; <<τοις ημαρτηκοσι σοι>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 362, nota 7.

[[130r]] Καὶ τῶ πλήθει⁵²⁹ (...) εἰς τὸ μὴ ἀνανεῦσαι^{530, a} ||

[[130v]] <τὴν κεφαλὴν μου!>⁵³¹, (...) Διότι σὺ εἶ Θεός, Θεὸς τῶν μετανο^{532, b} ||

[[131r]] <οὐντων, καὶ ἐν> (...) δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμ<ήν>⁵³³.

θ⁵³⁴ Προσευχὴ τῶν τριῶν παιδῶν· Ἀνανία, Ἀζαρία καὶ Μισαήλ.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεὸς τῶν (...) κρίσεις σου ἀληθει<ς>^c ||

[[131v]] <καὶ κρίματα> (...) ἐχθρῶν ἀνόμων, ἐχθίς<των>^d ||

[[132r]] <ἀποστατῶν, καὶ βασιλεῖ> (...) Ὅτι, Δέσποτα, ἐσμικρύνθημεν^e ||

[[132v]] <παρὰ πάντα> (...) ὀπισθέν σου· ὅτι οὐ<κ>^f ||

[[133r]] <ἔστιν αἰσχύνη> (...) ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην^g ||

[[133v]] <Καὶ οὐ> διέλειπον⁵³⁵ οἱ⁵³⁶ (...) οὐδὲ παρηνώχλησεν αὐτοῦς⁵³⁷ ||

[[134r]] <Τότε οἱ τρεῖς> (...) ἐν τῇ καμίνῳ, λέγοντες⁵³⁸.

[ι']⁵³⁹ ᾠδὴ τῶν τριῶν παιδῶν.

^aOde 12:10 ^bOde 12:13 ^cOde 7:27 ^dOde 7:32 ^eOde 7:37 ^fOde 7:40 ^gOde 7:45.

⁵²⁹ <<καὶ τῶ πλήθει>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 362, nota 7.

⁵³⁰ <<εἰς τὸ μὴ ἀνανεῦσαι>>, HOC:172HOR:118; <<εἰς τὸ ἀνανεῦσαί με>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 362; <<εἰς το μὴ αν.>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 362, nota 10.

⁵³¹ <<τὴν κεφαλὴν μου>>, HOC:172HOR:118; <<ὑπὲρ ἁμαρτιῶν μου>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 362; <<τὴν κεφαλὴν μου>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 362, nota 10.

⁵³² <<διότι σὺ εἶ Θεός, Θεὸς τῶν μετανοούντων>>, HOC:173; <<διότι σὺ εἶ Θεός, Θεὸς τῶν μετανοούντων>>, HOR:118; <<ὅτι σὺ εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν μετανοούντων>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 363.

⁵³³ <<εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.>>, HOC:173HOR:118; <<εἰς τοὺς αἰῶνας. αμην.>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 363.

⁵³⁴ <<9. Dn 3,26>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<9. Dan 3:26-45(?)>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 7 (Dan. 3₂₆₋₄₅)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 354.

⁵³⁵ A: διέλειπον.

⁵³⁶ Cf. *Ψαλτήριον...*, 259, HOC:64HOR:49, LXX, 1463.

⁵³⁷ *Ψαλτήριον...*, 259, HOC:64HOR:49, LXX, 1463.

⁵³⁸ *Ψαλτήριον...*, 260, HOC:64HOR:49, LXX, 1463.

⁵³⁹ <<10. Dn 3,52>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<10. Dan 3:52-56(?)>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 8 (Dan. 3₅₂₋₈₈)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 355.

Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεὸς τ<ῶν> (...) θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου⁵⁴⁰ καὶ ὑπερ^a ||

[[134v]] <ὕμνητος⁵⁴¹ καὶ ὑπερυψούμενος!> (...) <ὑπερυ>ψού<μενο>ς εἰς τοὺς αἰῶ<νας>⁵⁴².

[ια']⁵⁴³ Ὑμνος τῶν τριῶν παιδ<ων>.

Εὐλογεῖτε, πάντα τὰ ἔργα (...) <E>ὐλογεῖτε, ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτ<ε>^{544, b} ||

[[135r]] <Εὐλογεῖτε, πᾶς ὄμβρος καὶ δρόσος, τὸν Κύριον>⁵⁴⁵ (...) Εὐλογεῖτε, ἀστραπαὶ καὶ νεφέλαι, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ^{546, c} ||

[[135v]] <Εὐλογεῖτε, γῆ, ὄρη καὶ βουνοί, τὸν Κύριον!>⁵⁴⁷ (...)

^aOde 8:55 ^bOde 8:63 ^cOde 8:73.

⁵⁴⁰ <<θρόνου δόξης τῆς βασιλείας σου>>, Ψαλτήριον..., 260, HOC:65HOR:49; <<θρόνου τῆς βασιλείας σου>>, LXX, 1464; A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 356.

⁵⁴¹ <<ὁ ὑπερύμνητος>>, Ψαλτήριον..., 260, HOC:65; <<ὁ ὑπερῦμνητός>>, HOR:49; <<καὶ ὑπερύμνητος>>, LXX, 1464; <<καὶ ὑπερῦμνητός>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 356.

⁵⁴² <<ὑπερυψούμενος εἰς τοὺς αἰῶνας>>, Ψαλτήριον..., 260, HOC:65HOR:49; <<δεδοξασμένος εἰς τοὺς αἰῶνας>>; LXX, 1464; <<ὑπερένδοξος εἰς τοὺς αἰῶνας>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 356.

⁵⁴³ <<11. Dn 3,57>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<11. Dan 3:57-88>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 8 (Dan. 3⁵²⁻⁸⁸)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 355.

⁵⁴⁴ Cf. LXX, 1464, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 356; <<Εὐλογεῖτε, ἥλιος καὶ σελήνη, ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε>>, Ψαλτήριον..., 261, HOC:66HOR:50.

⁵⁴⁵ Cf. A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 356; <<Εὐλογεῖτω, πᾶς ὄμβρος καὶ δρόσος, τὸν Κύριον>>, LXX, 1464; <<Εὐλογεῖτε, πᾶς ὄμβρος καὶ δρόσος καὶ πάντα τὰ πνεύματα, τὸν Κύριον>>, Ψαλτήριον..., 261; <<Εὐλογεῖτε, πᾶς ὄμβρος καὶ δρόσος, πάντα τὰ πνεύματα, τὸν Κύριον>>, HOC:66HOR:50.

⁵⁴⁶ Cf. LXX, 1464, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 357; <<Εὐλογεῖτε, πάχνη καὶ χιόνες, ἀστραπαὶ καὶ νεφέλαι, τὸν Κύριον· ὑμνεῖτε καί>>, Ψαλτήριον..., 261, HOC:66HOR:50.

⁵⁴⁷ <<Εὐλογεῖτω ἡ γῆ τὸν Κύριον>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 357, LXX, 1464; <<Εὐλογεῖτε, γῆ, ὄρη καὶ βουνοὶ καὶ πάντα τὰ φυόμενα ἐν αὐτῇ, τὸν Κύριον>>, Ψαλτήριον..., 262, HOC:66HOR:50.

Εὐλογεῖτε, δοῦλοι Κυρίου, τὸν Κύριον.⁵⁴⁸ ὑμνεῖτε καὶ ὑπερυψοῦτε^a ||
 [[136r]] <Εὐλογεῖτε, πνεύματα καὶ ψυχαὶ δικαίων> (...) Εὐλογοῦμεν
 Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸν Κύριον⁵⁴⁹.

ιβ'⁵⁵⁰ ᾠδὴ τῆς παναγίας, ἀχράντου, Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου
 Μαρίας.

Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου (...) Ὅτι ἐποίησέν <μοι⁵⁵¹ μεγ>αλεῖα^b ||
 [[136v]] <ὁ Δυνατὸς καὶ ἅγιον>⁵⁵² (...) <αὐτοῦ> ἕως αἰῶνος.

[ιγ']⁵⁵³ Προφητεία Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου <ἐκ> τοῦ
 κατὰ ||

[[137r]] <Λουκᾶν Εὐαγγελίου!>⁵⁵⁴.

<Εὐλογητὸς Κύριος>, (...) Λατρεύειν αὐ<τῷ ἐ>ν ὀσιότητι^c ||

[[137v]] <καὶ δικαιοσύνη> (...) εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

^aOde 8:85 ^bOde 9:49 ^cOde 9:75.

⁵⁴⁸ Cf. LXX, 1465, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 358; <<Εὐλογεῖτε, ἱερεῖς Κυρίου, δοῦλοι Κυρίου, τὸν Κύριον>>, *Ψαλτήριον...*, 262, HOC:66HOR:50.

⁵⁴⁹ Cf. *Ψαλτήριον...*, 263, HOC:67HOR:51; a se vedea și A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 358, nota 88.

⁵⁵⁰ <<12. Lk 1,46>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<12. Lk 1:46-55 (Magnificat)>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 9 (Luc. 146-55. 68-79)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 355; <<Lk 1,46-55; 68-79; 2,29-31>>, C. R. Gregory, *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61.

⁵⁵¹ <<ἐποίησέ μοι>>, *Ψαλτήριον...*, 263, HOC:67HOR:51; <<ἐποίησέν μοι >>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 358.

⁵⁵² <<ὁ Δυνατὸς, καὶ ἅγιον>>, HOC:67, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 358; <<ὁ Δυνατὸς, καὶ ἅγιον>>, HOR:51.

⁵⁵³ <<13. Lk 1,68>>, H. Schneider, "Die biblischen...", 64; <<13. Lk 1:68-79 (Benedictus)>>, R. Taft, "Mount Athos...", 181; <<Od. 9 (Luc. 146-55. 68-79)>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 355; <<Lk 1,46-55; 68-79; 2,29-31>>, C. R. Gregory, *Textkritik des Neuen Testamentes...*, 61.

⁵⁵⁴ <<ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίου>>, A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 359, nota 68; <<Ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν, κεφ. Α' 68>>, *Ψαλτήριον...*, 264.

[[139v]]⁵⁵⁹

[Ἀκολουθία]⁵⁶⁰ σὺν Θεῶ
[τῆς ἡμέρας· Ὡρα πρώτ<η>

<Δεῦτ>ε προσκυνήσωμεν καὶ <προσ>πέσωμεν^a αὐτῷ Χριστῷ
<τῷ Βα>σιλεῖ^b ἡμῶν. Δεῦτε προσκυ(νήσωμεν)⁵⁶¹, ^c. Δε<ῦτ>ε
προσκυνήσωμεν^d.

<Τὰ> ῥήματά μου ἐνώτισαι⁵⁶², Κύριε· <σ>ύνες τῆς κραυγῆς⁵⁶³ μου.
Πρόσχε^e.

Καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι τὸν ψαλμόν, ἀντιστρέφει καὶ λέγει· Ὅτι πρὸς
σὲ προσεύξομαι⁵⁶⁴, Κύριε τὸ πρῶτῃ εἰσακούση τῆς φωνῆς μου, τὸ πρῶτῃ

^aPsa 94:6 ^bMar 15:32 ^cPsa 94:6 ^dPsa 94:6 ^ePsa 5:2 ^fPsa 5:3.

⁵⁵⁹ În original, aceasta era fila 276r: <<Fol. 276. Sequuntur nonnulla ad Officium Ecclesiasticum spectantia, troparia nimirum, hymni, aliaque variis horis diei, & media nocte canenda cum propriis tonis>>, G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii...*, 471; <<on fol. 276, to quote the same authority, 'sequuntur nonnulla ad officium ecclesiasticum spectantia, troparia nimirum, hymni, aliaque variis horis diei, et media nocte canenda cum propriis tonis'>>, W. O. E. Oesterley, "A lost uncial...", 354; <<L'horologion inizia sul verso dell'attuale f. 139...>>, S. Parenti, "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...", 279.

⁵⁶⁰ Trebuie să precizem că am ales cuvântul <<Ἀκολουθία>>, chiar dacă nu știm care era cuvântul exact în original, deoarece însuși copistul îl mai folosește de două ori: A: [[XIIv/???]]: Ἀκολουθία τῶν Ἀποδείπνων și A: [[???/XIIIr]]: Ἀκολουθία τῶν Τυπικῶν; însă titluri similare, cel puțin la nivel formal, întâlnim și în alte manuscrise: Erlangensis 96:39v: Ἀκολουθεία! σὺν Θεῶ/ τῶν ἔσπερινῶν; <<Del titolo policromo originario è possibile leggere soltanto [ἡμέ]ρας, che probabilmente stava per Αἰ ὥραι τῆς ἡμέρας, formulazione che richiama il titolo dell'Ora Prima (εἰς πρώτην ὥραν τῆς ἡμέρας) nel contemporaneo Sinai gr. 863>>, S. Parenti, "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...", 279.

⁵⁶¹ A: προσκυ/; în ceea ce privește abrevierile prin contragere ale cuvintelor folosite des, țin să precizem, că nu le voi indica niciodată folosind *parantezele rotunde*, pentru a nu îngreuija lectura textului.

⁵⁶² A: ἐνώτισαι.

⁵⁶³ A: τῆ κραυγῆ.

⁵⁶⁴ A: προσεύξομαι.

παραστήσομαί σοι καὶ ἐπόψομαι^{565, 566, a}. Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῶ⁵⁶⁷.
 Τὸ πρῶϊ εἰσάκουσον τῆς φωνῆς μου^b, ὁ Βασιλεύς μου καὶ ὁ Θεός μου^{568, c}.
 Τὰ ῥήματά μου ἐνώτισαι⁵⁶⁹, Κύριε^{570, 571} σύνες τῆς κραυγῆς⁵⁷² μου^d.
 Πρόσχεες τῆ φωνῆ τῆς δεήσεώς μου, ὁ Βασιλεύς μου καὶ ὁ Θεός μου^e.
 Ὅτι πρὸς σὲ προσεύξομαι⁵⁷³, Κύριε^{574, 575, f}.
 [[140r]] <T>ὸ πρῶϊ εἰσακούση <τῆς φωνῆς> μου. Τὸ πρῶϊ παραστήσο<μαί σοι> καὶ ἐπόψομαι^{576, g}, ὁ Βασιλεύς μ<ου>^{577, h}.
 <Δ>όξα Πατρί, καὶ Υἱῶ, καὶ Αγίῳ Πν<εύματι καὶ> νῦν καὶ ἀεί,

^aPsa 5:4 ^bPsa 5:4 ^cPsa 5:3 ^dPsa 5:2 ^ePsa 5:3 ^fPsa 5:3 ^gPsa 5:4 ^hPsa 5:3.

⁵⁶⁵ A: ἐπόψειμε.

⁵⁶⁶ <<ὅτι πρὸς σὲ πρὸς εὔξομαι Κύριε τὸ πρῶϊ εἰς ἀκούση τῆς φωνῆς μου τὸ πρῶϊ παραστήσωμαί σοι καὶ ἐπόψειμαι>>, ERH:32r.

⁵⁶⁷ <<Καὶ δοξάζει καὶ λέγει· Τί σε καλέσωμεν...>>, ERH:32r.

⁵⁶⁸ HOC:98HOR:62HOA:93LAH:324v.

⁵⁶⁹ A: ἐνώτησαι.

⁵⁷⁰ <<Στίχος α'. Τὰ ῥήματά μου ἐνώτισαι, Κύριε>>, HOC:98HOR:62; <<Στίχ. α'. Τὰ ῥήματά μου ἐνώτισαι, Κύριε>>, HOA:93LAH:324v.

⁵⁷¹ <<Καὶ πάλιν· Τὸ πρῶϊ...>> add. HOC:98.

⁵⁷² A: τῆ κραυγῆ.

⁵⁷³ A: προσεύξομαι.

⁵⁷⁴ <<Στίχος β'. Ὅτι πρὸς σὲ προσεύξομαι, Κύριε>>, HOC:98HOR:62; <<Στίχ. β'. Ὅτι πρὸς σὲ προσεύξομαι, Κύριε>>, HOA:93LAH:324v.

⁵⁷⁵ <<Καὶ πάλιν· Τὸ πρῶϊ...>> add. HOC:98.

⁵⁷⁶ A: ἐπόψημε.

⁵⁷⁷ <<Τὸ πρῶϊ εἰσακούση τῆς φωνῆς μου. Τὸ πρῶϊ παραστήσομαί σοι καὶ ἐπόψομαι, ὁ Βασιλεύς μου>> om. HOC:98HOR:62HOA:93LAH:324v.

κ(αί)⁵⁷⁸. Τὸν πάντ<ων>^{579, 580}.

Τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν^{581, a}, Χ<ριστέ>^{582, 583}, τὸ φωτίζον^{584, 585} πάντα ἄνθρωπον^b εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον^{586, c}, σημειωθήτω⁵⁸⁷ ἐφ' ἡμᾶς τ<ὸ φῶς> τοῦ προσώπου σου^d, ἵνα ἐν αὐ<τῷ> ὀψώμεθα⁵⁸⁸ φῶς^e ἀπρόσιτον^{589, f} καὶ⁵⁹⁰ κατεύθυνον⁵⁹¹ τὰ διαβήματα ἡμῶν^{592, g} πρὸς ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν σου· πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου⁵⁹³, καὶ σῶσον

^a1Jo 2:8; Joh 1:9 ^bJoh 1:9 ^cJoh 1:9, 6:14, 11:27 ^dPsa 4:7 ^eCf. Psa 35:10; Ode 14:45 ^f1Ti 6:16 ^gCf. Psa 118:133.

⁵⁷⁸ A: κ /; după litera “κ” compare un semn (c), care ar putea indica o “abreviere” a cuvântului sau a întregii fraze; vezi și în fila 141v, rândul 21.

⁵⁷⁹ A: τὸν πάντ<...>/; cele două cuvinte (τὸν πάντων) fac parte din cel de-al doilea tropar (Τί σε καλέσωμεν..., cf. fila 140v, rândul 3) care urmează; chiar dacă rațiunea primară a acestei uzanțe este interpretabilă, înțelegerea ei de către cei din vechime este evidentă (a se vedea și Sin. gr. 863:24v, 42v, 58r, 72v).

⁵⁸⁰ <<Δόξα. Τί σε καλέσωμεν...>>, LAH:324v; <<Δόξα καὶ νῦν. Τί σε καλέσωμεν...>>, HOC:98; <<Δόξα... καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Τί σε καλέσωμεν...>>, HOR:63; <<Δόξα, καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Τί σε καλέσωμεν...>>, HOA:94.

⁵⁸¹ A: ἀληθινόν.

⁵⁸² Χριστέ om. SIN:24vMAH:49.

⁵⁸³ <<Χριστέ, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν>>, HOR:64HOA:95LAH:325r.

⁵⁸⁴ <<φωτίζων>>, LAH:325r.

⁵⁸⁵ <<καὶ ἀγιάζων>> add. HOR:64HOA:95; <<καὶ ἀγιάζων>> add. LAH:325r.

⁵⁸⁶ <<ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον>>, HOR:64HOA:95LAH:325r.

⁵⁸⁷ A: σημειωθήτω.

⁵⁸⁸ A: ὀψώμεθα; <<ὀψώμεθα>>, HOR:64HOA:95SIN:24vMAH:49LAH:325r.

⁵⁸⁹ <<φῶς ἀπρόσιτον>>, SIN:24vMAH:49HOA:95; <<φῶς τὸ ἀπρόσιτον>>, HOR:64LAH:325r.

⁵⁹⁰ <<καὶ>> om. LAH:325r.

⁵⁹¹ <<μου>> add. LAH:325r.

⁵⁹² <<ἡμῶν>> om. LAH:325r.

⁵⁹³ <<πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου>>, SIN:25rMAH:49; <<πρεσβείαις τῆς παναχράντου σου μητρὸς καὶ πάντων σου τῶν ἁγίων. Ἀμήν>>, HOA:95; <<πρεσβείαις τῆς παναχράντου σου Μητρὸς (!), καὶ πάντων σου τῶν Ἁγίων. Ἀμήν>>, HOR:64.

ἡμᾶς^{594, 595, a}. Καὶ νῦν καὶ ἀ(εἰ)^{596, 597}.

Θ ⁵⁹⁸ Τί σε καλέσωμεν^{599, 600}, ὦ⁶⁰¹ Κεχαριτωμένη^{602, b}; Οὐρανόν⁶⁰³ ὅτι ἀνέτειλας τὸν Ἥλιον⁶⁰⁴ τῆς δικαιοσύνης^c. Παράδεισον· ὅτι ἐβλάστησας τὸ ἄνθος τῆς ἀφθαρσίας. Μητέρα⁶⁰⁵ [[140v]] <ὅτι ἔμεινας> ἄφθορος⁶⁰⁶. Ἀγν<ήν Παρθέν>ον^{607, d} ἀλλ' ἔσχες ἐν ἀγκάλαις Υἱόν⁶⁰⁸, τὸν πάντων Θεόν. Αὐτ>όν⁶⁰⁹ ἰκέτευε σωθῆναι <τ>ὰς ψυχὰς ἡμῶν⁶¹⁰.

^a2Ki 19:19; 1Ch 16:35 etc. ^bLuk 1:28 ^cCf. Mal 3:20 ^d2Co 11:2.

⁵⁹⁴ <<καὶ σῶσον ἡμᾶς>> om. HOR:64HOA:95.

⁵⁹⁵ <<Δόξα, καὶ νῦν καὶ γίνεται ἀπόλυσις>> add. HOA:95; <<Δόξα... καὶ νῦν καὶ γίνεται Ἀπόλυσις>> add. HOR:64.

⁵⁹⁶ A: α/.

⁵⁹⁷ <<Καὶ νῦν. Τὴν ὑπερένδοξον...>>, LAH:325r ('Τὴν ὑπερένδοξον...', cf. HOR:63HOA:94).

⁵⁹⁸ Această "siglă" (abreviere) compare în marginea laterală, fiind redată însă într-o formă complexă, pe care, din păcate, nu o pot configura computerizat; vezi și ERH:32r; <<Θ' - θεοτόκιον>>, V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie*, 347.

⁵⁹⁹ LAH:324v: Τί σε καλέσωμεν <...>; trebuie să precizez că, în exemplarul fotocopiat pe care l-am folosit, în afară de cele trei cuvinte indicate deja, restul textului este indescifrabil.

⁶⁰⁰ <<Τί σε καλέσωμαι νῦν>>, ERH:32r.

⁶⁰¹ A: * ἦ * ; <<ὦ>> om. ERH:32r.

⁶⁰² A: κεχαρη/τωμ<ένη>.

⁶⁰³ <<οὐρανόν>> om. ERH:32r.

⁶⁰⁴ <<ἴλιον>>, ERH:32r.

⁶⁰⁵ <<μητέρα>>, ERH:32r; <<Παρθένον>>, HOC:95HOR:63HOA:94.

⁶⁰⁶ <<ἀλλ' ἔμεινας ἄφθορος>>, ERH:32r.

⁶⁰⁷ <<ἀγνή παρθένος>>, ERH:32r; <<Ἀγνήν Μητέρα>>, HOC:95HOR:63HOA:94.

⁶⁰⁸ <<ἀλλ' ἔσχες ἐν ἀγκάλαις Υἱόν>>, ERH:32r; <<ὅτι ἔσχες σαῖς ἀγίαις ἀγκάλαις Υἱόν>>, HOC:95HOR:63HOA:94.

⁶⁰⁹ <<αὐτῶν>>, ERH:32r.

⁶¹⁰ <<Καὶ εὐθύς. Τὰ διαβήματά μου...>>, HOC:95HOR:63HOA:94; <<Ἡ μὲν ἐστὶν ἡμέρα νηστείας, λέγει· Τὰ διαβήματά μου...>>, ERH:32r; <<Ἡ μὲν ἐστὶν ἡμέρα νηστείας, λέγει...>>, *Die griechischen Handschriften...*, 19.

<Τὰ> διαβήματά μου κατεύθυνον <κ>ατὰ τὸ λόγιόν σου, καὶ μὴ κατακυ<ρι>ευσάτω μου πᾶσα ἀνομία^{611, 612, a}. Λύτρω<σαί> με ἀπὸ συ<κοφαντίας>⁶¹³ ἀνθρώπων καὶ, <φυλάξω> τὰς ἐντολάς σου^{614, b}. Τὸ πρόσω<πὸν> σου ἐπί>φανον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου, <καὶ> δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου^{615, c}.

<Πληρ>ωθήτω τὸ στόμα μου αἰνέσεως⁶¹⁶, ὅπως ὑμνήσω⁶¹⁷ τὴν δόξαν σου, ὅλην <τὴν ἡμέρ>αν τὴν μεγαλοπρέπειά<ν> σου^{618, 619, 620, d}.

<Π>ληρωθήτω <τὸ στό>μα μου αἰνέσεως^{621, e}.

Πληρωθήτω τὸ στόμα μου αἰνέσεως^{622, f}.

Ἄγ<ι>ος ὁ Θεός^g, Ἅγιος <Ἰσχυρ>ός, Ἅγιος Ἀθάνατ<ος>⁶²³.

Ἅγιος <ὁ> Θεός^h, Ἅγιος Ἰσχυρ<ός>. Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγι(ος)⁶²⁴.

Δόξα Πατρί, καὶ <Υἱ>ῶ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ νῦν καί.

^aPsa 118:133 ^bPsa 118:134 ^cPsa 118:135 ^dPsa 70:8 ^ePsa 70:8 ^fPsa 70:8 ^gIsa 33:5 ^hIsa 33:5.

⁶¹¹ <<(γ')>> add. SIN:26vMAH:50.

⁶¹² HOC:95HOR:63HOA:94ERH:32r-32vLAH:324v.

⁶¹³ <<συκωφαντίας>>, ERH:32v.

⁶¹⁴ HOC:95-96HOR:63HOA:94SIN:27rMAH:50ERH:32vLAH:324v.

⁶¹⁵ HOC:96HOR:63HOA:94SIN:27rMAH:50ERH:32vLAH:324v.

⁶¹⁶ <<αἰνέσεώς σου, Κύριε>>, HOC:96HOR:63HOA:94.

⁶¹⁷ <<ὡς ὑμνήσω>>, ERH:32v.

⁶¹⁸ <<μεγαλωπρέπειάν σου>>, ERH:32v.

⁶¹⁹ HOC:96HOR:63HOA:94SIN:27rMAH:50ERH:32vLAH:324v.

⁶²⁰ <<Ὁ ὕστερος στίχος οὗτος λέγεται ἐκ τρίτου>> add. HOA:94; <<Ὁ ὕστερος Στίχος οὗτος λέγεται, ἐκ γ'>> add. HOR:63; <<γ'>> add. in margine LAH:324v.

⁶²¹ <<Πληρωθήτω τὸ στόμα μου αἰνέσεως>> om. HOC:96SIN:27rMAH:50ERH:32v.

⁶²² <<Πληρωθήτω τὸ στόμα μου αἰνέσεως>> om. HOC:96SIN:27rMAH:50ERH:32v.

⁶²³ <<Τὸ Τρισάγιον...>>, LAH:324v; <<Ἅγιος...>>, SIN:27rMAH:50; <<Εἶτα, Τρισάγιον...>>, HOC:96HOR:63HOA:94; <<Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος Ἰσχυρός, Ἅγιος Ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς. Λέγει τὸ Ἅγιος γ'...>>, ERH:32v.

⁶²⁴ A: Ἅγι.

<M>ἡ ἀπορρήψης⁶³² με ἀπὸ τοῦ προ<σ>ώπου σου, καὶ τὸ Πνεῦμά σου
τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλης⁶³³ ἀπ' ἐμοῦ^a.

Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῶ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Κύριε, ὁ τὸ Πανάγιόν σου Πνεῦμα ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς⁶³⁴
Ἀποστόλοις σου⁶³⁵ καταπέμψας⁶³⁶, τοῦτο, Ἀγαθέ, μὴ ἀντανέλης
ἀφ' ἡμῶν^b, ἀλλ' ἐπάκουσον ἡμῶν^c δεομένω(ν)^{637, 638}.

Καρδίαν καθαρὰν κτίσον⁶³⁹ ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός⁶⁴⁰, καὶ πνεῦμα εὐθές
ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου^{641, 642, d}.

Τοῦτο, Ἀγαθέ, μὴ ἀντανέλης^e.

Μὴ ἀπορρήψης⁶⁴³ με⁶⁴⁴ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου καὶ τὸ Πνεῦμα σου τὸ
Ἅγιον μὴ ἀντανέλης⁶⁴⁵ ἀπ' ἐμοῦ^{646, 647, f}. Απόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν

^aPsa 50:13 ^bCf. Psa 50:13 ^cPsa 19:10 etc. ^dPsa 50:12 ^ePsa 50:13 ^fPsa 50:13.

⁶³² A: ἀπορρήψις.

⁶³³ A: ἀντανέλεις.

⁶³⁴ <<ἀγίοις σου μαθηταῖς καὶ>> add. LAH:327v.

⁶³⁵ <<σου>> om. LAH:327v.

⁶³⁶ <<ἐκπέμψας>>, SIN:42vMAH:51.

⁶³⁷ A: δεομένω/.

⁶³⁸ <<ἀλλ' ἐγκαίνισον ἡμῖν τοῖς δεομένοις σου>>, HOC:108HOR:69HOA:103;
<<ἀλλ' ἐγκαίνισον ἐν ἡμῖν, δεόμεθα>>, SIN:42vMAH:51; <<ἀλλ' ἐγκαίνισον ἡμῖν
δεομένων σου>>, LAH:327v.

⁶³⁹ A: κτήσον.

⁶⁴⁰ <<Στίχ. α'. Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός>>, LAH:327v.

⁶⁴¹ <<Στίχος α'. Καρδίαν καθαρὰν (...) ἐγκάτοις μου>>, HOC:108; <<Στίχ. α'.
Καρδίαν καθαρὰν (...) ἐγκάτοις μου>>, HOR:69HOA:103.

⁶⁴² <<Καὶ πάλιν τὸ τροπάριον>> add. HOC:108.

⁶⁴³ A: ἀπορρήψις.

⁶⁴⁴ <<Στίχ. β'. Μὴ ἀπορρήψης με>>, LAH:327v.

⁶⁴⁵ A: ἀντανέλεις.

⁶⁴⁶ <<Στίχος β'. Μὴ ἀπορρήψης με (...) ἀπ' ἐμοῦ>>, HOC:108; <<Στίχ. β'. Μὴ
ἀπορρήψης με (...) ἀπ' ἐμοῦ>>, HOR:69HOA:103.

⁶⁴⁷ <<Καὶ πάλιν τὸ τροπάριον>> add. HOC:108.

τοῦ σωτηρίου σου, καὶ πνεύματι ἡγεμονικῶ στήριξόν με^{648, a}.

Τοῦτο, Ἀγαθέ, μή.

Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῶ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

[[142r]] [Ὁ τῆ τρίτη ὥρα⁶⁴⁹ το<ις ...>^{650, 651} <κατ>απέμψας μαθητ<αῖς>
<...>⁶⁵² στον Πνεῦμα⁶⁵³, τοῦτο, Ἀ<γαθέ, μή> ἀντανέλης ἀφ' ἡμῶν^b, [Υἱὲ
Θεοῦ!]⁶⁵⁴ καὶ Λόγε, ἀλλ' ἐγκαίνισον <ἐν τοῖς!> ἐγκάτοις ἡμῶν
Πνεῦμα τὸ⁶⁵⁵ εὐ<θές>^c καὶ ζωποῖόν· Πνεῦμα συνέσεω<ς>^d Πνεῦμα
σοφίας^e·^{656, 657, e} Πνεῦμα νίοθεσίας^f καὶ ἁγιασμοῦ κ(αί)⁶⁵⁸ <...>^{659, 660}.

Θεοτόκε, σε τὴν ἄμπελον <ἀληθι>νήν⁶⁶¹, [ή]⁶⁶² βλαστήσασα τὸν

^aPsa 50:14 ^bCf. Psa 50:13 ^cCf. Psa 50:12 ^dIsa 11:2 ^eIsa 11:2 ^fRom 8:15.

⁶⁴⁸ <<Ἀπόδος μοι τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου, καὶ πνεύματι ἡγεμονικῶ στήριξόν με>> om. HOC:109HOR:69HOA:103.

⁶⁴⁹ <<... καὶ ἡ εὐχή· Ὁ τῆ τρίτη ὥρα...>>, LAH:328v.

⁶⁵⁰ Text ars.

⁶⁵¹ <<τοῖς ἁγίοις σου μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις>>, LAH:328v.

⁶⁵² Text ars.

⁶⁵³ <<καταπέμψας τὸ Πανάγιόν σου Πνεῦμα>>, LAH:328v.

⁶⁵⁴ <<Υἱὲ τοῦ Θεοῦ>>, LAH:328v.

⁶⁵⁵ <<τὸ>> om. LAH:328v.

⁶⁵⁶ <<Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως>>, LAH:328v.

⁶⁵⁷ <<Πνεῦμα γνώσεως· Πνεῦμα διακρίσεως>> add. LAH:328v.

⁶⁵⁸ A: κ.

⁶⁵⁹ Urmează trei rânduri ce conțin o scriitură minusculă indescifrabilă.

⁶⁶⁰ <<κατεύθυνον τὰς προσευχὰς ἡμῶν τῷ φωτιστικῶ καὶ ἁγιαστικῶ καὶ παντοδαπῶ σου Πνεύματι. Σὺ γὰρ εἶ ὁ φωτισμὸς τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν σὺν τῷ ἀνάρχῳ σου Πατρί, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν>> add. LAH:328v.

⁶⁶¹ <<σὺ εἶ ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή>>, HOC:106HOR:69HOA:103; <<σὺ εἶ ἄμπελος ἡ ἀληθινή>>, ERH:33v; <<σὺ εἶ ἄμπελος ἀληθινή>>, LAH:327v.

⁶⁶² <<ή>> add. HOC:106HOR:69HOA:103ERH:33v; astăzi, în textul Ms. Taurinesis B. VII. 30 se găsește un semn adăugat de alți copişti sau de același copist, care ar putea indica, foarte probabil, introducerea literei <ή>.

<κ>α<ρπὸν> τῆς ζωῆς^a. Σὲ <ί>κετεύομεν⁶⁶³, πρέσ>βευε⁶⁶⁴, Ἐνδο<ξ>ε^{665, 666}, μετὰ τῶν⁶⁶⁷ <ἀπο>στόλων⁶⁶⁸, ἐλ<ε>ηθ<ῆναι>⁶⁶⁹ τὰς ψυχὰς> [ἡμῶν]^{670, 671}.

<Κ>ύριος ὁ Θεὸς εὐλογ<η>τ<ό>ς, εὐλογη<τὸς> Κύριος ἡ>μέραν καθ' <ἡμέ>ρ<αν>^b. Κύριος <ό> Θεὸς <εὐ>λογη<τὸς>, εὐλογη<τὸς> Κύριος ἡμέραν κ<α>θ'^{672, c}.

Κύριος ὁ Θεὸς εὐλογι<τὸς>, εὐλογ<η>τὸς Κύριος!^{673, d}.

Κατενοδώσαι^{674, 675} ἡμῖν, <ὁ Θεὸς τῶν σωτηριῶν> ἡμῶν· ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ Θεὸς τοῦ σώζ<ειν>^e.

Ἄγιος ὁ Θεός<f>, Ἄγιος Ἰσχυρός, Ἄγιος Ἀθά<νατος>^{676, 677}||.

^aHos 10:12 ^bPsa 67:19-20 ^cPsa 67:19-20 ^dPsa 67:19-20 ^ePsa 67: 20-21 ^fIsa 33:5.

⁶⁶³ <<ἡκετεύωμεν>>, ERH:33v.

⁶⁶⁴ <<πρέσβευε>> om. ERH:33v.

⁶⁶⁵ ERH:33v; <<ἔνδοξε>> om. HOC:106HOR:69HOA:103.

⁶⁶⁶ <<Δέσποινα>> add. HOC:106HOR:69HOA:103.

⁶⁶⁷ <<ἀγίων σου>> add. ERH:33v.

⁶⁶⁸ <<καὶ πάντων τῶν Ἀγίων>> add. HOC:106HOR:69HOA:103.

⁶⁶⁹ <<ἐλεηθεῖνε>>, ERH:33v.

⁶⁷⁰ <<ἡμῶν>>, nu este clar în text.

⁶⁷¹ <<Καὶ εὐθύς· Κύριος ὁ Θεός...>>, HOC:107HOR:69HOA:103.

⁶⁷² <<Κύριος ὁ Θεὸς εὐλογη<τὸς>, εὐλογη<τὸς> Κύριος ἡμέραν καθ'>> om. HOC:107HOR:70HOA:103LAH:327vSIN:43vMAH:51.

⁶⁷³ <<Κύριος ὁ Θεὸς εὐλογη<τὸς>, εὐλογη<τὸς> Κύριος>> om. HOC:107HOR:70HOA:103LAH:327vSIN:43vMAH:51.

⁶⁷⁴ A: κατενοδώσει.

⁶⁷⁵ SIN:44rMAH:51; <<κατενοδώσαι>>, HOC:107HOR:70HOA:103LAH:327v.

⁶⁷⁶ A: Ἀθάν/.

⁶⁷⁷ <<Ἄγιος ὁ Θεός (γ')>>, SIN:44rMAH:51; <<Τὸ Τρισάγιον...>>, LAH:327v; <<Τρισάγιον...>>, HOC:107HOR:70HOA:104.

[[142v]]

<ῶρα ἕκτ>η

<Δεῦτε προσκυνήσωμεν <καὶ προσπέσωμε>ν^a αὐτῷ Χριστῷ τῷ Βασιλεῖ^b ἡμῶν⁶⁷⁸. Δεῦτε προσκυνήσωμεν^c.

<Ὁ κατοικῶν ἐν βοήθειᾳ τοῦ <Υψίστου>υ, ἐν σκέπη τοῦ [Θεοῦ!]^d.

<Καὶ με>τὰ τὸ πληρῶσαι τὸν ψαλμὸν, ἀν>τι>στρέφε>ι καὶ λέγει>. Ὅτι σύ, Κύριε, ἡ ἐλπίς μου· τὸν Ὑψιστον ἔ>θου καταφ>υγὴν σου^e.

<Οὐ προσε>λεύσεται πρὸς σέ κακά, καὶ μά>στι>ξ> οὐκ ἐγ>γει>εῖ ἐν τῷ σκ>ην>ώματί σου^f. Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῷ.

Ὁ <ἐ>ν ἕκτῃ <ἡμέ>ρα τε καὶ ὥρα^g τῷ Σταυρῷ προσηλ<ώ>σα<ς>^h τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τ<ο>λμηθεῖσαν ἐξ⁶⁷⁹ Ἀδάμ⁶⁸⁰ ἁμαρτίαν, καὶ τῶν πταισμάτων ἡμῶν τὸ χειρόγραφονⁱ δι<ἀρ>ῶ>ρηξον, Χριστέ <ὁ Θεός>, καὶ σῶσον ἡμᾶς^j.

Ἐνώτισαι⁶⁸¹, ὁ Θεός, τὴν προσευ<χ>ήν μου⁶⁸², καὶ μὴ ὑπερίδης [[XIV/???]]⁶⁸³ τὴν δέησίν μου^{684, 685} πρό>σχε<ς> μοι> καὶ εἰσάκουσόν μου^k.

^aPsa 94:6 ^bMar 15:32 ^cPsa 94:6 ^dPsa 90:1 ^ePsa 90:9 ^fPsa 90:10 ^gCf. Joh 19:14 ^hCf. Col 2:14 ⁱCf. Col 2:14 ^j2Ki 19:19 etc. ^kPsa 54:2-3.

⁶⁷⁸ <<Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ πρὸς πέσωμεν Χριστῷ τῷ Θεῷ καὶ Βασιλ(εῖ) ἡμ(ῶν)>>, ERH:33v.

⁶⁷⁹ LAH:329r.

⁶⁸⁰ <<τῷ Ἀδάμ>>, HOC:116HOR:76HOA:113.

⁶⁸¹ A: ἐνώτησαι.

⁶⁸² <<Στίχ. Ἐνώτισαι, ὁ Θεός, τὴν προσευχή(ν) μου>>, LAH:329r.

⁶⁸³ Este vorba de o filă (recto) fără număr, care este unită cu fila XIV.

⁶⁸⁴ <<Στίχ. α'. Ἐνώτισαι, ὁ Θεός, τὴν προσευχήν μου, καὶ μὴ ὑπερίδης τὴν δέησίν μου>>, HOA:113; <<Στίχος α'. Ἐνώτισαι, ὁ Θεός, τὴν προσευχήν μου, καὶ μὴ ὑπερίδης τὴν δέησίν μου>>, HOC:117HOR:76.

⁶⁸⁵ <<Πάλιν τὸ τροπάριον>> add. HOC:117.

[Καὶ τῶν] πταισμάτων ἡμῶν τὸ χει<ρόγραφον>^{686, a}.
 <Εγ>ὼ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέκραξα⁶⁸⁷, καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσέ μο<υ>^{688,}
^{689, 690}. <Εσ>πέ<ρα>ς, καὶ πρωῖ, <κα>ὶ μεσημβρίας διηγῆσομαι καὶ
 ἀπαγ<γελῶ, καὶ> εἰσακούσεται τῆς φων<ῆ>ς μ(ου)^{691, b}.

Καὶ τῶν πταισμάτων ἡμῶ<ν>.

Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῶ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Ὁ ἐν^{692, 693} ἕκτη ὥρᾳ τῶ Σταυρῶ προσηλω<θείς>, Ἰησοῦ ὁ Θεὸς
 <ῆ>μῶν, καὶ τὴν μὲν ἁμαρτίαν ν<εκ>ρώσας ἐν τῷ ξύλῳ⁶⁹⁴, τὸν δὲ
 νεκ<ρω>θέντα ζωώσας τῷ σῶ θανάτῳ· τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν σου,
 τὸν ἄνθρωπον, ὄν⁶⁹⁵ ἀπέκ<τεινε>⁶⁹⁶ ἢ ἁμαρτία· νέκρωσόν μου τὰ
 πάθη τοῖς ζωοποιοῖς σου⁶⁹⁷ παθήμασιν·^{698, 699} καὶ τοῖς ἥλοις

^aCf. Col 2:14 ^bPsa 54:17-18.

⁶⁸⁶ A: χει<...>./.

⁶⁸⁷ <<Στίχ. Εγὼ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέκραξα>>, LAH:329r.

⁶⁸⁸ A: εἰσήκουσέν μου.

⁶⁸⁹ <<Στίχ. β'. Εγὼ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέκραξα, καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσέ μου>>, HOA:113; <<Στίχος β'. Εγὼ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκέκραξα, καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσέ μου>>, HOC:117HOC:76.

⁶⁹⁰ <<Πάλιν τὸ τροπάριον>> add. HOC:117.

⁶⁹¹ A: μ/.

⁶⁹² LAH:330v.

⁶⁹³ <<ἐν>> om. SIN:58rMAH:52.

⁶⁹⁴ <<τοῦ σταυροῦ>> add. LAH:330v.

⁶⁹⁵ <<ὄν>> om. SIN:58rMAH:52.

⁶⁹⁶ <<ἀπέκτεινεν>>, LAH:330v.

⁶⁹⁷ <<προστάγμασι>> add. LAH:330v.

⁶⁹⁸ <<παθήμασι>>, SIN:58vMAH:52.

⁶⁹⁹ <<παθήμασιν>> om. LAH:330v.

[[???/XIr]]⁷⁰⁰ <οἷς προσε>πάγησ⁷⁰¹ τῆς τῶν ὑλικῶ<ν⁷⁰² προ>σπαθείας ἐξήλωσόν μου <τ>ὸν νοῦν, ὡς φιλάνθρωπος. Καὶ ν<ῦν>.

Ἔοτ<ι> οὐκ ἔχομεν⁷⁰³ παρρήσιαν^a δ<ιὰ> τὰ πολλὰ ἡμῶν ἀμαρτήμα<τα>, Σὺ τὸν ἐκ σοῦ γεννηθέντα δυσώπησον, Θεοτόκε Παρθένε· πολλὰ γ<ὰ>ρ ἰσχύει⁷⁰⁴ δέησις^b Μητρὸς πρὸ<ς> εὐμένειαν^{705, 706} Δεσπότης.

Μὴ παρ<ί>δησ^c <ἀμαρ>τωλῶν⁷⁰⁷ ἰκεσίας⁷⁰⁸ ἢ πά<ν>σεμνος· ὅτι ἐλεήμων^d ἐστὶ⁷⁰⁹, καὶ⁷¹⁰ σώζειν δυνάμενος^e, ὁ καὶ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν⁷¹¹ καταδεξάμενος⁷¹². Ταχὺ προκαταλαβέτωσα<ν> ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοί σου, Κύριε, ὅτι ἐπτωχεύσαμεν σφόδρα· βοήθησον ἡμῖν ὁ Θεός^{713, f}.

^a1Jo 3:21, 4:17; Eph 3:12 ^bJam 5:16 ^cSir 7:10, 8:8 ^d2Ch 30:9 etc. ^eJer 14:9 ^fPsa 78:8-9.

⁷⁰⁰ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care este unită cu fila XIr.

⁷⁰¹ <<ἐκ>> add. LAH:330v.

⁷⁰² A: ὑληκῶ<ν>.

⁷⁰³ ALAH:329rERH:34v: ἔχομεν.

⁷⁰⁴ AERH:34v: ἰσχύϊ.

⁷⁰⁵ <<εὐμένειαν>>, LAH:329r; <<εὐμενεῖαν>>, ERH:34v.

⁷⁰⁶ A: εὐμέναν.

⁷⁰⁷ <<ἀμαρτωλῶν>>, ERH:34v.

⁷⁰⁸ <<ἰκεσίας>>, ERH:34v.

⁷⁰⁹ AERH:34v: ἐστίν.

⁷¹⁰ A: κ/.

⁷¹¹ <<σαρκί>> add. HOC:114HOR:76.

⁷¹² <<Καὶ εὐθύς· Ταχὺ προκαταλαβέτωσαν...>>, HOC:115HOR:76HOA:114.

⁷¹³ <<Ταχὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοί σου, Κύριε, ὅτι ἐπτωχεύσαμεν σφόδρα· βοήθησον ἡμῖν ὁ Θεός>> om. HOC:115HOR:76HOA:114SIN:59vMAH:53.

παρεκάλεσάς με^a. Δόξα Πατρί, καί.

Ὁ ἐν τῇ ἐννάτῃ ὥρᾳ δι' ἡμᾶς⁷²⁵ θανάτου γευσάμενος⁷²⁶, νέκρωσον τῆς σαρκὸς ἡμῶν τὸ φρόνημα, Χριστὲ ὁ Θεός⁷²⁷, καὶ σῶσον ἡμᾶς^b. [[?/?/ΧΙΥr]]⁷²⁸ <Ἐγγισάτω⁷²⁹ ἡ δέησίς μου ἐνώπιόν σου⁷³⁰, Κύριε, κατ>ὰ τὸ λόγιόν σου <συ>νέτισόν με^{731, 732, 733, c}. Νέκρωσον τῆ<ς>⁷³⁴. <Εἰ>σέλθοι τὸ ἀξίωμά μου⁷³⁵ ἐνώπιόν σου, Κύριε, κατὰ τὸ λόγιόν σου ῥῦσαί με^{736, 737, d}. Νέκρωσον τῆς σαρ(κός)^{738, 739}.

^aPsa 85:17 ^b2Ki 19:19 etc. ^cPsa 118:169 ^dPsa 118:170.

⁷²⁵ <<σαρκὶ τοῦ>> add. HOC:130HOR:93HOA:138; <<σαρκὶ>> add. LAH:332r.

⁷²⁶ <<Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν>> add. ERH:37v.

⁷²⁷ <<Χριστὲ ὁ Θεός>> om. ERH:37v.

⁷²⁸ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care este unită cu fila XIVr.

⁷²⁹ <<Ἐγγησάτω>>, ERH:37v; <<Ἐγγισάτο>>, LAH:332r.

⁷³⁰ <<Στίχ. α'. Ἐγγισάτο ἡ δέησίς μου ἐνώπιόν σου, ὁ Θεός>>, LAH:332r.

⁷³¹ A: <συ>νέτησόν με.

⁷³² <<Στίχ. Ἐγγησάτω ἡ δέησίς μου (...) τὸ λόγιόν σου συνέτισόν με>>, ERH:37v; <<Στίχ. α'. Ἐγγισάτω ἡ δέησίς μου (...) τὸ λόγιόν σου συνέτισόν με>>, HOA:138; <<Στίχος α'. Ἐγγισάτω ἡ δέησίς μου (...) τὸ λόγιόν σου συνέτισόν με>>, HOC:131HOR:93.

⁷³³ <<Καὶ πάλιν τὸ τροπάριον>> add. HOC:131; <<Καὶ λέγει τὸ αὐτό· Ὁ ἐν τῇ ἐννάτ(ῃ)>> add. ERH:37v.

⁷³⁴ <<Νέκρωσον τῆς>> om. ERH:37vHOA:138HOC:131HOR:93LAH:332r.

⁷³⁵ <<Στίχ. β'. Εἰσέλθοι τὸ ἀξίωμά μου>>, LAH:332r.

⁷³⁶ <<Στίχ. Εἰσέλθοι τὸ ἀξίωμά μου (...) τὸ λόγιόν σου ῥῦσαί με>>, ERH:37v; <<Στίχ. β'. Εἰσέλθοι τὸ ἀξίωμά μου (...) λόγιόν σου ῥῦσαί με>>, HOA:138; <<Στίχος β'. Εἰσέλθοι τὸ ἀξίωμά μου (...) τὸ λόγιόν σου ῥῦσαί με>>, HOC:131HOR:93.

⁷³⁷ <<Καὶ πάλιν τὸ τροπάριον>> add. HOC:131; <<Καὶ λέγει· Ὁ ἐν τῇ ἐννάτ(ῃ)>> add. ERH:37v.

⁷³⁸ A: σα<ρ>.

⁷³⁹ <<Νέκρωσον τῆς σαρκός>> om. ERH:37vHOA:138HOC:131HOR:93LAH:332r.

Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῷ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι⁷⁴⁰.

Ὁ τὴν ψυχὴν⁷⁴¹ ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος^a ἐννάτη ὥρα παραδούς⁷⁴² τῷ Πατρί, καὶ τῷ σὺν σταυρωθέντι^{743, 744} σοι ληστῇ^{745, b} ὁδοποιήσας τὴν εἰς τὸν παράδεισον εἴσοδον^c, μὴ με παρίδης⁷⁴⁶, μὴ με ἀποδοκιμάσης^d, ἀγαθέ, ἀλλ' ἀγίασον⁷⁴⁷ τὴν ψυχὴν μου⁷⁴⁸ καὶ φώτισον⁷⁴⁹ τὴν διάνοιαν, καὶ τῆς ἀθανάτου⁷⁵⁰ τρυφῆς κοινωνόν με ἀνάδειξον τῶν μυστηρίων σου⁷⁵¹, ἵνα γευσάμενός σου τῆς χρηστότητος, [[XIIIv/???]]⁷⁵² ὕμνον <ἀσίγητον προσαγάγω> σοι, ὑπὲρ πά<ν>τα⁷⁵³ ποθή<σας σοῦ> τὴν ὠραιότητα⁷⁵⁴ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν⁷⁵⁵, δόξα σοι.

Ὁ δι' ἡμᾶς γεννηθεῖς⁷⁵⁶ ἐκ Πα<ρ>θένου^e καὶ σταύρωσιν

^aDeu 21:23; Gal 3:13 ^bCf. Mar 15:27 etc. ^cCf. Luk 23:43 ^dWis 9:4 ^eCf. Isa 7:14.

⁷⁴⁰ <<Καὶ δοξάζει καὶ λέγει· Ὁ δι' ἡμᾶς γεννηθεῖς...>>, ERH:37v; <<Δόξα καὶ νῦν. Ὁ δι' ἡμᾶς γεννηθεῖς...>>, LAH:332rHOC:131; <<Δόξα... καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Ὁ δι' ἡμᾶς γεννηθεῖς...>>, HOR:93; <<Δόξα, καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Ὁ δι' ἡμᾶς γεννηθεῖς...>>, HOA:138.

⁷⁴¹ <<... καὶ ἡ εὐχή· Ὁ τὴν ψυχὴν ἐπὶ ξύλου...>>, LAH:333v.

⁷⁴² <<Cod. πασαδούς>>, S. Parenti, "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...", 280, nota 31.

⁷⁴³ A: σταυ/ρωθέντη.

⁷⁴⁴ <<συσταυρωθέντι>>, LAH:333vSIN:72vMAH:53.

⁷⁴⁵ A: λιστῇ.

⁷⁴⁶ <<μὴ με παρίδης>> om. LAH:333v.

⁷⁴⁷ <<μου>> add. LAH:333v.

⁷⁴⁸ <<μου>> om. LAH:333v.

⁷⁴⁹ <<μου>> add. LAH:333v.

⁷⁵⁰ <<σου>> add. LAH:333v.

⁷⁵¹ <<καὶ τῶν μυστηρίων σου κοινωνόν με ἀνάδειξον>>, LAH:333v-334r.

⁷⁵² Este vorba de o filă (recto) fără număr, care este unită cu fila XIIIv.

⁷⁵³ <<πάντων>>, LAH:334r.

⁷⁵⁴ <<φιλόανθρωπε>> add. LAH:334r.

⁷⁵⁵ <<Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν>> om. LAH:334r

⁷⁵⁶ ERH:37v: γεννηθεῖς.

ὕπ<ο>μείνας^{757, a}, Ἀγαθέ· ὁ θανάτω⁷⁵⁸ <τόν> θάνατον σκυλεύσας, καὶ ἔγερσιν⁷⁵⁹ δείξας⁷⁶⁰ ὡς⁷⁶¹ Θεός, μὴ παρ<ί>δης^b οὓς ἔπλασας τῆ χειρὶ <σου>·⁷⁶² δεῖξον τὴν φιλανθρωπίαν σου, ἐλεῆμον⁷⁶³, δέξαι τὴν τεκουῖσάν σε^c Θεοτόκον, πρεσβεύουσαν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ σῶσον, Σωτὴρ ἡμῶν^d, λαὸν ἀπεγνωσμένον^{764, 765}.

Μὴ δὴ παραδώης⁷⁶⁶ ἡμᾶς εἰς τέλος διὰ τὸ ὄνομά σου^{767, 768}, καὶ μὴ διασκεδάσης⁷⁶⁹ τὴν διαθήκην σου, καὶ μὴ ἀποστήσης⁷⁷⁰ τὸ ἔλεός σου ἀφ' ἡ<μῶν>^{771, e}.

Μὴ δὴ παραδώης ἡμᾶς εἰς τ<έλος>^{772, f}.

^aCf. Mar 15:25 etc. ^bSir 7:10, 8:8 ^cJer 22:26 ^dPsa 64:6, 78:9; Pss 8:33 ^eDan 3:34-35; Dat 3:34-35 ^fDan 3:34; Dat 3:34.

⁷⁵⁷ ERH:38r: ὑπόμεινας.

⁷⁵⁸ ERH:38r: θανάτου.

⁷⁵⁹ ERH:38r: ἔργεσιν.

⁷⁶⁰ ERH:38r: δῆξας.

⁷⁶¹ ERH:38r: ὄς.

⁷⁶² ERH:38r: χειρὶ σου.

⁷⁶³ A: ἐλεημῶν; LAH:332rERH:38r: ἐλεήμων.

⁷⁶⁴ ERH:38r: ἀπεγνωσμένων.

⁷⁶⁵ <<Καὶ εὐθύς: **Μὴ** δὴ παραδώης...>>, HOC:128HOR:94HOA:138; <<Καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμ(ήν). Καὶ λέγει: **Μὴ** δὴ παραδώης...>>, ERH:38r.

⁷⁶⁶ <<παραδώς>>, SIN:74vMAH:54; <<παραδώεις>>, ERH:38r.

⁷⁶⁷ <<τὸ ἄγιον>> add. HOC:128HOR:94HOA:139.

⁷⁶⁸ <<Κύριε>> add. SIN:74vMAH:54.

⁷⁶⁹ ERH:38r: διασκεδάσεις; LAH:332r: διασκεδάσεις.

⁷⁷⁰ A: ἀποστήσις; ERH:38r: ἀπόστεισης.

⁷⁷¹ <<(γ')>> add. SIN:75rMAH:54.

⁷⁷² <<Μὴ δὴ παραδώης ἡμᾶς εἰς τέλος>> om. HOC:128-129HOR:94HOA:139 ERH:38rLAH:332r.

Καὶ ἀντιστρέφει καὶ λέγει· Εὐλόγει, ἡ ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ^a. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε^b. Κύριε, ἐλέησον· Κύριε, ἐλέησον· Κύριε, ἐλέησον. Δόξ<α>.

[[XIIr]] <Δόξ> α τῶ Πατρί, καὶ <τῶ Υἱῶ, καὶ τῶ> Ἁγίῳ Πνεύματι. Αἶν<ει, ἡ ψυχὴ μου>, τὸν Κύριον· αἰνέσω Κύριον ἐν⁷⁸³ ζ<ωῆ⁷⁸⁴ μου!>^c.

Καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι⁷⁸⁵ τὸν ψαλ<μόν>.

Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῶ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι⁷⁸⁶.

Ὁ Μονογενῆς⁷⁸⁷ Υἱὸς^d καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ^e, ἀθάνατος ὑπάρ<χων, καὶ> καταδεξάμ<ενος διὰ τὴν> ἡμετέραν σωτηρίαν, σ<αρκωθῆ>ναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου <καὶ> ἀειπαρθένου Μαρίας<ς, ἀ>τρέπτως ἐνανθρωπήσας⁷⁸⁸, σταυρωθεὶς τε⁷⁸⁹, Χριστὲ ὁ Θεός, θανάτ<ω> θάνατον πατήσας, εἰς ὧν⁷⁹⁰ τῆς Ἁγίας Τριάδος, συνδοξαζόμενος⁷⁹¹ τῶ Πατρὶ <καὶ τῶ> Ἁγίῳ Πνεύματι, σῶσον ἡμ<ας>^f. Κύριε, ἐλέησον· Κύριε, ἐλέησον· <Κύριε, ἐλέησον>.

^aPsa 102:1 ^bPsa 118:12 etc. ^cPsa 145:1-2 ^dCf. Joh 3:18 ^eRev 19:13 etc. ^f2Ki 19:19 etc.

⁷⁸³ <<τῆ>> add. HOR:81HOA:121HOC:459; a se vedea și A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 334, nota 2.

⁷⁸⁴ <<ἐν ζωῆ>>, ERH:35v-36r și A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 334.

⁷⁸⁵ A: πληρῶσαι.

⁷⁸⁶ <<Αἶνει, ἡ ψυχὴ μου, (...) εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῶ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς. Σῶσον ἡμᾶς Κύριε. Ἐν τῇ βασιλείᾳ σου...>>, ERH:35v-36r.

⁷⁸⁷ A: Μονογενεὶς.

⁷⁸⁸ A: ἐνανθρωπήσαι.

⁷⁸⁹ A: σταυ/ρωθῆναι.

⁷⁹⁰ A: ὧν.

⁷⁹¹ A: συνδο/ξαζόμενος; A¹: συνδο/ξαζόμενος.

Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῷ, <κ>αὶ Ἀγ<ίω Πνεύματι>· καὶ νῦν καὶ <ἀ>εὶ, καὶ <εἰς τοὺς αἰῶνας!>.

[[XIIv]] [Ἐν τῇ βασιλείᾳ σου μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε!]^{792, 793, a}.

<Μακάριοι οἱ πτωχ>οὶ τῷ π<νεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐ>στιν ἡ βασιλεία <τῶν οὐραν>ῶν^b.

<Μακάριοι οἱ> πενθοῦντες, ὅτι α<ὐ>τοὶ παρακληθήσονται^c.

<Μακ>άριοι οἱ πρα<εῖς, ὅτι> αὐτοὶ κληρονομήσουσι⁷⁹⁴ τὴν γῆν^d.

Μ<α>κάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντ<ες> τὴν δ<ικαιο>σύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται^e.

Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες⁷⁹⁵, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται^f.

Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται^{796, g}.

Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται^{797, h}.

Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι⁷⁹⁸ ἔνε<κεν δι>καισύνης⁷⁹⁹, ὅτι αὐτῶν

^aCf. Luk 23:42 ^bMat 5:3 ^cMat 5:4 ^dMat 5:5 ^eMat 5:6 ^fMat 5:7 ^gMat 5:8 ^hMat 5:9.

⁷⁹² Am decis să completez textul astfel, de vreme ce această expresie introductivă se găsește, de asemenea, în cele două manuscrise pe care le-am menționat. Țin să precizez că, textul permite acest adaos numai dacă se presupune existența a cel puțin 21 de rânduri scrise pe această filă; pe de altă parte, se poate observa că 21 de rânduri conțin chiar unele dintre filele din precedentă: 21 rânduri (???/XIr), 22 rânduri (141v) și în fine, 23 rânduri (142r).

⁷⁹³ <<Ἐν τῇ βασιλείᾳ σου μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε>>, ERH:36rLAH:331r.

⁷⁹⁴ AERH:36r: κληρονομήσουσιν.

⁷⁹⁵ A: ἐλεήμωνες.

⁷⁹⁶ ERH:36v: ὄψωνται.

⁷⁹⁷ A: κλιθήσονται.

⁷⁹⁸ ERH:36v: δεδιόγμένοι.

⁷⁹⁹ ERH:36v: δικαιοσύνης.

ἐστ<ιν>⁸⁰⁰ ἡ βασιλεία⁸⁰¹ τῶν οὐρανῶν^a.

Μ<ακάριοι> ἐστε⁸⁰², <ὅταν⁸⁰³ ὀ>νειδίσωσιν⁸⁰⁴ [[XVIIIv/???]]⁸⁰⁵ ὑμᾶς⁸⁰⁶, καὶ διώ<ξωσι⁸⁰⁷, καὶ εἴπω>σι⁸⁰⁸ πᾶν πονηρὸν ῥῆ<μα καθ' ὑ>μῶν⁸⁰⁹ ψευδόμενοι, ἔν<εκεν ἐμοῦ>^b.

Χαίρετε⁸¹⁰ καὶ ἀγαλλιᾶ<σθε⁸¹¹, ὅτι> ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν <τοις> οὐρανοῖς^c. Δόξα Πατρί, καὶ <Υἱῶ, καὶ> Ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ νῦν καὶ αἰεί, καὶ εἰ<ς...>⁸¹².

Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ὅ<τα>ν <ἔλθης> ἐν τῇ Βασιλείᾳ σου^{813, d}.
Μνήσθητι ἡμῶν, Δέσποτα, ὅταν <ἔλθης ἐ>ν τ<ῇ>^{814, e}.

Μνήσθητι ἡμῶν, Ἄγιε, ὅταν ἔλθ(ης)^{815, f}.

^aMat 5:10 ^bMat 5:11 ^cMat 5:12 ^dCf. Luk 23:42 ^eCf. Luk 23:42 ^fCf. Luk 23:42.

⁸⁰⁰ ERH:36v: ἐστίν.

⁸⁰¹ ERH:36v: βασιλειᾶ.

⁸⁰² A: ἐσται; ERH:36v: ἐσταί.

⁸⁰³ ERH:36v: ὅτ'αν.

⁸⁰⁴ ERH:36v: ὀνιδήσωσιν.

⁸⁰⁵ Este vorba de o filă (recto) fără număr, care este unită cu fila XVIIIv.

⁸⁰⁶ ERH:36v: ἡμᾶς.

⁸⁰⁷ ERH:36v: διώξουσιν.

⁸⁰⁸ A: <εἴπω>σιν; ERH:36v: εἴπωσιν.

⁸⁰⁹ ERH:36v: ἡμῶν.

⁸¹⁰ AERH:36v: Χαίρεται.

⁸¹¹ ERH:36v: ἀγαλλιᾶσθαι.

⁸¹² <<Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῶ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ νῦν>>, ERH:36v; <<Δόξα, καὶ νῦν>>, LAH:331rHOA:122; <<Δόξα... καὶ νῦν>>, HOR:82.

⁸¹³ <<Καὶ λέγει γ'· Μνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ἐν τῇ βασιλειᾷ σου. Καὶ λέγει· Νῦν καὶ αἰεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶν(ας). Πιστεύω εἰς ἕναν Θεόν...>>, ERH:36v.

⁸¹⁴ LAH:331r; <<Μνήσθητι ἡμῶν, Δέσποτα, ὅταν ἔλθης ἐν τῇ Βασιλείᾳ σου>>, HOA:123HOR:83.

⁸¹⁵ A: ἔλθ/; <<Μνήσθητι ἡμῶν, Ἄγιε, ὅταν ἔλθης ἐν τῇ Βασιλείᾳ σου>>, HOA:123HOR:83LAH:331r.

Χορός⁸¹⁶ ὁ ἐπουράνιος ὑμνεῖ σε καὶ λέγει· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαβ<β>αώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης <σου>^a.

Προσέλθετε⁸¹⁷ πρὸς αὐτόν, καὶ φωτίσθητε καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυνηθῆ^b. Χορός⁸¹⁸ ὁ ἐπουράνιος ὑμνεῖ σε καὶ λέγει· <Ἅγιος>, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ, πλ<ήρης ὁ> οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου^{819, c}.

[[???/XVIIIr]]⁸²⁰ <Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῶ>, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι⁸²¹. Χορὸς <ὁ ἐπουρά>νιος ὑμνεῖ σε καὶ λέγει⁸²².

<Καὶ νῦν> καὶ αἰεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶν(ας)⁸²³.

<Πιστ>εύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, παν<τοκ>ράτορα⁸²⁴, ποιητὴν οὐρα<νο>ῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ^d, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων.

^aCf. Isa 6:3 ^bPsa 33:6 ^cCf. Isa 6:3 ^dCf. Joh 3:18.

⁸¹⁶ A: Χωρός.

⁸¹⁷ <<Στίχ. Προσέλθετε πρὸς αὐτόν...>>, HOA:123HOR:83; <<Στίχ.>> om LAH:331r.

⁸¹⁸ A: Χωρός.

⁸¹⁹ HOA:123HOR:83; <<Χορὸς ἁγίων Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων, Προφητῶν, Ἀποστόλων, Ἱεραρχῶν καὶ Μαρτύρων, Ὁσίων, Ἀσκητῶν καὶ Δικαίων, ὑμνεῖ σε καὶ λέγει· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου>>, LAH:331r.

⁸²⁰ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care este unită cu fila XVIIIr.

⁸²¹ <<Δόξα>>, HOA:123HOR:83LAH:331r.

⁸²² LAH:331r; <<Χορὸς ἁγίων Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων, μετὰ πασῶν τῶν ἐπουρανίων Δυνάμεων, ὑμνεῖ σε καὶ λέγει· Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου>>, HOA:123HOR:83.

⁸²³ A: αἰῶν/; <<Καὶ νῦν. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν>>, HOA:123HOR:83LAH:331r.

⁸²⁴ A: παν<τοκ>ράτωρα; A¹: παν<τοκ>ράτορα.

Φῶς ἐκ Φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν⁸²⁵, ^a ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ⁸²⁶, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο^b. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας [[XVIIIr]] τῆς Παρθένου, <καὶ ἐνανθρω>πήσαντα. Στ<αυρωθέν>τα⁸²⁷ τε ὑπὲρ ἡμῶν <ἐπὶ Ποντί>ου Πιλάτου⁸²⁸, καὶ πα<θόντα> καὶ ταφέντα. Καὶ <ἀναστάν>τα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ⁸²⁹ <κατὰ> τὰς Γραφάς. Καὶ ἀνελ<θόν>τα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ <καθε>ζόμενον ἐκ δεξιῶν⁸³⁰ τοῦ <Πατρός>^c. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετ<ὰ> δόξης^d κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς^e οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος^f.

Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον^g, τὸ Κύριον, τὸ⁸³¹ Ζωοποιόν, τὸ ἐκ το<ῦ> Πατρὸς ἐκπορευόμενον^h, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον⁸³² καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν. Εἰς Μίαν, Ἁγίαν, Καθολικ<ήν> [[XVIIIv]] <καὶ Ἀποστολικήν Ἐ>κκλησίαν. Ὁμολογῶ ἐν Βάπ<τισμα>τι εἰς ἄ<φθειςιν

^aJoh 17:3 ^bCf. Joh 1:3 ^cCf. Mar 16:19 ^dCf. Mat 24:30 etc. ^e1Pe 4:5 ^fLuk 1:33 ^gMar 3:29 etc. ^hCf. Joh 15:26 ⁱEph 4:5.

⁸²⁵ A: ἀληθεινόν/; A¹: ἀληθινόν/.

⁸²⁶ A: ἀληθεινοῦ; A¹: ἀληθινοῦ.

⁸²⁷ A: Στ<αυρωθέν>/Τα.

⁸²⁸ A: Πηλάτου.

⁸²⁹ A: ἡμέραν.

⁸³⁰ A: ἐκ δεξιῶν; A¹: ἐν δεξιᾷ.

⁸³¹ A: καί.

⁸³² A: συνπροσκυνού/μενον.

άμα>ρτιῶν^a. Προσδοκῶ <Ἀνάστασιν> νεκρῶν^b. Καὶ ζω<ήν τοῡ> μέλλοντος αἰῶνος^c. Ἀμήν.

<Κύριε, ἐλέησον· Κύριε, ἐλέησον>· Κύριε, ἐλέησον. Δόξα Πατρί, καί. <Πάτερ ἡ>μῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγι<ασθή>τω τὸ ὄνομά σου^d. ἐλθέ<τω ἡ> βασιλεία σου· γενηθήτω <τὸ θε>λημά σου, ὡς ἐν οὐρανῶ, <καί> ἐπὶ τῆς γῆς^e. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον^f. καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν^g. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ^h.

Ὅτι σοῦ ἐστιν⁸³³ ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα, τοῦ Πατρός, καὶ⁸³⁴ [[XIIv/???]]⁸³⁵ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν>, καὶ αἰεί, καὶ εἰς το<ύς> <...>⁸³⁶.

Τὸ Κύριε, ἐλέησον, μ'. Καὶ <...>⁸³⁷.

Εὐλογῆσω τὸν Κύριον ἐν παν<τι> καιρῶ, διὰ παν<τὸς> ἡ <αἴνεσις> [αὐ<τοῡ ἐν τῶ στό>ματ<ί μου>!⁸³⁸].

^aCf. Mar 1:4; Luk 3:3 ^bAct 17:32 ^cHeb 6:5 ^dMat 6:9 ^eMat 6:10 ^fMat 6:11 ^gMat 6:12 ^hMat 6:13 ⁱPsa 33:2.

⁸³³ A: ἐστίν.

⁸³⁴ Trebuie precizat că în marginea inferioară a filei se află șapte rânduri redatate într-o minusculă indescifrabilă, care ar putea conține un comentariu la rugăciunea "Tatăl nostru"; în opinia mea, semnele grafice prezente în textul marginal, identice cu cele indicate în textul *Psaltirii*, sunt de fapt, cele care permit o astfel de aproximare.

⁸³⁵ Este vorba de o filă (recto) fără număr, care este unită cu fila XIIv.

⁸³⁶ Text ars.

⁸³⁷ Text ars.

⁸³⁸ <<Εὐλογῆσω τὸν Κύριον. Ψαλμὸς λγ'>>, LAH:331v.

Ἔως πότε, Κύριε⁸⁵⁰, ἐπιλήσει⁸⁵¹ μου εἰς^{852, a}.

[[??/ΧIIr]]⁸⁵³ <Καὶ μετὰ τὸ πληρῶσ>αι τὸν ψαλμόν, <ἀντιστρέφ>ει καὶ λέγει⁸⁵⁴. Ἐπίβλε<ψον>, <εἰσά>κουσόν μου, Κύριε ὁ Θεός μου^b. <Φώ>τισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, <μ>ήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον· <μ>ήποτε εἶπ<η>⁸⁵⁵ ὁ ἐχθρός⁸⁵⁶. Ἰσχυσα <πρὸς αὐ>τόν^c. <Δό>ξα Πατρί, κ<αί>⁸⁵⁷ <...>⁸⁵⁸.

<Π>ρὸς σέ, Κύριε, ἦρα τὴν ψυχὴν μο<υ>⁸⁵⁹. ὁ Θεός μου, ἐπὶ σοὶ πέποιθα^d.

Καὶ μετὰ τὸ πληρῶσαι λέγει·

<Ε>πὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα⁸⁶⁰, μὴ καταισχυνηθῆιν εἰς τὸν αἰῶνα· ἐν τῇ δικ(αιοσύνη)^{861, e}.

^aPsa 12:2 ^bPsa 12:4 ^cPsa 12:4-5 ^dPsa 24:1-2 ^ePsa 30:2.

⁸⁵⁰ <<Ἔως πότε, Κύριε. Ψαλμὸς ιβ'>>, LAH:335v.

⁸⁵¹ HOA:158ERH:49v; <<ἐπιλήση>>, HOR:107HOC:153SIN:102vMAH:58 ἢ A. Rahlfs, *Septuaginta...*, 95.

⁸⁵² Imediat după acest cuvânt copistul introduce un semn (c), care indica probabil ștergerea frazei, nefiind vorba de un cuvânt; același semn este folosit, după cum am văzut mai sus, în filele 140r, rândul 5 și 141v, rândul 21.

⁸⁵³ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care este unită cu fila XIIr.

⁸⁵⁴ <<Καὶ πάλιν· Ἐπίβλεψον (...) Ἰσχυσα πρὸς αὐτόν>>, HOR:107HOA:159.

⁸⁵⁵ HOA:159; <<εἶποι>>, HOR:107.

⁸⁵⁶ <<μου>> add. HOR:107HOA:159.

⁸⁵⁷ <<Δόξα, καὶ νῦν. Ἀλληλούϊα ἐκ γ'. Μετανοίας τρεῖς. Κύριε ἐλέησον γ'. Δόξα, καὶ νῦν>>, HOA:159; <<Δόξα... καὶ νῦν. Ἀλληλούϊα, ἐκ γ'. Μετανοίας, γ'. Κύριε, ἐλέησον, γ'. Δόξα... καὶ νῦν>>, HOR:107.

⁸⁵⁸ Text indescifrabil (numai un rând).

⁸⁵⁹ <<Πρὸς σέ, Κύριε, ἦρα τὴν ψυχὴν μου. Ψαλμὸς κδ'>>, LAH:335v.

⁸⁶⁰ <<Ἐπὶ σοί, Κύριε, ἤλπισα. Ψαλμὸς λ'>>, LAH:335v.

⁸⁶¹ A: δικ/.

Καὶ λέγει τὸν ψαλμὸν τοῦτον, ἕως τὸ Ἐλυτρώσω⁸⁶² με, Κύριε, ὁ Θεὸς τῆς ἀληθείας^a.

Καὶ εὐθέως ἄρχεται·

<O> κατοικῶν ἐν⁸⁶³ βοηθείᾳ τοῦ Ὑψ(ίστου)^{864, b}.

Καὶ μετὰ τὸ πληρῶ<σ>α<ι, ἀ>ντιστρέφει καὶ λ(έγει!)⁸⁶⁵.

Τὸν Ὑψιστον ἔθου κα<ταφυγὴν> σου. Οὐ προσελεύσεται⁸⁶⁶ πρὸς <σὲ κακά, καὶ μάστιξ> οὐκ ἐγγιεῖ ἐν τῷ σκ<ηνώματί σου>^c.

[[XIIIr]] <M>εθ' ἡμῶν ὁ Θεός, <γνώτε ἔθνη καὶ> ἠττᾶσθε^{867, d}· ὅτι μεθ' <ἡμῶν ὁ Θεός>^e.

Ἐπακούσατε⁸⁶⁸ ἕως ἐσχάτου <τῆς> γῆς^f· ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός^g.

Οἱ⁸⁶⁹ ἰσχυρότερος⁸⁷⁰ ἠττᾶσθε^{871, h}· <ὅτι> μεθ' ἡμῶν ὁ Θεόςⁱ.

Ἐὰν γὰρ πάλιν ἰσχύσητε⁸⁷², καὶ <πά>λιν ἠττηθήσεσθε^{873, j}· ὅτι με<θ'>.

Καὶ ἦν ἂν βουλὴν βουλεύσησθε⁸⁷⁴, διασκεδάσει Κύριος^k· ὅτι.

^aPsa 30:6 ^bPsa 90:1 ^cPsa 90:9-10 ^dIsa 8:8-9 ^eIsa 8:10 ^fIsa 8:9 ^gIsa 8:10 ^hIsa 8:9 ⁱIsa 8:10
^jIsa 8:9 ^kIsa 8:10.

⁸⁶² A: ἔλυτρώσω.

⁸⁶³ <<O κατοικων ἐν. Ψαλμός ς'>>, LAH:335v.

⁸⁶⁴ A: Ὑψ/.

⁸⁶⁵ A: λ/.

⁸⁶⁶ A: προσελεύσετε.

⁸⁶⁷ AERH:52v: ἠττάσθαι; <<ἠττάσθε>>, LAH:335v.

⁸⁶⁸ <<Ἐπακούσατε>>, ERH:52v.

⁸⁶⁹ <<οί>> om. ERH:52vLAH:335vHOA:164HOR:111HOC:159.

⁸⁷⁰ <<Ἰσχυκωτες>>, ERH:52v; <<Ἰσχυρότερος>>, LAH:335v.

⁸⁷¹ AERH:52v: ἠττάσθαι; <<ιτάσθε>>, LAH:335v.

⁸⁷² <<ἰσχυσειται>>, ERH:52v.

⁸⁷³ A: ἠττηθήσεσθαι; <<ἠττήσεσθαι>>, ERH:52v.

⁸⁷⁴ A: βουλεύσησθαι; <<βουλεύσασθαι>>, ERH:52v.

Καὶ λόγον, ὃν ἐὰν λαλήσητε⁸⁷⁵, οὐ μὴ ἐμμείνη⁸⁷⁶ ἐν ὑμῖν^{877, a}.
 Τὸν δὲ φόβον ὑμῶν⁸⁷⁸ οὐ μὴ φοβηθῶμεν⁸⁷⁹, οὐδ' οὐ μὴ⁸⁸⁰
 παραχθῶμ(εν)^{881, b}.
 Κύριον δὲ τὸν Θεὸν ἡμῶν, αὐτὸν ἀγιάσωμεν⁸⁸², καὶ αὐτὸς ἔσται
 σου⁸⁸³ φόβος^c.
 Ἐὰν⁸⁸⁴ ἐπ' αὐτῷ πεποιθῶς⁸⁸⁵ ᾧ⁸⁸⁶, ἔσται μοι⁸⁸⁷ εἰς ἀγιασμόν^{888, d}.
 Καὶ πεποιθῶς⁸⁸⁹ ἔσομαι⁸⁹⁰ ἐπ' αὐτῷ^{891, e}, καὶ σωθήσομαι⁸⁹² δι' αὐτοῦ.
 [[XIIIv]] <Ἴδου ἐγὼ⁸⁹³ καὶ τὰ παι>δία, ἃ μοι ἔδ<ωκεν ὁ Θεός>⁸. ὅτι
 μεθ' ἡμῶν^h.

^aIsa 8:10 ^bCf. Isa 8:12 ^cCf. Isa 8:13 ^dCf. Isa 8:14 ^eIsa 8:17 ^fCf. Isa 12:2 ^gIsa 8:18 ^hIsa 8:10.

⁸⁷⁵ AERH:52v: λαλήσειται.

⁸⁷⁶ <<ἐμμεῖνει>>, ERH:52v.

⁸⁷⁷ AERH:52v: ἡμῖν.

⁸⁷⁸ <<ἡμῶν>>, ERH:52v.

⁸⁷⁹ A: φο/βηθουμεν.

⁸⁸⁰ AERH:52v: οὐδε μή.

⁸⁸¹ A: παραχθουμ/.

⁸⁸² <<ἀγιάσωμαι>>, ERH:52v.

⁸⁸³ LXX, 1229; <<ἡμῖν>>, ERH:52vLAH:335vHOA:165HOR:111HOC:160.

⁸⁸⁴ <<Καὶ ἐὰν>>, ERH:52vLAH:335vHOA:165HOR:111HOC:160.

⁸⁸⁵ <<πεποιθῶτες>>, ERH:52v; <<πεποιθῶς>>, LAH:335v.

⁸⁸⁶ A: ἔσωμε; <<ἐσώμεθα>>, ERH:52v; <<ἔσομαι καὶ αὐτός>>, LAH:335v; <<ἦς>>, LXX, 1229.

⁸⁸⁷ <<ἡμῖν>>, ERH:52vLAH:335v.

⁸⁸⁸ <<ἀγίασμα>>, LAH:335v e LXX, 1229; <<ἀγιασμόν>>, ERH:52v.

⁸⁸⁹ <<πεποιθῶς>>, LAH:335v; <<πεποιθῶτες>>, ERH:52v.

⁸⁹⁰ A: ἔσωμαι; <<ἐσώμεθα>>, ERH:52v.

⁸⁹¹ <<ἐπ' αὐτόν>>, LAH:335v; <<ἐπ' αὐτό>>, ERH:52v.

⁸⁹² A: σωθήσομαι; <<σωθησώμεθα>>, ERH:52v.

⁸⁹³ <<ἐγὼ>>, ERH:52v.

<Ο⁸⁹⁴ λαός ό πο>ρευόμενος έν σκότει, <ἴδε>⁸⁹⁵ φῶς μέγα^a. ότι μεθ' ήμῶν^{896, b}.

<Οί κα>τοικοῦντες⁸⁹⁷ έν χώρα⁸⁹⁸, καί σκιᾶ⁸⁹⁹ <θα>νάτου, φ<ῶ>ς λάμψει έφ' ύμᾶς^{900, c}.

<Ο>τι Παιδίον έγεννήθη⁹⁰¹ ήμῖν, Υίός, καί έδόθη⁹⁰² ήμῖν^d. ότι.

Οὔ⁹⁰³ ή άρχή⁹⁰⁴ έγενήθη⁹⁰⁵ έπί τοῦ ὤμου⁹⁰⁶ αὐτοῦ^e. ότι μεθ' ήμῶν^f.

Καί τῆς ειρήνης αὐτοῦ οὐκ έστιν ὄριον^g. ότι μεθ' ήμῶν^h.

Καί καλεῖται⁹⁰⁷ τὸ ὄνομα αὐτοῦ· Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελοςⁱ.

Θαυμαστός σύμβουλος^j. ότι μεθ'.

Θεός ισχυρός^{908, k}, Έξουσιαστής⁹⁰⁹, Ἄρχων⁹¹⁰ ειρήνης^l. ότι μεθ' ήμῶν ό Θεός^m.

^aIsa 9:1 ^bIsa 8:10 ^cIsa 9:1 ^dIsa 9:5 ^eIsa 9:5 ^fIsa 8:10 ^gIsa 9:6 ^hIsa 8:10 ⁱIsa 9:5 ^jIsa 3:3 ^kCf. Deu 10:17 etc. ^lCf Isa 9:5 ^mIsa 8:10.

⁸⁹⁴ <<ό>> om. ERH:52v.

⁸⁹⁵ <<ἴδεν>>, ERH:53r.

⁸⁹⁶ A: ήμω/.

⁸⁹⁷ <<κατ' οικοῦντες>>, ERH:53r.

⁸⁹⁸ <<χώρα>>, LAH:336r; <<χάρα>>, ERH:53r.

⁸⁹⁹ AERH:53r: σκιά.

⁹⁰⁰ LAH:336rERH:53r ἡ LXX, 1230; <<ήμᾶς>>, HOA:165HOR:111HOC:160.

⁹⁰¹ A: έγενήθη.

⁹⁰² AERH:53r: έδώθη.

⁹⁰³ <<Οὔ>>, ERH:53r.

⁹⁰⁴ <<άρχῆ>>, ERH:53r.

⁹⁰⁵ <<έγεννήθη>>, HOA:165; LAH¹:336r: έγεννήθη; LAH²:336r: έγενήθη.

⁹⁰⁶ <<ὄμου>>, ERH:53r; <<ὄμου>>, LAH:336r.

⁹⁰⁷ A: καλεῖτε.

⁹⁰⁸ <<ισχυρός>> om. LAH:336r.

⁹⁰⁹ <<έξουσιαστής>>, ERH:53rLAH:336r.

⁹¹⁰ <<ἄρχον>>, LAH:336r.

Πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος^{911, a}. Ἀμήν⁹¹².

Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῷ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι· ὅτι μεθ'⁹¹³.

Καὶ νῦν καὶ αἰεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας⁹¹⁴· ὅτι μεθ'⁹¹⁵.

[[XIVr]] Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, γινῶτε ἔθνη καὶ ἡττᾶσθε^{916, b}· ὅτι <μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός>^{917, c}.

Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, γινῶτε <...>^{918, d}.

Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, γινῶτε <ε> <...>^{919, e}.

Τὴν ἡμέραν διελθῶν⁹²⁰, ἐνχαριστώ σοι^{921, f}, Κύριε· τῆν ἔσπεραν⁹²² <αἰ>τοῦμ<αι σὺν> τῆ νυκτι⁹²³ ἀναμάρτητον⁹²⁴

^aHeb 6:5 ^bIsa 8:8-9 ^cIsa 8:10 ^dIsa 8:8-9 ^eIsa 8:8-9 ^fLuk 18:11; Joh 11:41.

⁹¹¹ <<αἰῶνος>>, LAH:336r.

⁹¹² ERH:53r; <<Ἀμήν>> om. LAH:336rHOA:166HOR:112HOC:161.

⁹¹³ <<Δόξα. Ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός>>, HOA:166; <<Δόξα... Ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός>>, HOR:112; <<Δόξα Πατρί καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι· ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός>>, HOC:161.

⁹¹⁴ A: αἰών.

⁹¹⁵ <<Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῷ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι· ὅτι μεθ' / Καὶ νῦν καὶ αἰεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· ὅτι μεθ'>> om. ERH:53r; <<Δόξα. Καὶ νῦν>>, LAH:336r; <<Καὶ νῦν. Ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός>>, HOA:166HOR:112; <<Καὶ νῦν καὶ αἰεί καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν· ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός>>, HOC:161.

⁹¹⁶ A: ἡττᾶσθαι.

⁹¹⁷ <<Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, γινῶτε ἔθνη>>, LAH:336r; <<Μεθ' ἡμ(ῶν). Λ(έ)γ(ει) γ'>>, ERH:53r; <<Εἶτα οἱ δύο Χοροὶ ὁμοῦ. Μεθ' ἡμῶν...>>, HOA:166HOR:112; <<Καὶ πάλιν οἱ δύο Χοροὶ ὁμοῦ· Μεθ' ἡμῶν...>>, HOC:161.

⁹¹⁸ Text ars.

⁹¹⁹ Text ars.

⁹²⁰ <<διελθῶν>>, ERH:53rLAH:336r.

⁹²¹ <<ἐνχαριστώ σοι>>, ERH:53r.

⁹²² <<ἐσπέραν>>, ERH:53r; <<τῆ ἐσπέρα>>, LAH:336r.

⁹²³ <<εἰρηνικὴν καὶ>> add. SIN:102vMAH:58.

⁹²⁴ <<ἀσκανδάλιστον>>, LAH:336r.

<παρά<σ>χου μοι, Σωτήρ, καὶ σῶσόν με^{925, a}. Δό<ξα>⁹²⁶.

Τὴν ἡμέραν διελθῶν⁹²⁷, ἐνχαριστῶ σοι^{928, b}, Δέσποτα· τὴν ἐσπέραν⁹²⁹ (...) ⁹³⁰ ἀνεπίβου<λον>⁹³¹.

Καὶ νῦν καὶ⁹³². Τὴν ἡμέραν διελθ(ῶν)⁹³³, ἐνχαριστῶ σοι^{934, c}, Ἄγιε· τὴν ἐσπέραν⁹³⁵ (...) ⁹³⁶ ἀσκανδ<άλιστον>⁹³⁷.

^a2Ki 16:7 etc. ^bLuk 18:11; Joh 11:41 ^cLuk 18:11; Joh 11:41.

⁹²⁵ <<Τὴν ἡμέραν διελθῶν, ἐνχαριστῶ σοι, ἢ Κύριε, τὴν ἐσπέραν, αἰτοῦμαι, σὺν τῇ νυκτὶ εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον παράσχου μοι, Σωτήρ, καὶ σῶσόν με (γ')>>, SIN:102r-102vMAH:58.

⁹²⁶ LAH:336rHOA:166HOR:112HOC:161; <<Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι>>, ERH:53r.

⁹²⁷ <<παρελθῶν>>, HOA:166HOR:112HOC:161; <<παρελθῶν>>, ERH:53rLAH:336r.

⁹²⁸ LAH:336r; <<δοξολογῶ σε>>, HOA:166HOR:112HOC:161; <<ἐνχαριστῶ σοι>>, ERH:53r.

⁹²⁹ A: ἐσπέρα<ν>; <<ἐσπέραν>>, ERH:53r.

⁹³⁰ *Parantezele rotunde* indică aici suprimarea frazei de către copist; în opinia mea, semnul acestei suprimări exista, însă condițiile actuale ale codicelui nu o arată în chip lămurit; pe de altă parte, spațiul dintre cuvintele (ἐσπέραν și ἀνεπίβουλον) ar rămâne fără o explicație.

⁹³¹ A: ἀνεπίβου/; <<ἀσκανδάλιστον>>, HOA:166HOR:112HOC:161; <<ἀνεπίβουλον>>, LAH:336rERH:53r.

⁹³² <<Καὶ νῦν>>, HOA:166HOR:112HOC:161LAH:336r; <<Καὶ νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας>>, ERH:53r.

⁹³³ A: διελθ; <<διελθῶν>>, ERH:53r; <<διαβάς>>, HOA:166HOR:112HOC:161LAH:336r.

⁹³⁴ LAH:336r; <<ὕμνολογῶ σε>>, HOA:166HOR:112HOC:161; <<ἐνχαριστῶ σοι>>, ERH:53r.

⁹³⁵ A: ἐσπέρα<ν>; <<ἐσπέραν>>, ERH:53r; <<τῇ ἐσπέρα>>, LAH:336r.

⁹³⁶ *Parantezele rotunde* indică aici suprimarea frazei (vezi mai sus, în note).

⁹³⁷ A: ἀσκανδ</>; <<ἀνεπίβουλον>>, HOA:166HOR:112HOC:161; <<ἀσκανδάλιστον>>, ERH:53r; <<ἀναμάρτητον>>, LAH:336r.

H⁹³⁸ ἀσώματος φύσις τῶν⁹³⁹ Χερουβίμ⁹⁴⁰, ἀσιγήτοις σε ὕμνοις
δοξολογεῖ. Ἐξαπτέρυγα⁹⁴¹ ζῶα, τὰ⁹⁴² Σεραφίμ⁹⁴³, ταῖς ἀπαύ<στοις>⁹⁴⁴
φωναῖς⁹⁴⁵ σέ⁹⁴⁶ ὑπερυψοῖ⁹⁴⁷. Τῶν <Ἀγ>γέλων δε πάντων⁹⁴⁸ αἰ⁹⁴⁹
στρατιαί⁹⁵⁰, τρισαγίοις⁹⁵¹ σε ἄσμασιν εὐφημεῖ⁹⁵². Πρὸ γὰρ πάντων
[[**XIVv**]] <ὑπάρχεις ὁ ὦν⁹⁵³> Πατήρ, καὶ συνάναρ<χον ἔχεις τὸ>ν σὸν
Υἱόν. Καὶ ἰσό<τιμον⁹⁵⁴ φ>έρων Πνεῦμα ζωῆς, τῆς Τριά<δος δεικνύεις
τὸ ἀμερές.

<Π>αναγία Παρθένε Μήτηρ⁹⁵⁵ Χριστοῦ⁹⁵⁶, οἱ τοῦ <Λόγ>ου
αὐτόπται^{957, a} καὶ ὑπουργοί⁹⁵⁸.

^aCf. Luk 1:2.

⁹³⁸ <<H>>, ERH:53v.

⁹³⁹ ERH:53v; <<τά>>, HOA:167HOR:112HOC:162LAH:336r.

⁹⁴⁰ <<Χερουβεῖμ>>, HOA:167 ἡ Δ. Δημητράκος, Νέον Λεξικὸν Ὀρθογραφικὸν
καὶ Ἑρμηνευτικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης (Ἀθῆναι: Ἐκδοτικὸς οἶκος Ἰ.Χρ.
Γιοβάνη, 1969) 1604; <<Χαιρουβίμ>>, ERH:53v.

⁹⁴¹ <<ἔξαπτέρυγα>>, LAH:336rERH:53v.

⁹⁴² <<τῶν>>, ERH:53v.

⁹⁴³ <<Σεραφείμ>>, HOA:167 ἡ Δ. Δημητράκος, Νέον Λεξικόν..., 1591.

⁹⁴⁴ <<ἀπαύσταις>>, ERH:53v.

⁹⁴⁵ <<φωναῖς>>, ERH:53v.

⁹⁴⁶ <<σε>>, HOR:112HOC:162ERH:53v.

⁹⁴⁷ <<ὑπερυψοῖ>>, LAH:336v; <<ὑπερηψοῖ>>, ERH:53v.

⁹⁴⁸ ERH:53v; <<δε πᾶσαι>>, LAH:336v; <<τε πᾶσα>>, HOA:167HOR:112HOC:162.

⁹⁴⁹ <<αἰ>>, ERH:53v; <<ῆ>>, HOA:167HOR:112HOC:162.

⁹⁵⁰ LAH:336vERH:53v; <<στρατιά>>, HOA:167HOR:112HOC:162.

⁹⁵¹ <<τρις ἁγίοις>>, ERH:53v.

⁹⁵² <<εὐφημοῖ>>, ERH:53v.

⁹⁵³ <<ὦν>>, ERH:53v.

⁹⁵⁴ <<ἰσώτιμον>>, ERH:53v.

⁹⁵⁵ <<Μήτηρ>>, HOR:112HOC:162.

⁹⁵⁶ ERH:53vLAH:336v; <<Θεοῦ>>, HOA:167HOR:112HOC:162.

⁹⁵⁷ <<αὐτόπται>>, ERH:53v.

⁹⁵⁸ <<ὑπουργοῖ>>, ERH:53v.

Προφητῶν καὶ Μαρτύρων πάν<τες> χοροί⁹⁵⁹, ὡς ἀθάνατον ἔχον<τε>⁹⁶⁰ τὴν ζωὴν. Ὑπὲρ πάντων πρεσβεύσατε⁹⁶¹ ἰλασμόν⁹⁶², ὅτι πάντες ὑπάρχομεν⁹⁶³ ἐν δεινοῖς. Τῆς δε πλάνης⁹⁶⁴ ῥυσθέντες τοῦ πο<ν>ηροῦ, τῶν Ἀγγέλων βοήσωμεν τὴν ᾠδὴν. Ἄγιε, Ἄγιε⁹⁶⁵, Τρισάγιε Κύριε⁹⁶⁶, σῶσον ἡμᾶς^{967, 968, 969}.

Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν⁹⁷⁰, Πατέρα παντ(οκράτορα)⁹⁷¹.

Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν^{972, 973}.

Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, πρέσβευε⁹⁷⁴.

<Π>αναγία Δέσποινα Θεοτόκε, πρέσβευε⁹⁷⁵.

⁹⁵⁹ AERH:53v: χωροί.

⁹⁶⁰ ERH:53v: ἔχων<...>.

⁹⁶¹ A: πρεσβεύσασαι.

⁹⁶² LAH:336vERH:53v; <<ἐκτενω̄ς>>, HOA:167HOR:112HOC:162.

⁹⁶³ AERH:53v: ὑπάρχωμεν.

⁹⁶⁴ ERH:53v; <<Ἰνα πλάνης>>, HOA:167HOR:112HOC:162; <<τῆς γὰρ πλάνης>>, LAH:336v.

⁹⁶⁵ <<Ἄγιε>> add. HOA:167HOR:112HOC:162LAH:336v.

⁹⁶⁶ <<ἐλέησον καὶ>> add. HOA:167HOR:112HOC:162LAH:336v.

⁹⁶⁷ <<Ἀμὴν>> add. HOA:167HOR:112HOC:162.

⁹⁶⁸ În ceea ce privește structura acestui imn, a se vedea amplă analiză a lui P. Maas, "Gleichzeitige Hymnen in der byzantinischen Liturgie", BZ 18 (1909) 311-312.

⁹⁶⁹ Țin să precizez, că între acest imn și partea finală a slujbei Pavecerniței celei Mari, în codicile Erlangensis 96 (a. 1025) au fost adăugate și alte imne.

⁹⁷⁰ <<Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν...>> om. ERH:53v.

⁹⁷¹ A: παντ/.

⁹⁷² <<τὸν ἀμαρτωλόν>>, ERH:56r.

⁹⁷³ <<ἐκ β'>> add. HOC:163.

⁹⁷⁴ <<Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, πρέσβευε>> om. ERH:56rHOA:168HOR:113LAH:336v.

⁹⁷⁵ <<Παναγία Δέσποινα Θεοτόκε, πρέσβευε>> om. ERH:56rHOA:168HOR:113LAH:336v.

[[XVv/???]]⁹⁷⁶ <Πᾶσαι αἱ> οὐράν<ια Δυνάμεις τῶν ἀγί>ων Ἀγγέλων^a
καὶ Ἀρχ<ανγγέλων>⁹⁷⁷, <...>⁹⁷⁸.

Ἄγιε Ἰωάννη Πρόδρομε⁹⁷⁹, <...>⁹⁸⁰, πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν τῶν <...>⁹⁸¹.

Ἄγιοι^{982, 983} Ἀπόστολοι, Προφῆται⁹⁸⁴, καὶ <Μάρ>τυρες, καὶ πάντες
οἱ⁹⁸⁵ Ἄγιοι⁹⁸⁶, πρεσβ(εύσατε)^{987, 988}.

Ἡ⁹⁸⁹ ἀκατάληπτος^{990, 991} δύναμις τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ⁹⁹² Σταυροῦ,

^aLuk 9:26; Tob 12:15.

⁹⁷⁶ Este vorba de o filă (recto) fără număr, care este unită cu fila XVv.

⁹⁷⁷ <<καὶ Ἀρχαγγέλων>> om. HOC:163.

⁹⁷⁸ Text ars.

⁹⁷⁹ <<Ἄγιε Ἰωάννη προφήτα, καὶ πρόδρομε, καὶ βαπτιστὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ>>, HOA:168HOR:113LAH:336v; <<Ἄγιε Ἰωάννη, Προφήτα καὶ Πρόδρομε, καὶ Βαπτιστὰ τοῦ Χριστοῦ>>, HOC:164; <<Ἄγιε Ἰωάννη προφήτα πρόδρομε καὶ βαπτιστὰ Κυρίου>>, ERH:56r.

⁹⁸⁰ Text ars.

⁹⁸¹ Text ars.

⁹⁸² <<Ἄγιοι>>, ERH:56v.

⁹⁸³ <<ἔνδοξοι>> add. HOA:168HOR:113LAH:336v.

⁹⁸⁴ AERH:56v: προφήται.

⁹⁸⁵ <<οἱ>> om. ERH:56vHOA:168HOR:113.

⁹⁸⁶ <<καὶ πάντες οἱ Ἄγιοι>> om. HOC:164.

⁹⁸⁷ A: πρεσβ/.

⁹⁸⁸ <<Ὅσιοι θεοφόροι Πατέρες ἡμῶν, ποιμένες, καὶ διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης, πρεσβεύσατε ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν>> add. HOA:168HOR:113; <<Ὅσιοι καὶ θεοφόροι Πατέρες ἡμῶν, κ(αὶ διδάσ)καλοι τῆς οἰκουμένης, πρε(σβεύσατε).! Ἄγιοι τοῦ Χριστοῦ, μεγαλομάρτυρες· Θε(όδωρε!), Γεώργιε, Δημήτριε, Προκόπιε, καὶ πάντες οἱ Ἄγιοι, πρεσβεύσατε ὑπὲρ/>> add. LAH:336v-337r; <<Ὅσιοι Πατέρες ἡμῶν, Νεῖλε καὶ Βαρθολομαῖε, πρεσβεύσατε ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν./ Καὶ πάντες οἱ Ἄγιοι, πρεσβεύσατε ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀμαρτωλῶν>> add. HOC:164; <<Ἄγιε Νικόλαε ἀρχιεράρχα ὅσιε καὶ θαυματουργὲ πρέσβευε ὑπερ ἡμῶν τὸν ἀμαρτωλὸν>> add. ERH:56v.

⁹⁸⁹ <<ἀήττητος καὶ>> add. HOA:168HOR:113HOC:164LAH:337r.

⁹⁹⁰ <<ἀκατάλυτος>>, HOA:168.

⁹⁹¹ <<καὶ θεία>> add. HOA:168HOR:113HOC:164LAH:337r.

⁹⁹² <<ζωόποιου>>, ERH:56v.

μὴ ἐγκατ(αλίπης)^{993, 994, a}.

Ὁ Θεός, ἰλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλ(οῖς)^{995, 996, 997, b}.

Ὁ Θεός, ἰλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτ(ωλοῖς)^{998, 999, c}.

Ὁ Θεός, ἰλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλ(οῖς)^{1000, d} καὶ ἐλέησον ἡμᾶς^{1001, 1002, e}. Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος Ἰσχυρός, Ἅγιος Ἀθάνατος ἐλ(έησον)¹⁰⁰³. Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος Ἰσχυρός, Ἅγιος Ἀ<θάνατος>¹⁰⁰⁴. Ἅγιος ὁ Θεός, Ἅγιος Ἰσχυρός, Ἅγιος Ἀθ(άνατος)¹⁰⁰⁵.

Δόξα Πατρί, καὶ Υἱῷ, καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι· καὶ νῦν.

Παναγία Τριάς, ἐλέησον ἡμᾶς· Κύριε, ἰλάσθητι ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν· Δέσποτα, συγχώρησον τὰς ἀνομί<ας ἡμῖν>· Ἄγιε, ἐπίσκεψαι

^aPsa 26:9 etc. ^bLuk 18:13 ^cLuk 18:13 ^dLuk 18:13 ^eMat 9:27 etc. ^fIsa 33:5.

⁹⁹³ A: ἐγκατ/.

⁹⁹⁴ <<ἐκ β'>> add. HOC:164.

⁹⁹⁵ A: ἁμαρτωλ/.

⁹⁹⁶ <<ἐκ β'>> add. HOC:164.

⁹⁹⁷ <<Ὁ Θεός, ἰλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς>> om. HOA:168HOR:113LAH:337r ERH:56v.

⁹⁹⁸ A: ἁμαρτ/.

⁹⁹⁹ <<Ὁ Θεός, ἰλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς>> om. HOA:168HOR:113LAH:337r ERH:56v.

¹⁰⁰⁰ A: ἁμαρτωλ/.

¹⁰⁰¹ <<Λέγ(ει) γ'>> add. LAH:337r; <<Ὁ α'. Χορός· Ὁ Θεός, ἰλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς./ Ὁ β'. Χορός· Καὶ ἐλέησον ἡμᾶς>>, HOR:113; <<Ὁ Θεός, ἰλάσθητι ἡμῖν τοῖς ἁμαρτωλοῖς./ Καὶ ἐλέησον ἡμᾶς>>, HOA:168.

¹⁰⁰² <<Ἐἶτα Τρισάγιον· Παναγία Τριάς· Πάτερ ἡμῶν· Ὅτι σοῦ ἐστιν. Καὶ τὰ Τροπάρια ταῦτα...>> add. HOA:168HOR:113HOC:164; <<Τὸ Τρισάγιον· Τὸ Παναγία Τριάς· Τὸ Πάτερ ἡμῶν. Καὶ Τροπάρια. Ἦχος β'...>> add. LAH:337r.

¹⁰⁰³ A: ἐλ/.

¹⁰⁰⁴ A: Ἀ<...>/.

¹⁰⁰⁵ A: Ἀθ/.

και ἴασαι τὰς ἀσθε(νεΐας)¹⁰⁰⁶ [[??/ΧVr]]¹⁰⁰⁷ <ἡμῶν, ἔνεκεν τοῦ
 ὀνόματός σου· Κύριε, ἐλέησον· Κύριε, ἐλέησον· Κύριε, ἐλέησον.
 Δόξα> Πατρὶ καὶ <Υἱ>ῶ <καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι. Πάτερ ἡμῶν> ὁ ἐν τοῖς
 οὐρανοῖς, ἁγιασ(θήτω)^{1008, 1009}.

Καὶ εὐθέως τροπάρια^{1010, 1011}

<Δ>εὔτε¹⁰¹² πάντες, πιστοί, προσκυνήσωμεν¹⁰¹³, ^a τὸν¹⁰¹⁴
 Δεσπότην Θεὸν Παντοκράτορα¹⁰¹⁵, ^b καὶ τὸν μόνον ἐκ μόνου
 Μονογενῆ^{1016, 1017}, Υἱὸν¹⁰¹⁸ τοῦ Πατρὸς¹⁰¹⁹ ὁμοούσιον¹⁰²⁰, Πνεῦμα¹⁰²¹
 Ἅγιον^c τὸ

^aCf. Psalms 94:6 ^bCf. Revelation 4:8 etc. ^cLuke 1:35 etc.

¹⁰⁰⁶ A: ἀσθε/.

¹⁰⁰⁷ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care este unită cu fila XVr.

¹⁰⁰⁸ A: ἁγιασ/.

¹⁰⁰⁹ Țin să precizez, că din primele trei rânduri ale filei ???/XVr, arsa în marginea superioară, au mai rămas doar cuvintele: <<... Πατρὶ καὶ (Υἱ)ῶ ... ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἁγιασ/>>.

¹⁰¹⁰ A: τροπαρ/.

¹⁰¹¹ Am ales pluralul (abrevierea poate indica și singularul) acestuia cuvânt, fiind vorba de mai multe tropare.

¹⁰¹² <<Δεῦτε>>, MAF:4MAG:313.

¹⁰¹³ <<πρόσκυνήσωμεν>>, ERH:53v.

¹⁰¹⁴ <<τον>>, MAF:4MAG:313; este de notat că, în textul lui P. Maas nu sunt indicate accentele, în special la articole, prepoziții și conjuncții; în opinia mea, ar fi nepotrivită semnalarea tuturor acestor omisiuni, de vreme ce pot îngreua lectura textului.

¹⁰¹⁵ <<παντοκράτωρα>>, ERH:53v.

¹⁰¹⁶ <<μόνογενῆς>>, ERH:53v; <<μονογενή>>, MAF:4MAG:313.

¹⁰¹⁷ <<τὸν>> add. ERH:53v.

¹⁰¹⁸ <<Υἱόν>>, ALH:268.

¹⁰¹⁹ <<τον υἱόν του πατρός>>, MAF:4MAG:313.

¹⁰²⁰ <<ὁμοούσιον>>, ERH:53v.

¹⁰²¹ <<πνεῦμα>>, MAF:4MAG:313ERH:53v.

συναΐδιον¹⁰²² καὶ ἀχώριστον ἀκαταλήπτου Πατρός, ἐν τρισὶν¹⁰²³
 ὑποστάσεσιν ἓνα Θεόν, ὃν ὑμνοῦσιν¹⁰²⁴ δυνάμεις οὐράνιαι^{1025, a} ἀρχαὶ
 καὶ ἐξουσίαι¹⁰²⁶, κυριότητες^{1027, b} λειτουργοῦσιν¹⁰²⁸ αὐτῶ¹⁰²⁹
 παριστάμεναι^{1030, c} Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ τὰ πολυόμματα^d, τὸν
 τρισάγιον ὕμνον^e προσφέρουσιν¹⁰³¹ σοί· προφητῶν πατριαρχῶν^{1032,}
^{1033, 1034} ἡ σύνοδος καὶ ὁ ἅγιος [[IXr]] τῶν ἀποστόλων χορὸς¹⁰³⁵ μετὰ
 τῆς Θεοτόκου σὺν μάρτυσιν, ἰλασμὸν ἁμαρτιῶν¹⁰³⁶ αἰ<τούμενοι>¹⁰³⁷
 παρὰ σοῦ¹⁰³⁸ τοῦ ἀθανάτου Οἰκτίρμωνος¹⁰³⁹, δι' ἡμᾶς <τοὺς ἐ>πὶ
 γῆς ἁμαρτάνοντας¹⁰⁴⁰, <ὅπως> εὐρωμεν χάριν καὶ ἔλεος^f

^aCf. Mat 24:29; Mar 13:25; Luk 21:26 ^bCf. Col 1:16 ^cCf. Dan 7:10 ^dCf. Eze 1:18 ^eCf. Isa 6:3 ^fHeb 4:16; 2Ti 1:18 etc.

¹⁰²² <<συναΐδιον>>, ERH:53v.

¹⁰²³ A: τρισὶν; <<τρισηήν>>, ERH:53v.

¹⁰²⁴ <<ὑμνοῦσι>>, MAF:4MAG:313.

¹⁰²⁵ <<οὐράνιε>>, ERH:53v.

¹⁰²⁶ <<ἐξουσίαι ἀρχαί>>, ALH:270.

¹⁰²⁷ <<κυριότη/τες>>, ERH:53v-54r.

¹⁰²⁸ <<λειτουργοῦσιν>>, MAF:4MAG:313.

¹⁰²⁹ <<αὐτόν>>, MAF:4MAG:313ERH:54r.

¹⁰³⁰ A: παριστάμενοι.

¹⁰³¹ <<προσφέρουσι>>, MAF:5MAG:313.

¹⁰³² <<πατριαρχῶν προφητῶν>>, ALH:270; <<προφητῶν πατριαρχῶν>>, MAF:5
 MAG:313.

¹⁰³³ <<πατριάρχων>>, ERH:54r.

¹⁰³⁴ <<τε>> om. A.

¹⁰³⁵ <<χωρός>>, ERH:54r.

¹⁰³⁶ <<ἁμαρτιῶν>>, ERH:54r.

¹⁰³⁷ <<αἰτοῦμενοι>>, ERH:54r.

¹⁰³⁸ <<παρα σοῦ>>, ERH:54r; <<παρα σου>>, MAF:5MAG:313.

¹⁰³⁹ A: <Οἰκτίρμωνος>; <<οἰκτείρμωνος>>, ERH:54r.

¹⁰⁴⁰ <<ἁμαρτάνοντας>>, ERH:54r.

<έν> ἡμέρα¹⁰⁴¹ τῆς ἀνταποδόσε<ως>^{1042, a}.

Παναγία Τριάς ὁμοούσιε¹⁰⁴³, μὴ <χω>ρίσεως¹⁰⁴⁴ ἡμᾶς τοῦ ἐλέους σου^b, <...>^{1045, 1046} σοὶ¹⁰⁴⁷ γὰρ πρέπει τιμὴ καὶ προ<σ>κύνησις¹⁰⁴⁸ εἰς αἰῶνας αὐτῶν τῶν αἰώνων¹⁰⁴⁹, ἀμήν.

Δεῦτε προ<σκυν>ήσωμεν^{1050, c}, δεῦτε ἰκ<ετεύσ>ωμεν, <όν> ὑμνοῦσιν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι, δυνάμεις οὐράνιαι^{1051, d} θρόνοι, κυριότητες¹⁰⁵², ἀ<ρ>χαὶ καὶ¹⁰⁵³ ἐξουσίαι^{1054, e} λειτουργο<ῦσ>ιν Θεῶ¹⁰⁵⁵. Πατέρα οὐράνιον^f, καὶ Υἱὸν [[IXν]] <συνάναρχον>, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα¹⁰⁵⁶, τὸ <Παράκλητο>ν^g, ἀϋ<π>νωσ δοξάζου<σιν>¹⁰⁵⁷.

^aCf. Isa 61:2, 63:4 ^bCf. Dan 3:35 ^cCf. Psa 94:6 ^dCf. Mat 24:29; Mar 13:25; Luk 21:26 ^eCf. Col 1:16 ^fCf. Mat 5:48 etc. ^gCf. Jon 14:26.

¹⁰⁴¹ <<ἡμέρα>>, ERH:54r.

¹⁰⁴² <<ἀνταποδώσεως>>, ERH:54r.

¹⁰⁴³ <<ὁμοούσιε>>, ERH:54r.

¹⁰⁴⁴ A: <χω>ρήσεις; <<χωρήσεις>>, ERH:54r.

¹⁰⁴⁵ Text ars.

¹⁰⁴⁶ <<ἀλλὰ πέμψον τὸ ἔλεος σου ἐπὶ τὴν γῆν, ὁ παιδεύων καὶ πάλιν ἰώμενος>> add. ALH:270; <<ἀλλα πέμψον το ἔλεος σου ἐπι την γήν ὁ παιδεύων και πάλιν ἰώμενος>>, MAF:5MAG:313; <<ἀλλα πέμψον τοῦ ἐλέος σου ἐπὶ τὴν γῆν, ὁ παιδεύων καὶ πάλιν ἰώμενος>>, ERH:54r.

¹⁰⁴⁷ AERH:54r: *su*.

¹⁰⁴⁸ <<πρόσκυνη/σεις>>, ERH:54r.

¹⁰⁴⁹ <<αὐτὸν τὸν αἰώνων>>, ERH:54r.

¹⁰⁵⁰ <<πρόσκυνησώμεν>>, ERH:54r.

¹⁰⁵¹ <<οὐράνιε>>, ERH:54r.

¹⁰⁵² <<κυριότητες>>, ERH:54r.

¹⁰⁵³ <<καὶ>> om. ALH:272.

¹⁰⁵⁴ <<τε>> add. ALH:272.

¹⁰⁵⁵ <<λειτουργοῦντες αὐτόν>>, MAF:5MAG:314; <<λυτουργοῦντες αὐτόν>>, ERH:54r.

¹⁰⁵⁶ <<Πνεῦμα πανάγιον>>, ALH:272.

¹⁰⁵⁷ <<καὶ τὸ θεῖον πνεῦμα ἀσιγήτω φωνῇ Ὦν ὕμνοις δοξάζουσιν>>, ERH:54r; <<και το θεῖον πνεῦμα ἀσιγήτω φωνῇ ὄν ὕμνοις δοξάζουσιν>>, MAF:5MAG:314.

Χερ>ουβίμ¹⁰⁵⁸ τὰ ἔν>δοξα, Σερα<φίμ> τὰ πρόσω<πα,
καλύπτουσιν^{1059, a}. <Παναγί>α <Δέσ>ποινα, προφήται¹⁰⁶⁰, <ἀπόστολοι
καὶ ἄγι>οι μάρτυρες, <δυσωπήσατε> τὸν μόνον <Φιλάνθρωπον, τὸν>
μόνον Οἰκτίρ<μ>ον<α>^{1061, b}, ἰλασμόν¹⁰⁶² αἰτούμενοι¹⁰⁶³ ταῖς
ψυ<χαῖς>¹⁰⁶⁴ ἡμῶν, ἵνα ἀκατάκριτοι ἐν ἡ>μέρα κρίσεως^c
παραστ<ῆναι ἄξιοι> γενώμεθα¹⁰⁶⁵. <καὶ φ>ωνῆς ἀκούσωμεν τοῦ
<Σωτῆρος> λέγοντος· “Δεῦτε οἱ εὐλογη<μένοι> το<ῦ> Πατρός <μου>,
καὶ κληρο<νο>μήσα<τε> τὴν ἡτοιμασμέ<ν>ην ὑμῖ<ν>¹⁰⁶⁶ ἀπὸ τοῦ
αἰῶνος βασ<ι>λει<αν>¹⁰⁶⁷ Θεοῦ”^d, ἵνα>¹⁰⁶⁸ τότε ἄσωμεν ὑμνον
ἐπινίκιον, <εὐρόντες>¹⁰⁶⁹ φι>λάνθρωπον τὸν δικά<ζοντα>. [[VIIIr]]
Τῆς σαρκός σο<υ>, Χριστέ, μεταλάβομεν>¹⁰⁷⁰ καὶ τοῦ αἵματος <σοῦ>¹⁰⁷¹
ἡξιώθη>μεν¹⁰⁷², τῆς ἡμέρας <τὸν δρόμον> ἐδράμομεν¹⁰⁷³, τῆς ν<υ>κτὸς
τῆν> ἀνάπαυσιν δώρησα<ι>¹⁰⁷⁴ ἡμῖν>.

^aCf. Isa 6:2 ^bCf. Luk 6:36; Exo 34:6 etc. ^cMat 10:15 etc. ^dCf. Mat 25:34.

¹⁰⁵⁸ <<Χαιρουβίμ>>, ERH:54r.

¹⁰⁵⁹ <<καλύπτουσιν>>, ERH:54r; <<συγκαλύπτουσιν>>, ALH:272.

¹⁰⁶⁰ <<προφη/τε>>, ERH:54r-54v.

¹⁰⁶¹ A: Οἰκτίρ<μ>ων<α>; <<Οἰκτίρμωνα>>, ERH:54v.

¹⁰⁶² <<ίλασμόν>>, ERH:54v.

¹⁰⁶³ <<δωρήσασθαι>>, MAF:5MAG:314; <<δωρίσασθαι>>, ERH:54v.

¹⁰⁶⁴ <<τὲς ψυ/χέες>>, ERH:54v.

¹⁰⁶⁵ A: γενόμεθα; <<γενησώμεθα>>, ALH:272.

¹⁰⁶⁶ <<ἡμῖν>>, ERH:54v.

¹⁰⁶⁷ <<βασιλείαν>>, ERH:54v.

¹⁰⁶⁸ <<ἵνα>>, ERH:54v.

¹⁰⁶⁹ <<εὐρων/τες>>, ERH:54v.

¹⁰⁷⁰ <<μεταλάβομεν>>, ERH:54v.

¹⁰⁷¹ <<αἵματός σου>>, ERH:54v.

¹⁰⁷² <<ἡξιώθημεν>>, ERH:54v.

¹⁰⁷³ AERH:54v: ἐδράμομεν.

¹⁰⁷⁴ <<δώρησαι>>, ERH:54v; <<δός>>, ALH:274.

ὁ¹⁰⁷⁵ σάρκα φορέσας¹⁰⁷⁶ καὶ πα<θῶν> δι' ἡμᾶς, ὁ¹⁰⁷⁷ ἐκ τῆς Θεοτόκου <τε>χθεὶς¹⁰⁷⁸ ὡς Θεός. Τὰ τετρά<μορφα> ζῶα^a ὑμνοῦσιν¹⁰⁷⁹ σε, τὸν <προόν>τα¹⁰⁸⁰ ἀνάρχως Πατέρα Θεόν· νο<εραὶ>¹⁰⁸¹ στρατιαὶ μεγαλύνουσι<ν>¹⁰⁸² τὸν <συνάναρχον>¹⁰⁸³ Λόγον, Υἱὸν καὶ <Θεόν>· κυριότητες¹⁰⁸⁴, θρόνοι δοξάζο<ν>σιν¹⁰⁸⁵ τὸ Πανάγιον Πνεῦμα καὶ¹⁰⁸⁶ πάντων Θεόν¹⁰⁸⁷. ἐν Τριάδι¹⁰⁸⁸ θεότης¹⁰⁸⁹ ἀμέριστος, ὑπὸ πάντων πιστῶν¹⁰⁹⁰ ἀναγγέλλεται¹⁰⁹¹.

Παναγία Παρθένε ἀνύμφ<ευ>τε, ἡ τεκοῦσα¹⁰⁹² τὸν Λόγον ἐν <δοῦ>λου¹⁰⁹³ μορφῇ^b, ἀποστόλων <χωρός>¹⁰⁹⁴ [[VIIIv]] σὺν τοῖς

^aCf. Eze 1:10 ^bCf. Phi 2:7.

¹⁰⁷⁵ <<καὶ>> add. ALH:274.

¹⁰⁷⁶ <<φορῶν>>, ALH:274.

¹⁰⁷⁷ <<καὶ>>, ERH:54vMAF:6MAG:314.

¹⁰⁷⁸ <<τεχθεὶς>>, ERH:54v.

¹⁰⁷⁹ <<αἰνούσιν>>, ERH:54v; <<αἰνούσι>>, MAF:6MAG:314.

¹⁰⁸⁰ <<προῶντα>>, ERH:54v.

¹⁰⁸¹ <<Νοεραὶ>>, ERH:54v.

¹⁰⁸² <<μεγαλύνουσι>>, MAF:6MAG:314.

¹⁰⁸³ <<συν ἄναρχον>>, ERH:54v.

¹⁰⁸⁴ A: κυριότηται; <<κυριώτητα>>, ERH:54v.

¹⁰⁸⁵ <<δοξάζουσι>>, MAF:6MAG:315.

¹⁰⁸⁶ <<ὡς>>, ERH:54vMAF:6MAG:315.

¹⁰⁸⁷ <<Θεῶ>>, ERH:54v.

¹⁰⁸⁸ AERH:54v: Τριάδη.

¹⁰⁸⁹ <<θεώτης>>, ERH:54v.

¹⁰⁹⁰ A: πιστῶς.

¹⁰⁹¹ <<καταγγέλλεται>>, ERH:54vMAF:6MAG:315.

¹⁰⁹² A: τεκούσα.

¹⁰⁹³ <<δοῦλου>>, ERH:54v.

¹⁰⁹⁴ <<χωρός>>, ERH:54v.

μάρτυσιν¹⁰⁹⁵, εὐμενεῖς¹⁰⁹⁶ μετ' ἀγγέλων¹⁰⁹⁷ βοήσατε¹⁰⁹⁸, δι' <ἡμᾶς
τοὺς>¹⁰⁹⁹ πολμῶντας τὴν <αἴνεσιν> ἀναξίοις προσφέρειν <τοῖς
χείλ>εσι¹¹⁰⁰ τῶ ἐν θρόνῳ <ἀσκέ>τῳ ὑπάρχοντι¹¹⁰¹, ἴν' αἰ¹¹⁰² <ἐκ τῶ>ν
δεινῶν ἡμᾶς ῥύσε<ται>¹¹⁰³ κ>αὶ ἐν τῇ διαγνώσει <τῆς> κρίσεως, τοῦ
πυρὸς ἐξαρχ<πάσ>αι¹¹⁰⁴ καὶ σώσαι¹¹⁰⁵ ἡμᾶς. Αὐτῶ¹¹⁰⁶, ¹¹⁰⁷ <πρέ>πει
τιμὴ καὶ προσκύνησις <εἰς αἰ>ῶνας αὐτῶν τῶν αἰώνων¹¹⁰⁸, ἀμήν¹¹⁰⁹.

Τ<οὔ> σταυροῦ σου παγέντος ἐπὶ <τῆς> γῆς, α<ί> ψυχαι τῶν
δικαί<ων> ἠγάλλοντο· οἱ γὰρ θρόνοι τῆς κρίσεως ἴσταντο^a, τῆς
<ἀνασ>τάσεως βίβλοι ἀνοίγον<ται>^b· ὁ γὰρ > ἄρχων τῆς κρίσεως
<ἔρχεται, ἐ>ξ οὐρανοῦ ἐπὶ τῆς γῆς¹¹¹⁰ <...>¹¹¹¹||.

<<.....>>¹¹¹².

^aCf. Dan 7:9 ^bCf. Dan 7:10.

¹⁰⁹⁵ <<μάρ||τισιν>>, ERH:54v-55r.

¹⁰⁹⁶ <<εὐμενῶς>>, ERH:55rMAF:6MAG:315.

¹⁰⁹⁷ <<μετὰ ἀγγέλων>>, ERH:55r.

¹⁰⁹⁸ <<πρεσβεύσατε>>, ERH:55rMAF:6MAG:315.

¹⁰⁹⁹ <<τοῦς>>, ERH:55r.

¹¹⁰⁰ A: <χείλ>εσιν; <<χείλεσιν>>, ERH:55r.

¹¹⁰¹ <<ὑπάρχωντι>>, ERH:55r.

¹¹⁰² A: ἴνα αἰεῖ; <<ἴνα εἶ>>, ERH:55r.

¹¹⁰³ A: ῥύσει<ται>; <<ῥύσεται>>, ERH:55r; <<ῥύσεται>>, MAF:6MAG:315.

¹¹⁰⁴ <<ἐξαρχπάση>>, MAF:6MAG:315.

¹¹⁰⁵ AERH:55r: σώσαι; <<σώση>>, MAF:6MAG:315.

¹¹⁰⁶ <<σοί>>, ALH:276MAF:7MAG:315; <<σού>>, ERH:55r.

¹¹⁰⁷ <<γάρ>> add. ALH:276MAF:7MAG:315ERH:55r.

¹¹⁰⁸ <<αἰῶνων>>, ERH:55r.

¹¹⁰⁹ <<ἀμήν>>, ERH:55r.

¹¹¹⁰ A: τὴν γῆν.

¹¹¹¹ În original, textul lipsește; pentru restul troparului, a se vedea ALH:246 și paginile următoare.

¹¹¹² Parantezele ascuțite duble indică aici lipsa foarte probabilă a câtorva file.

[[IXv/???]]¹¹¹³, ¹¹¹⁴ <...>εος¹¹¹⁵. Σοὶ¹¹¹⁶ γ<ὰρ πρέπει τιμὴ καὶ προσ>κύνησις εἰς <αἰῶνας αὐτῶν> τῶν αἰ<ώνων, ἀμήν>.

Τῇ Τρίτῃ¹¹¹⁷

Ἀναμάρτητε Κύριε <...>¹¹¹⁸.

Βασιλεῦ ἐπουράνιε^a <...>.

Γεωργὲ τῶν <...>.

Δεσποτείας παθῶν <...>.

Ἐλε<ήμων!> <...>.

Z<...>.

Ἡ ὁδὸς τῆς ζω<ῆς> <...>.

Θελη<...>.

I<...>.

^aOde 14:10-11.

¹¹¹³ Este vorba de o filă (recto) fără număr, care este unită cu fila IXv.

¹¹¹⁴ Țin să precizez că de aici în colo, din pricina stării deplorabile a mai multor file restuarate, editarea textului va fi dificilă; a observa textul din Sin. gr. **864**, redactat de M. L. Ajjoub, ar fi, în opinia mea, lucrul cel mai just, de vreme ce este unicul care redă textele integrale, însă va trebui să avem în vedere și indiciile din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, privind, în special, mențiunile legate de zilele săptămânii.

¹¹¹⁵ Text ars.

¹¹¹⁶ A: σὺ.

¹¹¹⁷ Este de notat că în manuscris, deasupra acestor cuvinte, compare și majuscula **B**.

¹¹¹⁸ *Parantezele ascuțite* (<...>) vor indica de aici în colo, în special, un text indescifrabil sau ars.

Κοσμικῶν! <...> [[??/IXr]]¹¹¹⁹ <...>¹¹²⁰/ <...>ησον. Καὶ <...>/ <...>παρ<...>
 τήν/ <...> συμπίπτοντα./ <...>ν με ὀδηγῆ σὸν θέλημα./ <...>μάτων
 σαρκὸς μακρυν<...>/ <...> πάσης κακῆς ἐργασίας μ<...> καὶ/ <...>νων
 δεινῆς ἐνοχλήσεως./ <...>παθείας με! θείας ἀξιώσον, τὸν/ <...>
 κακῶς! παροργίζοντα./ <...>νοες! μου τονος! τὸ διαλύσον φῶς/
 ὑπάρχων ἀνεσπέρων Κύριε!./ ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους σοὶ
 πταίσαντα!./ <...> τῆ ὀργῆ σου Χριστὲ μὴ παιδεύσης με^a/ <...>εισαι!
 φεῖσαι μου^b τότε μακρόθυμε/ Ὄταν <...>αθησ<...> <...>ναι τὰ
 σύμπαν/τα! <...>νη/ <...>ασωτος/ <...>ήζοντα. [[VIIIv/??]]¹¹²¹
 <Πρ>οκατάλα<βε ταῦτα πάντα, ψυχῆ>, μιμουμένη <τῆς πόρνης τὸν
 ὀδυρμόν>^c.

“Ραβουνή”¹¹²², σοι βοῶ ὡς περὶ ὁ τυφλός, “ἵνα> ἀναβλέ<ψ>ω^{1123, d} τοῖς
 <ἐνδοθεν ὀφθαλμοῖς>”¹¹²⁴.

Σὲ ὑμνοῦσιν ἀπαύσ<τως τὰ Χερουβίμ>^e, σοὶ¹¹²⁵ γὰρ πρέπει Τριά<δα
 σε ἀννυμεῖν>¹¹²⁶.

^aPsa 6:2, 37:2 ^bNeh 13:22 ^cCf. Luk 7:38 ^dMar 10:51 ^eCf. Isa 6:2-3.

¹¹¹⁹ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care este unită cu fila IXr.

¹¹²⁰ De notat, că la începutul acestei file sunt câteva rânduri indescifrabile.

¹¹²¹ Este vorba de o filă (recto) fără număr, care este unită cu fila VIIIv.

¹¹²² A: Ραβουνί.

¹¹²³ <<βλέψω>>, ALH:244.

¹¹²⁴ <<ῥῦσαι τότε με, σῶτερ, τῆς φοβεράς ἀπειλῆς τῶν κολάσεων τῶν φρικτῶν>>, MER:333.

¹¹²⁵ A: σύ.

¹¹²⁶ <<σοὶ γὰρ πρέπει Τριάδα σε ἀννυμεῖν>> om. MER:333.

Τετραμόρφοις ὀχού<μενον!¹¹²⁷ Σεραφίμ>^a, τετραπέρατον^{1128, 1129} κόσμ<ου δημιουργέ>¹¹³⁰.

Υπερουράνιον πλήθος λει<ουργικόν>^{1131, b} ἐν μονάδι¹¹³² Τριάδα σε ἀνν<μνεῖ>.

Φῶς ὑπάρχεις ἀγέννητο<ς!¹¹³³, ὁ Πατήρ, καί> συνάναρχον ἔχεις τὸν¹¹³⁴ <Υἰόν>.

Χαριζόμενον¹¹³⁵ πᾶσιν¹¹³⁶ πνοήν <ζωῆς>^c, συναῖδιον ἔχεις τὸ Πνεῦμα σο<υ>¹¹³⁷.

Ψυχαὶ δικαίων ἄμα¹¹³⁸ κ<αὶ προφητῶν> μετὰ μαρτύρων¹¹³⁹ βοῶσιν σοι ἐκ<τενῶς>¹¹⁴⁰.

^aCf. Eze 1:10; Psa 17:11, 79:2 ^bCf. Heb 1:14 ^cCf. Gen 2:7; Isa 42:5.

¹¹²⁷ <<ὀχούμενα>>, MER:333; <<ὀχούμενος>>, ALH:244; <<ὀχούμενον>>, MER:333, *in note*.

¹¹²⁸ <<τετραπεράτου>>, ALH:244.

¹¹²⁹ <<τοῦ>> add. ALH:244.

¹¹³⁰ <<τετραπέρατον κόσμον δημιουργέ>> om. MER:333.

¹¹³¹ <<ἐπουράνια στίφη λειτουργικῶς>>, MER:333.

¹¹³² A: μονάδη.

¹¹³³ <<ἀγέννητον>>, MER:333.

¹¹³⁴ <<σόν>> add. MER:333.

¹¹³⁵ <<χαριζόμενος>>, ALH:244; <<τὸ δωρούμενον>>, MER:333.

¹¹³⁶ <<πᾶσι>>, MER:333.

¹¹³⁷ <<Πνεῦμα τὸ σόν>>, ALH:244MER:333; <<τὸ Πνεῦμα σου>>, ALH:244, *in note*.

¹¹³⁸ <<συνάμα>>, ALH:246; <<ἄμα>>, ALH:246, *in note*.

¹¹³⁹ A: μαρτύρ<ων>.

¹¹⁴⁰ <<Ψυχαὶ δικαίων συνάμα καὶ προφητῶν μετὰ μαρτύρων βοῶσιν σοι ἐκτενῶς>> om. MER:333.

Ὡς ἀθάνατον¹¹⁴¹ ἔχων μόνος^a <ζωήν>¹¹⁴², καὶ ἡμῶν δεομένων δέξ<αι
φωνάς>·

Ἄγιε, Ἄγ<ιε, τρ>ισάγιε Κύριε^b, σῶσον ἡ<μᾶς>¹¹⁴³.

Δόξα σοί, <ὁ Θεός> ἡμῶν, δόξα σοί, <Δέσπο>τα! καὶ Σωτὴρ ἡμῶν,
δόξα σοί.

Ὁ ἐλθὼν <...> μον! <...>. [[???/VIIf]]¹¹⁴⁴ <...>¹¹⁴⁵/ <...>εν! <...>/ <...>
ψυχῆς! μου τα/ <...> τυφλῶν δια/ <...> ἐκ νεκρῶν/ <...> ἐκ!/ <...> το/
<...> εω<σ>/ <...>/ <...> του/ <...>ξίω<σ> ον<σ>νης εὐ<σ>τας/ <...> τ<σ>
<α>ὐτ<ῶ>ν μο<σ>/ <...> δώρησαι! τῆς! <...>/ <...>ωσες <...>/ <...> πάλιν!
θεραπευσον!/ <...>τον! <...>/ <...>υχην μου θαν<...>! / <...>/ <...>/ <...>/
χαρινωσ! <σ> ενλαχνοσε! μ/ <...>ν <...> θαλάσσης παιζουσας! / <...>/
<...>/ <...>οις υμ<...>/ <...> τῶν ἄνω δυνά/μεων¹¹⁴⁶||.

<<.....>>.

[[IIIv/???]]¹¹⁴⁷ <...>¹¹⁴⁸/ τοις <...>/ <...>/ <...>/ Ο<...> ω<...>/

^aCf. 1Ti 6:16 ^bCf. Isa 6:3.

¹¹⁴¹ <<ἀθάνατος>>, ALH:246.

¹¹⁴² <<ὡς οἰκτίρμων καὶ εὐσπλαγχνος καὶ χρηστός(!) ταῖς λιταῖς τῶν μαρτύρων
καὶ προφητῶν ἀποστόλων ὁσίων ἱεραρχῶν>>, MER:333.

¹¹⁴³ <<ύπερουράνιε κύριε, δόξα σοι>>, MER:334.

¹¹⁴⁴ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care este unită cu fila VIIf.

¹¹⁴⁵ De notat, că la începutul acestei file sunt câteva rânduri indescifrabile, arse
parțial.

¹¹⁴⁶ A: δυνά/μαιων.

¹¹⁴⁷ Este vorba de o filă (recto) fără număr, care este unită cu fila IIIv.

¹¹⁴⁸ De notat, că la începutul acestei file sunt câteva rânduri indescifrabile, arse
parțial (zece).

<...>υ<...>/ καὶ <...>φρον<...>/ φρόνασ!<...>/ <...>/ **O**<...>/ <...>/
 <...>ταξιοσ!, δεξιὰ σου <...>/ σ<...>ν μου! ἀλλοίωσον! <...>/ <...>/ <...>/
O<...> <...>ας καὶ! <...>/ [[?/?/?/IIIr]]¹¹⁴⁹ <...>¹¹⁵⁰/ <...> σου <...>πο<...>/ <...>/
 <...>ν <...>υ<...>/ <...>/ <...>φ<...>ευ<...>/ <...>τ<...>αν<...>/
 <...>κερι<...>αι<...>/ <...>/ <...>/ <...>/ <...>/ <...>ω πρὸς α<...>/ <...>
 ευσπλαχν<...>/ <...>ον <...>ου<...>ντ<...>ν<...>/ <...> σου <...>/ <...>
 <...>ρεχομ<...>/<...> γνώσει ὧν ἡμᾶς τῶν/ <...> <π>ρέπει τιμὴ καὶ
 προσκύν<ησις>/ <...>/.

<Τῆ Τ>ετράδη^{1151, 1152}

<Τοῦ σταυροῦ σου π>αγέντος ἐπὶ τῆς <γῆς, αἱ ψυχαὶ τῶν> δικαίω<ν>
 ἠγάλλ<οντο>¹¹⁵³/.

<<.....>>.

[[**XVr**]]¹¹⁵⁴ <κυριότητες!>, θρόνοι, ἀρχ<άγγελοι κ>αὶ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι

¹¹⁴⁹ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care este unită cu fila IIIr.

¹¹⁵⁰ De notat, că la începutul acestei file sunt câteva rânduri indescifrabile, arse parțial (trei).

¹¹⁵¹ <<Τετράδη ἢ Δ (δημοτική) ἢ ἡμέρα Τετάρτη>>, Δ. Δημητράκος, *Νέον Λεξικόν...*, 1324.

¹¹⁵² În original, acest titlu era încadrat, foarte probabil, de două cruci (redate în roșu), dintre care a mai rămas doar cea din partea dreaptă.

¹¹⁵³ După cum observăm, acest tropar compare deja în fila VIIIv.

¹¹⁵⁴ Introducerea aici a acestei file ar putea părea arbitrară, însă dacă analizăm cu atenție cele două tropare (39 și 40), indicate în studiul lui M. L. Ajjoub, *Livre d'Heures...*, 276-278, se observă asemănări între ele cel puțin la nivel de succedare.

<κράζουσι>ν!^{1155, 1156}, δοξάζουσιν¹¹⁵⁷ τῶν δι<και>όντων!¹¹⁵⁸ τὰ πνεύματα^a. Κο<ιμηθεῖς ἐ>ξηγέρθην^b ὑμνήσαι σου τὴν <πολ>λήν ἀγαθότητα, <Ἰησοῦ>, τὸν <π>αρ<έχ>οντα ὕμνον εἰς¹¹⁵⁹ αἴνεσιν¹¹⁶⁰ καὶ <εἰς> πράξεις ἐνθέους ἐγρήγορ<σιν>.

Τῆς σαρκός μου τὰ κύματα κ<οίμησον> καὶ πρὸς σέ μου τὸν νοῦν ἀν<απτέ>ρωσον. Κατανύξει ψυχῆς σοι <προσ>έρχομαι ἀμαρτίαις πολλαῖς συνεχόμενος· τὴν λιθώδη μο<υ> πώρωσιν^{1161, c} νίκησον καὶ πυρί με τ<οῦ> φόβου σου κάθαρον¹¹⁶², τῇ ψυ<χῆ> μου τὸν πόνον¹¹⁶³ σου ἀναψον καὶ πυρὸς τοῦ ἀσβέστου^d ἀπάλλαξον.

Τὰ πολλά μου ἰάτρευσον τραύμα<τα>^e καὶ ἐχθροῦ τῶν παγίδων μ<ε> λύ<τρωςαί>. Ἐπιβλέψας ἐξ ὕ<ψους με> φώτισον⁸ ἀμαρτίας νυκτ<ι> κα>λυπτόμενον· τὴν λαμπ<άδα μου>¹¹⁶⁴.

[[XVv]] <Ὡς ἡ πόρνη κατέχω τοὺς πόδας> σου^h νοητ<ῶς> καὶ ζητῶ τὴν> συγχώρησιν. Ὁ τυφ<λῶν> διανοιξ<ας> τὰ ὄμματ<α>ί, ὀφθα<λμοὺς>

^aCf. Dan 3:86; Heb 12:23 ^bCf. Psa 3:6 ^cCf. Eze 11:19; Mar 3:5; Eph 4:18 ^dCf. Mat 3:12; Mar 9:43 ^eCf. Luk 10:34 ^fCf. Psa 90:3 ^gCf. Psa 101:20 ^hCf. Luk 7:38 ⁱMat 20:34 etc.

¹¹⁵⁵ <<βόωσιν>>, TYH:336; <<βόωσιν/ βοόωσιν/ βοῶσιν>>, DHT:3.

¹¹⁵⁶ <<Δόξα σοί, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοί, ὃν ὑμνοῦσιν ἀπόστολοι, μάρτυρες· Δόξα σοί, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοί>> add. ALH:278TYH:336.

¹¹⁵⁷ <<ὃν δοξάζει>>, ALH:278TYH:336.

¹¹⁵⁸ <<[τῶν] δικαίων>>, ALH:278TYH:336.

¹¹⁵⁹ <<πρός>>, ALH:278TYH:336.

¹¹⁶⁰ A: ἄνεσιν; <<αἴνεσιν>>, ALH:278TYH:336.

¹¹⁶¹ A: πόρρωσιν.

¹¹⁶² <<καθάρισον>>, TYH:337.

¹¹⁶³ <<φόβον>>, ALH:278TYH:337.

¹¹⁶⁴ <<φαίδρυνον, δέομαι... με πρόσδεξαι, Δέσποτα>> add. ALH:280TYH:337 (șapte rânduri).

τῆς κ>αρδίας μου φώτισον^a. <Ὁ λεπρο>ὺς καθάρισ<ας τῷ ῥήματι^b, τῶν> πολλῶν με σφαλμάτων κα<θάρισον>, καὶ παράσχου μοι ὕπνον <σωτήριον καὶ ἐγρήγορσιν θεϊαν προσέχειν σοι>.

<Ὁ ἐν μεσονυκτίῳ, Φιλάνθρωπε>, Ἰσραήλ <ἐξ Αἰ>γύπτου ῥυσάμενο<ς^c, κ>αὶ ἐμὲ τὸ<ν ἀνάξιον δοῦλον σου> σκοτασμοῦ <τῶν> παθ<ῶν με ἐκλύτρωσαι>¹¹⁶⁵.

Ὁ νυκτὶ γεννηθ<εῖς ἐν σπηλαίῳ, Χριστέ>, ἐξ ἀχράντου¹¹⁶⁶ μητρός, ὡς <ἠυδόκησας, καὶ> ἐμὲ γεννηθέντα <οἰκτείρησον>¹¹⁶⁷ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις^d κ<αὶ σῶσον με.

Ὁ νυκτὶ >ἀγιάσας τὰ ὕδατα <Ἰορδάνου, Σωτήρ>, βαπτιζόμενος>^e, καὶ <ἐ>μὲ <βαπτιζόμενον>¹¹⁶⁸ κλύδωνι τῶν πα>θῶν <ἀποκά>θαρ<ον>¹¹⁶⁹, Κύριε>.

Ὁ <ἐν> μεσονυ<κτίῳ> τοῖς ὕδασιν ἐπιβάς <καὶ> τὸν [[XIr]] [Πέτρον ῥυσάμενο<ς^f, καὶ ἐμὲ βυθιζόμενον, Δέσποτα, ἐν πελάγει τοῦ βίου διάσωσον. Ὁ νυκτὸς προσευξάμενος<ς>¹¹⁷⁰, <Δέσ>ποτα, ἐν καιρῷ το<ῦ

^aCf. Eph 1:18 ^bCf. Mat 8:3, 11:5 ^cCf. Exo 14:21 ^dCf. Psa 50:7 ^eCf. Mar 1:9 ^fCf. Mat 14:25-31.

¹¹⁶⁵ <<καὶ ἐμὲ τὸν ἀνάξιον δοῦλον σου σκοτασμοῦ τῶν παθῶν με ἐκλύτρωσον>>, DHT:4.

¹¹⁶⁶ <<ἀχράτου>>, TYN:337; <<ἀχράτου/ ἀχράντου>>, DHT:4.

¹¹⁶⁷ <<οἰκτείρισον>>, TYN:337; <<οἰκτείρισον/ οἰκτείρησον>>, DHT:4.

¹¹⁶⁸ <<βαπτοζόμενον>>, TYN:337; <<βαπτοζόμενον/ βαπτιζόμενον >>, DHT:4.

¹¹⁶⁹ <<ἀποκάθαρε>>, TYN:337.

¹¹⁷⁰ Țin să precizez că de aici în colo, completarea textului, în special începutul filelor arse, o voi face în baza textului editat de M. L. Ajjoub (*Livre d'Heures...*), ținând cont, pe cât posibil, de numărul de rânduri arse, care după cum am precizat deja în *Introducere*, nu era întotdeauna același.

σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους> σου^a, καὶ <ἐμὲ προσευχόμε>νον πρόσδεξαι κ<αὶ π>αθῶν τῆς σαρκὸς¹¹⁷¹ ἐλευθέρωσο<ν>¹¹⁷².

<Ὁ ἐ>ν μεσονυκτίῳ κρινόμενος παραστάς Καϊάφα, Μακρόθυμε, ὅταν μέλλης¹¹⁷³ με κρίναι¹¹⁷⁴, συντηρῆσαι¹¹⁷⁵ ἀκατάκριτον τῆ εὐσπλα<γ>χνία σου. Ὁ ἐν μεσονυκτίῳ τριή<μερος ἀ>ναστάς, ὡς προέφης, τοῦ <μνή>ματος, καὶ ἐμὲ τὸν ἀνάξιον ἔγειρον ἐκ τοῦ τάφου, Σωτήρ, τῶν σφαλμάτων μου. Σοὶ¹¹⁷⁶ γὰρ πρέπει τιμὴ καὶ προσκύνησις <...>¹¹⁷⁷/.

Τῇ Πέμπτῃ¹¹⁷⁸

Τί ποιήσεις, ψυχῇ¹¹⁷⁹ ὅταν μέλλης¹¹⁸⁰ ἐκεῖ ἔμπροσθεν τοῦ Κριτοῦ ἀνετάζεσθαι^b, μέσον ἰστάμενη¹¹⁸¹ ζ<ω>ῆ<ς> καὶ θανάτου^c, μέσον βασιλείας καὶ κολάσεως; Διὸ ἐνόησον καὶ [[XIV]] ὑπο[στρεψον^{1182, 1183} ἐκ πάντων τῶν κακῶν καὶ δεινῶν πράξεων· τὸν

^aCf. Mat 26:36-46 ^bCf. Mat 25:31-32 ^cCf. Deu 30:15.

¹¹⁷¹ <<με>> add. TYH:338; <<μου>> add. ALH:282.

¹¹⁷² <<διάσωσον>>, ALH:282TYH:338.

¹¹⁷³ <<μέλλεις>>, TYH:338.

¹¹⁷⁴ <<κρίνειν>>, ALH:282TYH:338.

¹¹⁷⁵ A: συντηρισαι; <<συντήρησον>>, ALH:282TYH:338.

¹¹⁷⁶ A: σύ.

¹¹⁷⁷ Text indescifrabil.

¹¹⁷⁸ În marginea laterală compare abrevierea (ΤϞ) a cuvântului “τροπάριον”; din păcate, configurația (abrevierea) computerizată este doar una aproximativă.

¹¹⁷⁹ <<μου>> add. ALH:252.

¹¹⁸⁰ A: μέλλεις.

¹¹⁸¹ <<ίστάμενος>>, ALH:252.

¹¹⁸² <<ἐπίστρεψον>>, ALH:252.

¹¹⁸³ A: ὑπό||<στρεψον>.

ὑπνον ἀπόθου, τὸν ὕμνον ζήτησον, καὶ κάμψον γόνατα πρὸς τὸν σὸν Δεσπότην, ἔκτεινον τὰς χεῖρ<ας>, ἔκχε<ε> δάκρυα, καὶ ἀπόπλυνον τὸν ῥύπον^a τῶ<ν> παθ<ῶν> σου¹¹⁸⁴, μὴ φθάσῃ¹¹⁸⁵ ὡς λέω<ν> ἀφ>αρπάσαι σε^b καὶ ἐκκόψ<η>¹¹⁸⁶ σε ὡς> τὴν ἄκαρπον συκῆν^c. Ὄταν <γὰρ> καθίσῃ¹¹⁸⁷ ὁ μέλλων σε κρίνειν <ἐπὶ> θρόνου^d φρικτοῦ ὁμοῦ¹¹⁸⁸ καὶ¹¹⁸⁹ φοβερ<οῦ>, ὅπου τὰ τάγματα¹¹⁹⁰ τῶν <ταγ>μάτων¹¹⁹¹! οὐ τολμῶσιν πρὸς ὕψος τοῦ ἀτενίσαι^e, πῶς σὺ <ή> ταλαίπωρος¹¹⁹² ὑποστήσεις ἐκεῖ, ἔχουσα τὸ πλῆθος τῶν πλημ<μελη>μάτων.

Μέγα τὸ μυστήριον^f τῆς ἐκεῖθεν ὥρας, ὅτε¹¹⁹³ πάντες γυμνοὶ καὶ τετραηλισμένοι^g παραστῶμεν¹¹⁹⁴ τῷ βήματι τοῦ Δεσπότου^{1195, h}, καὶ χαρὰ αἰώνιος προευτρεπισμέν<η> πᾶσι¹¹⁹⁶ τοῖς ἐκλεκτοῖς¹¹⁹⁷ καὶ

^aCf. Isa 4:4 ^bCf. Psalms 7:3 ^cCf. Luk 13:6-9 ^dCf. Mat 25:31 ^eCf. Ode 12:9 ^fCf. 1Ti 3:16 ^gCf. Heb 4:13 ^hCf. Rom 14:10.

¹¹⁸⁴ <<σου>> om. ALH:254.

¹¹⁸⁵ A: φθάσει.

¹¹⁸⁶ A: ἐκκόψ<ει>!.
¹¹⁸⁷ A: καθήσει.

¹¹⁸⁷ A: καθήσει.

¹¹⁸⁸ <<ὁμοῦ>> om. ALH:254.

¹¹⁸⁹ <<πάννυ>> add. ALH:254.

¹¹⁹⁰ <<ὄν πάντα τάγματα>>, ALH:254.

¹¹⁹¹ <<ἀρχαγγέλων>>, ALH:254.

¹¹⁹² A: ταλαίπορος.

¹¹⁹³ <<ὅπου>>, ALH:254.

¹¹⁹⁴ <<ὁμοῦ>> add. ALH:254.

¹¹⁹⁵ <<τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ>>, ALH:254.

¹¹⁹⁶ <<πᾶσιν>>, ALH:254.

¹¹⁹⁷ <<δικαίοις>>, ALH:254.

καλῶς πράξασι<ν>, καὶ φωνῆς ἀκούσωσιν τῆς καλῆς ἐκείνης· “Δεῦτε οἱ εὐ[λογιμένοι]¹¹⁹⁸ [[Xr]] τοῦ Πατρός μου καὶ κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν Θεοῦ”^a. Τότε καὶ οἱ τὰ φαῦλα παραδοθήσονται εἰς πῦρ <τὸ ἄσβεστον^b, εἰς> βρυγμὸν ὀδόντων, <εἰς σκότος ἐξώ>τερον^c, εἰς ποταμὸν π<υ>ρός^d, εἰς κολάσεις αἰωνίους^e <καὶ ἀ>τελευτήτους, καὶ φωνῆς <ἀκού>σωσιν τῆς πικρᾶς ἐκείνης, <τοῦ> “Πορεύεσθε, <οὐ> γν<ο>ρί<ζω> ὑμ<ᾶς>”^f.

Καὶ χωρισθήσονται τέκνα ἀπ<ὸ> γονέων¹¹⁹⁹, ἀδελφοὶ ἀπὸ ἀδελ<φῶν> καὶ¹²⁰⁰ φίλοι ἀπὸ φίλων. Μέγα ἐλ<ε>εινὸν τότε, ἀδελφοὶ μου¹²⁰¹, καὶ π<ι>κρὰ δάκρυα ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, καὶ οὐδεὶς οὐδένα δύναται ὠφελῆσαι^{1202, 1203}, ἀλλ’ εἰς¹²⁰⁴ ἕκαστος τὰ ἴδια¹²⁰⁵ βαστάζει. Λοιπὸν οὖν ἐν κλαυθμῶ¹²⁰⁶ συμφθεγξώμεθα, τῷ προφήτῃ Δαυΐδ τῷ κραυγάζοντι¹²⁰⁷. “Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξης ἡμᾶς μηδὲ τῇ

^aMat 25:34 ^bCf. Joh 5:29; Mat 3:12; Mar 9:43 ^cCf. Mat 22:13 ^dCf. Dan 7:10 ^eCf. Mat 25:46 ^fCf. Mat 7:23, 25:41 ^gCf. Gal 6:5.

¹¹⁹⁸ A: εὐ||<λογιμένοι>.

¹¹⁹⁹ A: γοναίων.

¹²⁰⁰ <<καὶ>> om. ALH:256.

¹²⁰¹ <<μου>> om. ALH:256.

¹²⁰² <<ἐλεῆσαι>>, ALH:256.

¹²⁰³ A: ὀφελῆσαι.

¹²⁰⁴ A: ἀλλὰ εἰς.

¹²⁰⁵ <<τὸ ἴδιον>>, ALH:256.

¹²⁰⁶ A: κλαθ/μῶ.

¹²⁰⁷ <<ἀναφωνοῦντι>>, ALH:256.

ὀργῆ σου ἐκπαιδεύσης¹²⁰⁸ ἡμᾶς^{1209, a}, ὁ τῶν¹²¹⁰ πάντων Θεός, [[Xv]]
[ταῖς πρεσβείαις τῆς σῆς παναχράντου Μητρός, συναριθμηθῆναι
δεξιοῖς προβάτοις^b. Ὅτι ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος^c εἶ ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ
τοῦ Πατρός^d]. Σοὶ¹²¹¹ γὰρ πρέ<πει>¹²¹² <...>¹²¹³.

<Δόξα σοί>, ὁ Θεός ἡμῶν, δόξα σοί, ὁ <Θεὸς ὁ Σωτὴρ ἡ>μῶν, δόξα
σοί. Δόξα σοί, ὁ <Θεὸς ἡμῶ>ν, δόξα σοί, Βασιλεῦ ἐπουρά<νιε>^{1214, e},
δόξα σοί. Δόξα σοί, ὁ Θεὸς ἡμῶν, <δόξ>α σοί, τὸ τρισάγιον^f ὄνομα,
δό<ξ>α σοι. Ἐκοιμήθην καὶ ὑπνώσα^g, <Δ>έσποτα¹²¹⁵, τῇ κελεύσει¹²¹⁶,
¹²¹⁷ τῆς σῆς <ἀγα>θότητος· ἐγρηγόρησα^h πάλιν, <Φ>ιλάνθρωπε, τῇ
βουλή¹²¹⁸ τοῦ¹²¹⁹ Ἁγίου¹²²⁰ σου¹²²¹ Πνεύματος, καταλείψας τοῦ ὑπνου

^aCf. Psalms 6:2, 37:2 ^bCf. Matthew 25:33 ^cCf. Isaiah 6:3 ^dCf. Psalms 109:1; Colossians 3:1 ^eOde 14:10-11
^fCf. Isaiah 6:3 ^gPsalms 3:6 ^hCf. Psalms 3:6.

¹²⁰⁸ <<ἐκπαιδεύσης>>, ALH:256.

¹²⁰⁹ <<ἀλλὰ ἀξίωσον ἡμᾶς>> add. ALH:256.

¹²¹⁰ <<τῶν>> om. ALH:256.

¹²¹¹ A: σν.

¹²¹² <<σοὶ γὰρ πρέπει τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς αἰῶνας αὐτῶν τῶν αἰώνων,
ἀμήν>>, ALH:256.

¹²¹³ Text ars.

¹²¹⁴ <<τὸ πανάγιον ὄνομα>>, ALH:262.

¹²¹⁵ <<Κύριε>>, ALH:262TYH:334.

¹²¹⁶ A: κελεύση.

¹²¹⁷ <<κελεύσει>>, ALH:262TYH:334.

¹²¹⁸ <<βουλήσει>>, ALH:262TYH:334.

¹²¹⁹ <<τοῦ>> om. ALH:262.

¹²²⁰ <<ἁγίου>>, TYH:334DHT:1.

¹²²¹ <<σου>> om. TYH:334.

τὰ φάσματα, ὄραμάτων κλύδωνα¹²²² καὶ μέριμναν, ἀναστήσας ψυχὴν ἐκ πελάσματος¹²²³, πρὸς τὴν σὴν αὐτὴν ἔστησα αἶνεσιν·

Ἄλλ' ὡς¹²²⁴ ταύτης Δεσπότης καὶ Κύριος, τῶν δεινῶν¹²²⁵ ἀπολύτρωσαι¹²²⁶ πάντοτε. Προσελθοῦσα, ψυχὴ μου, πρὸς Κύριον, κατανύξιν¹²²⁷ λαβοῦσα δεήθητι τὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν **[[3r]]** [διὰ σὲ ἐπὶ τῆς γῆς ἐκ Παρθένου τεχθέντα^a Υἱὸν καὶ Θεόν, τὸν πολλὰ διὰ σὲ ὑπομείναντα καὶ θανάτῳ τὸν] <θάν>ατον λύσαντ<α· ἔκτεινόν> σου ἦ(!)¹²²⁸ τὸ ὄμμα τῆς καρ<διάς¹²²⁹, κα>τὰ νύκτα βοῶσα καὶ λέγο<υσα>· <O> ἐν μεσονυκτίῳ, Φιλάνθρωπε, ἐν <σπη>λαίῳ τεχθεῖναι¹²³⁰ εὐδοκήσας^{1231, 1232}, <καὶ> ἐμὲ τὸν ἀνάξιον δοῦλον σου <ἐν>¹²³³ ἀνομίαις τεχθέντα^b ἐλέησον.

O ἐν μεσονυκτίῳ, Φιλάνθρωπε, Ἰορδά<νου>^c ἀγιάσας τὰ ὕδατα¹²³⁴,

^aCf. Mat 1:21, 23 ^bCf. Psalms 50:7 ^cCf. Mat 3:13-17.

¹²²² A: κλυ/δωνα; <<κλυδῶνα>>, TYPH:335; <<κλυδῶνα/κλύδωνα>>, DHT:1; <<χειμῶνα>>, ALH:262.

¹²²³ <<γελάσματος>>, TYPH:335; <<χαλάσματος>>, DHT:1.

¹²²⁴ <<ἀλλ' ὄ>>, ALH:262; <<ἀλλ', ὄ>>, TYPH:335.

¹²²⁵ <<αὐτὴν>> add. ALH:262TYPH:335.

¹²²⁶ <<λύτρωσαι>>, ALH:262; <<λυτρώσαι>>, TYPH:335.

¹²²⁷ <<[ἐν] κατανύξει>>, ALH:264TYPH:335DHT:2.

¹²²⁸ <<η>> om. ALH:264TYPH:335.

¹²²⁹ <<σὺν τῇ καρδίᾳ>>, ALH:264; <<σὺν τῇ καρδιᾷ>>, TYPH:335; <<καρδιᾷ>>, DHT:1.

¹²³⁰ <<τεχθῆναι>>, ALH:264TYPH:335.

¹²³¹ <<εὐδοκήσας>>, ALH:264TYPH:335.

¹²³² A: εὐδοκίσας; <<εὐδοκήσας>>, DHT:2.

¹²³³ <<[ἐν]>>, ALH:264TYPH:335DHT:2.

¹²³⁴ <<τὰ ρεῖθρα ἡγίασας>>, ALH:264TYPH:335DHT:4.

καὶ ἐμὲ τὸ<ν> ἀνάξιον δοῦλον σου τῶν¹²³⁵ πολλ<ῶν>
ἁμαρτημάτων¹²³⁶ καθάρισον^a.

Ὁ ἐν μεσονυκτίῳ, Φιλάνθρωπε, τῆς <θα>λάσσης πεζεύσας τὰ
κύματα^{1237, b}, καὶ ἐμὲ τὸν ἀνάξιον δοῦλον σου τῶν τοῦ βίου
κλυδῶνων^{1238, 1239} ἐξάρπα<σον>¹²⁴⁰.

Ὁ ἐν μεσονυκτίῳ, Φιλάνθρωπε, ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ προσευξάμενος^{1241, c},
καὶ ἐμ<ἐ> τὸν ἀνάξιον δοῦλον σου¹²⁴² μ<ε>σ<ονυ>κτίῳ¹²⁴³
προσευχόμενον πρόσδ<εξαι>¹²⁴⁴.

Ὁ ἐν μεσονυκτίῳ, Φιλάνθρωπε, π<αραστάς>¹²⁴⁵ [[3v]] [Καϊάφα^d πρὸς
ἔτασιν, καὶ ἐμὲ τὸν ἀνάξιον δοῦλον σου ἐν τῇ κρίσει κρινόμενον
λύτρωσαι.

Ὁ ἐν μεσονυκτίῳ, Φιλάνθρωπε, ἀναστάς¹²⁴⁶ ἐκ τοῦ τάφου
τριήμερος^e, καὶ ἐμὲ τὸν ἀνάξιον δοῦλον σου¹²⁴⁷ εἰς ζωὴν ἐκ θανάτου
ἀνάστησον.

^aCf. Psalms 50:4 ^bCf. Matthew 14:25 ^cCf. Matthew 14:23; Mark 6:46 ^dCf. Matthew 26:57 ^eCf. Matthew 16:21,
28:1; 1 Corinthians 15:4 etc.

¹²³⁵ <<[τῶν]>>, ALH:264DHT:2.

¹²³⁶ <<πολλῶν ἁμαρτημάτων>>, DHT:2.

¹²³⁷ <<ὔδατα>>, ALH:264TYH:335.

¹²³⁸ A: κλυδόνων.

¹²³⁹ <<κυμάτων>>, ALH:264TYH:335.

¹²⁴⁰ <<ἀφάρπασον>>, ALH:264TYH:335.

¹²⁴¹ <<προσευχόμενος>>, ALH:264TYH:335.

¹²⁴² <<δοῦλόν σου>>, DHT:2.

¹²⁴³ <<ἐν νυκτί>>, ALH:264; <<μεσονυκτίῳ>>, TYH:335; <<μεσονύκτιον/
μεσονυκτίῳ>>, DHT:2.

¹²⁴⁴ <<μεσονύκτιον δέξαι εὐχόμενον/ μεσονύκτιον δέξαι, προσεύχομαι>>, DHT:3.

¹²⁴⁵ A: π<αραστάς>|| (!).

¹²⁴⁶ <<ἀναστάς>>, ALH:266.

¹²⁴⁷ <<δοῦλόν σου>>, DHT:2.

Ὁ ἐν μεσο]νυκτίῳ, Φιλάνθρωπε<ε¹²⁴⁸, ταῖς μυροφόρο>οις <γυ>ναι<ξιν
ἀνέωξας θύραν¹²⁴⁹, ^a, καὶ ἐμέ> τ<ὸν> ἀνάξι<ον δοῦλον σου¹²⁵⁰ τῆς¹²⁵¹
βασιλ>είας σου¹²⁵² τ<ῆ>ν θύραν ἀνέ<ωξον.

Ὁ ἐν με>σονυκτίῳ, Φιλ<άνθρωπε, τοῖς¹²⁵³ μα>θηταῖς σο<ν ὀφθεῖς
κεκλεισμένων τῶν¹²⁵⁴ θυρῶ>ν^b, καὶ ἐμέ τ<ὸν ἀνάξιον δοῦλον σου τῆς
ἐκείνων μερίδος ἀξίωσον>. <...>¹²⁵⁵||.

[[IVν/???]]^{1256, 1257} <...>¹²⁵⁸/ <...> πρέπει τιμὴ <...>/ <...> εἰς αἰῶνας
αὐτῶν <...>/.

Τῆ Παρασκευῆ¹²⁵⁹

Ἄπόθου, ψυχὴ μου, τὴν <ράθυμί>αν σου καὶ ἄνοιξον χ<εῖλη
πρὸς> δ<ο>ξολογίαν^c, ἔκτ<εινον τὰς χ>εῖρας^d, κάμψον τ<ὰ¹²⁶⁰!

^aCf. Mar 16:3-4 ^bCf. Joh 20:19 ^cCf. Psa 50:17 ^dCf. Psa 87:10, 133:2, 140:2.

¹²⁴⁸ A: Φιλαν<ε>.

¹²⁴⁹ <<μυροφόροις τὴν θύραν ἀνέωξας>>, DHT:3.

¹²⁵⁰ <<δοῦλόν σου>>, DHT:2.

¹²⁵¹ <<[τῆς]>>, ALH:266TYH:336DHT:2.

¹²⁵² <<σου>> om. ALH:266TYH:336.

¹²⁵³ <<[τοῖς]>>, ALH:266TYH:336DHT:2.

¹²⁵⁴ <<[τῶν]>>, ALH:266TYH:336.

¹²⁵⁵ Text indescifrabil (nouă rânduri).

¹²⁵⁶ Este vorba de o filă (recto) fără număr, care este unită cu fila IVν.

¹²⁵⁷ Am introdus aici această filă ținând cont de succedarea zilelor săptămânii dar și de faptul că troparul de joi (πέμπτη) este destul de lung. În opinia mea, formula de încheiere (Σοὶ γὰρ πρέπει...) ar indica, fie sfârșitul troparului (a se vedea fila 3ν), fie sfârșitul unui tropar care ar fi trebuit să înceapă de la rândul al noulea al filei 3ν, care este indescifrabil (a se număra rândurile din marginea inferioară).

¹²⁵⁸ De notat, că la începutul acestei file sunt câteva rânduri indescifrabile, arse parțial.

¹²⁵⁹ A: παρασκευῆ.

¹²⁶⁰ ALH:258: <τὰ>.

γόνατα ἔκ>χ<ε>ε <δ>άκρυα, <βόησον! στεναγμῶ>.

Βλέψον εἰς τὸ φρικτὸν δικασ>τήριον ἐν <ῶ πᾶσα ψυχὴ μέλλει> κρίνεσθαι. <Δ>υ<νάμεις οὐρανῶν> τότε σαλεύοντα<ι^a καὶ νεκροὶ ἐκ τῶν¹²⁶¹ τάφων <ἐκπορεύονται>^{1262, b}.

Φωνὴ ἀρχαγγέλου ἐ<ν σάλπιγγι Θεοῦ>^c, σύ<μ>παντα τὰ <...>¹²⁶³ [[??]/IVr]]¹²⁶⁴ [ἔθνη τρόμῳ δοξάζουσιν. Κριτῆς γὰρ φοβερός ὁ¹²⁶⁵ τρισυπόστατος τότε καθέζεται ἐν πυρίνῳ θρόνῳ^d χιλίαι χιλιάδες λειτουργοῦσιν αὐτῷ καὶ μυρία μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ^e, καὶ βασιλεία] δὲ ἐπουράνιος¹²⁶⁶ π<ροεντρεπισμέν>η^f πᾶσιν τοῖς δικαίους καὶ καλῶς πράξασιν, σκώληξ^g δ>ὲ καὶ κλαυθμός¹²⁶⁷, <σκότος καὶ ὄδυ>ρμός^h καὶ πυρόςⁱ ἀπειλ<ή τοῖς παραν>ομοῦσιν.

<Ταῦτα> γινώσκουσα, παῦσαι ἀμ<αρτάνε>ιν καὶ ἄγρυπν<ο>σι γενοῦ <καὶ λαμ>παδηφόρος^k, κτῆσαι¹²⁶⁸ καὶ ἀρετάς, <ἐλεη>μοσύνην, προσευχὴν, ἐλπίδα, <πίστιν κ>αὶ <ἀγ>ἀπ<η>ν^l.

<Ἴνα τὸν> Δεσ<πότ>ην εὐμενῆν¹²⁶⁹ εὐρή<σης καὶ> τὰς τοῦ νυμφῶνος

^aCf. Mat 24:29 ^bCf. Joh 5:28-29 ^c1Th 4:16 ^dCf. Dan 7:9 ^eDan 7:10 ^fCf. Mat 25:34 ^gCf. Isa 66:24; Mar 9:48 ^hCf. Jer 38:15; Mat 2:18, 8:12 ⁱCf. Mat 25:41; Mar 9:48 ^jCf. Mar 13:33 ^kCf. Mat 25:1 ^lCf. 1Co 13:13.

¹²⁶¹ <<τῶν>> om. ALH:258.

¹²⁶² A: ἀν<...>/.

¹²⁶³ Text ars.

¹²⁶⁴ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care este unită cu fila IVr.

¹²⁶⁵ ALH:258: <ό>.

¹²⁶⁶ <<[ἐνουράνιος]>>, ALH:258.

¹²⁶⁷ A: κλαθμός.

¹²⁶⁸ A: κτισαι.

¹²⁶⁹ A: εὐμενη.

ἀνοί<ξη σοι π>ύ<λας>^a. Μήτηρ τοῦ Σωτῆρος, ἡ πρῶ<τη πρεσβε>ία
γενοῦ ὑπὲρ ἡμῶν <πρὸς τὸν σ>ὸν Υἱόν¹²⁷⁰.

<Τάγματα ἀγ>γέλων, χορὸς ἀποστόλων, <προφήτα>ι, μάρτυρες καὶ
πάντες ὅσιοι¹²⁷¹, [[IIIr]] [ἐκδυσωπήσατε ἰκεσίαις ὑμῶν τὸν Θεὸν εἰς
ἐμὲ ἵλεων γενέσθαι^b. Ἄναρχε Κύριε, ὑψηλὲ Βασιλεῦ, ποιητὰ
οὐρανοῦ, δημιουργὲ τῆς γῆς, δεῖξον σου] τοὺς πο<λλοὺς οἰκτηρμouς^c
εἰς ἐμέ>, ὅτι σὺ εἶ ὁ¹²⁷² Θεὸς τῶν μετανοού>ντων^d μὴ με
<καταισχύνῃς ἐ>ν τῷ βήματί σο<ν, ἀλλὰ τοῖς δεξ>ιοῖς συναρίθμισόν
<με>^e. <...>¹²⁷³ / <...> ἐπινίκιον ὕμνον <...> / αὐτοῖς, ὅτι σὺ Δέσποτα <...> /
φιλόανθρωπος. Ὅτι σὸν τὸ κρ<άτος καὶ> ἡ βασιλεία, νῦν καὶ εἰς
<αἰῶνας> τῶν αἰώνων, ἀμήν.

Ἴνα τί ὑπνοῖς ψυχῆ, ἐ<...> / θητι το<ν> χο<...>σμον! τ<...> / ὅτε! χεῖλη
αρ<...> αδυ<...> / ὅταν χειρὸς ἀκίνητ<...> / π<...>ειτοχεῖν λόγος <...> /
μολογισεως <...> / τότε! αν<...>ε<...>τ<...> / ρισον νῦν βόησον [[IIIv]]
<...> προσκαλεσα<...> / <...>ανοιαν, καὶ ἔξα<...> / <...>θεγξαμενος <...> /
<...> δεῦτε ἀναπαυες<...> / <...>ζοντες ἐλαφ<...>ν! <...> / <...> Θεὸν
ἄφεις τῶν παρον<...> / <...>ν με, ἐγὼ ἢ ἀντίληψις <...> / <...>ηψεσιν
τοῖς ἀπογινώσ<...> / <...>κλησις, τῶν καταπιν<...> / <...>θωσις, συ
χείρας ἐξ/

^aCf. Mat 25:10 ^bCf. Exo 32:12; Deu 21:8 ^cCf. Psa 118:156 ^dOde 12:13 ^eCf. Mat 25:33.
†Pss 3:1.

¹²⁷⁰ <<Υἱόν>>, ALH:260.

¹²⁷¹ <<[οἱ] ἅγιοι>>, ALH:260.

¹²⁷² <<[ὁ]>>, ALH:260.

¹²⁷³ Text ars.

<...>αος ὁ κατάκριτος αἴρω! / <...>ματα ὁ ὑπεύθυνος / <...> Κύριε τῆς
σῆς ἀγαθότητος / <...> σῶσον, μὴ παρίδης μ<...> / <...> γόνατα! καὶ
πρὸς γῆν! / <...>ν <...>πτω καὶ συν<...> / <...>ρομαι, ἐξομολο / <...>τα μου
τὰ πταιίσματ<α>¹²⁷⁴.

<<.....>>.

[[Iv/???]]^{1275, 1276} <...>¹²⁷⁷ / <...>νασ<...> / <...>ανοι! ψυχο<...> / <...>τα<ς> ἐκ
τῶν προ<...> / <...>ν καταβαινον<...> / <...>ολην ἐξέδυσαν <...> / <...>
ἄν<ω>θεν το<...>εθεν<...> / <...>ελλυγμα καὶ περ<...> / <...>θονεις! ἀπὸ
γνώσιν <...> / <...>ενη<...>ε<...> καὶ ἡ πρ<...> / <...> ἐμάκρυνεν, τ<...> /
<...> Κύριε, Κύριε βοηθεῖ μοι^a <...> / συνεσόντων με ἀπὸ <...> /.

Οὐδείς σοι ἡμάρτηκεν¹²⁷⁸ <...> / Φιλάνθρωπε, οὐδὲ παρελ<...> / Σὲ
τὸν! εὐσπλαγχνον¹²⁷⁹ <...> / καταληψεται! σ<...> / δηλαιον, ποιον υ<...> /
[[???/Ir]]¹²⁸⁰ <...>¹²⁸¹ / <...>λαβη<...> / <...>οσ<...> / <...>οι<α> τότε! κρ<...> /
<...> τότε! εἶ! πολ<...> / <...>κεστέν! ὁ λυτρούμενος / <...> τὰ
ππταιίσματα <...>δ<...> / <...>ατα, τὸ μέλλον <πῦρ>! / <...> ἀναλόγησαι!
ἕως! <...> /

^aPsa 93:18.

¹²⁷⁴ A: πταιίσματ||.

¹²⁷⁵ Este vorba de o filă (recto) fără număr, care este unită cu fila Iv.

¹²⁷⁶ Aceste ultime file restaurate neidentificate, le-am așezat la sfârșitul textului deoarece nu le-am găsit locul între textele redacte în precedentă.

¹²⁷⁷ De notat, că la începutul acestei file mai erau câteva rânduri (cel puțin trei), actualmente arse.

¹²⁷⁸ A: ἡμάρτικεν.

¹²⁷⁹ A: εὐσπλαγχνον.

¹²⁸⁰ Este vorba de o filă (verso) fără număr, care este unită cu fila Ir.

¹²⁸¹ De notat, că la începutul acestei file mai erau câteva rânduri (cel puțin trei), actualmente arse; alte câteva rânduri sunt indescifrabile și arse parțial.

<...> ἐστίν σοι στεναξον/<...>ρυσον, ὅπως τῶν ἐγ/<...>των σου
 λά<β>ης ἄφεσιν/ <...>αταν υ<...> τῶν!/ <...> χωρίσθητ<ε>!¹²⁸² <...> καὶ
 τη/ <...>α οικ<...>/ <...>μενος / <...> σώμα!/τος/.

<<.....>>.

[[**Ir**]] *si* [[**Iv**]]¹²⁸³.

¹²⁸² A: χωρίσθητ<ε>.

¹²⁸³ File indescifrabile.

COMENTARIU LA TEXT

COMENTARIU LA TEXT

Ms. *Taurinensis B. VII. 30* (PAS. GR. CCCXLII), unul dintre cele mai valoroase și vechi documente liturgice, analizat din punct de vedere liturgic foarte puțin¹²⁸⁴, reprezintă în opinia mea, un veritabil tezaur pentru cercetarea liturgică de tip oriental, de vreme ce conservă indicii prețioase, fundamentale chiar, privind structura primară a așa-numitelor *Laude bisericești* de rit bizantin, în special a *Ceasurilor bisericești*¹²⁸⁵.

Însă cel mai important aspect îl constituie, după cum vom vedea, faptul că structura rânduielilor *Ceasurilor bisericești* consemnate în Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, în esență o *Psaltire liturgică*¹²⁸⁶ divizată în "Catisme" (καθίσματα)¹²⁸⁷ și "stări" (δόξαί)¹²⁸⁸,

¹²⁸⁴ S. Parenti amintește într-un articol publicat în 2007, faptul că urmează să redacteze un studiu însoțit de un comentariu privind structurile liturgice din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<In attesa della necessaria verifica sull'originale in vista dell'edizione con commento, entrambi in fase di avanzata preparazione, pubblico di seguito il testo dell'Ora Nona (ff. XIV, XIII), seguito da un breve commento>>, cf. "Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...", 280.

¹²⁸⁵ <<**CEASURILE liturgice** sau **ORELE canonice** – sunt scurte slujbe bisericești, încadrate în rânduiala *Laudelor „mici”* (Pavecernița și Miezonoptica), fiind formate mai mult din citirile făcute la strană, din Ceaslov, unde sunt crupinse...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, 98.

¹²⁸⁶ <<**PSALTIRE** (ψαλμός, ó – *psalmos*, o = cântare, odă și ψαλτήριον, τό – *psaltirion* = instrument muzical de acompaniat; βίβλος ψαλμῶν – *biblos psalmon* = Cartea Psalmilor; lat. *Psalmorum liber* sau *Psalterium*) – este una din cărțile Vechiului Testament care a constituit prima formă de cântare în cultul creștin...>>, *Ibid.*, 399.

¹²⁸⁷ <<**CATISME** – se numesc cele 20 de grupe în care sunt împărțiți cei 150 de Psalmi ai lui David, în cadrul cultului divin ortodox...>>, *Ibid.*, 92.

¹²⁸⁸ <<**Στάσις, εως, ή** (class. *action de se tenir debout, station*). Les prières trop longues pour être dites sans interruption ont été divisées de différentes manières.

și nu un *Ceaslov*¹²⁸⁹, corespunde mult mai puțin structurilor indicate de manuscrisele redactate în proximitatea codicelui *Taurinensis B. VII. 30*, decât rânduielilor din practica actuală, redată de cărțile de cult.

1. Titlul *Psaltirii* în Ms. *Taurinensis B. VII. 30*

Titlul original al *Psaltirii* în Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, consemnat integral de W. O. E. Oesterley: <<† ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΔΑΔ ΤΟΥ ΑΓΙΟΠΟΛΙΤΟΥ ΥΥ ΪΕCCAI¹²⁹⁰ ΚΑΙ ΪΟΥΔΑ ΚΑΤΑ ΦΥΛΗ¹²⁹¹ Α Β ΥΠΙΟ ΑΛΛΗΛΟΥΪΑ>>^{1292, 1293}, care, din păcate, nu se regăsește printre filele¹²⁹⁴ restaurate ale codicelui, cuprinde o precizare inedită despre

C'est à certaines des parties qui sont le résultat de cette division qu'on a donné le nom de *στάσεις*, nom qui indiquait à l'origine qu'on devait les réciter ou les chanter debout. On a partagé par exemple en trois *στάσεις* le chant funèbre des *ἐγκώμια*, ainsi que chaque *κάθισμα* du Psautier, *ψαλτήριον*>>, L. Clugnet, *Dictionnaire...*, 139.

¹²⁸⁹ <<CEASLOVUL sau OROLOGHIUL (slv. *ceaslovă*, gr. *ὠρολόγιον*, τό – *orologhion*; lat. *horarium*, coresp. cărții *Breviarium*, la catolici) – este una din cărțile liturgice ale Bisericii Ortodoxe...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, 97.

¹²⁹⁰ <<Ψαλτήριον Δαβὶδ τοῦ ἀγιοπολίτου υἱοῦ Ἰεσσαὶ κτλ.>>, A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, 18, nota 1.

¹²⁹¹ <<... ψαλτήριον Δαδ τοῦ ἀγιοπολίτου υἱοῦ Ἰεσσαὶ καὶ Ἰουδὰ κατὰ φύλην>>, G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus*, 63.

¹²⁹² "A lost uncial...", 354; de notat, că unele accente și semne grafice indicate de Oesterley nu au putut fi redactate, din păcate, de vreme ce lipsesc din programul pe care l-am utilizat.

¹²⁹³ A se vedea codicele Oxoniensis Auct. D. 4. 1, care consemnează un titlu aproape identic: <<Tit. ψαλτήριον τοῦ Δαβὶδ υἱοῦ Ἰεσσαὶ καὶ Ἰουδὰ κατὰ φύλην>>, H. O. Coxe, *Bodleian Library...*, 623AB.

¹²⁹⁴ Inițial, aceasta era fila 27r: <<... ad pag. 27, a qua Psalmi et Scolia-/ incipiunt./...>>, INDICE... (VOL. II/ A-C), 79v; <<... 27r ὄργανον μουσικόν, ὅπερ καὶ νάβλα καλεῖται. ψαλτήριον πέφυκα θείων ἀσμάτων. ψαλτήριον Δαδ τοῦ ἀγιοπολίτου υἱοῦ Ἰεσσαὶ καὶ Ἰουδὰ κατὰ φύλην...>>, G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus*, 63; <<The Psalms themselves commence on fol. 27>>, W. O. E.

care nu amintește nimeni, și care, în opinia mea, lasă să se înțeleagă că originea, atât a codicelui cât și a *Psaltirii*, ar putea fi, într-o oarecare măsură, una constantinopolitană.

Mai înainte de a dezvolta această ipoteză, țin să precizez că în timp ce transliteram textul codicelui am întâlnit o notă în studiul lui H. Schneider: <<*Psaltêrion David tou hagiopolitou, in: Turin, B. Naz., B VII 30 des 8. Jhs.*>>¹²⁹⁵, care m-a convins, de asemenea, să zăbovesc asupra ideii privind o posibilă origine constantinopolitană a codicelui și a *Psaltirii*.

Analizând așadar, mai atent această notă, se poate observa că ea conține doar prima parte din titlul general al *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, în care se face trimitere, deloc arbitrar, tocmai la așa-numitul tip ierusalimitean al *Psaltirii*, despre care voi vorbi în alt loc.

Mai mult, consider că sintagma redată cu bold (ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΔΑΔ ΤΟΥ ΑΓΙΟΠΟΛΙΤΟΥ), care compare, atât în titlul *Psaltirii* consemnat de W. O. E. Oesterley, cât și în nota lui H. Schneider (*Psaltêrion David tou hagiopolitou*), a fost cea care le-a dat de înțeles, fără doar și poate, specialiștilor¹²⁹⁶, că ar putea fi vorba de o *Psaltire* de origine ierusalimiteană (aghiopolită); de altfel, sintagma <<ΤΟΥ ΑΓΙΟΠΟΛΙΤΟΥ>> este alcătuită din două cuvinte de origine greacă: *ἀγία* (sfânta) și *πόλις* (cetate, oraș)¹²⁹⁷, și indică “cetatea sfântă”, adică Ierusalimul.

Un alt aspect pe care țin să îl subliniez în acest context îl reprezintă faptul, că potrivit unor însemnări care compar în diferite manuscrise, tipul împărțirii așa-numitei *Psaltiri liturgice* și al

Oesterley, “A lost uncial...”, 354; <<... *Bl. 27a Cat. in Ps.*, >>, A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, [2004] 370.

¹²⁹⁵ “Die biblischen...”, 451, nota 1.

¹²⁹⁶ Cf. H. Schneider, “Die biblischen...”, 451.

¹²⁹⁷ <<*ἀγία πόλις, ἡ Ἱερουσαλήμ*>>, Cf. Δ. Δημητράκος, *Νέον Λεξικόν...*, 1127.

stihometriei (adică împărțirea în stihuri sau versete), erau indicate de cele mai multe ori la sfârșitul Psalmilor și nu în titlu, de exemplu: <<Ἐχουσιν οἱ ρν' ψαλμοὶ στίχους, δψπε' ἔχει ὁ ἀγιοπολίτης δόξα<> ξ', καθίσματα κ', ὁ δὲ ἐκκλησιαστῆς ἀντίφω<να> ξη'>>¹²⁹⁸; <<ὁμοῦ πάντες ψαλμοὶ ρν', ἀντίφωνα ξ', καθίσματα κ', στίχοι ,δωπβ', καθὼς ψάλλει ἡ ἁγία Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλις, ἐν δὲ τῇ μεγάλη ἐκκλησία καθὼς ψάλλουσιν, ἦτοι ὁ ἐκκλησιαστῆς, εἰσὶν οἱ πάντες στίχοι ,βφμβ' δόξαις οβ'>>¹²⁹⁹; <<Βίβλος ψαλμῶν τῷ Δαυίδ ρν': ἔχει ὁ ἀγιοπολίτης δόξας ξ' καθίσματα κ': ὁ δὲ ἐκκλησιαστῆς ἔχει ἀντίφω(να) ξη'>>^{1300, 1301}.

În ceea ce privește Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, datorită filei restaurate care conține sfârșitul “Cărții Psalmilor”, s-ar putea afirma că acesta nu conținea nicio mențiune clară privind tipul împărțirii *Psaltirii*¹³⁰² și al stihometriei, ca în manuscrisele menționate în precedentă; unicul indiciu din care s-ar putea subînțelege, într-o oarecare măsură, atât originea *Psaltirii*, cât și a codicelui, îl reprezintă titlul general al *Psaltirii*, consemnat de W. O. E. Oesterley.

Revenind la analiza titlului *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, s-ar putea susține, de asemenea, că “simpla” mențiune a originii *Psaltirii*, tocmai în titlu, nu este lipsită deloc de sens, ci, reprezintă dimpotrivă una dintre uzanțele întâlnite adesea, dar care nu urmează așa-numita linie clasică a majorității manuscriselor, adică de a indica tipul împărțirii *Psaltirii* și al stihometriei la sfârșitul Psalmilor.

¹²⁹⁸ Parisinus gr. 164:178r.

¹²⁹⁹ Oxoniensis Auct. D. 4. 1:300.

¹³⁰⁰ Barb. gr. 285:139v.

¹³⁰¹ De notat, că am menționat aici numai câteva dintre manuscrisele care conțin acest tip de însemnări, pentru a nu îngreua lectura textului.

¹³⁰² A se vedea însemnarea finală a *Cărții Psalmilor*: <<† Βίβλος Ψαλμῶν ρν' †>>, cf. *Taurinensis B. VII. 30*:115r.

Potrivit studiului lui H. Schneider, amintit deja, există astfel de manuscrise (*Psaltiri*), în care originea *Psaltiri* este indicată chiar în titlu: <<Ψαλτήριον σὺν θεῶ κατὰ τὸν Ἀγιοπολίτην>>¹³⁰³; <<Ψαλτήριον σὺν Θεῶ κατὰ τὸν Ἀγιοπολίτην>>¹³⁰⁴; <<Ψαλτήριον [σ]υν θεῶ κατὰ τὸν ἄγιοπολίτην>>^{1305, 1306}; <<ψαλτηριον συν θῶ του ΔΑΔ κατα τον εκκλησιαστιν κατα τον αγιον: αλληλουια>>^{1307, 1308}.

Trebuie subliniat, de asemenea, că atât în cazul Ms. *Taurinensis* B. VII. 30, dar nu numai¹³⁰⁹, precizarea din titlu privind originea ierusalimiteană a *Psaltirii*, sugerată de sintagma <<ΤΟΥ ἉΓΙΟΠΟΛΙΤΟΥ>>, corespunde într-adevăr împărțirii Psalmilor în *Catisme* (καθίσματα) și *Slavă...* (δόξα), potrivit structurii așa-numitei “*Psaltiri liturgice bizantine*” de origine ierusalimiteană, cunoscută și ca *Psaltirea “Învierii”*¹³¹⁰ (“dell’ Anastasis”)¹³¹¹.

¹³⁰³ Lavra. Cod. 446 (Δ 70):8^α, cf. Spyridon Lauriotes și S. Eustratiades, *Catalogue of the Greek Manuscripts...*, 67.

¹³⁰⁴ Hierosolymitanus S. Sabaiticus 165, cf. A. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Τεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη...*, 277.

¹³⁰⁵ P. Canart, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices manu scripti...*, 388.

¹³⁰⁶ Vat. gr. 1864:[1r]: + ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ [ΣΥ]Ν Θ(Ε)Ω ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓΙΟΠΟΛΙΤ[Η]Ν.

¹³⁰⁷ H. Stevenson Senior, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices mmscripti...*, 9.

¹³⁰⁸ Regin. gr. 13:1r: ψαλτηριον συν θῶ του ΔΑΔ κατα τον εκκλησιαστιν κατα τον αγιον·αλληλουια.

¹³⁰⁹ A se vedea pentru codicele *Vat. gr. 1864* (τὸν ἄγιοπολίτην), mențiunea lui P. Canart, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices manu scripti...*, 388: <<Psalmi 1-151 (...) cod., i. e. secundum usum Hierosolymitanum (...) in καθίσματα distributi>>; a se vedea pentru codicele *Regin. gr. 13* (τον εκκλησιαστιν), de origine constantinopolitană, mențiunea lui H. Stevenson Senior, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices mmscripti...*, 9: <<Psalterium non est in καθίσματα distinctum>>; pentru celelalte două manuscrise (*Lavra. Cod. 446* (Δ 70) și *Hierosolymitanus S. Sabaiticus 165*), trebuie consultate înseși manuscrisele.

¹³¹⁰ Această denumire este preluată, fără doar și poate, de la renumita biserică a Învierii din Ierusalim, care va avea o influență covârșitoare în procesul de formare a structurilor liturgice de rit bizantin.

Ipoteza mea privind “mențiunea inedită” consemnată în titlul general al *Psaltirii* în Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, are în vedere însă partea finală a acestuia¹³¹², redată cu bold, indiciu ce ar putea ridica semne de întrebare, atât în privința originii ierusalimitene a *Psaltirii*, cât și a codicelui: <<† ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΔΑΔ ΤΟΥ̅ ΑΓΙΟΠΟΛΙΤΟΥ ΥΥ̅ ΙΕCCAI ΚΑΙ̅ ΙΟΥΔΑ ΚΑΤΑ̅ ΦΥΛΗ̅ Α̅ Β̅ ΥΠΙΟ̅ ΑΛΛΗΛΟΥΪΑ>>.

Consider, că mai întâi de toate, ar trebui să ne întrebăm, care ar putea fi, în realitate, semnificația acestei însemnări <<Α̅ Β̅ ΥΠΙΟ̅ ΑΛΛΗΛΟΥΪΑ>>, redată deja în titlul faimoasei *Psaltiri Veroneze* (*Salterio Veronese*), datată în secolul al VI-lea¹³¹³, și care seamănă foarte mult cu prima rubrică a așa-numitului “*Canon al Antifoanelor*”¹³¹⁴ *Psalmilor al Marii Biserici a lui Dumnezeu* (“*Canone degli Antifoni dei Salmi della Grande Chiesa di Dio*”¹³¹⁵ sau *Κανὼν ἀντιφώνων τῶν*

¹³¹¹ R. Taft, “Mount Athos...”, 181; M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 58.

¹³¹² Țin să precizez că G. Karo și I. Lietzmann, în studiul redactat în 1902, omit tocmai partea finală (Α̅ Β̅ ΥΠΙΟ̅ ΑΛΛΗΛΟΥΪΑ) a titlului *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, din rațiuni care ne scapă (cf. *Catenarum graecarum catalogus*, 63).

¹³¹³ Veronensis I:[3v]: <<Ψαλτηριον του ΔΔ ΑΒ Αλληλουια>>, cf. E. Mioni, *Catalogo di manoscritti greci...*, 487; <<Α. ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΤΥΙ ΔΔ ΑΒ ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ>>, cf. microfilm, **Pos. 4929** (Catalogo topografico. Microfilm positivi, secondo armadio, N° 34/ Titolo: BIBLIA SACRA. V. T. Psalterium cum Canticis. [graeco-latinum]) din cadrul *Centrului național pentru studiul manuscrisului* din Biblioteca Națională de la Roma.

¹³¹⁴ Conotația cuvântului <<antifon>> (în greacă, ἀντίφωνον), în acest context este una specifică și desemnează un grup de doi sau mai mulți Psalmi; din păcate, această conotație nu compare în dicționare (vezi de exemplu, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, 37-38).

¹³¹⁵ “Canon of the Antiphons of the Great Church”, cf. O. Strunk, “The Byzantine Office at Hagia Sophia”, *Dumbarton Oaks Papers* 9-10 (1956) 185; <<**Anthimi** patriarchae canon antiphonarum secundum consuetudinem magnae ecclesiae>>, R. Devreesse, *Codices Vaticani Graeci (330-604)*, t. II, 16.

ψαλμῶν τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας)¹³¹⁶, care conține 74 antifoane (ἀντίφωνα), publicat pentru prima dată de I. B. Pitra (1812-1889)^{1317, 1318}.

Pe de altă parte, trebuie menționat că o însemnare aproape identică cu cea indicată mai sus, din care lipsesc însă primele două litere <αβ> ce însoțesc cuvântul <αλληλουια>, este consemnată și în titlurile manuscriselor: *Regin. gr. 13 (Psalterium, saec. X)*¹³¹⁹ și *British Mus. Add. 40731 (Psalter, XI cent.)*¹³²⁰.

Concordanța “relativă” dintre indicațiile din titlurile manuscriselor (*Psaltirilor*) menționate mai sus și prima rubrică a așa-numitului “*Canon al Antifoanelor...*”^{1321, 1322}, ar putea fi acceptată, în opinia mea, dacă nu ca o particularitate, cel puțin ca o ipoteză, care reclamă, fără doar și poate, o posibilă origine constantinopolitană, atât a acestor *Psaltiri*, cât și a manuscriselor care le conțin. Rămâne totuși, ca în baza textelor să se constate dacă într-adevăr, între mențiunile din titlu, care indică originea *Psaltirii* și conținutul însuși al manuscriselor respective, există în realitate o corespondență.

În altă ordine de idei, țin să precizez, că ceea ce este cel mai dificil de intuit, în acest context, este semnificația exactă a indicației

¹³¹⁶ Vat. gr. 342:16v-17r; vezi și N. Malickij, “Le psautier byzantin...”, 239.

¹³¹⁷ *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta*. Tom. II (Romae: Typis S. Congregationis de Propaganda Fide, 1868) 209.

¹³¹⁸ Trebuie specificat că pentru redactarea studiului său I. B. Pitra s-a folosit de codicele *Vat. gr. 342* (a. 1087-1088); vezi și O. Strunk, “The Byzantine Office...”, 185 și N. Malickij, “Le psautier byzantin...”, 239; acest “*Canon al Antifoanelor...*” va fi publicat mai târziu și de F. Cabrol (1856-1937), în *DACL* vol. 1², 2301-2303.

¹³¹⁹ <<ψαλτηριον συν (...) κατα τον εκκλησιαστιν κατα τον αγιον: αλληλουια>>, H. Stevenson Senior, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices mmscripti...*, 9.

¹³²⁰ *British Mus. Add. 40731:8r*: <<Ψαλτήριον(ν) τερπνὸν τοῦ Δα(νί)δ. Ἀλληλουῖα>>, cf. S. Dufrenne, *L'illustration des psautiers grecs...*, 53.

¹³²¹ Vat. gr. 342:16v: α' καὶ β', ἀλλη(λουῖα).

¹³²² <<A' καὶ B'. — Ἀλληλούῖα>>, I. B. Pitra, *Iuris ecclesiastici...*, 209 și *DACL* vol. 1², 2301; <<1 – 2: Ἀλληλούῖα>>, O. Strunk, “The Byzantine Office...”, 200.

<̄Α Β ΥΠΙΟ ΑΛΛΗΛΟῩΙΑ> din titlul *Psaltirii* Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, care ar putea indica cel mult o posibilă origine constantinopolitană a codicelui, și nicidecum a *Psaltirii*, deoarece condițiile deplorabile în care se află manuscrisul nu ne permit să observăm, dacă într-adevăr în textul *Psaltirii* au fost redată și alte rubrici ale așa-numitului “*Canon al Antifoanelor...*”.

În ceea ce privește mențiunea “*AB ΑΛΛΗΛΟΥΙΑ*” din codicele *Veronesis I* (sec. VI), “o simplă *Psaltire*”, consider că ar putea fi înțeleasă doar ca un simplu indiciu privind împărțirea de tip constantinopolitan a *Psaltirii liturgice*, așa-numitul *Antifonarion*¹³²³, care se afla în uzul Marii Biserici (Sfânta Sofia)¹³²⁴, de vreme ce, în manuscris nu întâlnim mărturii concrete privind tipul acestei subdiviziuni. Totuși, trebuie să nu uităm că această împărțire a fost atribuită lui Antim (535-536)^{1325, 1326}, patriarhul Constantinopolului, care este contemporan cu manuscrisul.

O însemnare distinctă pare a fi, în opinia mea, cea din codicele *Regin. gr. 13*, care ar putea fi înțeleasă ca o dublă mărturie, privind, atât originea constantinopolitană a *Psaltirii* (care nu este împărțită în *catisme*¹³²⁷), cât și a codicelui. Analizând însă întregul titlu consemnat de *Regin. gr. 13*, ne întrebăm care ar fi atunci semnificația mențiunii

¹³²³ M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 50.

¹³²⁴ R. Taft, “Mount Athos...”, 181.

¹³²⁵ <<ANTHIME Juin 535 (après le 5) — mars 536 (avant le 13)>>, V. Grumel, *Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople, Vol. I. Les Actes des Patriarches, Fasc. I. Les Regestes de 381 a 715* (Paris: Institut Français d’ Études Byzantines, 1932) 92.

¹³²⁶ M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 50; I. B. Pitra, *Iuris ecclesiastici...*, 207-209; R. Devreesse, *Codices Vaticani Graeci (330-604)*, t. II, 16; <<Ce canon a été découvert par Pitra à la Vaticane, dans un manuscrit du XIe siècle (n° 432), où il est attribué au patriarche de Constantinople Anthime (535-536)>>, N. Malickij, “Le psautier byzantin...”, 239.

¹³²⁷ <<Psalterium non est in καθίσματα distinctum>>, H. Stevenson Senior, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae codices mmscripti...*, 9.

“κατα τον αγιον”, redată la sfârșitul acestui titlu, și care ar putea fi dezvoltată astfel: “κατὰ τὸν Ἀγιοπολίτην”, mențione ce ar viza, pe de o parte, originea ierusalimiteană a *Psaltirii*, iar pe de alta, pe cea a codicelui. Din păcate, codicele *Regin. gr. 13* este doar “o simplă *Psaltire*”, după cum reiese din analiza întregului conținut, și deci, nu consemnează niciunul dintre cele două tipuri de împărțire a “*Psaltirii liturgice*”, adică cel ierusalimitean, în *catisme* și cel constantinopolitan, în *antifoane*.

Mențiunea din titlul codicelui *British Mus. Add. 40731*, o *Psaltire* de origine palestiniană, împărțită în *catisme* și *Slavă*...¹³²⁸, ar putea fi acceptată doar ca o simplă mărturie a așa-numitei împărțiri a *Psaltirii liturgice* de la Constantinopol, aflată în uzul Marii Biserici, de vreme ce nu conține niciuna din rubricile cunoscutului “*Canon al Antifoanelor*...”.

În opinia mea, sensul real al însemnărilor redată în titlurile manuscriselor *Regin. gr. 13*, *Veronesis I*, *British Mus. Add. 40731* și *Taurinensis B. VII. 30* este greu de determinat; de notat însă, că anumite însemnări și precizări (mult mai numeroase de cât cele indicate în precedență) erau probabil foarte clare la acea vreme și în spațiul în care au fost redactate manuscrisele însele, și deci, nu era nevoie ca ele să fie detaliate, de vreme ce erau cunoscute de către toți.

Țin să subliniez, de asemenea, faptul că în cercetare pentru a fonda afirmații este nevoie în primul rând de certitudini și nu doar de ipoteze, fie ele chiar și juste; așadar observațiile privind semnificația exactă a mențiunilor consemnate în titlurile diferitelor *Psaltiri* vor fi mai mereu unele ipotetice, deoarece nu există deocamdată, după părerea mea, un studiu sistematic care să lămurească, pe de o parte,

¹³²⁸ <<Each *κάθισμα* is subdivided into three *στάσεις*, each marked *Δόξα* or *Δ^ο*>>, *British Museum. Catalogue of Additions...*, 150; <<*Δόξα* (*Δ^ο α!*) și *Κάθισμα* (*K^θ A'*)>>, cf. S. Dufrenne, *L'illustration des psautiers grecs...*, Pl 50 (fol. 38v).

particularitățile, iar pe de alta, inadvertențele¹³²⁹, acestor însemnări.

Consider totuși că este mai mult decât oportun să redau în acest context două dintre observațiile indirecte, care ne-ar putea ajuta să înțelegem într-o oarecare măsură, atât probabilul stadiu original al Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, dar și condițiile lui actuale deplorabile.

Cea dintâi aparține lui N. Malickij și ne prezintă structura codicelui *Pantocrator 61* (sec. IX): <<Pour le psautier du Pantocrator, il est difficile d'affirmer si le texte primitif, écrit en onciale et caché sous une transcription postérieure, garde encore des refrains antiphoniques. Nous n'avons pas pu en découvrir dans les fragments du psautier de la collection de Porphyre Uspenskij, conservés à la Bibliothèque Publique de Léningrad (n° 265), dont les quatre feuillets sont extraits du Pantocrator, n° 61, plutôt que de quelque autre codex perdu>>¹³³⁰.

Cea de-a doua observație este a Pr. M. Arranz și vizează renumitul codice (*Psaltire*) *Chludov 129 Δ*: <<In questo salterio in cui il testo dei salmi si segue in lettura continua senza a prima vista nessuna destinazione liturgica, si trovano delle interessantissime iscrizioni marginali: le doxai del salterio palestinese da una parte, e le brevi risposte antifonali di sole tre parole delle antiphona costantinopolitane dall'altra. Il che vuol dire che **lo stesso libro poteva essere usato in due tipi di celebrazione, quella palestinese e quella costantinopolitana di stampo acemete**, cioè di recitazione privata e non cantata, come avveniva a Santa Sofia e nelle altre chiese popolari>>¹³³¹.

¹³²⁹ <<Che nella copiatura di quei Salteri, per lo più tascabili, e con quelle particolarità minute, siano sfuggite inesattezze di numeri e di segni non è da stupire>>, G. Mercati, *Osservazioni a Proemi del Salterio di Origene Ippolito Eusebio Cirillo Alessandrino e altri, con frammenti inediti* (Studi e Testi 142, Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1948) 23, nota 2.

¹³³⁰ "Le psautier byzantin...", 240.

¹³³¹ *Judicium de Thesi Doctorali N. Preda* (Roma: PIO, 2005) 3; deși această observație este una privată și este consemnată doar în referatul prezentat de către Pr. M. Arranz la susținerea teziei mele de doctorat, după părerea mea, nu este lipsită câtuși de puțin de importanță.

Având în vedere cele două observații indicate în precedentă, s-ar putea presupune că Ms. *Taurinensis B. VII. 30* era la origine o *Psaltire* cu o structură dublă, asemenea renumitului codice *Chludov 129 Δ* (sec. IX), folosit în două tipuri de rânduială: cea palestiniană și cea constantinopolitană; din păcate, numai în baza unei singure file salvate din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, redată de W. O. E. Oesterley¹³³², este foarte greu să “intuim” întreaga sa structură.

În altă ordine de idei, țin să subliniez că un plus de lumină privind ipotezele despre titlul original al *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, îl poate aduce însemnările din titlurile *Psaltirilor*¹³³³ care consemnează, de asemenea, o structură dublă, cum ar fi de exemplu *Chludov 129 Δ* (sec. IX)¹³³⁴, *Parisinus gr. 20* (sec. X)^{1335, 1336}, *Barb. gr. 285* (sec. XII)¹³³⁷ și *Laur. Plut. V 5* (s. XI-XII); din păcate, aceste manuscrise

¹³³² “A lost uncial...”, 356.

¹³³³ <<Psautiers: Musée Historique de Moscou (*GIM*) coll. *Khudov* ou *Lobkovsky 129 delta* (IXe s.); *Bibl. Nat. Paris Anc. f. 20* (IXe s.); *Barberini gr. 285* (XIe s.); etc.>>, M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 51, nota 18.

¹³³⁴ <<... pubblicato a Mosca nel 1977 in edizione fotografica dalla studiosa Schepkina (...). Il manoscritto *Khudov* del IX secolo è stato scritto e riccamente decorato dal monaco Lazzaro, imprigionato al tempo dell’Iconoclasmo”, *Judicium de Thesi...*, 3.

¹³³⁵ <<Le style et l’iconographie permettent de rapprocher cette œuvre du Psautier du Pantocrator 61, tout comme du Psautier dit *Chludov*. (...) Tout contribue à proposer, pour ces fragments de Paris, la même origine (constantinopolitaine) et la même date (fin du IXe siècle) que pour le manuscrit athonite>>, S. Dufrenne, *L’illustration des psautiers grecs...*, 42.

¹³³⁶ <<H. OMONT (*Miniatures...*, p. 41) proposait de dater ce manuscrit du Xe siècle. K. WEITZMANN (*Buchmalerei...*, p. 53) voit en lui l’exemplaire le plus ancien des trois psautiers du IXe siècle. A. GRABAR (*Iconoclasme...*, pp. 198 et 200) propose, pour ce manuscrit, comme pour le Pantocrator 61 (voir ci-dessus p. 19) et le *Chludov*, le premier règne patriarcal de Photios>>, *Ibid.*, 42, nota 1.

¹³³⁷ <<Vat., Barb. gr. 285 des 11. Jhs.>>, H. Schneider, “Die biblischen...”, 65; <<... in the eleventh-century Psalter Barberini 285>>, O. Strunk, “The Byzantine Office...”, 186.

nu conțin indicii privind tipul împărțirii acestor *Psaltiri* și originea lor.

Este limpede așadar, că dubla structură a acestor *Psaltiri* și originea lor și, de ce nu, originea însăși a acestor manuscrise, nu pot fi determinate decât în baza însemnărilor din conținutul propriu-zis al manuscriselor, de vreme ce în titlul *Psaltirilor* nu este indicată nicio particularitate¹³³⁸; însă despre aceste aspecte o să vorbesc și în alt loc.

Voi reda în continuare titlurile *Psaltirilor* indicate mai sus:

*Chludov 129 Δ*¹³³⁹: “*Δαυῖδ*¹³⁴⁰ *προφήτ<ου>* *καὶ βασιλέ(ως)*¹³⁴¹ *μέλο<ς>*”^{1342, 1343};

¹³³⁸ De notat că titlurile acestor *Psaltiri* sunt indescifrabile ori lipsesc ori nu conțin nicio însemnare de acest gen, mai puțin titlul “clasic” al manuscrisului *Laur. Plut. V 5* (s. XI-XII), care este redat clar.

¹³³⁹ <<... nous conservons les psautiers distribués selon le kanôn de Constantinople>>, M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 50-51; <<Nous avons fait remarquer que les refrains antiphoniques permettent de rattacher le psautier Chludov et le Paris. n° 20 au rituel de la Grande Église de Constantinople, à ce rituel seul et à aucun autre typikon monastique>>, N. Malickij, “Le psautier byzantin...”, 240; <<Autres psautiers constantinopolitains: cf. O. STRUNK, *The Byzantine Office at Hagia Sophia*, DOP 9-10, 168, qui cite: *Barb. gr. 285, Paris anc. fond gr. 20*, etc.>>, M. Arranz, “L’office de l’Asmatikos Orthros (<<matines chantées>>) de l’ancien Euchologe byzantin”, OCP 47 (1981) 140, nota 36.

¹³⁴⁰ *Chludov 129 Δ:2r*: <<δᾶδ>>, cf. Marfa V. Ščepkina, *Miniatjury Chludovskoj...*, 2.

¹³⁴¹ Pentru forma dezvoltată a abrevierii (ως), a se vedea V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie*, 341.

¹³⁴² *Chludov 129 Δ:2r*, cf. Marfa V. Ščepkina, *Miniatjury Chludovskoj...*, 2.

¹³⁴³ Titluri similare găsim și în alte manuscrise, ca de exemplu: <<N° 14 (91). (...) Ἀρχὴ σὺν θεῷ ἁγίῳ τοῦ τῷ ψαλτηρίῳ. Δαυὶδ προφήτου καὶ βασιλέως μέλος>> și <<N° 105 (71). (...) Δαυὶδ προφήτου καὶ βασιλέως μέλος>>, V. N. Beneševič, *Catalogus codicum manuscriptorum graecorum qui in monasterio Sanctae Catharinae in Monte Sina asservantur. Tomus I: Codices manuscripti notabiliores bibliothecae monasterii Sinaitici ejusque metochii Cahirensis, ab archimandrita Porphyrio (Uspenskio) descripti* (Petropoli, 1911) 24, 112; <<X 231. IB'-IG' αἰ. Ψαλτήριον: ΔᾶΔ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΕΪ/ως μέλος>>, *Τὰ Νέα Εὐρήματα τοῦ Σινᾶ*. [Ἐρὰ Μονῆ καὶ Ἀρχιεπισκοπῆ Σινᾶ] (Ἀθῆναι: Ἴδρυμα Ὁρους Σινᾶ, 1998), Φωτ. 26.

Parisinus gr. 20^{1344, 1345}: titlul nu compare, fiind vorba de un codice mutilat¹³⁴⁶;

*Barb. gr. 285*¹³⁴⁷: titlul original nu compare¹³⁴⁸;

Laur. Plut. V 5: ∷ψαλτήριον τοῦ Δα(νί)δ∷.¹³⁴⁹.

¹³⁴⁴ <<Quant au fragment du Paris. n° 20, dont le texte, par quelque heureux hasard, n'a pas été transcrit, il se rattache incontestablement au rituel de la Grande Église: ainsi qu'on le peut voir sur la photographie du texte du psaume 113, publiée par Omont, le refrain antiphonique <<ἐπάκουσόν μου κε>> est donné directement au-dessus du psaume>>, N. Malickij, "Le psautier byzantin...", 240; *Ms. grec 20, fol. 26v*: <<PIC (!) ΕΠΑΚΟΥCON ΜΟΥ ΚΕ>>, cf. H. Omont, *Fac-similés des plus anciens manuscrits grecs en onciale et en minuscule de la Bibliothèque Nationale, du IXe au XIIe siècle* (Paris: E. Leroux, 1892) Pl. XIV; *Parisinus gr. 20:26v*: <<PIC ΕΠΑΚ>>ΟΥCON ΜΟΥ ΚΕ.

¹³⁴⁵ <<A la fin et en marge des psaumes 93, 96, 102, 103, 105, 106, 111, 114 et 128, dans un cercle vert, bordé de rouge à l'extérieur et à l'intérieur, on remarque les lettres: Δ^ΞΟ (Δοξολογία), et de même à la fin des psaumes 104, 108 et 133: Κ^ΘΑ (Κάθισμα), destinées à régler le chant des Psaumes>>, H. Omont, *Miniatures des plus anciens...*, 41; <<Les doxologies (δοξ.) et les cathismas (καθ.), à la fin de certains psaumes sont indiqués par de petits cercles verts, bordés de rouge à l'intérieur et l'extérieur>>, S. Dufrenne, *L'illustration des psautiers grecs...*, 41; cf. V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie*, 345, abrevierea cuvântului grec <<δοξολογία>> este următoarea: <<Δ^ϕλ^Γ>>, iar cea a cuvântului <<δόξα>>, cf. aceluiași studiu (p. 345) este <<Δ^ρ>>.

¹³⁴⁶ *Parisinus gr. 20*: fila de gardă: <<Pseautier Grec depuis le Pseaume 92. jusqu'au Pseaume 136. en majuscules du dixieme Siecle, donné à la Bibliotheque par Monsieur Louail qui l'a eû du Sr. Blondel Correcteur d'Imprimerie qui demande quelque imprimè en eschange.>>; potrivit lui S. Dufrenne și H. Omont, această notă ar aparține lui Jean Boivin, cf. *L'illustration des psautiers grecs...*, 41 și *Miniatures des plus anciens...*, 41.

¹³⁴⁷ <<... il Barberini 285 del XII secolo, considerato copia del Khludov>>, M. Arranz, *Judicium de Thesi...*, 3, nota 2.

¹³⁴⁸ Cf. *Barb. gr. 285:1r*; este vorba desigur de titlul original redat în greacă, și nu de cel adăugat ulterior (*Psalterium*), în colțul din dreapta, sus.

¹³⁴⁹ *Laur. Plut. V 5:2r*.

Între *Psaltirile* cu o structură dublă s-ar putea număra, în opinia mea, chiar și *Pantocrator 61* (sec. IX)¹³⁵⁰, care are o origine constantinopolitană¹³⁵¹; potrivit lui N. Malickij însă, această ipoteză pare destul de dificil de susținut: <<Pour le psautier du Pantocrator, il est difficile d'affirmer si le texte primitif, écrit en onciale et caché sous une transcription postérieure, garde encore des refrains antiphoniques>>¹³⁵².

După cum am observat până acum, nu există, din păcate, certitudini¹³⁵³ pe baza cărora să putem fonda supoziții reale legate de însemnările pe care le conține titlul *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*; de mulțori însă, găsind precizări, fie ele neînsemnate, reușim să formulăm ipoteze oarecum juste.

Spun toate acestea, de vreme ce țin să menționez în continuare, un alt indiciu privind semnificația titlului *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, o precizare pe care I. B. Pitra¹³⁵⁴, în opinia mea, nu a înțeles-o îndeajuns și, pe care o interpretează într-o manieră stranie: <<Ad ps. VI inscribitur: ζη. ύπ. (ζήτησον ύπακοήν?) σωσον ήμᾶς, Κύριε>>¹³⁵⁵; este vorba de cuvântul redat cu bold, o abreviere a unei prepoziții (ύπό)¹³⁵⁶, care compare deja în unele dintre rubricile așa-numitului “*Canon al Antifoanelor...*”.

¹³⁵⁰ Din studiul lui S. Dufrenne se poate observa că după anumiți psalmi compare cuvântul <<δόξα>> (Δ ρ'), ca de exemplu după Psalmii 88 (fol. 128r/Pl. 19), 123 (fol. 182r/Pl. 27) și 144 (fol. 201r/Pl. 29), cf. *L'illustration des psautiers grecs...*, Pl. 19, 27, 29; țin să precizez că abrevierea cuvântului <<δόξα>> (Δ ρ') este identică cu cea consemnată de V. Gardthausen, în *Griechische Palaeographie*, 345, astfel că indiciile lui S. Dufrenne sunt foarte corecte, deși imaginile redată în studiul acesteia nu sunt clare întru totul.

¹³⁵¹ Cf. S. Dufrenne, *L'illustration des psautiers grecs...*, 42.

¹³⁵² “Le psautier byzantin...”, 240.

¹³⁵³ Rămâne așadar ca specialiștii să reflecteze asupra acestor aspecte pe viitor.

¹³⁵⁴ *Iuris ecclesiastici...*, 209.

¹³⁵⁵ *Ibid.*, 209, nota 1.

¹³⁵⁶ <<ύπ ύπό Bast c. p. 864.>>, cf. V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie*, 352.

Însemnarea din precedentă se pare că a fost descoperită de I. B. Pitra în codicele *Barberin. III, 4*¹³⁵⁷, care nu este altul decât faimosul *Barberini gr. 285*, amintit mai sus; autorul (I. B. Pitra) menționează codicele potrivit unei cote anterioare <<*Barberin. III, 4*>>, consemnată în așa-numitul *Inventarium codicum manuscriptorum Bibliothecae Barberinae, redactum et digestum a D. S. Pieralisi*. Tomus 1 (S. d.) **III. 4**¹³⁵⁸.

Analizând mai atent precizarea: <<ζη. ύπ. (ζήτησον ύπακοήν?) σῶσον ήμᾶς, Κύριε>>¹³⁵⁹, identică de altfel, cu rubrica a patra a așa-numitului “*Canon al Antifoanelor...*”, vedem cum copistul inserează prepoziția <<ύπό>> exact între numerele Psalmilor (7 și 8, adică “ζ” și “η”) din care este alcătuit antifonul¹³⁶⁰ și titlul (rubrica) acestuia (σῶσον ήμᾶς, Κύριε).

Semnificația acestei rubrici pare a fi, dincolo de orice supoziție, una profundă și exprimă, cu siguranță, o particularitate aparte care, foarte probabil, ne scapă, dar care trimite, fără doar și poate, și la forma primară a titlului *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*: <<Α̅ Β̅ Υ̅Π̅Ο̅ Α̅Λ̅Λ̅Η̅Λ̅Ο̅Υ̅Ι̅Α̅>>¹³⁶¹.

Mai mult, țin să precizez că deși “dispunem” de aceste mici detalii, totuși sensul primar al “adaosului” prepoziției <<ύπό>> în dreptul anumitor rubrici ale “*Canonului Antifoanelor...*”, precum și în titlul *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, pare a fi încă departe de a fi deslușit.

În opinia mea, un lucru este cert în ceea ce privește semnificația exactă a acestor rubrici (structuri), și anume că nu poate fi vorba de o coincidență pur și simplu; consider, de asemenea, că ar fi fost mult

¹³⁵⁷ Cf. *Iuris ecclesiastici...*, 209, nota 1.

¹³⁵⁸ A se vedea și subcapitolul *Manuscrise menționate*.

¹³⁵⁹ Iată forma originală redată în Barb. gr. 285:4v: ζ̅ η̅ ὕ̅π̅ο̅ σ̅ῶ̅σ̅ο̅ν̅ ή̅μ̅ᾶ̅ς̅ Κ̅ύ̅ρ̅ι̅ε̅:–.

¹³⁶⁰ Conotația cuvântului <<antifon>> (în greacă, ἀντίφωνον) în acest context este una specifică și desemnează un grup de doi sau mai mulți Psalmi.

¹³⁶¹ W. O. E. Oesterley, “A lost uncial...”, 354.

mai ușor să formulăm o ipoteză justă privind semnificația acestei mențiuni ($\bar{A} B \Upsilon\Pi O \ \bar{\Lambda}\bar{\Lambda}\bar{H}\bar{\Lambda}O\Upsilon\bar{I}A$), dacă am fi cunoscut forma originară a primei rubrici (mai exact a primului antifon) a așa-numitului “*Canon al Antifoanelor...*” din manuscrisele *Chludov 129 Δ*¹³⁶² și *Parisinus gr. 20*¹³⁶³ (două dintre codicele menționate în precedentă).

Cât despre celelalte două manuscrise menționate (*Barb. gr. 285*¹³⁶⁴ și *Laur. Plut. V 5*) este de notat că, deși nu indică în titlurile *Psaltirilor* rubrica ($\bar{A} B \Upsilon\Pi O \ \bar{\Lambda}\bar{\Lambda}\bar{H}\bar{\Lambda}O\Upsilon\bar{I}A$), totuși aceasta compare în proximitatea lor¹³⁶⁵; acest indiciu poate însemna mult în perceperea acestei uzanțe și a sensului pe care l-ar putea avea rubrica în titlul *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*.

Aceste mici detalii precum și o analiză mai atentă a titlului *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, dar nu numai, m-au făcut să regândesc structura acestui titlu.

M-am întrebat, printre altele, de ce G. Karo și I. Lietzmann în studiul redactat în 1902, omit tocmai partea finală ($\bar{A} B \Upsilon\Pi O \ \bar{\Lambda}\bar{\Lambda}\bar{H}\bar{\Lambda}O\Upsilon\bar{I}A$) a titlului *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, care compare potrivit acestora, în original, la fila 27r. Apoi am revăzut mai atent modul (mai exact forma) în care W. O. E. Oesterley redă titlul *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*:

<<† ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΔΑΔ ΤΟΥ
ΑΓΙΟΠΟΛΙΤΟΥ ΥΥ ΪΕCCAI

¹³⁶² Din păcate, această rubrică nu compare în codice (vezi *Chludov 129 Δ:2r*, cf. Marfa V. Ščepkina, *Miniatjury Chludovskoj...*, 2).

¹³⁶³ Manuscrisul începe cu *Psalmul 92* (vezi mai sus, în note).

¹³⁶⁴ Foarte important ar fi fost, după părerea mea, titlul original (în greacă) al *Psaltirii* din codicele *Barb. gr. 285*, care nu compare însă, din rațiuni care ne scapă.

¹³⁶⁵ În codicele *Barb. gr. 285: 1r*, care nu consemnează titlul *Psaltirii* în greacă, rubrica ($\alpha\bar{\beta}\bar{\nu}^{\pi} \ \bar{\alpha}\bar{\lambda}\bar{\lambda}\bar{\eta}\bar{\lambda}\bar{o}\bar{\upsilon}\bar{i}\alpha$) compare în partea superioară a filei 1r, relativ pe centru; în manuscrisul *Laur. Plut. V 5:2r*, rubrica ($\cdot\cdot\alpha'\beta' \ \bar{\alpha}\bar{\lambda}\bar{\lambda}\bar{\eta}\bar{\lambda}\bar{o}\bar{\upsilon}\bar{i}\alpha\cdot\cdot$) nu este redată în continuarea titlului *Psaltirii* ($\psi\alpha\lambda\tau\eta\rho\iota\omicron\nu \ \tau\omicron\upsilon\ \Delta\alpha(v\acute{i})\delta$), ci mai sus, în partea superioară a filei 2r, pe centru.

ΚΑΙ ἸΟΥΔΑ ΚΑΤὰ ΦΥΛΗ
 Ἀ Β ὙΠΟ ἈΛΛΗΛΟΥΪΑ>>^{1366, 1367}.

În opinia mea, forma însemnării lui G. Karo și I. Lietzmann (cf. *Catenarum graecarum catalogus*, 63), după cum aminteam și în precedentă, se datorează unor rațiuni care ne scapă; este foarte posibil ca “adaosul” (Ἀ Β ὙΠΟ ἈΛΛΗΛΟΥΪΑ) care face trimitere, fără doar și poate, la rubricile așa-numitului “*Canon al Antifoanelor*”, să fi fost considerat de către ei ca nefăcând parte din titlu, fapt confirmat oarecum de forma redată de W. O. E. Oesterley, care consemnează această rubrică într-un rând separat; singurul detaliu care ne “încurcă” întrucâtva este afirmația lui Oesterley, potrivit căreia “titlul” era redat, în original, “într-un cadru iluminat”, și deci, rubrica ar fi făcut parte din “acest întreg”.

Țin să precizez, de asemenea, că mențiunea lui G. Karo și I. Lietzmann ar putea fi una justă, de vreme ce există și alte manuscrise care consemnează un titlu aproape identic cu cel al Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, tocmai sub forma redactată de cei doi, cum ar fi de exemplu codicele *Oxoniensis Auct. D. 4. 1* (datat în sec. IX): <<Tit. ψαλτήριον τοῦ Δαυὶδ υἱοῦ Ἰεσσαὶ καὶ Ἰουδα κατὰ φυλὴν>>¹³⁶⁸; o particularitate aparte a acestui codice o reprezintă faptul că autorul catalogului precizează, în mod clar, că aceasta ar fi chiar forma titlului.

¹³⁶⁶ Motivul pentru care W. O. E. Oesterley împarte astfel acest titlu este greu de presupus (foarte probabil așa era consemnat în original); el precizează doar că “titlul” acesta ar fi fost redat inițial “într-un cadru iluminat”, cf. “A lost uncial...”, 354.

¹³⁶⁷ “A lost uncial...”, 354; de notat, că unele accente și semne grafice indicate de Oesterley nu au putut fi redactate, din păcate, de vreme ce lipsesc din programul pe care l-am utilizat.

¹³⁶⁸ Cf. H. O. Coxe, *Bodleian Library...*, 623AB; iată și însemnarea lui G. Karo și I. Lietzmann: <<... ψαλτήριον Δαὶδ τοῦ ἀγιοπολίτου υἱοῦ Ἰεσσαὶ καὶ Ἰουδα κατὰ φύλην>>, *Catenarum graecarum catalogus*, 63.

Mai mult chiar, potrivit descrierii lui H. O. Coxe, manuscrisul *Oxoniensis Auct. D. 4. 1* (sec. IX)¹³⁶⁹ pare a fi o *Psaltire* cu o structură dublă, asemenea renumitului codice *Chludov 129 Δ* (sec. IX), care era folosit probabil în două tipuri de rânduială: cea palestiniană și cea constantinopolitană; de notat că acest detaliu pare a fi unul determinant, în sensul că poate lămuri multe dintre cele analizate până acum.

Așadar, în baza celor spuse în precedentă, s-ar putea afirma, cu limitele de rigoare, că mențiunea (Α Β ΥΠΙΟ ΑΛΛΗΛΟΥΪΑ) n-ar fi făcut parte tocmai din titlu, ci era indicată în continuarea sau în proximitatea acestuia, “uzanță” confirmată într-o oarecare măsură de indiciile din manuscrisele menționate mai sus: *Barb. gr. 285, Laur. Plut. V 5* și *Oxoniensis Auct. D. 4. 1*.

Un alt element care ne-ar putea ajuta să înțelegem structura inițială a Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, în special a *Psaltirii*, dincolo de indiciile din titlu, sunt unele particularități consemnate în codicele *Laur. Plut. V 5*, precum așa-numitele “Titluri ale Psalmilor”¹³⁷⁰, despre care am tratat mai pe larg în teza mea de doctorat¹³⁷¹, încât, nu voi insista în mod deosebit aici.

În ceea ce privește deci “Titlurile Psalmilor” (*Tituli Psalmorum*)¹³⁷², M. -J. Rondeau afirmă, printre altele, că sunt repere

¹³⁶⁹ <<In calce, ordo Cathismatum, cui succedit notitia, ὁμοῦ πάντες ψαλμοὶ ρν', ἀντίφωνα ξ', καθίσματα κ', στίχοι ,δωπβ', καθὼς ψάλλει ἡ ἁγία Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλις, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ καθὼς ψάλλουσιν, ἥτοι ὁ ἐκκλησιαστικὸς, εἰσὶν οἱ πάντες στίχοι ,βφμβ' δόξαις οβ'>>, *Bodleian Library...*, 623DE.

¹³⁷⁰ “*Tituli Psalmorum*” (în latină).

¹³⁷¹ *Preghiere di commento ai salmi di autori vari, secondo il codice “Vaticano greco 783” (ff. 1-96r)* - studiu nepublicat.

¹³⁷² <<Les manuscrits des Psautiers latins inscrivent souvent, en tête des psaumes, un titre de quelques mots qui oriente la prière et facilite une interprétation chrétienne. Ces textes, souvent très anciens, sont presque inédits, parfois tout à fait inconnus; anonymes, dispersés dans les Psautiers, ils étaient d' accès

importante ce vădesc aspecte certe ale așa-numitei “creștinări” a *Psaltirii*¹³⁷³, <<fruits de plusieurs siècles de piété et de science chrétiennes, révèlent dans leur schématisation même combien profondément l’Eglise chrétienne avait fait sien le Psautier des juifs¹³⁷⁴>>¹³⁷⁵.

De notat, de asemenea, că există diferențe și în ceea ce privește forma în care au fost redatate aceste *Titluri*, în sensul că unele erau indicate împreună la începutul Psalmilor, într-o listă compactă, iar altele la începutul fiecărui Psalm; însă despre aceste aspecte voi aminti și în alt loc.

Potrivit studiului lui P. Salmon redactat în 1959, menționat deja, fuseseră descoperite până la acea vreme doar șase serii¹³⁷⁶ ale “*Titlurilor Psalmilor*”¹³⁷⁷, ele fiind atribuite mai multor autori și aparținând unor epoci diferite.

Cea mai veche dintre acestea (redactată în greacă) este a patra serie (datată în secolul IV)¹³⁷⁸, și va fi atribuită, după cum vom vedea, lui Eusebiu de Cezarea († 339).

difficile>>, P. Salmon, *Les “Tituli Psalmorum” des manuscrits latins* (Études Liturgiques 3, Paris: Cerf, 1959) 9; <<Les titres dont il est question ici sont des séries de brèves indications placées au début des Psaumes pour dégager le sens principal de chacun dans une perspective chrétienne et pour orienter la prière>>, M.-J. Rondeau, *Les Commentaires patristiques...*, 197.

¹³⁷³ *Les Commentaires patristiques...*, 197.

¹³⁷⁴ <<L’ Eglise ne lit pas les psaumes comme des monuments littéraires d’ une culture sémitique du passé à laquelle elle voudrait s’ arrêter ou revenir, mais elle les entend comme l’ expression même de son actuelle délivrance dans le Christ>>, J. Gelineau, *Le Psautier de la Bible de Jérusalem* (Paris: Cerf, 1961) 20.

¹³⁷⁵ M.-J. Rondeau, *Les Commentaires patristiques...*, 198.

¹³⁷⁶ <<Les six séries de titres publiées dans ce volume sont les seules qui existent encore, à notre connaissance>>, *Les “Tituli Psalmorum”...*, 30.

¹³⁷⁷ <<... la série I est la plus répandue, tandis que les III, IV et VI y sont assez rares; la Ve est tout à fait inconnue>>, *Ibid.*, 34.

¹³⁷⁸ <<En tout cas, dès le IVe siècle, existent certainement celle d’ Eusèbe (IV)...>>, *Ibid.*, 28.

Recunoașterea lui Eusebiu de Cezarea ca autor al acestei serii în greacă a “*Titlurilor Psalmilor*” este însă relativ tardivă (sec. VIII), și este semnalată pentru prima dată de Bernard de Montfaucon (1655-1741), într-un studiu din anul 1707: <<Υποθέσεις τοῦ αὐτοῦ Εὐσεβίου εἰς τοὺς ψαλμούς...>>¹³⁷⁹.

În opinia mea, Bernard de Montfaucon ar fi găsit această referință în două manuscrise pe care, din păcate, nu le menționează în mod clar: <<Argumenta¹³⁸⁰ vero non in Taurinensi modo Codice, sed etiam in prima Catena Regia, quae decimi saeculi est, Eusebii nomine comparent>>¹³⁸¹.

Care să fi fost însă manuscrisele indicate de Montfaucon nu se poate spune exact; ar putea fi vorba de două codice de la Biblioteca Națională din Torino, menționate, de asemenea, de G. Karo și I. Lietzmann, în studiul din 1902¹³⁸², amintit mai sus, și anume *Taurinens. B I 10* (342 Pasini)¹³⁸³, datat în sec. VIII (manuscrisul de care ne ocupăm) și *Taurinens. C II 6* (221 Pasini)¹³⁸⁴, datat în sec. X¹³⁸⁵.

¹³⁷⁹ <<Ejusdem Eusebii argumenta in Psalmos>>, B. Montfaucon, *Eusebii Pamphili Caesariensis Episcopi, Commentarii in Psalmos*. Collectio Nova Patrum et Scriptorum Graecorum, *Eusebii Caesariensis, Athanasii, & Cosmae Aegyptii*. Tomus primus (Parisiis: Sumptibus Claudii Rigaud, 1707) 2.

¹³⁸⁰ Traducerea în latină a cuvântului grecesc <<Υποθέσεις>>, cf. B. Montfaucon, *Eusebii Pamphili Caesariensis...*, 2; vezi și PG 23, 67.

¹³⁸¹ *Eusebii Pamphili Caesariensis...*, IV.

¹³⁸² *Catenarum graecarum catalogus*, 63, 64.

¹³⁸³ G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus*, 63; <<PAS. GR. CCCXLII (B. VII. 30)>>, G. De Sanctis, “Inventario dei codici superstiti greci...”, 396.

¹³⁸⁴ G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus*, 64; <<CODEX CCXXI. b. III. 32>>, <<commentarium in Psalmos complectitur, seu *Catenam* ex variis Patribus collectam>>, G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 311.

¹³⁸⁵ <<saeculi circiter XI>>, G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 311.

Într-adevăr, în descrierea manuscrisului <<CODEX CCCXLII. b. I. 10>>^{1386, 1387} din sec. VIII¹³⁸⁸, redată de G. L. Pasini (1687-1770), găsim următorul pasaj: <<Habetur hypothesis *Psalmorum*, primum generalis, tum cujuslibet Psalmi particularis ex *Eusebio Pamphylī*>>¹³⁸⁹; este foarte probabil ca în acest manuscris să fi găsit Montfaucon pentru prima dată, atribuirea explicită a “*Titlurilor Psalmilor*” (<<Υποθέσεις...>>) lui Eusebiu de Cezareea¹³⁹⁰.

De notat, de asemenea, că textul așa-numitelor “*Titluri ale Psalmilor*” (<<Υποθέσεις...>>), redactat de către Bernard de Montfaucon în 1707, va fi reeditat de J. P. Migne (1800-1875) în *Patrologia Graeca*¹³⁹¹, în 1857.

În concluzie la cele amintite în precedență se poate afirma, fără rezerve, că atribuirea “*Titlurilor Psalmilor*” (<<Υποθέσεις...>>) lui Eusebiu de Cezareea va avea loc relativ târziu (mai exact, în secolul VIII), însă această apartenență nu va fi contestată niciodată.

În altă ordine de idei, țin să subliniez legat de structura și distribuția “*Titlurilor Psalmilor*” în cadrul *Psaltirii*, în special în manuscrisele *Taurinensis B. VII. 30 (B I 10)*¹³⁹² și *Laur. Plut. V 5*, că ar putea fi vorba de particularități deosebit de importante, care merită

¹³⁸⁶ G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470; <<*Taurinens. B I 10 (342 Pasini)*>>, G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus...*, 63.

¹³⁸⁷ <<*B. VII. 30 Pas. gr. CCCXLII. Salterio greco con comment. (onciale). Sec. VIII*>>, cf. unei note din “12 sett. 1904” adăugate la începutul codicelui.

¹³⁸⁸ G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470 și G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus...*, 63; <<sec. VIII/IX>>, G. Mercati, *Note di letteratura biblica...*, 174, nota 2.

¹³⁸⁹ *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470.

¹³⁹⁰ <<f. 20^u hypothesis Eusebii>>, G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus...*, 63.

¹³⁹¹ PG 23, 68-72.

¹³⁹² Aceasta este o altă siglă a codicelui *Taurinensis B. VII. 30*, consemnată, de asemenea, în multe dintre izvoare și studii.

să fie cel puțin semnalate, de vreme ce singura diferență dintre ele constă în faptul că așa-numitele “Titluri ale Psalmilor” (<<Υποθέσεις...>>) sunt redată în codicele *B I 10* (B. VII. 30) sub ambele forme (adică fie sub forma unei liste¹³⁹³, fie redată “în dreptul” fiecărui psalm¹³⁹⁴), pe când în codicele *Laur. Plut. V 5*¹³⁹⁵ compar numai “în dreptul” psalmilor.

Indicii privind structura și distribuirea “Titlurilor Psalmilor” în cadrul *Psaltirii* găsim și în alte manuscrise, precum *Codex Alexandrinus* (sec. V)¹³⁹⁶, în care “Titlurile Psalmilor” (<<Υποθέσεις...>>) sunt redată toate la rând, sub forma unei liste; sau consemnate “în dreptul” fiecărui psalm, ca de exemplu în codicele *Vallicellianus D 35* (sec. XIII¹³⁹⁷)¹³⁹⁸ și *Hierosolymitanus S. Sabaiticus 231*

¹³⁹³ Această listă începea în original la fila 20v, potrivit următoarelor indicii: <<Habetur hypothesis *Psalmorum*, primum generalis, tum cujuslibet Psalmi particularis ex *Eusebio Pamphylis*>>, G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470 și <<f. 20^v hypothesis Eusebii>>, G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus...*, 63.

¹³⁹⁴ <<Habetur hypothesis *Psalmorum*, primum generalis, tum cujuslibet Psalmi particularis ex *Eusebio Pamphylis*>>, G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470; din păcate, starea deplorabilă în care se află manuscrisul nu ne permite să confirmăm, dar nici să infirmăm această ipoteză.

¹³⁹⁵ *Laur. Plut. V 5:2r*: α' προτροπή θεοσεβείας καὶ ἀποτρο(πή) τοῦ ἐναντίου··; *Laur. Plut. V 5:4r*: γ' προφητεία γενησομένων ἀγαθῶν/ τῷ Δα(νὶ)δ··; *Laur. Plut. V 5:5r*: δ' προφητεία τῷ Δα(νὶ)δ περι ὧν πέ/πονθεν·· etc.

¹³⁹⁶ <<*Codex Alexandrinus is a 5th century Gk codex containing both testaments*>>, David Noel Freedman, *The Anchor Bible Dictionary*. Volume 1: A-C (New York: Doubleday, 1992) 1069.

¹³⁹⁷ <<*Codex XIII. Saeculi*>>, Vallicellianus **D 35**, IV; <<Le codex est daté par son catalogueur du 13e siècle, mais il est probablement plus tardif, comme le montre la présence de filigranes>>, G. Dorival, *Les Chaînes (tome 3)...*, 233.

¹³⁹⁸ Vallicellianus **D 35**, 6r, 7r, 9r, 11r, 12r, etc.; vezi și G. Dorival, *Les Chaînes (tome 3)...*, 233-235.

(a. 1338)^{1399, 1400}.

Consider, de asemenea, că este foarte important de subliniat în acest context prezența unei mențiuni inedite, din păcate, greu de explicat, în celebrul codice *Barb. gr. 285*: <<Υπόθεσις προφητεία Χριστοῦ παθῶν καὶ κλη̃σις ἐθνῶν>>^{1401, 1402}; ceea ce putem afirma legat de aceasta este faptul că, este singura (unica) rubrică din cele 150 (ϧν') ale "Titlurilor Psalmilor" (<<Υποθέσεις...>>), atribuite lui Eusebiu, consemnată în codice, potrivit investigațiilor mele.

O ultimă precizare legată de așa-zisele "Titluri ale Psalmilor" (<<Υποθέσεις...>>), atribuite lui Eusebiu de Cezareea, vizează posibila lor origine (proveniență) alexandrină, confirmată pe de o parte, de faptul că sunt menționate pentru prima dată într-un codice alexandrin (renumitul *Codex Alexandrinus*, datat în sec.V), iar pe de alta, dacă ținem cont de observația lui P. Salmon: <<ces titres ne sont pas de l' exégèse historique et ne font pas allusion au sens littéral; ils font appel, et très largement, à l' exégèse spirituelle¹⁴⁰³ et voient surtout dans les psaumes des prophéties de l' œuvre rédemptrice du Christ>>¹⁴⁰⁴.

Însă despre importanța reală a acestor "Titluri" precum și despre semnificația lor, consider că numai un studiu solid ne poate

¹³⁹⁹ A. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Τεροσολυμιτική Βιβλιοθήκη...*, 362; G. Dorival, *Les Chaînes (tome 3)...*, 130, 136.

¹⁴⁰⁰ În privința modului distribuirii așa-ziselor <<Υποθέσεις...>> ale lui Eusebiu, în textul codicelui *Hiereosolymitanus S. Sabaiticus 231*, a se vedea și observația lui G. Dorival, *Les Chaînes (tome 4)...*, 505-506.

¹⁴⁰¹ *Barb. gr. 285:17r*: *υπο^θ προφητεία Χ(ριστο)ῦ παθῶν καὶ κλη̃σις ἐθνῶν*; această abreviere (*υπο^θ*) nu compare, din păcate, în studiul lui V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie* (Leipzig: Druck a. Verlag von B. G. Teubner, 1879) 257.

¹⁴⁰² <<κα'. Προφητεία τῶν Χριστοῦ παθῶν, καὶ ἐθνῶν κλη̃σις>>, PG 23, 68.

¹⁴⁰³ Se știe că "Școala Alexandrină", fondată pe la sfârșitul secolului al II-lea, folosea ca metodă exegetică alegoria, cf. E. G. Farrugia, *Dizionario enciclopedico dell' Oriente cristiano* (Roma: PIO, 2000) 677-678.

¹⁴⁰⁴ *Les "Tituli Psalmorum" ...*, 29.

edifica, astfel că cei interesați pot aprofunda toate aceste particularități.

Revenind după această “scurtă” paranteză la antifoanele (rubricile) “*Canonului Antifoanelor...*”, trebuie menționat că unele dintre acestea, intitulate <<Ἀλληλούϊα>>, conțin deja în structura lor (mai exact între numerele Psalmilor și rubrică) prepoziția (ὕπό), ceea ce atestă, pe de o parte, faptul că tipul acestei uzanțe este unul bine definit, iar pe de alta, că semnificația acestora este într-adevăr reală.

În ceea ce privește o posibilă “ultimă” interpretare a expresiei din titlul *Psaltirii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30* (<<Ἄ Β ΥΠΟ Ἀλληλούϊα>>), trebuie să specific că, din păcate, aceste detalii nu ne ajută prea mult; ele pot reprezenta cel mult, dovada că mențiunea din precedență este justă și că exprimă realmente o uzanță despre care știm prea puține lucruri.

Iată câteva dintre aceste “antifoane” (rubrici):

Barb. gr. 285:

<<θ' ὑπ ἀλληλούϊα:->>¹⁴⁰⁵;

<<ι' ια' ιβ' ιγ' ὑπ ἀλληλούϊα:>>¹⁴⁰⁶;

<<ιζ' ὑπ ἀλληλούϊα~>>¹⁴⁰⁷;

<<κα' υπ ἀλληλούϊα>>^{1408, 1409}etc.

Laur. Plut. V 5:

<<θ' ὑπ ἀλληλούϊα: >>^{1410, 1411}.

La fel de oportun, în opinia mea, este să consemnez și câteva dintre rubricile “*Canonului Antifoanelor...*”, care redau, de asemenea,

¹⁴⁰⁵ Barb. gr. 285: 6r.

¹⁴⁰⁶ Barb. gr. 285: 8r.

¹⁴⁰⁷ Barb. gr. 285: 12r.

¹⁴⁰⁸ Barb. gr. 285: 17r.

¹⁴⁰⁹ Acestea sunt doar câteva dintre aceste rubrici.

¹⁴¹⁰ Laur. Plut. V 5: 11v.

¹⁴¹¹ Din păcate, manuscrisele *Chludov 129 Δ* și *Parisinus gr. 20* nu consemnează astfel de rubrici.

în structura lor prepoziția (ὕπό), și care nu conțin rubrica <<Ἀλληλούϊα>>:

*Chludov 129 Δ*¹⁴¹²:

<<Γ' ΥΠ(Ο) ἘΛΈΗCÓN ΜΕ ΚΎ(ΡΙΕ)>>¹⁴¹³;

<<Ε' C' ΥΠ(Ο) ΟΙΚΤΕΪΡΗCÓN ΜΕ ΚΎ(ΡΙΕ)>>¹⁴¹⁴;

<<Ζ' Η' ΥΠ(Ο) ἸΛΆCΘΗΤΪ ΜΟΙ ΚΎ(ΡΙΕ)>>¹⁴¹⁵.

Barb. gr. 285:

<<δ' ε' ς' ὕ^π οἰκτείρηcόν με Κ(ύρι)ε:~>>¹⁴¹⁶;

<<μγ' ὕ^π cōcον ἡμᾶς Κ(ύρι)ε:~>>¹⁴¹⁷;

<<νθ' ξ' ξα' ὕ^π βοήθηcόν μοι Κ(ύρι)ε:~>>¹⁴¹⁸;

<<ρλς' ρλζ' ὕ^π ἰλάcθητί μοι Κ(ύρι)ε:~>>¹⁴¹⁹.

Laur. Plut. V 5:

<<ὠι^Δ α' ὕ^π τῶι Κ(υρί)ωι ἄιcωμεν:~>>^{1420, 1421};

<<ὠι^Δ γ' ὕ^π εἰcάκουcόν μου Κ(ύρι)ε:~>>¹⁴²².

După cum se poate observa, prepoziția (ὕπό) compare la toate rubricile *Cântărilor biblice* (Odelor biblice) în codicele *Laur. Plut. V 5*,

¹⁴¹² De notat că în ediția îngrijită de Marfa V. Ščepkina (*Miniatjyry Chludovskoj...*), prepoziția (ὕπό) compare numai în antifoanele (rubricile) *Cântărilor biblice* (Odelor biblice).

¹⁴¹³ *Chludov 129 Δ*: 153, cf. Marfa V. Ščepkina, *Miniatjyry Chludovskoj...*, **153**.

¹⁴¹⁴ *Chludov 129 Δ*: 156, cf. *Ibid.*, **156**.

¹⁴¹⁵ *Chludov 129 Δ*: 157v, cf. *Ibid.*, **157**^{o6}; vezi și O. Strunk, "The Byzantine Office...", planșa nr. 9 (9. "Chludov" Psalter, fol. 175^v).

¹⁴¹⁶ *Barb. gr. 285*: 2v.

¹⁴¹⁷ *Barb. gr. 285*: 38r.

¹⁴¹⁸ *Barb. gr. 285*: 52r.

¹⁴¹⁹ *Barb. gr. 285*: 129r; vezi și O. Strunk, "The Byzantine Office...", planșa nr. 5 (5. Vatican, Barberini gr. 285, fol. 129).

¹⁴²⁰ *Laur. Plut. V 5*: 250r.

¹⁴²¹ De notat că litera "ι", redat cu caractere mai mici, reprezintă forma dativului (adică așa-numitul "iota subscript").

¹⁴²² *Laur. Plut. V 5*: 257r.

mai puțin la Cântarea (Oda) a 2-a, care consemnează, de altfel, o altă particularitate și anume, rubrica “ὕπαλλαγή”:

<<·:ὕπαλλαγή α' δόξα σοι ὁ Θεός·:>>¹⁴²³;

<<÷ υ^π¹⁴²⁴ β' φύλαξόν με Κ(ύρι)ε·:>>¹⁴²⁵;

<<÷ υ^π γ' δίκαιος εἶ Κ(ύρι)ε·:>>¹⁴²⁶;

<<÷ υ^π δ'. δόξα σοι δόξα σοι·:>>¹⁴²⁷.

Această indicație (rubrică) este consemnată, de asemenea, la Psalmul 118:

<<ὕπαλλαγή β'·:>>^{1428, 1429};

<<ὕπαλλαγή γ'·:>>¹⁴³⁰;

<<ὕπαλλαγή δ'·:>>¹⁴³¹.

După cum se poate observa, rubricile indicate la Psalmul 118 (*starea* întâi)¹⁴³² sunt redată integral și fără stih¹⁴³³ (refren).

¹⁴²³ Laur. Plut. V 5: 252r.

¹⁴²⁴ <<υ^π>> este aici abrevierea cuvântului “ὕπαλλαγή”; după cum se observă, nu este redat spiritul; de notat, de asemenea, că această abreviere nu compare în V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie* (Leipzig, 1879) 257.

¹⁴²⁵ Laur. Plut. V 5: 253v.

¹⁴²⁶ Laur. Plut. V 5: 254v.

¹⁴²⁷ Laur. Plut. V 5: 256v.

¹⁴²⁸ Laur. Plut. V 5: 205v.

¹⁴²⁹ <<ὕπαλλαγή α'>> nu compare în manuscris, cf. Laur. Plut. V 5: 204v-205r sau poate a fost omisă.

¹⁴³⁰ Laur. Plut. V 5: 206v.

¹⁴³¹ Laur. Plut. V 5: 207v.

¹⁴³² Din păcate, nu am reușit să vizualizez conținutul și forma rubricilor (dacă acestea există) de la celelalte două *stări* ale Psalmului 118.

¹⁴³³ <<STIH, STIHIRĂ, STIHIRI - sunt forme ale poeziei imnografice întrebuințate în cântările bisericești din cultul creștin ortodox. Stihira (τὰ στίχηρα - *ta stihira*, de la στίχος, ὁ - *stihos* = șir, linie, stih sau vers), numită și tropar, este o compoziție imnografică în formă de versuri sau strofe, grupate în serie (numite și tropare în serie)...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, 465-466.

În codicele *Barb. gr. 285* găsim consemnate deopotrivă la Cântarea (Oda) a 2-a, rubrici abreviate¹⁴³⁴ și stihuri (refrene) rediate întocmai ca la aceeași odă din manuscrisul *Laur. Plut. V 5*:

<<ὠ^Δ β' ὑ^π Δόξα κοί ὁ Θ(εό)ς: ->>¹⁴³⁵;

<<÷ ὑ^π φύλαξόν με Κ(ύρι)ε: ->>¹⁴³⁶;

<<÷ υ^π Δίκαιος εἶ Κ(ύρι)ε: ->>¹⁴³⁷;

<<÷ υ^π δόξα κοί δόξα κοί: ->>¹⁴³⁸.

Din păcate, la Psalmul 118, manuscrisul *Barb. gr. 285* nu semnaleză nimic special (adică nicio rubrică).

Aș dori să subliniez pe lângă aceasta încă un fapt inedit și anume, că absolut toate rubricile așa-zisului "*Canon al Antifoanelor...*" din codicele *Barb. gr. 285* sunt introduse (sau redau) de prepoziția "*ὑπό*"; pe alocuri este redată chiar forma completă a acesteia (62v, 100v, 103r, 141r¹⁴³⁹).

De notat, de asemenea, că tipul uzanței și semnificația exactă a prepoziției (*ὑπό*) în structura rubricilor așa-numitului "*Canon al Antifoanelor...*", confirmată, după cum am văzut, de prezența ei în diferite manuscrise, ar trebui să rămână în atenția specialiștilor, de vreme ce ridică încă, multe semne de întrebare legate, în special, de maniera justă de interpretare.

O ultimă observație privind modul de interpretare mai puțin exact al prepoziției (*ὑπό*), tocmai în contextul pe care l-am menționat în precedență (particularitate pe care am sesizat-o ce-i drept, de curând), are în vedere, deloc întâmplător, titlul original al *Psaltirii* din

¹⁴³⁴ <<ὠ^Δ α' ὑ^π, ὑ^π, υ^π>>; în opinia mea, interpretarea acestor abrevieri nu poate fi decât una relativă.

¹⁴³⁵ *Barb. gr. 285*: 142r.

¹⁴³⁶ *Barb. gr. 285*: 143r.

¹⁴³⁷ *Barb. gr. 285*: 143v.

¹⁴³⁸ *Barb. gr. 285*: 145r.

¹⁴³⁹ <<ὠ^Δ α' (ὑπό τῶ Κυρίῳ ἄσωμεν):·>>; această formă pare a fi una dezvoltată, dar din păcate, nu este foarte lizibilă.

Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, consemnat integral de W. O. E. Oesterley: <<† ΨΑΛΤΗΡΙΟΝ ΔΑΔ ΤΟῩ ΑΓΙΟΠΟΛΙΤΟΥ ΥῩ ΙΕCCAI¹⁴⁴⁰ ΚΑῙ ΙΟΥΔΑ ΚΑΤᾹ ΦΥΛΗ¹⁴⁴¹ Ᾱ Β̄ ΥΠΟ̄ ΑΛΛΗΛΟΥΪΑ>>^{1442, 1443}.

Aș dori să subliniez înainte de a analiza aceste ultime aspecte, că precizările din pasajele anterioare reușesc să lămurească cât de cât semnificația și tipul uzanței prepoziției (ὕπό).

Am evidențiat acest lucru deoarece forma ușor schimbată a titlului *Psalterii* din Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, redată de Georgi Parpulov: <<14a. Ψαλτήριον Δα(ν)ιδ τοῦ ἁγιοπολίτου υ(ιο)ῦ Ἰεσσαὶ καὶ Ἰουδα κατὰ φυλή(ν)· α' β' ὑπό(ψαλμα) ἀλληλούϊα>>¹⁴⁴⁴ (una “ipotetică”, în opinia mea, și care lasă loc la diferite interpretări), vine să “răstoarne” bunăoară afirmațiile și observațiile din precedentă.

După cum se poate observa, deosebirea esențială dintre cele două titluri constă în faptul că G. Parpulov introduce substantivul ὑπό(ψαλμα)¹⁴⁴⁵ în locul prepoziției ὑπό.

Deși la prima vedere pare a nu fi nimic nepotrivit în forma acestui titlu, structura pe care o “creează”, pur și simplu G. Parpulov, este una inexactă din punct de vedere liturgic (chiar nemaîntâlnită), în sensul că “α' β' ὑπό ἀλληλούϊα” este o structură eminent de

¹⁴⁴⁰ <<Ψαλτήριον Δαυιδ τοῦ ἁγιοπολίτου υἱοῦ Ἰεσσαὶ κτλ.>>, A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, 18, nota 1.

¹⁴⁴¹ <<... ψαλτήριον Δαδ τοῦ ἁγιοπολίτου υἱοῦ Ἰεσσαὶ καὶ Ἰουδα κατὰ φύλην>>, G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum catalogus*, 63.

¹⁴⁴² “A lost uncial...”, 354; de notat, că unele accente și semne grafice indicate de Oesterley nu au putut fi redactate, din păcate, de vreme ce lipsesc din programul pe care l-am utilizat.

¹⁴⁴³ Din păcate, studiile care indică acest codice nu redau și forma integrală a titlului, astfel că prepoziția (ὕπό) nu compare deloc.

¹⁴⁴⁴ Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 143 [**Appendix D1: Titles of Greek Psalter Manuscripts**]; vezi și **Appendix B1**, “litera” L, codicele 522.

¹⁴⁴⁵ De notat că această abreviere nu compare în V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie* (Leipzig, 1879) 257.

tip constantinopolitan, în timp ce cuvântul $\acute{\upsilon}\pi\acute{o}\psi\alpha\lambda\mu\alpha$ are o proveniență palestiniană, și prin urmare, nu-și are rostul în această rubrică.

Așa-zisa “sinteză” pe care o propune G. Parpulov, consider că nu are cum să fie fundamentată aici; fără îndoială, studiile ulterioare vor confirma sau infirma acest punct de vedere.

Îndoielnică este, de asemenea, forma cuvântului $\acute{\upsilon}\pi\acute{o}(\psi\alpha\lambda\mu\alpha)$, o abreviere pe care G. Parpulov o explicitează, din păcate, într-un mod defectuos, în primul rând, pentru că nu face trimitere la niciunul dintre studiile de paleografie care ar consemna-o astfel.

Ceea ce este însă “neplăcut”, din punct de vedere științific, este felul cum G. Parpulov “rectifică” o formă pe care cineva de talia lui W. O. E. Oesterley o consemnează, deloc arbitrar, ci în urma consultării originalului, redând-o într-o manieră care nu lasă loc la alte interpretări; pentru mine personal, îndrăzneala lui G. Parpulov de a “retușa” varianta redată de Oesterley, care a studiat, fără doar și poate, originalul (adică codicele) înainte de a fi deteriorat, pare, la rândul ei, inexplicabilă.

În plus, observațiile pe care le face G. Parpulov pe marginea acestui cuvânt ($\acute{\upsilon}\pi\acute{o}\psi\alpha\lambda\mu\alpha$), nu mi se par convingătoare, pe de o parte, iar pe de alta, trădează “graba” de a argumenta o uzanță liturgică de tip palestinian¹⁴⁴⁶, despre care știm momentan puține lucruri.

Reamintesc că notam în precizările de mai sus, că absolut toate rubricile așa-zisului “*Canon al Antifoanelor...*” din codicele *Barb. gr.* 285 sunt introduse (sau redau) de prepoziția “ $\acute{\upsilon}\pi\acute{o}$ ”, în formă abreviată sau integrală, circumstanță care nu lasă loc la niciun alt tip de interpretare a acestei uzanțe.

¹⁴⁴⁶ Cf. J. Mateos, *Celebrarea cuvântului în Liturgia bizantină. Studiu istoric. Traducere și note de Cezar Login* (Cluj-Napoca: Editura Renașterea, 2007) 7.

Din punct de vedere liturgic însă (adică al adevăratului specialist), observația Părintelui Juan Mateos, deși nu poate fi considerată încă una definitivă, este determinantă în cea ce privește forma și sensul acestei prepoziții (ὕπό): <<a> Verbul *hypophōnein* (ὕποφωνεῖν), ca și verbele asemănătoare *hypakouein* (ὕπακούειν) și *hypopsallein* (ὕποψάλλειν), implică ideea că ceea ce se cântă este un răspuns, un ecou, după cum sugerează prepoziția *hypo* (ὕπό)>>¹⁴⁴⁷.

În ceea ce privește sensul termenului (substantivului) *ὕπόψαλμα*, pe care îl preferă (introduce) G. Parpulov, Părintele J. Mateos afirmă, de asemenea:

< Substantivul *ὕπόψαλμα* (*hypopsalma*), care apare în Palestina, poate fi aplicat unui stih psalmic ce este cântat în întregime ca răspuns; și, în al doilea rând, [poate fi aplicat] la psalm împreună cu răspunsul său. Această evoluție a sensului termenului arată că *hypopsalma* era așezat la începutul psalmului, (ca și *responsorium*-ul roman), pentru a fi cântat de solist>>¹⁴⁴⁸.

După cum se poate observa, Părintele J. Mateos menționează că substantivul *ὕπόψαλμα* face referire la o uzanță de tip palestinian, în timp ce structura “*α’ β’ ὑπὸ ἀλληλοῦϊα*” (a se vedea rubricile din codicele *Barb. gr. 285*, dar nu numai) reprezintă o practică (structură) eminamente de tip constantinopolitan.

Consider că aceste detalii (subtilități) de natură liturgică, care n-au fost clarificate nici până astăzi, i-au scăpat lui G. Parpulov; de altfel, lucrare lui este una monumentală.

Aș dori să adaug, că sursa pe care Parpulov o citează în susținerea ipotezei sale este preluată din lucrarea “*Pentru Dumnezeiasca Rugăciune*” [Partea a VI-a, capitolul 347 (“*Ce însemnează a se tămâia cu tăcere înaintea Bisericii și a Utreniei*”)] a Sfântului Simeon al Tesalonicului (+ 1429):

¹⁴⁴⁷ *Ibid.*, 151.

¹⁴⁴⁸ *Ibid.*, 7.

<<Mai întâi zice oarecare parte de stih din Psalm sau cu Aliluia sau cu “Slavă Ție Dumnezeu” sau pripeala¹⁴⁴⁹ mai pe urmă. Se numește Pripeală mai pe urmă pentru că se cântă cu Psalmul după stih, și întâi zice Stihul, apoi aceasta “Pleacă Doamne urechea Ta și mă auzi”, “Slavă Ție Doamne Slavă Ție” și de celelalte asemenea...>>^{1450, 1451}.

Iată și ipoteza lui G. Parpulov:

<<These invocations, which Symeon of Thessalonika (d. 1429) terms ὑπόψαλμα, were written as headings in the upper margin, together with the numbers of their corresponding psalms (Fig. 15). Rubrics of this kind all but disappear from manuscripts after the eleventh century>>¹⁴⁵².

Ceea ce este însă foarte interesant în mențiunea lui G. Parpulov, dincolo de precizările de ordin liturgic încă nelămurite, este faptul că

¹⁴⁴⁹ <<pripeală (< sl. припѣло, pars hymni ecclesiastici величаниы и припѣла, припѣль. Cf. Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1862-1865, p. 678), verset care însoțește cântarea unui psalm* sau a unui imn (1). Echiv. gr. acroteleotion (ἀκροτελεύταιον). V. stih. (S.B.B.) (D.S.)>>, *Dicționar de termeni muzicali* (București: Editura Enciclopedică, 2010³) 447-448.

¹⁴⁵⁰ T. Teodorescu, *Sfântul Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului. Tratat asupra tuturor Dogmelor Credinței noastre Ortodoxe, după adevăratele principii puse de Domnul nostru Iisus Hristos și urmașii Săi*. Retipărită după original, tradusă din limba greacă în anul 1765, și îndreptată pe alocuri, în zilele Prea Înălțatului Domn al Principatelor Unite Române în anul 1865, Alexandru Ioan I (București: Tipografia Toma Teodorescu, 1865) 225.

¹⁴⁵¹ <<... προλέγουσι γάρ τι στίχου μέρος αἰεὶ τοῦ ἐπιφερομένου ψαλμοῦ, ἢ μετὰ τοῦ Ἀλληλουῖα, ἢ τοῦ, <<Δόξα σοι, ὁ Θεός, >> ἢ τινος ὑποψάλματος προοιμαζόμενοι· ὑπόψαλμα δὲ λέγεται διὰ τὸ μετὰ τοῦ ψαλμοῦ κατὰ στίχον ἄδεσθαι. Καὶ πρῶτον μὲν τὸν στίχον, ἔπειτα δὲ τοῦτο λέγεσθαι οἷον, <<Κλῖνον, Κύριε, τὸ οὖς σου, καὶ ἐπάκουσόν μου. Δόξα σοι, ὁ Θεός· >> καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ὁμοίως>>, PG 625D.

¹⁴⁵² *Toward a History...*, 56.

așa-numitele rubrici ale *antifoanelor* vor dispărea din codice după secolul XI^{1453, 1454}.

Studiul lui G. Parpulov, o lucrare monumentală, după cum spuneam, menționează și o serie de titluri interesante ale *Psaltirilor*, care conțin particularități ce ar putea “întregi” tabloul observațiilor mele din precedentă.

Voi reda în continuare doar câteva dintre aceste titluri (G. Parpulov consemnează nu mai puțin de 56 de titluri), fără a insista asupra semnificației lor (cei interesați ar putea realiza o analiză detaliată a acestor titluri și a posibilelor lor semnificații):

a) *Vatoped 761* (cca 1088): <<Ψαλτήριον τερπνὸν εἰς Θ(εὸ)ν μέλο(ς·) ἀλλη(λούϊα)¹⁴⁵⁵>>^{1456, 1457};

b) *Ambrosianus + 24 sup.** (sec. X)¹⁴⁵⁸ și

¹⁴⁵³ Codicele *Barb. gr. 285* este datat în studiul lui Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, [Appendix B1, “litera” H, codicele 526] în sec. XI.

¹⁴⁵⁴ <<... Gregor Hanke, benedettino, preparando uno studio sull’Ufficio Divino secondo il Rito della Grande Chiesa, ha, inoltre, notato dei cambiamenti in questo periodo nei manoscritti del Salterio liturgico bizantino. Come nell’Eucologio, le antiche e le nuove redazioni rimasero nell’uso fianco a fianco, dal secolo IX fino alla fine del secolo XI e le fonti mostrano la controversia tra quanti erano a favore e quanti contrari ai cambiamenti. Soltanto agli inizi dei secoli XII e XIII la nuova stesura si impose in modo definitivo>>, R. F. Taft, *Storia sintetica del rito bizantino*. În *Collana di Pastorale Liturgica 20*. Traduzione di Enrico Baldassarre, Edmondo Caruana, O. Carm. e Andrea Braghin. Traduzione riveduta da Edward Farrugia, S.J. (Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1999) 64-65.

¹⁴⁵⁵ **Vatoped 761**: <<ἀλλ,^H>>; această abreviere compare și în V. Gardthausen, *Griechische Palaeographie* (Leipzig, 1879) 248.

¹⁴⁵⁶ Kurt Weitzmann, “III The Psalter Vatopedi 761...”, 31, figura 16.

¹⁴⁵⁷ Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 143-144 [Appendix D1: Titles of Greek Psalter Manuscripts].

¹⁴⁵⁸ Cf. Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, [Appendix B1, “litera” H, codicele 270].

Parisinus gr. 140 (sec. XI)¹⁴⁵⁹: <<Ψαλτήριον· α´ β´ ἀλληλούϊα>>¹⁴⁶⁰;

c) <<Δα(νὶ)δ Ψαλτήριον α´ β´ ἀλληλούϊα>>^{1461, 1462};

d) *Stavronikita ms 57** (sec. XII)¹⁴⁶³: <<Ψαλτήριον τῶ Δα(νὶ)δ εἰς Θ(εὸ)ν μέλος· ἀλληλούϊα>>¹⁴⁶⁴;

e) *Vat. gr. 1210** (sec. XI)¹⁴⁶⁵: <<Ψαλτήριον εἰς Θ(εὸ)ν μέλος τῶ Δα(νὶ)δ· ἀλληλούϊα>>¹⁴⁶⁶.

În opinia mea, indicii precum “α´ β´ ὑπὸ ἀλληλούϊα”, existente în titlurile anumitor *Psaltiri*, rediate într-o formă mai mult sau mai puțin fidelă celei menționate (a se vedea titlurile indicate în precedentă), reprezentau precizări (uzanțe) binecunoscute și bine determinate în vechime, și deloc întâmplător, aceste rubrici compar în special, în manuscrise redactate la scurt timp între ele; de altfel,

¹⁴⁵⁹ Cf. Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, [AppendixB1, “litera” H, codicele 363].

¹⁴⁶⁰ Cf. Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 143 [Appendix D1: Titles of Greek Psalter Manuscripts]; vezi și G. Parpulov, *Toward a History...*, [AppendixB1, “litera” L, codicele 270 și 363].

¹⁴⁶¹ Cf. Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 143 [Appendix D1: Titles of Greek Psalter Manuscripts].

¹⁴⁶² Din păcate, n-am putut identifica acest codice în Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, [AppendixB1 “litera” L].

¹⁴⁶³ Cf. Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, [AppendixB1, “litera” H, codicele 105].

¹⁴⁶⁴ Cf. Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 143 [Appendix D1: Titles of Greek Psalter Manuscripts]; vezi și G. Parpulov, *Toward a History...*, [AppendixB1, “litera” L, codicele 105].

¹⁴⁶⁵ Cf. Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, [AppendixB1, “litera” H, codicele 550].

¹⁴⁶⁶ Cf. Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 143 [Appendix D1: Titles of Greek Psalter Manuscripts]; vezi și G. Parpulov, *Toward a History...*, [AppendixB1, “litera” L, codicele 550].

aceste codice sunt dintre cele mai vechi, datate mai ales înainte de secolul X sau la scurt timp după (sec. XI, XII¹⁴⁶⁷).

Ajunși la finele acestei analize, țin să subliniez, că în baza indiciilor din titlurile manuscriselor *Regin. gr. 13, Veronesis I, British Mus. Add. 40731, Taurinensis B. VII. 30* și a codicelor menționate de G. Parpulov¹⁴⁶⁸, s-ar putea presupune bunăoară, că pentru cei din vechime a specifica tipul împărțirii *Psaltirii "liturgice"*, dar și originea acesteia în titlu, constituia într-adevăr o "uzanță", asemănătoare celei ce obișnuia să indice tipul împărțirii *Psaltirii*, dar și al stihometriei, la sfârșitul Psalmilor.

În ceea ce privește Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, este de notat că posibila sa dublă structură, precum și "originea" de tip constantinopolitan, nu pot fi susținute, din păcate, numai pe baza indiciilor din titlul *Psaltirii* (uzanțe despre care știm prea puține lucruri), fără a avea acces la mențiunile (detaliile) existente în textul original, particularități pe care, din nefericire, în condițiile actuale, codicele nu ni le poate oferi.

În concluzie, aș adăuga, că deși sunt numai niște ipoteze, observațiile din precedentă nu sunt lipsite nicidecum de importanță, mai ales pentru faptul că ridică întrebări legate de aspecte despre care s-a scris foarte puțin până acum.

2. *Psaltirea "liturgică" și împărțirea ei*

Capitolul privind așa-numita "*Psaltire liturgică*", precum și modul împărțirii acesteia, este unul asupra căruia specialiștii nu s-au aplecat îndeajuns, în opinia mea, fapt pentru care voi încerca, la

¹⁴⁶⁷ G. Parpulov menționează că așa-numitele rubrici ale *antifoanelor* vor dispărea din codice deja după secolul XI, cf. *Toward a History...*, 56.

¹⁴⁶⁸ A se vedea lista tuturor titlurilor menționate de G. Parpulov în *Toward a History...*, 143-144 [**Appendix D1: Titles of Greek Psalter Manuscripts**].

rându-mi, să precizez doar câteva aspecte, de vreme ce subiectul este unul foarte amplu și necesită studiu asiduu pe izvoare.

Țin să menționez că lucrări importante privind “redactarea” unei istorii a *Psaltirii bizantine* au început să apară, cum ar fi de exemplu studiul lui Georgi R. Parpulov, *Toward a History of Byzantine Psalters, ca. 850-1350 AD*. Plovdiv, 2014, o operă monumentală, despre care am amintit deja.

De asemenea, aspecte legate de această temă am prezentat și cu alte ocazii, de aceea, aș dori ca în paginile următoare să redau laolaltă toate particularitățile *Psaltirii liturgice bizantine* pe care le-am identificat de-a lungul timpului.

În altă ordine de idei, țin să precizez că studiile de specialitate, din păcate, ne furnizează destul de puține informații privind momentul introducerii în cult a “*Psaltirii liturgice*”, precum și asupra modului folosirii acesteia.

O primă mărturie privind, pe de o parte, existența “*Psalmilor lui David*” în cult, iar pe de alta, modul în care erau întrebuințați, o reprezintă o reglementare liturgică consemnată de canonul 17 al Sinodului¹⁴⁶⁹ de la Laodiceea (364)¹⁴⁷⁰, unde se amintește (poruncește) “*să nu se cânte deodată toți psalmii lui David, în adunările, și slujbele Bisericii, ca nu pentru lungimea lor, să se îngreuneze norodul, și să iasă din Biserică. Ci printre psalmi să se facă citire și rugăciune, ca norodul să se odihnească puțin...*”¹⁴⁷¹.

¹⁴⁶⁹ <<SINOD (lat. *concilium, sinodus*; gr. *σύνδοχος, ἡ* – *sinodos* = adunare) – în cadrul instituției Bisericii, este adunarea episcopilor (ierarhilor) în scopul de a dezbate problemele ei specifice...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, 456.

¹⁴⁷⁰ <<CANONUL 17 Nu se cuvine să grămădească psalmii întru adunări, ci printre fiecare psalm, să se facă citire>>, *Pidalion* (retipărire) (Mănăstirea Neamț, 1844) 318.

¹⁴⁷¹ *Ibid.*, 318.

La fel de importante, după părerea mea, pentru evoluția *Psaltirii liturgice*, sunt diferitele schimbări (modificări) structurale apărute în cadrul *Psaltirii*, cele mai importante fiind probabil “rezultatul direct al monasticizării în creștere a Bisericii Ortodoxe în perioada post-iconoclastă”¹⁴⁷²; însăși forma actuală a *Psaltirii* este rezultatul evident al mai multor transformări.

În privința modului în care au avut loc aceste modificări, Părintele Robert Taft avea să observe următoarele:

<<Gregor Hanke, O.S.B., pregătind un studiu cu privire la Sfânta Liturghie oficiată conform Ritului Marii Biserici, a semnalat și el schimbări în manuscrisele *Psaltirii Liturgice bizantine* din acea perioadă (probabil sec. IX-XII, n.n.)¹⁴⁷³. În acest caz, ca și în cel al Molitfenicului, redactările vechi și noi au continuat să fie folosite împreună din secolul al IX-lea până la sfârșitul secolului al XI-lea, iar sursele arată încordarea celor care erau pentru și a celor care erau împotriva schimbărilor. Abia la sfârșitul secolului al XII-lea a câștigat noua redactare>>¹⁴⁷⁴.

De notat, de asemenea, că spre sfârșitul sec. XII, ca rezultat al fuziunii dintre “sobrietatea rugăciunii monahale palestinienă” și “solemnitatea rituală” de tip studit, *Psaltirea* (ca mod și intensitate de folosire în cult) este trecută în plan secund:

¹⁴⁷² Cf. R. F. Taft, *Ritul bizantin-scurtă istorie*. Traducere din limba engleză de Dumitru Vanca și Alin Mehes (Alba Iulia: Editura Reîntregirea, 2008) 71; <<Abbiamo già notato i cambiamenti nel Salterio liturgico. Essi furono l'effetto diretto della crescita del fattore monastico della Chiesa Ortodossa nel periodo post-iconoclastico>>, R. F. Taft, *Storia sintetica...*, 65.

¹⁴⁷³ Reprezintă așa-numita “*perioadă de aur a tradiției liturgice bizantine vechi*”, timp în care “se dezvoltă tradiția studită în Constantinopol, în împrejurimi, în Sfântul Munte Athos, cu unele note specifice și chiar în sudul Italiei și Sicilia”, cf. Ierom. dr. Petru Pruteanu, “Evoluția Rânduielilor tipiconale în Răsăritul ortodox. Studiu istorico liturgic”, în *Studii Teologice*, Seria a III-a, Anul II/1 (2006) 77-78; vezi și M. Arranz, “Les prières presbytérales des matines byzantines”, OCP 38 (1972) 85.

¹⁴⁷⁴ *Ritul bizantin...*, 70; vezi și *Storia sintetica...*, 64-65.

<<Această fuziune, încheiată la sfârșitul sec. XII, venea să adauge sobrietății rugăciunii monahale palestiniene o solemnitate rituală pe care Arranz¹⁴⁷⁵ o numește „o puternică culoare bizantină, un anumit gust pentru tradiția catedrală și o semnificativă importanță cântării, în detrimentul Psaltirii”>>¹⁴⁷⁶.

O altă remarcă interesantă, privind locul și rolul “Psalmilor lui David” în cultul bizantin, este cea a lui Job Getcha:

<<Que l’on prenne en considération l’Horologion palestinien, déjà introduit à Constantinople par les moines studites au IXe siècle et servant de structure fixe aux offices de l’actuel rite byzantin, ou encore l’ancienne ἀσματικὴ ἀκολουθία de la Grande Eglise de Constantinople, dont l’usage est tombé en désuétude au XIVe-XVe siècle, les Psaumes furent l’ossature de la liturgie à Byzance et le demeurent actuellement>>¹⁴⁷⁷.

De vreme ce anumite linii generale privind evoluția *Psaltirii liturgice* au fost trasate deja, consider că merită să analizez în continuare, pe fiecare în parte, cele câteva “aspecte definitorii” (particularități) ale așa-numitei *Psaltiri liturgice bizantine*.

¹⁴⁷⁵ <<Ce travail de synthèse, il nous semble, mais ce n’est qu’une hypothèse, devoir être attribué surtout aux moines studites, qui en acceptant les traditions monastiques de la Palestine, ont répandu en Occident les usages liturgiques de S. Saba, mais en leur donnant une forte teinte byzantine: un certain goût pour les traditions cathédrales, l’importance donnée au chant au détriment du psautier...>>, M. Arranz, “Les prières presbytérales des matines...”, 85.

¹⁴⁷⁶ R. F. Taft, *Ritul bizantin...*, 78; <<Questa fusione, che giunse a compimento nel secolo XII, aggiunse alla preghiera del deserto più sobria del monachesimo palestinese una solennità rituale che le conferì ciò che Arranz chiama <<una forte colorazione bizantina, un deciso gusto per la tradizione cattedrale, un’importanza assegnata al canto a scapito del Salterio...>>>>, R. F. Taft, *Storia sintetica...*, 71.

¹⁴⁷⁷ Archidiacon Job Getcha, “Le système des lectures bibliques du rite byzantin”, în *La liturgie, interprète de l’Écriture. I - Les Lectures bibliques pour les dimanches et fêtes* (BELS 119, Roma: CLV-Ed. liturgice, 2002) 25.

2.1. *Psaltirea liturgică bizantină*

Psaltirea liturgică bizantină, fie cea aflată în uz la Ierusalim¹⁴⁷⁸, fie cea constantinopolitană¹⁴⁷⁹ (denumită, datorită mobilității sale, și “The Distributed Psalter”¹⁴⁸⁰), diferită, de altfel, de *Psaltirea biblică* (denumire mai puțin exactă, în opinia Pr. R. Taft¹⁴⁸¹), era împărțită în 60 de “stări” (στάσεις) și 20 de “Catisme” (καθίσματα), conform tradiției ierusalimitene, și în 74 sau 76 de “antifoane” (ἀντίφωνα¹⁴⁸²)¹⁴⁸³, potrivit uzanței de tip constantinopolitan.

2.2. *Psaltire liturgică constantinopolitană*

*Psaltirea liturgică constantinopolitană*¹⁴⁸⁴ (“Antifonarul”), care era în uz la Marea Biserică (Sfânta Sofia)¹⁴⁸⁵, a fost atribuită patriarhului Antim (535-536)¹⁴⁸⁶, și era împărțită după anumite codice în 74 sau 76 de “antifoane” (ἀντίφωνα)¹⁴⁸⁷; pentru mobilitatea sa, O. Strunk a numit-o “The Distributed Psalter”¹⁴⁸⁸.

¹⁴⁷⁸ J. Mateos, “Office de minuit...”, 175; R. Taft, “Mount Athos...”, 181.

¹⁴⁷⁹ M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 50.

¹⁴⁸⁰ O. Strunk, “The Byzantine Office...”, 200-202.

¹⁴⁸¹ R. Taft, “Mount Athos...”, 181.

¹⁴⁸² <<La Constantinopol Psaltirea însăși era împărțită în antifoane, fiecare cuprinzând, în principiu, trei psalmi având același antifon-refren...>>, J. Mateos, *Celebrarea cuvântului...*, 8-9, nota 23.

¹⁴⁸³ R. Taft, “Mount Athos...”, 181.

¹⁴⁸⁴ M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 50.

¹⁴⁸⁵ R. Taft, “Mount Athos...”, 181.

¹⁴⁸⁶ M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 50.

¹⁴⁸⁷ R. Taft, “Mount Athos...”, 181.

¹⁴⁸⁸ O. Strunk, “The Byzantine Office...”, 200.

De notat, că renumitul “*Canon al Antifoanelor Psalmilor al Marii Biserici a lui Dumnezeu*”¹⁴⁸⁹ (Κανὼν ἀντιφώνων τῶν ψαλμῶν τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας)¹⁴⁹⁰, care conținea 74 de *antifoane* (ἀντίφωνα), a fost publicat pentru prima dată, în opinia mea, de către I. B. Pitra (1812-1889)¹⁴⁹¹; pentru ediția sa, se pare că Pitra a utilizat codicele *Vat. gr. 342* (a. 1087-1088)¹⁴⁹². *Canonul antifoanelor* a fost publicat ulterior și de F. Cabrol (1856-1937)¹⁴⁹³.

O. Strunk a împărțit cele 68 de *antifoane* ale așa-zisei *Psaltiri liturgice a Marii Biserici* (“The Distributed Psalter”) în două grupe¹⁴⁹⁴.

K. Γεωργίου¹⁴⁹⁵, într-un studiu în care analizează două dintre codicele muzicale de la Biblioteca Națională din Atena: *Ateniese 2061*¹⁴⁹⁶ (sec. XV)¹⁴⁹⁷ [Μουσικὸς κῶδιξ. Ἀσματικαὶ ἀκολουθίαι κυρίως ἑσπερινοῦ καὶ ὄρθρου, κατὰ τὴν τάξιν τῆς μητροπόλεως

¹⁴⁸⁹ “Canon of the Antiphons of the Great Church”, *Ibid.*, 185.

¹⁴⁹⁰ **Vat. gr. 342**: 16v-17r.

¹⁴⁹¹ *Iuris ecclesiastici...*, 209.

¹⁴⁹² A se vedea și O. Strunk, “The Byzantine Office...”, 185.

¹⁴⁹³ *Dictionnaire d’Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, vol. 1², 2301-2303.

¹⁴⁹⁴ <<... sixty-eight antiphons into two groups—the odd-numbered antiphons, with the refrain “Alleluia”, and the even-numbered antiphons, with a variety of little refrains, not unlike those used for the Western litanies>>, “The Byzantine Office...”, 185.

¹⁴⁹⁵ Ἡ ἑβδομαδιαία ἀντιφωνικὴ κατανομὴ τῶν Ψαλμῶν καὶ τῶν Ὡιδῶν, εἰς τὰς ἀσματικὰς ἀκολουθίας τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ τοῦ Ὁρθρου. Ἑλληνικοὶ Μουσικοὶ Κώδικες 2061-2062 Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν (Roma: Pontificio Istituto Orientale, 1976).

¹⁴⁹⁶ <<A61>>, *Ibid.*, XV.

¹⁴⁹⁷ <<...ὅτι περίοδος ἐγγραφῆς τοῦ κώδικος εἶναι ἡ τριακονταπενταετία (35) 1391-1425>>, *Ibid.*, XVIII; <<Le codex 2061 devrait se placer entre 1410 et 1425>>, M. Arranz, “L’office de l’Asmatikos Hesperinos (<<vêpres chantées>>) de l’ancien Euchologe byzantin, IIe partie: La psalmodie”, *OCP* 44 (1978) 391; <<ἀρχ. 15. αἰ.>>, Λ. Πολίτης, *Κατάλογος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος, ἀρ. 1857-2500* (Ἀθῆναι, 1991) 100.

Θεσσαλονίκης]¹⁴⁹⁸, care redă o dublă structură a psalmodiei¹⁴⁹⁹, ce se cântă într-un interval de două săptămâni și *Ateniese 2062*¹⁵⁰⁰ (sec. XIV/XV)¹⁵⁰¹ [Μουσικὸς κῶδιξ. Ἀσματικαὶ ἀκολουθίαι ἐσπερινοῦ καὶ ὀρθρου...]¹⁵⁰², care consemnează doar un singur sistem al psalmodiei, asemănător celui din prima săptămână din codicele *Ateniese 2061*¹⁵⁰³, amintește, printre altele, și modul împărțirii *Psaltirii constantinopolitane* în 68 de *antifoane* (ἀντίφωνα).

De subliniat, de asemenea, că cele 68 de *antifoane* nu conțineau toți psalmii (adică cei 150) din *Psaltirea liturgică*, ci doar pe primii 140¹⁵⁰⁴.

Voi reda în continuare structura psalmodiei celor 68 de *antifoane* din prima săptămâna a serviciului liturgic zilnic al *Vecerniei*¹⁵⁰⁵ și *Utreniei*¹⁵⁰⁶ din codicele *Ateniese 2061*:

¹⁴⁹⁸ Λ. Πολίτης, *Κατάλογος χειρογράφων...*, 100.

¹⁴⁹⁹ <<PSALMODIE – cântare în biserică, modalitate de a cânta monoton, pe aceeași notă, psalmi, rugăciuni...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, 399.

¹⁵⁰⁰ <<A62>>, K. Γεωργίου, *Ἡ ἑβδομαδιαία...*, XXVII.

¹⁵⁰¹ <<Δύναται ἐπομένως ὁ κῶδιξ νὰ ἐγράφη κατὰ τὸ διάστημα τῆς τριετίας 1376-1379...>>, *Ibid.*, XXXII; <<τέλ. 14.-ἀρχ. 15. αἰ.>>, Λ. Πολίτης, *Κατάλογος χειρογράφων...*, 101.

¹⁵⁰² Λ. Πολίτης, *Κατάλογος χειρογράφων...*, 101.

¹⁵⁰³ Cf. M. Arranz, "L'office de l'Asmatikos Orthros...", 137; K. Γεωργίου, *Ἡ ἑβδομαδιαία...*, LII-LIII.

¹⁵⁰⁴ <<Ἀντιφωνικὴ ὑποδιαίρεσις τῶν ὑπολοίπων 140 ψαλμῶν>>, K. Γεωργίου, *Ἡ ἑβδομαδιαία...*, XLVII-XLIX, LXIX, LXXXVIII; vezi și R. Taft, "Mount Athos...", 181.

¹⁵⁰⁵ <<VECERNIE (de la slv. *veceru* = seară; gr. ἐσπερινός – *esperinos* = *vecernie*, de la gr. ἐσπέρα, ἡ - *espera* = seară; echivalentul latin este *vespera* sau *vesperina collecta* = rugăciune de seară, de unde și termenul românesc *vesperină*) – slujbă de seară...>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, 533.

<p>Samedi: vêpres: antiphones 1,2; 3,4; 5,6.</p> <p>Lundi: matines: 7,8; 9,10; 11,12. Vêpres: 13,14; 15,16; 17,18.</p> <p>Mardi: matines: 19,20; 21,22; 23,24. Vêpres: 25,26; 27,28; 29,30.</p> <p>Mercredi: matines: 31,32; 33,34; 35,36. Vêpres: 37,38,39; 40; 41,42.</p> <p>Jeudi: matines: 43,44; 45,46; 47,48. Vêpres: 49,50; 51,52; 53,54.</p> <p>Vendredi: matines: 55,56; 57,58; 59,60. Vêpres: 61,62; 63,64; 65,66; 67,68¹⁵⁰⁷.</p>	<p>Κυριακή: Ἑσπερινός: Ἀντίφωνα: 6. Ὅρθρος: 0.</p> <p>Δευτέρα: Ἑσπερινός: 0. Ὅρθρος: 7.</p> <p>Τρίτη: Ἑσπερινός: 6. Ὅρθρος: 6.</p> <p>Τετάρτη: Ἑσπερινός: 6. Ὅρθρος: 6.</p> <p>Πέμπτη: Ἑσπερινός: 6. Ὅρθρος: 6.</p> <p>Παρασκευή: Ἑσπερινός: 6. Ὅρθρος: 6.</p> <p>Σάββατο: Ἑσπερινός: 7. Ὅρθρος: 0¹⁵⁰⁸.</p>
--	--

2.3. *Psaltirea liturgică ierusalimiteană*

Psaltirea liturgică bizantină, adică de la Ierusalim, zisă și “*a Învierii*” (de la “*Anastasis*”¹⁵⁰⁹)¹⁵¹⁰, era împărțită în 20 de secțiuni mai

¹⁵⁰⁶ <<UTRENIA – este, în Cultul Ortodox, una din slujbele numite *Laude* bisericești și anume slujba de dimineață (de la slv. *utro* = dimineață, trad. din gr. ὁ ὄρθρος – *o ortros* = auroră, zorii zilei...)>>, *Ibid.*, 529.

¹⁵⁰⁷ M. Arranz, “Les prières sacerdotales des vêpres byzantines”, OCP 37 (1971) 120; structura celor 68 de *antifoane* din prima săptămână din codicele *Ateniese 2061*, redată de K. Γεωργίου (cf. *Ἡ ἑβδομαδιαία...*, LXIX), este un pic diferită, după cum se poate observa.

¹⁵⁰⁸ K. Γεωργίου, *Ἡ ἑβδομαδιαία...*, LXIX.

¹⁵⁰⁹ Această denumire este preluată, fără doar și poate, de la renumita biserică a Învierii din Ierusalim, care va avea o influență covârșitoare în procesul de formare a structurilor liturgice de rit bizantin.

mari, numite “*catisme*” (καθίσματα), divizate la rândul lor în trei grupe mai mici, denumite “*stări*” (στάσεις) sau “*slave*”¹⁵¹¹ (δόξαι)¹⁵¹², care conțineau în general câte trei psalmi¹⁵¹³.

Despre modul împărțirii *Psaltirii liturgice*, J. Mateos afirmă că divizarea acesteia în “*stări*” (στάσεις) ar fi mult mai veche decât cea în “*catisme*”¹⁵¹⁴ (καθίσματα)¹⁵¹⁵, iar Pr. M. Arranz atribuie împărțirea *Psaltirii* în 20 de “*catisme*” practicii liturgice de la Sfântul Mormânt¹⁵¹⁶.

Chiar dacă nu știm exact dacă împărțirea *Psaltirii ierusalimitene* în “*catisme*” era în uz la Mănăstirea Sfântului Sava în secolul al IX-lea¹⁵¹⁷, totuși s-ar putea presupune că acest tip de fragmentare să fi existat la acea vreme în Palestina, de vreme ce în secolul al X-lea găsim deja la Constantinopol¹⁵¹⁸ urme ale practicii liturgice de tip palestinian.

Potrivit Părintelui J. Mateos¹⁵¹⁹, cuvântul “*catismă*” (κάθισμα) este menționat pentru întâia oară în *Tipicul*¹⁵²⁰ Marii Biserici (Sfânta

¹⁵¹⁰ R. Taft, “Mount Athos...”, 181; M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 58.

¹⁵¹¹ Numele provine mai exact de la cuvântul “*Slavă...*” (este vorba aici de o structură ce cuprinde mai multe formule liturgice), care deschidea sau încheia o “*stare*” (grupă de trei sau mai mulți psalmi).

¹⁵¹² J. Mateos, “Un horologion inédit...”, 59; R. Taft, “Mount Athos...”, 181; M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 57-58.

¹⁵¹³ J. Mateos, “Office de minuit...”, 175; R. Taft, “Mount Athos...”, 181.

¹⁵¹⁴ “Office de minuit...”, 175; M. Nin, *Ufficiatura bizantina. La Liturgia delle ore nella tradizione bizantina* (Roma: Dispense Pontificio Istituto Orientale, 2002-2003) 17.

¹⁵¹⁵ <<De fapt, psalmodia era recitată stând în picioare, după cum indică numele de *stare* (στάσις) aplicată micilor diviziuni-cele mai vechi-ale *Psaltirii*>>, J. Mateos, *Celebrarea Cuvântului...*, 18.

¹⁵¹⁶ “Les grandes étapes...”, 58.

¹⁵¹⁷ J. Mateos, “Un horologion inédit...”, 59; M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 58.

¹⁵¹⁸ J. Mateos, “Un horologion inédit...”, 59.

¹⁵¹⁹ Cf. *Le Typicon de la Grande Église* (tome II)..., 11, nota 1.

¹⁵²⁰ <<**TIPIC** sau **TIPICON** (gr. τυπικόν, τό – *tipicon*, de la gr. τύπος, ό – *tipos* = formă, chip, formular, normă; slv. *tipiku*) – adică *rânduieți*, forme și formule

Sofia) de la Constantinopol (datat în secolul al X-lea), ca și un cuvânt străin și de proveniență ierusalimiteană prin excelență, luni, în prima săptămână a Postului Mare¹⁵²¹.

Un caz particular îl reprezintă renumitul codice *San Pietroburgo* 216 (a. 862)¹⁵²², o *Psaltire* divizată în 20 de secțiuni mari, care nu erau încă numite “*catisme*” (καθίσματα), ci pur și simplu “*slave*” (δόξαι) sau “*stări*” (στάσεις)¹⁵²³, din pricina, fără doar și poate, a ceea ce se cânta la sfârșitul acestor “secțiuni” (grupuri de psalmi), și anume “*Slavă...*” (Δόξα...)¹⁵²⁴.

În altă ordine de idei, țin să precizez că împărțirea *Psaltirii liturgice* poate fi legată și de faptul că uneori “*catismele*” erau menționate nu la începutul grupelor de psalmi, după cum vedem în *Psaltirile liturgice* în uz¹⁵²⁵, ci la sfârșitul lor; a se vedea de exemplu unele manuscrise grecești: *Vatican gr. 341* (*Psaltire liturgică*, datată în sec. al XIII-lea), *Atheniensis gr. 7* (*Psaltire liturgică* datată în sec. al X-lea)¹⁵²⁶, *Ateniense 2478*¹⁵²⁷, *Paris. suppl. gr. 343*¹⁵²⁸ (*Psaltire liturgică*, sec. XI) etc.

verbale fixe și stabile, consfințite de Biserică, după care se săvârșește cultul divin public>>, Pr. Prof. Dr. E. Braniște și Prof. Ecaterina Braniște, *Dicționar enciclopedic...*, 510.

¹⁵²¹ J. Mateos, *Le Typicon de la Grande Église* (tome II)..., 11.

¹⁵²² Datare propusă de Pr. M. Arranz; vezi și A. Rahlfs, *Verzeichnis der griechischen...*, [1914] 224.

¹⁵²³ “*Secțiuni mai mici*”, cf. R. Taft, “*Mount Athos...*”, 182; vezi și M. Arranz, “*Les grandes étapes...*”, 57-58.

¹⁵²⁴ R. Taft, “*Mount Athos...*”, 182.

¹⁵²⁵ *Psaltirea Proorocului și Împăratului David* (Suceava: Editura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, [s.a.]) 17 etc.

¹⁵²⁶ J. Mateos, “*Un horologion inédit...*”, 60.

¹⁵²⁷ Este vorba doar de “*Catisma întâi*”, menționată la sfârșitul grupului de psalmi de la 1 la 8, cf. **Ateniense 2478**, 11v.

¹⁵²⁸ **Paris. suppl. gr. 343**: 14v, 21r, 29r etc.

Rațiunea unei asemenea practici este lămurită astfel de către J. Mateos:

<<În vechile Psaltiri, cuvântul *catismă* nu era titlul unei secțiuni din Psaltire, ci o indicație tipiconală așezată la sfârșitul unei secțiuni, pentru a indica intonarea troparului. Astfel, cod. *Vat. gr. 341* (sec. XI) are indicația *Catisma 1* după *Slava* de la sfârșitul *Ps. 8*, finalul stării a 3-a, la fel și la următoarele. La fel și cod. *Bibl. Națională Atena nr. 7*, o Psaltire din sec. al X-lea>>¹⁵²⁹.

De menționat însă, că Ms. *Ateniense 2478* [*Ψαλτήριον, μετὰ τῶν ὠδῶν, ἔτ. 1340*]¹⁵³⁰ prezintă unele particularități, în sensul că indică ambele moduri de menționare a “*catismelor*” în cadrul aceleiași *Psaltiri* și anume, titlul “*Catismeii întâi*” la sfârșitul grupului de Psalmi de la 1 la 8 (cf. *Ateniense 2478*, 11v)¹⁵³¹, iar pe celelalte ca în *Psaltirile liturgice* în uz, adică la începutul grupurilor de psalmi (cf. *Ateniense 2478*, 15v, 26v! etc.)¹⁵³².

Indicarea “*Catismeii întâi*” după cea dintâi grupă de psalmi de la 1 la 8 (cf. *Ateniense 2478*, 11v), și nu la începutul acesteia, pare a nu fi întâmplătoare; ar putea reprezenta, în opinia mea, o particularitate a așa-numitei “*creativități liturgice de tip monastic*” despre care amintește Părintele Robert Taft¹⁵³³.

Un alt indiciu privind așa-zisa “*creativitate liturgică*” l-ar putea constitui, de asemenea, maniera de a consemna “*Catismele*” chiar de două ori, adică la începutul fiecărei *Catisme* (într-o formă completă) și la sfârșitul acesteia, într-o formă prescurtată (mai puțin *Catisma întâi*,

¹⁵²⁹ *Celebrarea Cuvântului...*, 18, nota 63.

¹⁵³⁰ Cf. Λ. Πολίτης, *Κατάλογος χειρογράφων...*, 480.

¹⁵³¹ <<{11v} Αρχή καθίσματος α'.>>, N. Preda, *Așa-numitele “rugăciuni ale catismelor” potrivit Codicelui Ateniense 2478: (studiu de liturgică)*. Teza de Licență (București: Editura Granada, 2016) 36.

¹⁵³² <<{15v-24r} Αρχή του β' καθίσματος...>>, *Ibid.*, 41.

¹⁵³³ Cf. *Storia sintetica...*, 65.

care nu este indicată la începutul psalmului întâi)¹⁵³⁴, ca de exemplu în codicele *Vindobonensis Theol. gr. 177*:

- a) 13r: Ἀρχ(ῆ) τοῦ δευτέρου καθίματος;
 18r: Κάθ(ισμα) β’;
 b) 20r: Ἀρχῆ τοῦ τρίτου καθίματος;
 26v: Κάθ(ισμα) γ’.

Revenind la codicele *Taurinensis B. VII. 30*, care potrivit unora dintre specialiști ar putea fi datat la sfârșitul secolului VIII (a se vedea precizările din *Introdúcere*), și care ar avea, din câte se pare, o origine “ierusalimiteană”, constituie o primă și reală mărturie legată de împărțirea în 20 de “catisme” (καθίσματα) a *Psaltirii liturgice* de tip ierusalimitean (palestinian), deja la sfârșitul secolului VIII¹⁵³⁵; într-adevăr, observațiile privind acest argument, despre care amintesc și în Teza mea de doctorat¹⁵³⁶, erau fondate pe indiciile din acest codice celebru, dar necunoscut.

2.4. Împărțirea Psalmilor “lui David” în “δόξαι” și “ἀντίφωνα” - alte detalii

Mai întâi de toate, țin să precizez, că potrivit mențiunilor din codicele *Oxonienensis Auct. D. 4. 1 [Psalterium]*¹⁵³⁷ (sec. IX) și *Ambros. 783 [Psalterium]*¹⁵³⁸ (sec. IX-X), s-ar putea afirma că, împărțirea *Psaltirii*

¹⁵³⁴ **Vindobonensis Theol. gr. 177**: 6r (8r!).

¹⁵³⁵ Potrivit specialiștilor [vezi J. Mateos, “Un horologion inédit..”, 59 și M. Arranz, “Les grandes étapes..”, 58], nu se știa exact dacă în secolul al IX-lea în Lavra Sfântului Sava din Palestina era deja în uz *Psaltirea* împărțită în 20 de *catisme*.

¹⁵³⁶ *Preghiere salmiche di autori vari secondo il codice “Vaticano Greco 783”* (ff. 1-96r). Teză de doctorat (București: Editura Granada, 2016) 447.

¹⁵³⁷ H. O. Coxe, *Bodleian Library...*, 623A.

¹⁵³⁸ Aemidius Martini și Dominicus Bassi, *Catalogus codicum Graecorum Bibliothecae Ambrosianae*. Tomus II (Mediolani: Impensis U. Hoepli, 1906) 878.

liturgice ierusalimitene în *catisme* (καθίσματα) să fi fost deja în uz, în Palestina, în secolul al IX-lea; “vechea” ipoteză conform căreia nu se știa sigur dacă împărțirea *Psaltirii liturgice ierusalimitene* în *catisme* era în uz în Mănăstirea Sfântului Sava († 532) în secolul IX¹⁵³⁹, fiind astfel devansată.

Mai mult, codicele *Taurinensis B. VII. 30*, considerat de unii dintre specialiști, ca fiind de secol VIII¹⁵⁴⁰, și care, în opinia mea, ar putea indica o “practică liturgică” de sorginte ierusalimiteană, constituie, de asemenea, o dovadă importantă privind împărțirea în 20 de *catisme* a *Psaltirii liturgice ierusalimitene*, deja la finele secolului al VIII-lea.

De vreme ce divizarea *Psaltirii liturgice ierusalimitene* și a celei *constantinopolitane* în “δόξαι” și “ἀντίφωνα”, reprezintă un aspect fundamental din istoria așa-numitei *Psaltiri liturgice*, voi reda în continuare și un tabel cuprinzând câteva tipuri de împărțire a acesteia, menționate în diferite codice (*Psaltiri*):

¹⁵³⁹ Cf. J. Mateos, “Un horologion inédit...”, 59 și M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 58.

¹⁵⁴⁰ G. L. Pasini, *Codices manuscripti Bibliothecae Regii Taurinensi...*, 470; G. Karo și I. Lietzmann, *Catenarum graecarum...*, 63; <<sec. VIII/IX>>, G. Mercati, *Note di letteratura biblica...*, 174, nota 2; <<B. VII. 30 Pas. gr. CCCXLII. Salterio greco con comment. (onciale). Sec. VIII>>, cf. nota din <<12 sett. 1904>>, atașată la începutul codicelui.

	ὁ ἁγιοπολίτης (Ierusalim) ¹⁵⁴¹	ὁ ἐκκλησιαστής (Constantinopol) ¹⁵⁴²
	δόξαι	ἀντίφωνα
Parisinus gr. 164 (a. 1070) ¹⁵⁴³	δόξα<ς> ξ'	ἀντίφω<να> ξη'
Oxoniensis Auct. D. 4. 1 (sec. IX)	ἀντίφωνα ξ'	δόξαις οβ'
Vat. gr. 342 (a. 1087-1088)	δόξα(ς) ξ'	ἀντίφω(να) ξη'
Barb. gr. 285 (sec. XII) ¹⁵⁴⁴	δόξας ξ'	ἀντίφω(να) ξη'
Barb. gr. 455 (a. 1276) ¹⁵⁴⁵	δόξ(ας) ξ'	ἀντίφω(να) ξη'
Sin. gr. 60 (sec. XII) ¹⁵⁴⁶		ἀντιφων. ξη' ἀντιφων. ζ' ¹⁵⁴⁷
Ambros. 783 (sec. IX-X)	δόξαι· ξ'	
Paris. suppl. gr. 343 (a. 1014) ¹⁵⁴⁸	δόξ(ας) ξ'	ἀντ(ί)φω(να) ξη' ¹⁵⁴⁹

¹⁵⁴¹ G. Mercati, *Osservazioni a Proemi...*, 23; G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)...*, 226.

¹⁵⁴² G. Dorival, *Les Chaînes (tome 2)...*, 226; G. Mercati, *Osservazioni a Proemi...*, 23.

¹⁵⁴³ H. Omont, *Inventaire sommaire (première partie)...*, 19.

¹⁵⁴⁴ *Inventarium codicum manuscriptorum Bibliothecae Barberinae (Tomus 1)...*, 4.

¹⁵⁴⁵ *Inventarium codicum manuscriptorum Bibliothecae Barberinae, redactum et digestum a D. S. Pieralisi. Tomus 2 (S. d.) IV. 37.*

¹⁵⁴⁶ V. Gardthausen, *Catalogus codicum...*, 14.

¹⁵⁴⁷ De notat, că potrivit studiilor liturgice, cele 68 de antifoane reprezintă așa-zisele "antifoane mobile", iar celemate 6 sunt cele considerate "fixe"; <<Il y avait 68 antiphones variables et 6 antiphones fixes...>>, M. Arranz, "Le sacerdoce ministériel dans les prières secrètes des vêpres et des matines byzantines", în *Euntes docete XXIV* (1971) 188.

Detalii interesante privind această temă, dar nu numai, găsim și în studiul lui G. Parpulov, amintit deja¹⁵⁵⁰; cu toate acestea, problemele pe care le ridică acest subiect nu au fost clarificate nici pe departe.

Conform indiciilor din tabelul¹⁵⁵¹ de mai sus se poate afirma:

-codicele *Oxoniensis Auct. D. 4. 1* (sec. IX) împarte *Psaltirea liturgică* de la Ierusalim în 60 de *antifoane* (ἀντίφωνα)¹⁵⁵² și *Psaltirea constantinopolitană* în 72 de *slave* (δόξαι)¹⁵⁵³;

-ms. *Ambros. 783* (sec. IX-X) menționează doar 60 de *slave* (δόξαι), fără a preciza tipul acestei împărțiri;

-codicele *Sin. gr. 60* (sec. XII) împarte *Psaltirea constantinopolitană* în 68 de *antifoane*, plus alte 6 *antifoane*;

-în toate celelalte codice, *Psaltirea liturgică ierusalimiteană* este împărțită în 60 de *slave* (δόξαι) iar *Psaltirea constantinopolitană* în 68 de *antifoane* (ἀντίφωνα).

Cum putem interpreta însă “neconcordanțele” din acest tabel?

În ceea ce privește împărțirea *Psaltirii liturgice* de tip palestinian în 60 de *antifoane* (ἀντίφωνα), țin să subliniez că studiile liturgice, din păcate, nu amintesc niciodată despre o astfel de structură, consemnată totuși de codicele *Oxoniensis Auct. D. 4. 1* (sec. IX); Părintele M. Arranz afirmă că *stărilor* (στάσεις) *catismelor* (καθίσματα)

¹⁵⁴⁸ Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 102, nota 57; vezi și **Paris. suppl. gr. 343**: Ir.

¹⁵⁴⁹ <<Ἐχει ὁ ἁγιοπολίτης δόξ(ας) ξ', καθ(ίσματα) κ', ὁ δὲ ἐκκλησιαστὴς ἔχει ἀντ(ί)φω(να) ξη'>>, Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 102, nota 57; **Paris. suppl. gr. 343**: 153r: Ἐχει ὁ ἁγιοπολίτης δόξ(ας) ξ', καθ(ίσματα) καθ(ίσματα) (!) κ', ὁ δὲ ἐκκλησιαστὴς ἔχει ἀντ(ί)φω(να) ξη'.

¹⁵⁵⁰ Cf. *Toward a History...*, 99, 102.

¹⁵⁵¹ Vezi tabelul și în N. Preda, *Pregchiere salmiche di autori vari secondo il codice "Vaticano Greco 783"* (ff. 1-96r). Teză de doctorat (București: Editura Granada, 2016) 448.

¹⁵⁵² Vezi și Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 99.

¹⁵⁵³ Vezi și Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 95 și 95, nota 9.

nu erau numite niciodată “antifoane” decât în sens impropriu. Cuvântul “antifon” (ἀντίφωνον) are desigur un sens bine definit în terminologia liturgică¹⁵⁵⁴.

În opinia mea, determinarea numerică “particulară” (adică 60 de unități) din ms. *Oxoniensis Auct. D. 4. 1* nu pare a fi deloc arbitrară; cele 60 de *slave* (δόξαι) sau *stări* (στάσεις) ale așa-zisei *Psaltiri* de la Ierusalim erau denumite în vechime, dar nu numai^{1555, 1556}, chiar și *antifoane* (ἀντίφωνα)¹⁵⁵⁷.

La fel de “neînțeleasă”, specială chiar, rămâne cealaltă precizare numerică, adică 72 de “unități”, din ms. *Oxoniensis Auct. D. 4. 1*¹⁵⁵⁸; cele 72 de *slave* (δόξαι) ale așa-zisei *Psaltiri constantinopolitane* (ὁ ἐκκλησιαστικῆς) indică de fapt cele 72¹⁵⁵⁹ de rubrici (*antifoane* /

¹⁵⁵⁴ <<puis la stasis du kathisma ne peut être appelée antiphone que dans un sens impropre; le mot “antiphone” a un sens bien précis dans la terminologie liturgique...>>, M. Arranz, “Les prières sacerdotales des vêpres...”, 119.

¹⁵⁵⁵ *Tipicon întru slava Sfintei, Celei de o fință, Făcătoarei de viață și Nedespărțitei Treime, a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh* (Suceava: Editura “Bucovina Istorică”, 2002) 11, 20.

¹⁵⁵⁶ <<... Ulterior, cuvântul „antifon” a ajuns să denumească o stare a Psaltirii (deși *antifonul* constantinopolitan și *starea* palestiniană nu erau echivalente), spre exemplu la Sf. Atanasie Atonitul (cf. DMITRIEVSKII, *Opisanie* I, p. 249); *Tipicul Sfântului Sava* (cod. *Sin. gr.* 1094) din sec. XII-XIII folosește cu regularitate denumirea de antifon pentru stări (cf. *ibid.*, III, p. 22). Această utilizare [a termenului de antifon] mai poate fi încă întâlnită în Ceasloavele slavone, cf. *Iereiskii Molitvoslov*, Roma, 1950, pp. 271, 273, 275...>>, J. Mateos, *Celebrarea cuvântului...*, 9, nota 23.

¹⁵⁵⁷ <<“Ecclesiast” Psalters had long psalm verses, 71 rubrics with responsorial refrains (each corresponding group of psalms being called *doxa* or *antiphonon*)...>>, Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 99.

¹⁵⁵⁸ Vezi și Georgi R. Parpulov, *Toward a History...*, 95 și 95, nota 9.

¹⁵⁵⁹ G. Parpulov indică de două ori 71 de “rubrici” ale așa-zisului “Canon al Antifoanelor Psalmilor al Marii Biserici a lui Dumnezeu” (Κανὼν ἀντιφώνων τῶν ψαλμῶν τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας), cf. *Toward a History...*, 99.

ἀντίφωνα), dată fiind identitatea dintre cei doi termeni, după cum afirmă G. Parpulov¹⁵⁶⁰.

În opinia lui G. Parpulov, cele 72 de “rubrici” ale “Canonului Antifoanelor” din codicele *Vatic. gr. 342* (a. 1087), pe care le menționează chiar de două ori¹⁵⁶¹, ar fi în realitate 71, iar indicația (calculul) lui J. B. Pitra ar fi una eronată¹⁵⁶²; într-adevăr, Pitra menționează în lista sa nu mai puțin de 74 de rubrici ale antifoanelor.

După calculul meu însă, în codicele *Vatic. gr. 342* (16v-17r) sunt indicate doar 72 de rubrici ale antifoanelor; “greșeala” lui J. B. Pitra constă, pur și simplu, în faptul de a fi menționat de două ori două dintre rubricile acestor antifoane și anume: <<PMΓ', PMΔ. - Ἀλληλούϊα. PME', PMζ', PMZ. - Ἀντιλαβοῦ μοι, Κύριε>>¹⁵⁶³.

Țin să precizez, de asemenea, că nu am semnalat mai sus, în text, atunci când am vorbit despre aceste rubrici, “detaliul” observat de G. Parpulov, privind numărul exact al rubricilor antifoanelor, redat “eronat” la J. B. Pitra.

În concluzie, putem afirma că *Psaltirea liturgică ierusalimiteană* sau de tip palestinian, numită “*a Învierii*” [de la Biserica Învierii]¹⁵⁶⁴, devenită mai târziu *Psaltirea bizantină monastică*, și care a rămas în uz în Biserica Ortodoxă de rit bizantin¹⁵⁶⁵, conține 60 de unități [*slave* (*δόξα*) sau *stări* (*στάσεις*)].

În ceea ce privește cele 68 de *antifoane* (considerate de specialiști ca fiind “*antifoane mobile*”), dar și despre cele 6 (numite “*fixe*”)¹⁵⁶⁶ ale

¹⁵⁶⁰ *Toward a History...*, 99.

¹⁵⁶¹ *Toward a History...*, 99.

¹⁵⁶² <<The calculation at the end of the text is patently incorrect>>, Georgi R. Parpulov *Toward a History...*, 99, nota 38.

¹⁵⁶³ *Iuris ecclesiastici...*, 209.

¹⁵⁶⁴ R. Taft, “Mount Athos...”, 181; M. Arranz, “Les grandes étapes...”, 58.

¹⁵⁶⁵ R. Taft, “Mount Athos...”, 181-182.

¹⁵⁶⁶ Cele 6 *antifoane* (numite *fixe*) nu pot fi înțelese decât în contextul (în legătură) celorlalte 68 (numite *mobile*) ale așa-numitului “*ἐκκλησιαστική*”, adică de proveniență constantinopolitană; <<Il y avait 68 antiphones variables et 6

*Psaltirii constantinopolitane*¹⁵⁶⁷, presupun că nu poate fi vorba decât de o împărțire atestată deja de unele codice¹⁵⁶⁸; de altfel, *Antifonarul* [adică *Psaltirea liturgică* a Marii Biserici (Sfânta Sofia)]¹⁵⁶⁹, atribuit patriarhului Antim (535-536)¹⁵⁷⁰ și menționat în precedență, era divizat, potrivit anumitor codice, în **74** sau **76** de *antifoane*¹⁵⁷¹.

Mai mult, particularitatea structurii *Psaltirii* din codicele *Sin. gr. 60* (sec. XII) referitoare la cele **6 antifoane** [... *ἀντιφων. ζ'. ψαλμὸς ρν' καὶ εἶς. Δόξα*¹⁵⁷², κ. τ. λ.], ar putea fi înțeleasă și în lumina unui text al Sfântului Simeon al Tesalonicului (+ 1429): <<Νῦν δὲ ἐν τῷ ἀσματικῷ ἑσπερινῷ δι' ἀσθένειαν καὶ ἀμέλειαν ἀντίφωνα Ψαλτῆρος οὐ λέγεται, εἰ μὴ ἐν τῇ ἀγία καὶ μόνον Τεσσαρακοστῇ, καὶ παντὶ Σαββάτῳ ἑσπέρας ἐν μόνῃ τῇ Ἀγία Σοφίᾳ: (...) Ἐν δὲ τῇ ἀγία Τεσσαρακοστῇ πάλιν λέγεσθαι κατὰ τὸ ἔθος τὰ ἕξ ἀντίφωνα, ἧ τὸ ἐν κάθισμα μόνον>>¹⁵⁷³.

antiphones fixes, sans compter les cantiques bibliques>>, M. Arranz, "Le sacerdote ministériel...", 188.

¹⁵⁶⁷ Cf. *Sin. gr. 60* (sec. XII).

¹⁵⁶⁸ R. Taft, "Mount Athos...", 181.

¹⁵⁶⁹ *Ibid.*, 181.

¹⁵⁷⁰ M. Arranz, "Les grandes étapes...", 50.

¹⁵⁷¹ R. Taft, "Mount Athos...", 181.

¹⁵⁷² În codicele *San Pietroburgo 216* (a. 862), *catismele* (καθίσματα), diviziunile mai mari ale *Psaltirii*, erau denumite, de asemenea, *slave* (δόξαι) sau *stări* (στάσεις) – numiri ale secțiunilor actuale mai mici, cf. R. Taft, "Mount Athos...", 182 și M. Arranz, "Les grandes étapes...", 57-58.

¹⁵⁷³ PG 155, 628D-629A.

2.5. *Psaltirea liturgică cu două posibilele “tipuri” (moduri) de întrebuințare*

Despre așa-zisa *Psaltire liturgică* care “*putea fi uzitată în două tipuri de celebrare, cea palestiniană și cea constantinopolitană de sorginte acemită*¹⁵⁷⁴”, am amintit deja unele lucruri în precedentă.

Voi reda în continuare observația Pr. M. Arranz, care vizează renumitul codice *Chludov 129 Δ* [*Psaltire*, sec. IX]:

*<<In questo salterio in cui il testo dei salmi si segue in lettura continua senza a prima vista nessuna destinazione liturgica, si trovano delle interessantissime iscrizioni marginali: le doxai del salterio palestinese da una parte, e le brevi risposte antifonali di sole tre parole delle antiphona costantinopolitane dall'altra. Il che vuol dire che lo stesso libro poteva essere usato in due tipi di celebrazione, quella palestinese e quella costantinopolitana di stampo acemete, cioè di recitazione privata e non cantata, come avveniva a Santa Sofia e nelle altre chiese popolari>>*¹⁵⁷⁵.

Această particularitate însă poate fi “extinsă” și la alte manuscrise ca de exemplu, codicele *Taurinensis B. VII. 30* (sec. VIII/IX), la origine o *Psaltire* cu o structură dublă; acest codice ar putea fi considerat (dată fiind asemănarea cu celebrul manuscris *Chludov 129 Δ*) drept o *Psaltire liturgică* uzitată în două tipuri de celebrare: cea palestiniană și cea constantinopolitană; din păcate,

¹⁵⁷⁴ <<ACHEMIȚI (gr. ἀκοίμηται (!), „cei fără somn”). Au fost numiți astfel călugării dintr-o comunitate fondată în Siria de sfântul Alexandru Achemitul, mutată de el însuși la Constantinopol, în jurul anului 425 (...) Numele de „achemit” era datorat faptului că Alexandru a împărțit călugării în grupuri care se succedau neîntrerupt în biserică în recitarea psalmilor, pentru a asigura astfel *laus perennis* sau rugăciunea continuă (cf. 1 Tes 5, 17)...>>, C. Capizzi, “Achemiți”, în Edward G. Farrugia S.J., *Dicționarul Enciclopedic al Răsăritului creștin*. Traducerea din limba italiană Adrian Popescu, Vasile Rus, Ioan Muntean și Andrei Mărcuș (Târgu Lăpuș: Editura Galaxia Gutenberg, 2005) 26.

¹⁵⁷⁵ *Judicium de Thesi...*, 3.

numai în baza unei singure file salvate din codicele *Taurinensis B. VII. 30*, redată de W. O. E. Oesterley¹⁵⁷⁶, este foarte greu să “determinăm” întreaga sa structură, și deci, să putem emite ipoteze juste.

Psaltirile care consemnează o structură dublă sunt mult mai numeroase, de exemplu *Parisinus gr. 20* (sec. X), *Barb. gr. 285* (sec. XII) și *Laur. Plut. V 5* (sec. XI-XII).

Ceea ce pare însă evident, este faptul că dubla structură a acestor *Psaltiri* și originea lor și, de ce nu, originea însăși a acestor manuscrise, nu pot fi determinate decât în baza însemnărilor din conținutul propriu-zis al codicelor, a căror analiză detaliată, din păcate, nu vizează această succintă prezentare.

La *Psaltirile* cu o structură dublă menționate mai sus am putea adăuga, zic eu, și codicele *Pantocrator 61* (sec. IX), de origine constantinopolitană¹⁵⁷⁷; potrivit lui N. Malickij însă, această ipoteză pare destul de dificil de susținut:

*<<Pour le psautier du Pantocrator, il est difficile d'affirmer si le texte primitif, écrit en onciale et caché sous une transcription postérieure, garde encore des refrains antiphoniques>>*¹⁵⁷⁸.

¹⁵⁷⁶ “A lost uncial...”, 356.

¹⁵⁷⁷ Cf. S. Dufrenne, *L'illustration des psautiers grecs...*, 42.

¹⁵⁷⁸ “Le psautier byzantin...”, 240.

CONCLUZII

Psaltirea liturgică, una din acele cărți de cult care nu pot lipsi de la strană, a reprezentat dintotdeauna un “fundament” al Bisericii, astfel că, procesul de reconstituire a formei sale originale înseamnă un drum lung și anevoios.

În opinia mea, puținele precizări din precedentă, legate de evoluția și structura *Psaltirii liturgice bizantine* de tip palestinian (ierusalimitean), dar și a celei de tip constantinopolitan, ilustrează doar câteva dintre particularitățile acesteia.

Ms. *Taurinensis B. VII. 30* (PAS. GR. CCCXLII) de la Biblioteca Națională din Torino, reprezintă, fără doar și poate, unul din codicele importante ale *Psaltirii*, dar nu numai; este fundamental chiar și pentru istoria *Laudelor bisericesti* de rit bizantin.

Deși condițiile deplorabile în care se găsește manuscrisul i-au împiedicat pe cercetători să-i constate inestimabila valoare, mulți dintre ei se vor interesa de acest codice chiar și după cumplita lui deteriorare, suferită în incendiul din 1904.

Din fericire, Ms. *Taurinensis B. VII. 30* care avea să supraviețuiască, a fost studiat și înainte de acest an (1904), de savanți precum C. R. Gregory, D. G. Morin, G. Mercati, G. Karo și I. Lietzmann.

Mai mult, potrivit *Notelor bibliografice* (“*Notizie Bibliografice*”), care se găsesc în continuarea *Listei cititorilor* (“*Elenco dei lettori...*”), documente ce se află în arhiva Bibliotecii Naționale din Torino (*Sala Manuscrite*), dar nu numai, se poate observa că, din punct de vedere liturgic, nu există niciun studiu care să facă trimitere la Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, fapt confirmat ulterior și de Stefano Parenti: <<Si tratta del codice B. VII. 30 di Torino che, per l'importante commento catenario (*Catena Typus XXVI*), da più di un secolo ha

attirato l'interesse di esegeti e patrologi, ma non degli storici del culto>>¹⁵⁷⁹.

Manuscrisul *Taurinensis B. VII. 30*, care actualmente numără doar 209 file, conține fragmente din Psalmi, din “Cântările biblice” (odele) și din diverse comentarii la psalmi și la ode; fragmente din “tropare” și din rânduielele unor *Laude bisericești*: *Ceasul I, III, VI, IX, Obednița* și *Pavecernița mare* și probabil tropare de la *Miezonoptică*.

S-ar putea afirma așadar, că Ms. *Taurinensis B. VII. 30* este unul din cele 406 manuscrise grecești, care alcătuiesc “vechiul fond” de la Biblioteca Națională din Torino, fiind, fără doar și poate, unul dintre manuscrisele redactate pe pergament, care au supraviețuit incendiului din 1904.

Am încercat să demonstrez, de asemenea, că Ms. *Taurinensis B. VII. 30*, este posibil să fi conținut chiar și așa-numitele “*rubrici ale antifoanelor*”, adică să fi fost ceea ce Părintele M. Arranz numea o *Psaltire* cu o structură dublă, potrivit celor două moduri de celebrare, cel monastic palestinian și cel catedral constantinopolit; din păcate, starea deplorabilă a codicelui nu ne permite să susținem întru totul acest lucru.

¹⁵⁷⁹ “Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...”, 275; vezi și S. Parenti, “Nota sul Salterio-Horologion del IX secolo...”, 275, notele 3 și 4.

Cuprins

	<i>Pag.</i>
<i>Prefață</i>	5
<i>Bibliografie și sigle</i>	7
<i>Manuscrise menționate</i>	21
INTRODUCERE	31
1. <i>Datarea manuscrisului</i>	35
2. <i>Proveniența manuscrisului</i>	42
3. <i>Repere istorice privind Ms. Taurinensis B. VII. 30</i>	50
4. <i>Restaurarea Ms. Taurinensis B. VII. 30</i>	58
5. <i>Informații codicologice și paleografice</i>	63
a) <i>Manuscrisul: copertă, legătură, semnătură, scriitură și componentă</i>	67
b) <i>Numerotarea filelor și a fasciculelor</i>	86
c) <i>Signatura Psalmilor, Cântărilor biblice (odelor) și alte varii semnături</i>	88
d) <i>Scriitura manuscrisului</i>	89
6. <i>Conținutul manuscrisului</i>	98
7. <i>Criteriile editării textului</i>	105
<i>Listă de abrevieri și de semne grafice utilizate în redactarea textului</i>	108
<i>Sigle principale</i>	109
TEXT	111
<i>Ψαλτήριον</i>	113
<i>Ωιδαί</i>	118

	<i>Pag.</i>
Ἀκολουθία σὺν Θεῷ	
τῆς ἡμέρας Ὡρα πρώτη.....	126
Ὡρα τρίτη.....	131
Ὡρα ἕκτη.....	135
Ὡρα ἐνάτη.....	138
Ἀκολουθία τῶν Τυπικῶν.....	142
Ἀκολουθία τῶν Ἀποδείπνων.....	149
Καὶ εὐθέως τροπάρια.....	160
Τῆ Τρίτη.....	166
Τῆ Τετράδη.....	170
Τῆ Πέμπτη.....	173
Τῆ Παρασκευῆ.....	179
 COMENTARIU LA TEXT.....	 185
 Comentariu la text.....	 187
1. Titlul Psaltirii în Ms. Taurinensis B. VII. 30.....	188
2. Psaltirea "liturgică" și împărțirea ei.....	220
2.1. Psaltirea liturgică bizantină.....	224
2.2. Psaltire liturgică constantinopolitană.....	224
2.3. Psaltirea liturgică ierusalimiteană.....	227
2.4. Împărțirea Psalmilor "lui David" în "δόξαι"	
și "ἀντίφωνα" - alte detalii.....	231
2.5. Psaltirea liturgică cu două posibilele	
"tipuri" (moduri) de întrebuințare.....	238
 CONCLUZII.....	 241
 Cuprins.....	 243

Diac. Nicolae Preda s-a născut la 7 iunie 1974 în municipiul Fetești, județul Ialomița. A urmat cursurile Seminarului Teologic Ortodox din București (1990-1995) și ale Facultății de Teologie Ortodoxă "Justinian Patriarhul" din București (1995-1998). În 1999 a absolvit cursurile de Master în Liturgică în cadrul aceleiași Facultăți. Din februarie 2004 este licențiat al Facultății de Științe Ecleziastice Orientale din cadrul Institutului Pontifical Oriental de la Roma, iar din martie 2006, doctor în Științe Ecleziastice Orientale al aceluiași Institut. În perioada octombrie 2008-mai 2009, a fost colaborator la "Ziarul Lumina", iar din septembrie 2008 până în prezent este redactor în cadrul Departamentului "Carte de cult" al Editurilor Patriarhiei Române.

ISBN 978-606-997-023-2

9 786069 970232 >